د افغانستان نومیالي

د اطلاعاتو او کلتور وزارت
د نشراتو ریاست

مؤلف
عبدالرؤف بینوا

د افغانستان نومیالي
څلورم ټوک
عبدالرؤف بینوا

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشی کتاب شاه محمد
چاراهی صدارت تیلفون ۲۵۸۸۶

0006564

دافغانستان نومیالی

څلورم ټوک

۳۰۸ تنه

مؤلف

عبدالرؤف بینوا

۱۳۶۰

د اطلاعاتو او کلتور وزارت

د نشراتو ریاست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: داکتاب د محمد هــاشم بهرامي او محمد ابراهیم پیکارجــو پەزیار او اهتمام چاپ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یــادونــه :

د ګران افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په زرینوپاڼو کی د دی قهرمان هیواد دپتمنو خلکو د حماسه جوړوونکو ویاړ و نو په څنك کی د لطیفه هنر و نو بیلګی په ځلانده توروکبنل شوی چی زمو ږ د ټولنی فرهنګی شتمنی یی لاپسی زیا ته کړ یـــدهزموږ د زیار ایستو نکو خلکو فر-هنګی میراثو نه چی د هیواد د هنراو ادبد خا و ند انو په پا ملر نهد زما نی د نا خو الو څخه سا تـــل شوی او دورك کیدو څخه یی مخ-نیوی شوی ږپه رښتیا سره یی دخپلوخلکو په وړاندی ددی نه هیر یدونکی خدمت له لاری خپل ټولنیز رسا لت سرته ر سولی د ی په دی لـړ کی «دافغانستان نو میا لی» اثر د یادونی وړدی .

د(افغانستان نو میا لی) د محترم استاد عبدالرؤف بینوا اثر دی چی لیکوال له دی لاری زموږ د ټولنـی دګڼ شمیر لیکوالو او ملی نومیالیو دپیژ ند نی په وسیله د قدر وړ ټولنیزه درنده دنده سر ته رسو لی ده .

دادی د افغانستان نو میا لـــی څلورم ټوك د دریو تیرو ټوکونو په څیر د یوی ار زښتنا کی معنو ی پانګی په توګه نوی نسل ته وړاندی کیږی چی شکل او محتو ی دواړه یی د پاملر نی وړ ګڼل کیږی .

دغه ارزښتنا که اثر په داسی حال کی د نشر اتو د ریا ست په مرسته له چا پ څخه را ووت چی په قهرمان افغانستان کی دثور ملی اودمو کراتیك انقلاب اوددی ویاړلی انقلا ب د نوی بشپړ تیا یی پړ او پلو شود ګران هیواد ګوټ ـ ګوټ روښانه کړی اود ټولنیز فر هنګ د لاودی لپــاره یی لاره او اره کړیده .

زه د هیواد د ټولو لیکوا لو اودهنر او ادب د خا وند انو لپا ره په دی سپیڅلی لاره کی کا میا بـــی غواړم او تردی زیاتو او چتو پوړیو ته د رسید واو د خپلی ټو لنی په وړاندی ددی سترټولنیز رسالت پــه سرته رسولو کی یی دلا بر یالیتوبونو هیله کوم .

عبدالمجید سر بلند

دوزیرا نو د شورا مر ستیا ل اوداطلاعا تو او کلتور وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددی کتاب دنو سیالیو فهرست

نوم	مخ
باباجان اسیر	۱
باباجان هروی	۲
باباخان محمد مجزوب	۳
بابادل (ختېك)	«
باباسنکو اندخویي	«
باباسیدگل دپکلی	۴
باباشوریده هروی	۵
باباعبدل دهکی غزنوی	«
باباعلیشاه هروی	٦
باباعلی هروی	٦
باباولی کندهاری	«
بابای برق	۱۸
بابا سرپلی	«
بابا(ظهر الدین محمد)	۱۹
بابړ خان کاکړ	۳۱
بابك صاحب	۳۱
باب صاحب	۳۱
بابو	۳۲
بابو جان بابی	۳۲
بابو جان لغمانی	۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باټکی کاکړ	۴۹
با جوړی	۴۹
باجوړی	۴۹
بادر	۵۰
بادشاه‌گل (حکیم)	۵۴
بادشاه میر	۵۵
بادو ابریدی	۵۵
باران آخوند	۵۶
باران ینگزی	۵۶
باران سنځرخیل	۵۶
بارپکشاه لودی	۵۷
بارح هروی	۵۹
بارع پوشنگی هروی	۵۹
بارك نیکه	۶۰
بارو	۶۱
بارو خان نوړزی	۶۱
باره خان چهارهاری	۶۲
باره خو بابا	۶۴
بازار کاکړ	۶۴
باز بهادر سور	۶۵
باز توخی	۶۶
باز جنگ خان	۶۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بازجو گیزی	٦٨
بازخان بنگښ	٧٢
بازخان ننګرهاری	٧٢
بازرخان خوږلخیل	٧٣
بازګل لغمانی	٧٣
بازګل (ملا)	٧٣
بازمحمد کاکړ	٧٤
بازمحمد کندهاری	٧٤
بازمحمد کندهاری	٧٥
باز (ملا)	٧٦
بازو نخوږلخیل	٧٦
بازید	٧٧
بازیدخان افغان	٧٧
باسطی کابلی الاصل	٧٨
باشانی هروی	٧٨
باشنانی هروی	٧٨
باشهیدنیکه	٧٩
باصر حاکم شاه	٧٩
باطنی بلخی	٧٩
باعوف سیستانی	٨٠
باغون مسه‌خیل	٨١
باقر ذوالکمالین هروی	٨١

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باقر شاه	۸۲
باقی بالله کابلی	۸۲
باقی بلخی	۸۴
باقی مجددی	۸۵
باقی هروی	۸۵
باکو راو غانی	۸۶
بالخوازی نیکه	۸۶
بالون آخون	۸۶
بالیث طبری	۸۷
بانو بی بی	۸۹
بانو سیستانی	۹۰
بانو کشپ	۹۱
بانی ځاځی	۹۱
باوری (آخوند)	۹۲
بایتگین زمین داوری	۹۲
بایتیگین غزنوی	۹۳
بایتوز بستی	۹۴
بایخان	۹۵
بای خان	۹۶
بای خان حافظه	۹۷
بایزید افغان	۹۷
بایزید پورانی هروی	۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بایزید پیر روښان	۹۹
بایزید دوری هروی	۱۴۴
بایزیدلودی	۱۴۵
بایسنغر میرزا	۱۴۶
بایسنغر میرزاعادلی	۱۵۲
بایقرا هروی	۱۵۲
بایی‌خان‌توخی	۱۵۳
ببرخان سواتی	۱۵۳
ببن شاهوخیل لودی	۱۵۴
ببوجانه	۱۵۵
ببون منگل	۱۵۶
ببی‌یا بیبنه‌ډ	۱۵۷
بجلی چارسدی	۱۵۷
بخت‌خان‌جنرال	۱۵۸
بختك هلمندی	۱۶۲
بخت‌ناك‌خان‌ختك	۱۶۴
بدایعی بلخی	۱۶۶
بدخشی	۱۶۷
بدبخشی	۱۶۹
بدرالدین غزنوی	۱۶۹
بدرالدین هروی	۱۷۰
بدرحاجب غزنوی	۱۷۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بدرطر خان بامیانی	۱۷۲
بدری‌غزنوی	۱۷۳
بدل‌خان	۱۷۳
بدل‌خان یابدی خان	۱۷۴
بدیع‌الدین جوینی	۱۷۴
بدیع الزمان خراسانی	۱۷۵
بدیع الزمان میرزا	۱۷۵
بدیع الزمان هروی	۱۷۷
بدیع اندجانی	۱۷۸
بدیع بلخی	۱۷۹
بدیعی سجزی	۱۸۱
بدیع هروی	۱۸۵
بدیعی هروی	۱۸۶
بدیل ابوبکر هروی	۱۸۶
براست	۱۸۷
براهیم	۱۸۸
برت نیکه	۱۸۹
برخوردار پاشمولی	۱۸۹
برخوردار خان اڅکزی	۱۹۱
برخوردار فراهی	۱۹۲
برکت‌خان	۱۹۲
برم خراسانی	۱۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
برمك بلخي	۱۹۳
برسکی	۱۹۴
برو ردهٔ بلخی	۱۹۵
برها تکین	۱۹۶
برهان‌الدین	۱۹۶
برهان‌الدین ابولحسن غزنوی	۱۹۷
برهان الدین بلخی	۱۹۸
برهان الدین خاوند شاه بلخی	۱۹۹
برهان‌الدین عطاأله هروی	۱۹۹
برهان‌ادین لاغربدخشی	۲۰۱
برهان‌الدین محمود بلخی	۲۰۲
برهان‌الدین هروی	۲۰۳
برهان بلخی	۲۰۳
برهان‌خان	۲۰۴
بریانگر غزنوی	۲۰۷
بریم خان	۲۰۷
برسکوسوسی جان	۲۰۸
بزرجمهر قاینی	۲۰۸
بزرگ خواجه بدخشی	۲۰۸
بزگر علی محمد	۲۰۹
بزرگ (میا)	۲۰۹
بزم کابلی	۲۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بزمی خراسانی	۲۱۰
بزمی کندهاری	۲۱۱
بسالمی غزنوی	۲۱۲
بسام سیستانی	۲۱۲
بسام کوردخارجی	۲۱۳
بستان بریخ	۲۱۴
بستان خان پوپلزی	۲۱۷
بستی	۲۱۸
بستی	۲۱۸
بسطامی بلخی	۲۱۹
بسکی	۲۱۹
بسمچی هروی	۲۱۹
بسمل بدخشی	۲۲۰
بسمل جلال آبادی	۲۲۱
بسملی سبزواری	۲۲۳
بشار بستی	۲۲۳
بشار تخاری	۲۲۳
بشارت سنځرخیل	۲۳۰
بشار مرغزی	۲۳۱
بشاری پوشنگی	۲۳۳
بشیر بلخی	۲۳۳
بصیر سیستانی	۲۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بصیر سکرم	۲۳۴
بغراجق	۲۳۴
بغوی	۲۳۴
بغوی	۲۳۵
بقای بدخشی	۲۳۶
بقایي	۲۳۷
بقایي هروی	۲۳۷
بکتاش بلخي	۲۳۸
بکتغدی، غزنوی	۲۳۹
بکتگین چوگاني	۲۴۰
بکتگین حاجب	۲۴۱
بکیر خراساني	۲۴۱
بگل	۲۴۲
بگی خان باسیزی	۲۴۲
بلال بن ازهر سیستاني	۲۴۲
بلبل	۲۴۳
بلبل کابلي	۲۴۴
بلکاتگین غزنوی	۲۴۵
بلکایگیني غزنوی	۲۴۶
بلند خان سدوزی	۲۴۷
بلو خان	۲۴۸
بلوڅ خان اڅکزی	۲۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بلوڅ خان خدرزی	۲۴۹
بلوڅ خان کاکړ	۲۴۹
بلوصوفی	۲۵۲
بله‌نسته قندهاری	۲۵۲
بم‌نیکه	۲۵۳
بنارس	۳۵۳
بنائی کابلی	۲۵۴
بنائی هروی	۲۵۴
بندر شاه	۲۶۰
بنګل خان کاکړ	۲۶۰
بنګی الینګاری	۲۶۵
بولعجب کابلی	۲۶۶
بو سعید کابلی	۲۶۷
بو علی شاه	۱۶۸
بو علی هروی	۲۶۹
بلوک نیکه	۲۶۹
بولی بلند	۲۷۰
بهاء الدین بلخی	۲۷۰
بهالدین سام غوری	۲۷۱
بهاء لدین عمر هروی	۲۷۱
بهاولدین (ملا)	۲۷۳
بهاو الدین نوربخش	۲۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بهزاد کابلی	۳۱۴
بهزادهروی	۳۱۵
بهشتی هروی	۳۳۶
بهکت بابا	۳۳۶
بهکهاری خان پر ملی	۳۳۷
بهلول لودی	۳۳۷
بهلول نیکه	۳۶۶
بهیکن لودی	۳۶۶
بهیم	۳۶۶
بهیم پال	۳۶۷
بیاض دسوابی	۳۶۷
بیاض گل(قاضی)	۳۷۰
بیانی خراسانی	۳۷۱
بیاضی بلخی	۳۷۱
بیبک خراسانی	۳۷۱
بیبوبکوائی	۳۷۲
بیبو بلوڅه	۳۷۴
بی بی ایمنه	۳۷۵
بی بی تاج	۳۷۵
بی بی زینب	۳۷۶
بی بی زینب هوتکی	۳۷۷
بی بی ستی	۳۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بی‌بی‌ستی هروی	۳۸۰
بی‌بی‌ستی کاسی	۳۸۱
بی‌بی‌شمسو روشانی	۳۸۱
بی‌بی‌صاحبه	۳۸۲
بی‌بی صاحبه بړیځه	۳۸۲
بی‌بی‌گله	۳۸۳
بی‌بی‌گله‌شنغری	//
بی‌بی گنجانی	۳۸۴
بی‌بی‌مبارکه	۳۸۴
بی‌بی‌مستو لودی	۳۸۵
بی‌بی‌میرکوهره	۳۸۸
بی‌بی‌نوره‌هروی	۳۸۸
بیت‌نیکه	۳۸۹
بیخود هروی	۳۹۳
بیخود بلخی	۳۹۴
بیخودی فراهی	۳۹۴
بیدار نیکه	۳۹۴
بیدل اشنغری	۳۹۵
بیدل بلخی	۴۰۳
بیدله هروی	۴۰۳
بیدلی لنگ هروی	۴۰۴
بیدلی هروی	۴۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بیدم افغان	۳۰۴
بیرام خان خانخانان بدخشی	۳۰۵
بیر بل	۳۰۸
بیر نگ پشاوری	//
بیقیدی بدخشی	۳۰۹
بی قیدی بلخی	۳۱۰
بیکر نیکه	//
بیکس (دسوابی)	//
بیکسی سجاوندی غزنوی	۳۱۱
بیکسی هروی	۳۱۲
بیگ محمد	//
بیگ محمد لغمانی	۳۱۳
بیگی هروی	۳۱۴
بی نشان پیښوری	//
بینوای بدخشی	۳۱۵
آدم	۳۱۶
آدم	//
آدم	//
آدین	۳۱۷
آزاد	//
آزادخان خټک	۳۱۸
آزادخان ساپی	۳۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
آزاد کوهاتی	۳۱۹
آزادگل (سیا)	۳۲۰
آصف خان جندو لی	۳۲۱
آفتاب پری (پیشوری)	۳۲۲
آنخون ختہک	//
آیتی هروی	//
آبا	۳۲۳
ابابکر کندهاری	//
ابراهیم	۳۲۴
ابراهیم خیلیل	//
ابراهیم شاه کالو خانی	//
ابراهیم متی زی	۳۲۵
ابن یمین شنواری	//
ابواحمدبستی	۳۲۵
ابو بکر جامی	۳۲۶
ابوبکرمحمد بلخی	۳۲۶
ابوبکرسیا	۳۲۶
ابو الحسن هراتی	۳۲۷
ابوعبداله محمد بلخی	//
ابوعلی حسن بلخی	//
ابوعلیشاه (سید)	//
ابوعلی شقیق بلخی	۳۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
ابو علی عبدالله بلخی	۴۲۹
الفتح النبی غزنوی	//
ابو القاسم عبداله بلخی	۴۳۰
اتکړمولانا-یا-ارکړ مولانا	//
احسن	۴۳۱
احمد تراهی	۴۳۳
احمدتیراهی	۴۳۴
احمدجان ځاځی	۴۳۵
احمد(ملا) الینګاری	۴۳۶
احمدجان (سمک)	۴۳۶
احمدجی	۴۳۷
حمدخان	»
احمدداودزی	»
احمد (شیخ) لودی	»
احمدغوری	۴۳۸
احمد کندهاری	»
احمدګل تکړی	»
احمدګل سلیمانخیل	۴۳۹
احمد نور آهنګر	»
احمدی عبیدالله	۴۴۰
اختر محمد شینواری	۴۴۰
اختر (ملا)	۴۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
اکرام آخونزاده	۳٦۲
اکرم نیازی	۳٦۳
التفات خان	۳٦۳
الکو نیکه	»
الهداد (شیخ)	۳٦۴
الهیار الیسه خیل	»
اله ویردی	۳٦۵
الو لالا	۳٦۵
الهداد (میا)	»
الهیارخان نواب	۳٦٦
الیاس (مولانا)	»
امام الدین (شیخ)	۳٦۷
امان ترین	۳٦۸
امان گرا تی	»
امامی هروی	۳٦۹
امیر اصلاخان جوانشیر	»
امیر خان ننگرهاری	۳۷۰
امیرخان هجری	۳۷۱
امیر خلیل هراتی	۳۷۴
امیر شاه کویتی	۳۷۵
امیر (ملا)	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
امیری هروی	۳۷۶
امین	۳۷۷
امین اله راجایی	»
انار	»
انارگل لغمانی	۳۷۸
انځرگل	۳۷۸
انعام خطاط	۳۸۰
انګوخان پامیزی	/
انمرځول خیل	۳۸۱
انورشاه (سید)	»
اورکزی روښانی	۳۸۲
اول خان رځړی	۳۸۳
اول گل ننگرهاری	»
اوسی کتهوا زی	۳۸۳
ایاز لنډی	
ایوب خان	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب

۱۳۶۰ـ **باباجان (امیر):** دسلطان بدیع الزمان میرزاله امیرانو څخه و. په ۹۱۱ ه ق کال چې بدیع الزمان په کندهار کې و، محمدخان شیبانی پر میمنه او فاریاب باندې یرغل وکې، نو دبدیع الزمان میرزاله خوا امیر باباجان دخواجه جلال الدین میر کې زوی چې په هغو سیمو کې او سید دمحمد قاسم میرزا او امیر شیرم جلایر په ملګرې دمحمدخان شیبانی دیرغلګرو دمخنیوی دپاره ورووت، جګړه ونښتله، او زبکانو برې وموند اودبدیع الزمان دري سره امیران په جګړه کې و وژل سول، او دهغو ولایتو داوسېدونکو ژوند ګډوډ سو، او ژیاتره فراره سول.

خواندمیر په خپل کتاب «حبیب السیر» کې داپیښه داسې لیکی:

«در اوایل سنه احدی عشر وتظعمائه که سلطان بدیع الزمان میرزا در ولایت قندهار تشریف داشت در ممالک بلخ وتوابع حاکمی صاحب وجود که بدارائی سپاهی و رعیت قیام تواند نمود نبود و محمدخان شیبانی که هموار همت عالی نهمتش بر سر انجام امور کشورستانی مقصور بود متعاقب و متواتر جنود جلادت مآثر بدینجانب جیحون میفرستاد تالوازم قتل و غارت و تخریب شهر و ولایت ظاهر میگردانیدند و درمیدان خالی بچوگان اقتدار گوی مراد بهواآگاه مقصود میرسانیدند و در پائیز سنه مذکوره جمعی کثیر از آن لشکر برق اثر تا ولایت میمنه و فاریاب تاخته بنهب و تاراج فرق عباد پرا داختند و اموال بسیار غنیمت گرفته رایت استیلاو تسلط بر افراختند و لداامیر ابوالقاسم ارلات محمدقاسم میرزا ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

باتفاق امیر شیر م جلایر و امیر باباجان و لدخواجه جلال الدین میر کی
که‌در آنحدود اقامت داشتند متوجه دفع آنجماعات گشتند و بین الجانبین غبار
جنگ و شین ارتفاع یافته او زبکان را صورت ظفر و نصرت روی نمود و
آن سه‌سردار بعز شهادت فایزشده لشکر یان ایشان روی بصوب فرار آوردند...»

مأخذونه:

۱ـ حبیب السیر ـ ګ خیام د کتابتون خپرونه ـ م/۵ ۱۳مخ

۲ـ دد هخدا الغتنامه ـ د«ب» ردیف ـ ۶۸مخ.

۱۳۶۱ـ بابا جان هروی، ملاباباجان د دری ژبی شاعرو، په هرات کی
او سید، ښه‌طبع یې درلو دله، او «عشرتی» تخلص کاوه، دامطلع ده‌دي:

روز فراق یار که باصد ند امت است

روز فراق نیست که‌روز قیامت است

مأخذونه :

۱ـ مجالس النفائس ـ دښاغلی علی‌اصغر حکمت په‌سمون ـ م۶۱ مخ

۲ـ دد هخدا الغتنامه ـ د«ب» ردیف او ـ ۶۸مخ

۱۳۶۲ ـ باباحاجی هروی: دهرات دنهمی هجری پېړی له‌مصورانو څخه
و، چی‌دسلطان حسین‌بایقرا په‌دربار کی‌یی ژوند کاوه .
په‌انځور او تصویر کښلو کی یې‌لوی‌لاس او پوخ قلم‌درلود، او په‌ټول
خراسان کی‌دنقش په‌طرح کی‌یې بې‌ساری و.
دده دژوند نور حالات په‌لاس رانغلل.

مأخذونه:

۱ـ دپښتو آریانا دائرة المعارف ـ م/۹۶ ۲مخ.

۲ـ صورتگران و خوشنویسان هرات‌درعصر تیموریان ـ ۱۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳— د کابل مجله— ۶ کال— ۱۱ گڼه— ۷۲ مخ .

۱۳۶۳— بابا خان محمد مجذوب: د پروان دولایت دکوهستان په سیمه زیږېدلی دی، دامیر دوست محمدخان په وختو کی عسکرو، او دانګریزانو دتیری په مقابل کی یی په جګړه کی ګډون درلود، او څنګه چی یی له زلمیتو په دصوفی ګری خواته میل درلود، نو هغه لاره یی پسی ونیوله کړه څو چی دعمر په پای کی مجذوب بیت ته ورسید،اوعواموخلکو ورته زیاته عقیده درلودله په ۱۳۳۵ هش کال د ګلبهار په کلی کی مړ او په هغه کوټه کی ښخ کړه سو،چی دهژوند په کی کاوه .

ماخذ :

پښتو آریانا دایرة المعارف — ۳/۹۶ ۲مخ.

۱۳۶۴ — بابادل (ختک) : دپښتو دنوموپالی او خوږ ژبی شاعر عبدالقادر خان ختك دخوشحال خان ختك دزوی لقب دی،چی د(۱۰۶۳ هـ ق) کال دذی الحجی دمیاشتی په پنځه ویشتمه زیږیدلی دی او دده پلار خوشحال خان ختك د«بابادل» په لقب داسی یادوی:

ښه زوی د«بابا دل» دی

تل دی ژوندی په جهان(۱)

(دعبدالقادرخان ختك دژوندنو رتفصیل دی ددی کتاب د«ع» په ردیف کی د«عبدالقادر ختك» ترعنوان لاندی ولوستل سی)

مأخذ :

دخوشحال ختك کلیات— دکندهار چاپ — ۹۵۱ مخ.

۱۶۳۵— بابا سنګو اندخویی: په اندخوی کی یو مجذوب درویش او ملنګ و ،چی ځینی کراماتو نه ورته منسوب دی— مثلاً په ۷۸۲ هـ ق کال کی چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر تیمور گورگان دخراسان دنیولو په نیت تر آسو راپور یووت نو په‌اند خوی کی یې د«باباسنکو» سره ولیدل، بابا سنکو دجذبې په‌حال کې د سینې یوه توته غوښه داسیر تیمور گورگان خواته وغورځوله ، اسیر تیمور کار پرښه‌فال ونیو ، او وېویل :

«خدای‌تعالی دمځکې سینه چې خراسان دی ماته راوبا خښه » او هغسې هم سوه .

باباسنکو داوو هسوه‌او خواتیا هجری قمری کال په‌شاو خوا کې په‌اندخوی کی‌سېر، او هملته ښخ دی.

مأخذونه:

۱— حبیب‌السیر — دتهران دخیام‌چاپ— ۳/۳۴۵مخ .

۲— رجال‌حبیب‌السیر — ۶۳مخ .

۳— ددهخدالغتنامه د«ب»ردیف— ۷۰مخ .

۴— ازسعدی تاجاسی— ۲۰۸مخ.

۱۳۶۶— بابا سید گل دپکلی: دپښتوژبې‌اولسی‌شاعرو،اود(۱۲۰۰هق) کال په‌شاو خوا کې دپېښور دسیمې د«پکلې» په«بپه» ځای کی او سېده،عمر یې تر سلو کالو تېرسوی و .

دده اولسي بدلې تراوسه دخلکو په‌خولو کې‌جاری‌دی او په خپلو نظمو کې‌یې داسیر دوست‌محمدخان نوم د«گیدړپور» دیووسشهور خان «جمعدار» دنامه‌سره راوړی لکه‌چې وایی :

په‌گیدړ پور کې‌جمعدارچې تازه‌تل اوسی
لکه‌اسیر دوست‌محمدخان‌چې‌په کابل‌اوسی
بل هرعاشق اوسعشوقی‌ته‌په‌بو رجل‌اوسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بس کەچی‌نن‌تری سیدګل سوی ځګر لا ړشو

ددی پو رتنی بدلی دسر بیت (کسر) دادی:

پەژ ړاسرې سترګې و لاړ یمە دلبرلاړشو

لکه آفتاب پە شغله پر دماز یګر لاړ شو

او بل بندی دا دی :

لکه آفتا ب په شغله پر د یار صو رت و ینم

ساەسې لو ګی پەسر ت لمبه پەځان قیامت‌وینم

دچاله خو ړه سی‌پەزړه د غم خنجر لا ړشو

مأ خذ :

پښتانه شعر ا— ۲/۵۷م مخ .

۱٦۳۷— بابا شوریده هروی : ددری‌ژ بی شاعر او پەقصیده و یلو کی یی‌شهرت درلو د، داسیرعلیشیر نو ایی پەو ختو کی پەهر ات کی او سید. ښه طبع یې در لو دله او تل دخو ش طبعانو سر ه سلګری و . دبو ډاتو ب پەباب کی یی و یلی دی :

قدم شد چو ن کمان و عمر شد شست

جو انی همچو تیر از شست من‌جست

مأخذ:

مجالس‌النفائس —۸٦، ۲٦۰ مخو نه .

۱۳٦۸— بابا عبدل دهکی غزنوی: د خپل و خت نومیالی رو حا نی عالم و، دغز نی ددهك د کلی شمال خوا ته ښخ دی او مزار یې د هغه ځای‌پەخلکو کی‌شهرت‌لری— دژ و ندنو رحالات یې پەلاس را نغله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذ:

دآریانا پښتو دائرةالمعارف—٥/٩٦٦ مخ .

١٣٦٩— بابا علیشاه هروی : دنهمی هجری پیړی لەنو میالیومشایخو څخه‌و ،دشاهرخ‌میرزاله‌و ختو دسلطان‌حسین‌میرزاترو ختوپه‌هرات کی‌اوسېد او خوارق‌عادات څینی نقل سوی‌دی‌او عجیب او غریب کا رونه یې ده ته منسوب کړی‌دی—او دشیخی سره‌یی په‌دری ژبه ښه‌شعر هم وایه .

مأخذ :

تاریخ نظم‌و نثر در ایران— ٣٢٨/١مخ دسعیدنفسیی تألیف .

١٣٧٠— بابا علی هروی : د ا میرعلیشیرنوا یسی له لبنمکری نومیالیوسالارانوڅخه‌و ، چی‌پرهرات باندی په‌دپردیو دتیری په وخت کی د تیری کوونکو د مخنیوی د پاره دلښمکر سره و راستول کېده .

مأخذونه:

١— حبیب‌السیر— ٢٢١،٢١٧/٣، ٢٢٨ مخونه .

٢- دد‌هخدا‌لغتنامه- ٧٦مخ د « ب » ردیف .

١٣٧١— باباولی کندهاری : سیدحسن‌ابدال مشهورپه«باباولی» دکندهار لەنومیالیو روحانیونو،ولیانو او ستر سیدانو څخه‌تېرسوی،چی دکندهار د ښار شمال لویدیځی خواته شپږکیلومتره لیری‌دارغنداو پر غاړه پر یوه‌غرکی باندی ښخ دی، په‌کندهار کی په ښه روحانیت او کراماتو شهرت لری او ډېرخلك یې‌زیارت ته‌ورځی او ارادت و رته‌ خرګندوی .

لوسری دخراسان په‌سبز وار کی اوسېد،خودګورګانی شاهرخ میرزااو او ملکې‌ګوهرشادبیګم په‌بلنه له‌سبزوار‌ه‌هرات ته‌راغی، او بیا هغه وخت چی شاهرخ دکندهارلەلاری‌هندته تلی، دی یې هم دځانه سره رارهی کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوچې کندهار ته راورسېدل- دلته نودوه روايته دي: یو روایت داسې دی چې: دشاهرخ میرزا پر باباولي صاحب نوردسفر ورپر ونه، نه لور پده‌نو ځکه يې له هغه ځخه هیله وکړه چې په کندهار کې پاتەسي،او دی‌هم دار غنداو د«لنگر» په کلي مېشته،او هغه وخت چې شاهرخ میرزا بیرته له هنده راو گرځېد، دي وفات سوی وداروایت د مرحوم سیدمحسن آغا کندهاري دی چې په خپل منظوم کتاب «د کندهار دسیدانو مزاوات» کې راوړی‌او داسې وایي:

د بابا صاحب بیان کړم
کراماتبه‌يې عیان کړم

توفیق غواړم له‌سبحانه
دیز دان دپاک فیضانه

خلاصه داولیأ دی
نقاوه دا صفیا دی

دبڼکی دباغ بلبل دی
درسول‌دگلزار گل دی

دلاهوت داوج همای دی
دناسوت منزل یې ځای دی

لنگر داره لکه غر دی
پرآسمان دعزت نمردی

په‌عمده وکی عمده دی
دولیانو سر کرده دی

تمام تن‌یې په‌اذکار کي
داذ کارو په انوار کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورانی وه سرتر سره
صفا یی یې وه اظهره

سلسله یې رحمانی وه
طریقه یې حقانی وه

دده نوم سید حسن و
په «سوزوار» کې یې وطن و

دحضرت رسول اولادو
د حضرت علی احفاد و

دحضرت حسین فرزند و
ذا بدا لو ارجمند و

دده کسب زما و روره
دبراهیم ادهم له کوره

پادشاهان عظیم الشانه
خادمان دده وو جانه

دشاهرخ پادشاه مخدوم و
د افتاب په دود معلوم و

چې تاریخ دنه صد یاره
دهجرت تیرشوه هنبیاره

شاهرخ شاه ویل زما پیره
زما نیت دی ترکشمیره

تا له ځانه سره بیایم
ستا په دید سره ژوبایم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ و یل‌چی‌ای امیره
رب‌دی‌تانکړی دلگیره

په‌ځای چی دی گذر دی
زماهغه خواته سفر دی

قند هارته رارهی شو
کل‌عالم په‌ده‌راضی شو

په‌جوفان کی راتی‌دله
په مزلو مزلو پخپله

شاهرخ‌شاه په‌ده‌شادان‌و
په زرویی خادمان و

له‌هراته‌راروانشه
قندهارپه‌ده تابان شه

بادشاه و و یل‌نور بس‌دی
زما دغه قدر هوس دی

هندوستان لیری وطن‌دی
دغی خواته زما رفتن دی

ته‌یې شیخ دغه دی ځای دی
زیاتی‌سه خه‌روی دخدای دی

د سړ و قول‌د ریاب دی
دریاب خه‌لار درناب دی

زهیر یده دی همبری بس ده
تمنا می یو په لس ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې دعاوی به کوې ته
فیوضات به را لیږی ته

ستا پر قول زما باور دی
مقصد دا قدر سفر دی

له اردو څخه جدا شه
په «لنگر» کې یې ماوا شه

ارغنداب یې کړ روښانه
لکه نمر هسې تابانه

عام و خاص ترې فیض موندلی
و مقصود ته رسېدلی

ای زما د زړگی نوره
رب دی تاکاندی مسروره

څو شاهرخ له هندوستانه
شورا ستون تر خراسانه

دده روح و پرواز کړی
و جنان ته رسېدلی

گوره خو دبه‌سری انسان و
چې عاجزه هم ناتوان و

قدسیان ټول له مسروره
احبا ټول له بې نوره

نور بې ښخ کړ پر غره باندی
کاعالم شو تر ده لاندی

پادشاهان ټول زماو روره
تل راځی دده ترگوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتباس يې دانوار کړی
مقاصدو ته انبار کړی

ټول رواشی دم تر دمه
يقين ټينګ کړه اې همدمه

کرامات يې تر حد تېر دی
خو يې نمايم لاسی هېر دی

فيوضات يې نمايان دی
تاثيرات يې صدچندان دی

ښه مسجد عمارتونه
رنګارنګ ښايسته ګلونه

فوارې ،حوض و اشجار دی
چهارجوی او قاف بسيار دی

دغه ټول له شاهرخ دی
شاهرخ و فرخ دی

په سيرو کی بيان دی
ښه واضح او ښه عيان دی (۱)

بل روايت دادی چی بابا ولی صاحب دشاهرخ ميرزا سره هند ته ولاړ، او چی بېرته له هنده راستون سو، نو کندهار يې د اوسېدو دپاره خوښ کی او دلته پاته سو، دا روايت د محمد معصوم ناسی دی چی خپل ځان دحسن ابدال اولادې ته منسوبوی او په خپل کتاب «تاريخ سند» کی ليکی :

«ايشان از سادات صحيح النسب سبزوارند ، و در مبداحال که ايشان را ذوق دست داده سفر حجاز اختيار نمودند و بزيارت حرمين شريفين و ارض مقدس

---

(۱) د کندهار دسيدانو مزارات - قلمی . ۲ مخ د پښتو ټولنې نو دیين المللی مرکز په کتابتون کی خونددی . خو مأخذ يې نه دی ښوولی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرف شده‌چندسال درآن نواحی گذرانیدند، ودرزمان سلطنت میرزا شاهرخ ولدارشد حضرت صاحب قرانی ازدیارروم وحجازمراجعت نموده‌به‌سبزو ارتشریف آوردند وشاه رخ میرزانسبت ارادت وحسن عقیدت که به‌بابا حسن ابدال داشته درسفر هندبابارانکلیف نموده باخودبردند ودرحین مراجعت در موضع لنگر قندهار رحل اقامت انداخته با مریدان ومعتقدان خود اظهار نمودکه ازین زمین بوی محبتی بمشام من میرسد. تا آخر عمر درآن منزل گذرانیده‌همانجا آسوده اند. خوارق ایشان بسیار است...

ودرپیش استانهٔ ایشان گنبدی است رفیع مخروطی شکل که ازسنگهای ناتراشیکه هریک بوزن پنج من قندهاربوده باشد، بی گچ وآهک وگل ساخته اند. میگویند که‌چله خانه‌باباحسن بوده است (۱)

د محمد معصوم نامی داروایت و «گلزار قندهار» دکتاب مؤلف شیخ محمدحسن مولوی قندهاری هم تائیدوی او دباباولی د مزار په باب څه‌نور مطالب هم زیاتوی، او هم دباباولی له‌خولې څوخبری‌لری‌چی‌دلته‌یې کټ مټ‌راخلو-دی‌لیکی:

«سرحلقهٔ سالکان طریق حق جوئی و پای بند شریعت غرای محمد(صلعم) باباولی رضوان‌اله‌علیه‌اسم مبارکش سیدحسن ابدال‌ازسبزوارخراسان است که باستدعای‌شاهرخ میرزای‌گورگانی ملکهٔ مکرمه گوهرشاد بیگم بانی مسجد جامع معروف‌مشهد مقدس‌ازسبزوار بهرات‌تشریف‌آورده‌وازانجابقندهار عروردارزانی‌سفری‌درهند تشریف‌برده‌اند بهرجائیکه‌چندفرصتی‌بیتوته‌نموده‌اندو مشغول عبادت شده اند همان موضع شرف‌ونورانیتی بهم رسانیده وبعدازهندتشریف‌بردنش زیارت گاه عمومی شده باسم«باباولی» .

زمانیکه ازهندقندهارآمده اندقریهٔ‌لنگرازجملهٔ‌قرای‌جلگه رود ارغنداب رابرای‌عبادت وریاضت حقهٔ‌خود انتخاب نموده ومیدانستندکه مزارمبارکش باید درقندهارمحل فیض‌رسانی‌اهل آن ولاباشد، کرامات متواترازان جناب ظهوروبروزنموده تل‌بلندخاکی مشهور به تپهٔ‌امیرلقب کنده سردابی برای آرام گاه

---

(۱) تاریخ سند ۱۳۳- سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدن سبارک خوددرست نموده، و وصیت نموده که: «در وقتی که از دنیا رفتم بعداز غسل و کفن قبای سبزم را بربدنم بپوشانید و سرار وی سریری که دایما خواب میشدم بخوابانید و عصای سبز که سرعصا نقره کارشده پهلویم بگذارید و برای سرداب دری کوچکی قراربدهید بدنم خاک نمیشود غسل جمعه شرعی اترک نکرده‌ام، حافظ قرآن شریفم و در قضاوت عدالت محض نموده‌ام، لحاظ احدی را نکرده‌ام و این هرسه صفت سبب سلامتی بدن بی روح میشود» همان طور به وصیت عمل نموده‌اند و مدت یکصدسال جمیع مردم از زیارت بدن مبارکش استفاضه نموده‌اند وبعدبواسطهٔ رفتار غیرمشروعی که در سرداب مذکور واقع شده در بسته و در نتیجه باتل یکی شده صورت قبرمبارک و لوح بزرگ تاریخی که حالا بالای سطح تپهٔ امیر زیارتگاه عمومی است محاذی سربدن آن جناب بام سرداب شمرده میشود، و آن جناب حسینی نسب و به پشت یازدهم به حضرت سید الساجدین امام علی بن الحسین منتهی میشود»(۱)

په «گلزار قندهار» کی داهم لیکلی سوی دی چی دحضرت باباولی در یاضت او عبادت دری ځایه مشهورو، یو په خپله دباباولی په کلی کی هغه زیرزمینی چی اوس ددی قبر هم هلته دی، اوبل د «لنگر» په کلی کی، اودریم چی د پیرخاص ځای و، اوحتی دده سریدان او خپل منسوبین یې لا هم نه‌سو، و رتلای اوهغه دجبه دارپه کلی کی دده یوخالصه باغ و (۲)

اوهم زیاتوی چی: جناب باباولی سیدحسن حسینی از علمای متبحر و خاصه درعلم اخلاق یگانهٔ عصرخود بوده ...

و از بس در هدایت و ارشاد خلق نظربلند و جدو جهدی زیاد داشت در هندو قندهار نفوس زیادی از بودائی هاو برهمن های هنود و آتش پرست هارا مسلمان نمود، و نفوذ کلمه او خیلی ممتاز بود

---

(۱) گلزار قندهار ـ طبع مطبعه ـ النعمان النجف الاشرف ـ ۹ مخ

(۲) گلزار قندهار ـ ۱۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمای رسمی طو ایف مذ کو ر را با ستد لال و مناظر ه و مر تاضین شان را که از راه ریا ضت نفس کمالی درعلو م غر یبه و نیر نجات و تسخیر ات وسا یر علو م غر یبه بد ست آو ر ده بو دند از همان طر یق راه را - بر ایشان سد نمو ده و کما لات دام غر و رآنهارا خنثی نمو د ه غالب آنهار ابشر ف دین اسلام مشر ف می نمو د ند. (۱) بابا و لی صاحب په (۹۲۰ ه ق) کال کی مړ دی او دد ه پر قبر یو ه لوحه ولا ړه د ه چې پر دواړو خو او یې دده په باب. لیکنې سته ، پر لو مړ ی مخ یې دباندې خو ا ته لیکلې سوی د ی :

«هو الحی القا یم القیو م سبحان الملک الحی الذی لا یموت له الحکم وله الحمد وله الکبر یا والجبروت .بر لو ح ضمیر زائر ان روضه ادراک و خاطر خطیرعا کمان خطۀ خاک ظا هر و پید او روشن وهویدا خواهدبود که خلاصی ازمضایق ایام و رستگاری ازمز لت اقدام بز یارت ار باب قبو ر و استعانت ازاصحا ب حضو ر منو ط و مر بو ط ا ست چنا نچه کلا م خجسته فرجام حضر ت رسا لت پناه علیه من الصلوا ة افضلا و من التحیات ا کملها خبرا زا ین معنی میدهد (اذا تحیر تم فی الا مو ر فا ستیعنوا ا من اهل القبو ر) کا شف این حکایت وشا هد این روایت است اسعاف حا جات وانجا ع مهما ت زائر ین این مشهد مقدس ومتعکفا ن مر قد منو ر است اعنی مر قد سلطا ن الطر یقة و بر ها ن الحقیقته قطب فلک الهدا ایت مر کز دایره و لا یت مهبط انوا رالهی ، مظهر اسر ار

---

(۱) گلز ار قند هار ـــ ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتناهی، قدوة السالکین، زبدة الکاملین، شفیعن،
سرحلقهٔ ارباب وجد وحال، بابا حسن ابدال نورالله مرقده
عطر مشهده که درعالم طریقت کسوت وخرقه از حضرت سلطان
الاولیا، وبرهان الاتقیا... فی العالم سلطان ابراهیم ادهم داشته انده
وبه نیل سعادات ورفع درجات فایز وفایق.. ومجذوب سالک بوده
اند وخوارق عادات از خدمت ایشان بظهور می انجامیده چنانچه
درافواه والسنه جاری است وارباب ملک وملت واصحاب دین و
دولت روی نیاز وابتهال بدین درگاه که کعبه آمال وامالی این دیار
است آورده، مقصود می یابند.

چون کعبهٔ قبلهٔ حاجات خلق گردید، نهند روی بدرگاهت از دیار
بعید وحضرت خاقان مرحوم مغفور شاه رخ میرزا از روی اخلاص
وارادت درین مقام ملاقات کرده آنچه از خدمت باباشنیده بودند
برای العین مشاهده آمد واین موضع که موسوم است بقریه
« لنگر » برسم ذکات وقف حضرت بابا فرموده ازمالیه وکل
تکالیف معاف ومسلم داشته اند ودر زمان حضرت سلطان
ومشارالیه بفحوای مصدوقه (المومنون لایموتون بل ینتقلون الی)
از دار فنا به دار بقا رحلت فرمودند وچون زمان سلطنت منتقل
بحضرت سلطان مرحوم مغفور ابوالغازی سلطان حسین بهادر گشت
اهل بغی وعناد در بلاد سر بفتنه برآورده وگردنکشی آغاز کرده
بودند، ورعایا متضرر ومتفرق گشته از اوطان خود جدا
میشدند هرچند که فرزندان کامگار ومردان نامدار می فرستادند
این دیار قراری پیدا نمی کرد، برین تقدیر حضرت امیر کبیر عالمگیر المؤید من
السما المظفر علی الاعدا افتخار الاعاظم الامیر المرحوم المغفور

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر شجا ع الد ولته و الد ین ذو النو ن بهادر بر د الله مضجعه رادر ین ولااز ولایت ما ورا النهر... شا ن اتفاق افتاد ودر ا هل شر و فسا ددفع و. . . عالی‌بنام مبارک حضر ت مشا رالیه شر ف صد ور یا فت آ نحضر ت با بر ادر ان نا مد ار و فرزند ان کا مگار و چند ی از خا صا ن واردا ین حدو دگشتندبعو ن‌عنایت الهی‌و یاری دولت ناستناهی،بضر ب‌تیغ‌آبدار این‌دیار را ازشر مفسدان باغی‌پا ک وصا فی گر دانید دران. . . از کنارآب سند تاخط کابل و ازبلخ تاناحیت دارا لسلطنه هر ات وا زسر حد سیستان تاداس . . .درقبضئه تصرف پاد شا هانه درآو رده لوای عدالت و شفقت دراین اقلیم ...سلطان غازی سلطان محمو دسبکتگین نو رالله مر قده ازصفحه خاطر جهانیان واهل زمان محو هستی گر دیده »(١)

دډېر ینې لو حې پر دوهم مخ دا لیکنه سته :

«و بحمد ا لله تعالی که این دولت ابد پیو ند ولدار جمند عا لیحضر ت مشا رالیه و هو حضر ت امیر روشن رای ما فی ضمیر عا لیجا هما لک پناه عد الت دستگاه النیر الفلک الارتفا مبا رزالد ولته والد ین شا ه شجا ع خلد الله دولته الی یوم الد ین اهل ا ین دیار و بلاد.: بفرا غ دل وحضور روز گا ر میگذ رانند وا و قا ت برسر می بر ند ظل خلیل مر حمت و عا طفت ا ین حضر ت ا لی یو م‌ا لتنا د برسرسکا ن... عبـا د آفـا ق گـیـر بـاد وهـذ ا .... فـا صـلاح

---

(١) د کند ها ر مشا هیر - ١١٦ مخ - هغه ځا یو نه چې تکی ا یښوو ل سوی دي ا صلي تو رې یې نه و یل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الاصناف مشار الیه ... کافه رعایاو بر ایا ابنیه عالیه معروف و معطوف است ارکان و اعیان حضرت ... مساعی جمیله بظهور رسی رساندند در این ایام خجسته فر جام توفیق رفیق حال فر خنده حال حضرت کوکلتاش مشار الیه و هو جناب رفعت مآب امارت پناه شجاعت دستگاه امیر عاقل کامل عادل باذل امیر ناصر الدین فاضل ایددولته بر لوح عرش فرسای ... عالی ... توفیق یافت والحمدالله علی التوفیق (۱)

لکاتبه :

میر فاضل یادگاری ماند در عالم زخیر باد با قی دولت او تاجهان فانی است
چونکه در ماه ربیع الثانی شدا تمام او سال تاریخش همین ماه ربیع الثانی است

و تاریخ سند نو میا لی مولف محمد معصوم ما سی خپل خان د همدي بابا ولی صاحب اولادی ته منسوبوی او د خپل کتاب په مقدمه کی لیکی : « اما بعد راقم این صحیفه محمد معصوم المتخلص به نامی» بن سید ... صفائی الحسینی الترمزی اصلا و البکری مسکناو مدفناو المنتسب الی سید شیر قلندر بن حسن ابدال السبزواری مولدا واالقندهاری موطنا ومرقداً »

ماخذونه :

۱- تاریخ سند ۳۳ مخ
۲- د کندهار دسید انو مزارت ـ قلمی ـ ۲۰ مخ
۳- گلزار قندهار دبغداد چاپ ۹۶۹ مخونه
۴- د کندهار مشاهیر ـ دمباغلی زلمی لیکنه ـ ۱۳ مخ تر ۱۸ مخ پوری

(۱) د کندهار مشاهیر ـ ۱۸ مخ ـ تپش ځایونه چی تکی اینبوول بسوی اصل تو ری نه لوستل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥- آریانا مجله ـ ۷۰ گنه ـ ۲۰خ د ۱۳۲۷ کال دلړم دسیا شتی ـ

۱۳۷۲- بابای برق : داسیر عبدالرحمن‌خان‌دو ختو دسر کاری‌شاطرانو دشرواوخنگه‌چی‌دیرگړندی‌و، نومکه‌یی « بابای‌برق» باله‌وایي چی‌یووخت‌دآس په‌سپرلی په‌دروشپوکی‌له‌هراته کابل‌ته‌ورسیدپه‌دې‌توگه‌چی‌له‌هراته‌تر کابله‌په هرپړاوکی یویوایدک آس‌ورته‌ولاړو ،چی‌ده په‌هر پړاوکی آس‌الیشاوه .

داسیر حبیب الله‌خان‌په‌و ختوکی هم‌دېړو اکاو اختیارخاوندو، حتی‌وایی‌چی دغړغړه کولو صلاحیت یې‌هم‌درلود،او دکابل‌په‌بنارکی زاړه‌گمرک ته نژدې یوه‌غړغړه‌خاص دده په‌نامه‌ولاړه وه ، اوداسیرحبیب‌الله‌خان په‌و ختوکی هم د سرکاری شاطرانو مشرو.

ماخذ :

دانیس ورځپانه ـ ۳۳۳ ۱کال د کب ۲۸نیټه ـ

دبناغلی‌محمد صادق دستر گولیدلی حال .

۱۳۷۳- بابا سرپلی : میر بابر ددری ژبی شاعر او د سر پل له‌سا داتو ځخه و ، او دا بیتونه دده دی:

بشام غمت دودآهی که دارم
ازآنست روزسیاهی که دارم

بدعوی عشقت چنان سر بلند م
که‌برعرش شاید کلاهی که‌دارم

ز بیداد خوبان بداد دلم رس
تویی در جهان پادشاهی که‌دارم

طریق وفا پیشه کردم چو «بابر»
همین استسوی تو راهی که‌دارم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د میرچوچکڼ علمی ورورو

مأخذ ونه:

۱-مجمع الفضلا - خطی -۳۴۳مخ

۲-تاریخ افغانستان

درعصر گورگانی هند -۲۲۷

۱۳۷٤- بابر (ظهیرالدین محمد) (۱):

ظهیرالدین محمد بابر دعمرشیخ زوی، دسلطان ابوسعیدمیرزا نمسی، دمحمدمیرزا کړوسی ، دمیرانشاه کوسی اوداميرتیمورکودی دکابلستان اوهندوستان او خراسان له ډیرو نومیالیو پاچیانو څخه تیر سوی دی چه د (۸۸۸ هـ ق -۱۴۸۳) کال د محرم د میاشتی په شپږمه او د فروری په ۱۴دماورا النهر په فرغانه کی زیږیدلی او د(۹۳۷ هق) کال درد یمی خور (جمادی الاولی) په پنځمه د دوشنبی په ورځ په هند کی دجمنا د سیندپر غاړه په« باغ زرافشان »کی مړ او هملته ښخ کړه سو -خو په (۹۳۷ هـ ق .

۱۵۴۰م کال دبابر ددوصیت سره سم دبابریو سفری ماند ینی بی بی مبارکی دده مړی له هغه ځای څخه کابل ته راووړ او دکابل د شیر دروازه د غره نویدیځی لمنی په هغه باغ کی یی ښخ کی چی تراوسه دده په نامه د«بابر باغ یا دیړی » او هغه وخت یی په قدمګاه شهرت درلود .

---

(۱) دظهیرالدین محمد بابر دژوند دی پښتو ژبا تره بر خه د پوهاند عبدالحی حبیبی له هغه کتابه په پښتو را اړولی سوی ده چی په (۱۳۵۱هش) کال دنو سوړی پو ها ندله خوا دظهر الدین محمد بابر شاپه نامه په دری ژبه لیکل سوی وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبابرسور«قتلق نگارخانم »نو میدله اود مغولستان سوردوا کمن یونس خان لور وه،اوبابرد مور له خوا په پنځلسواو سطو چنگیز خان ته رسیده .

د بابر د نیکه سلطان ابو سعید میرزا د پاچهی ارتو رالیی له آذر بایجان څخه د هندوستان ترسرحد و او بیا له مکران څخه د تاتار تر ریگستان رسیدهنوپه (۸۷۳ ه ق = ۱۴۶۸م) کال چی دبابر نیکه ابوسعید میرزا مړسو ده دپاچهی هیواددده دزامنوتر منځ و ویشه سوسشرزوی یی سلطان احمد میرزادسمرقند او بخاراوکمن سواود استرآبا دسیمه سلطان محمود میزاو اخیستله او کابل او غزنی دالغ بیگ برخه سواود کندهاراوگرمسیردوا کمنی وا- گی سلطان مرادمیرزاپه لاس کی واخیستلی اودفرغانه حکومت دبابرپلارته چی دسلطان ابوسعیدمیرزاڅلورم زوی وپاته سواوبابرپه همدغه فرغانه کی وزیږیداودحوپل پلار ترسیوری لاندی دیوه شهزاده په توگه وروزل سواود پلارپرروزلوسربیره دده په روزنه کی دده دپلاردرباړنوسیاليوپوهانوهم لوی لاس درلودچی له هغی جملی څخه یوځپله بابر دشیخ « مزیدبیگ »اوباباقلی بیگ اوخدای بیردی بیگ نوسونه اخلی او دهغوعالمانو له ډلی څخه چی بابرورته عقیده درلوده او ځان یی دهغه شاگردباله یوهم خواجه قاضی مولاناعبدالله دسلطان احمدقاضی زوی و چی بابریی داسی ستایی« اوستاد و پیرمن خواجه مولانای قاضی باشد ... نسب او ازطرف پدربشیخ برهان الدین قلیچ فتهی سی شودوازجانب مادربسطان ایلک ساضی میرشد درولایت فرغانه این طبقه مقتداو شیخ الاسلام وقاضی شده اندمرید خواجه عبیدالله بوداز ایشان تربیت یافته بود درولی بودن خواجه قاضی مراهیچ شکی نیست عجب کسی بود ترسیدن درواصلا نبود...این صفت هم دلیل ولایت است(۱) دبابرپلار عمر شیخ میرزاچی ۸۹۹ ه ق =۱۴۹۴) کال دروژی خلرسه اودجون نهمه ددوشنبی ورح دآخشی په کالا کی

---

(۱) بابرنامه ۵۳مخ دظهیرالدین محمدبابرشاه دپوهاندحبیبی دتالیف برحواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسې حال کې چې کوتري يې الوزولې د يوې ودانۍ له پاسه خندق ته ولوېده او ومړو
نو د فرغانې د دربار اميرانو زلمي د ولس کلن شهزاده بابر د هغه ځای
د پلار پر تخت کښېناوه. په دغه وخت کې د ده اکا سلطان
احمد ميرزا د سمرقند حکمران او ماما يې سلطان محمود ميرزا د خندو زاو بدخشان کې
حکومت کاوه چې دا دواړه د بابر معاندان وو خو ده يې په مقابل کې ټينګ مقاومت وکاوه
او د خپل پلار د دربار د ځينو اميرانو او مخورو په سلا ترېيې د (۹۰۳ ه ق) کال (۱۴۹۷ م) کال
چه لوړي خور نو سره له خپل کاکا سلطان احمد ميرزا څخه سمرقند ونيو ګرځنګه چې د ده
ورور جهانګير ميرزا «دا ندمان» نيولو ته پاراوه نو بابر سلو ورځو
حکومت وروسته د رجب مياشت سمرقند پرېښووه او د اندجان خوا ته وخوځېد خو هغه
ښار هم د بابر تر وررسېدو د مخه سقوط وکی او د ده طرفداران لکه مولانا قاضي او نور
ورل سو بابر چې د خپل پلار پايتخت او سمرقند او اندجان بايلل نو تر ډېرې مودې پورې
لالهانده ګرځېده خو چې تاشکند ته ولاړ او وواته سوه تنه يې پر ځان راټول کړه پر فرغانه
يې يرغل وکی او بيا اندجان ځانته وغوښتله او د (۹۰۵ ه ق کال د ذيقعدې په
مياشت يې د خپل ورور په سلګرې د سمرقند د نيولو تکل وکی او په (۹۰۶ ه ق ۱۵۰۰ م)
کال يې هغه ښار له شيباني خان څخه ونيوه دی پخپله وايي «من جوان نزده ساله ور -
زيب من شيباني خان مرد پرتجربه و پير کارديده يی بود باوجود اين هم بياری د وست و
چهل تن شبانه بر سمرقند تاختيم و از راه پل مغاك بر حصار برآمده و شهر را گرفتيم و شيباني
خان با هفت و هشت هزار سواريکه داشت هزيمت يافت و بسوی بخارا پس نشست»

بيا هم شيباني خان پر آرامه نه کښېنوست د بابر د هغه د ماما سره چې د تاشکند
حکمران و ډير جنګونه وکړه خو چې د (۹۰۸ ه ق = ۱۵۰۳ م) کال ذوالحجې او جون
په مياشت يې تاشکند د بابر او د بابر له ماما سلطان محمود څخه ونيو. (۹۰۹ ه -
ق = ۱۵۰۴ م) کال بابر بيا لالهانده ګرځېده، او د ځان د پاره د يوه ټاټوبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې پهلټون کړ و،څو چې د(۹۱۰ هـ ق = ۱۵۰۴ م) کال په محرم او جون او جون کې له فرغاني څخه دخراسان په نیت د حصار و لایت ته راغی او په دې وخت کې دده سره تر درو سوو تنو زیات کسان و ر سره نه وو، چې هغه هم زیاتره پلی و و، چار وغې یې په پښو او لکړې یې په لاس کې وې، او یو ازی دوې خیمې یې در لودلې، په داسې حال کې تر دغه نژدې د آسو دسیند د«یو تاج» له گودره دافغانستان خا و رې ته را اپو ر یو و ت، او د «کهمرد» او «باسیان» سیمو ته راغی چې دلته دباقي ز وی احمدقاسم د خسرو شاه خور یې و اکمن و.

بابر چې یو داعیه غو ښتو نکسی او فعال سړی و ، په کندز او ایبک او دوشی او آجر کې یې دخسرو شاه لښکر یا ن او نو ر خلك ځانته جلب کې او د(۹۱۰ هـ ق) کال په لو سړی خو ر داندراب تر او بو پو ریوت او په دوشی کې کښته سو،او دخسرو شاه ټو ل خلك او لښکر بابر ته اپل سو ل او خسرو شاه ددهانۀ غو ری له لاری خر اسان ته و لاړ،او د ده ټو لې پیسې او و سلې د بابر په لاس و رغلې او بیانو تر هندو کش ر او او و ښت او ددو همی خو رد سیاشتې په پای کې یې د کا بل ښار ونیوه .

خر اسان او عر اق او چین او ر و م او هند تر منځ لوی تجار تی مر کز و ، اولکه پخپله چې بابرلیکی د کابل مالیات دلغمان سر ه هغه و خت اته سو ه ز ر شا هر خی وې .

په(۹۱۱ هـ ق =۱۵۰٦ م) کال یې دغز نی او گر د یز او کو هاټ او بنو او تهل اودگوسل ددرې نیو لو ته ملاو تړ له او خپل و رو ر جهانگیر میر ز ا یې دغز نی حکو مت ته وگماره.

د کابل او نو ر و پو ر تینو سیمو تر نیو لو وروسته د(۹۱۲ هق) کال دمحرمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سیاشت دشیباني خان له حملو څخه د هرات دژغورلو په نیت دغور بند او شیبر او باميان له لاري هغي خواته وخوځیداو ځان یې په بادغیس کي دهرات تیموري شهزاگانو ته چي دشیباني خان دحملو د مخنیوي دپاره دسرغاب د سیند پرغاړه سره راغونډ سوي وو ، ورساوه ،او دخلرمي خورپه شپږمه ددوشنبي په ورځ د «گل باغان» په سیمه کي ورسره يو ځای سو ،چي بيا دبديع الزمان په بلنه هرات ته ولاړ ..

خو په کابل کي دده تر تگ وروسته محمد حسين ميرزادوغلت او د ننگرهار حاکم سلطان سنجر پرلاس يو څه مغولان چي په کابل کي پاته وو ، دځانو سره ملگري کړه او دبابر دا کازوي خان ميرزايي د کابل په پاچهي وټاکه او دبابر طرفداران لکه ملابابای ساغرچي او خليفه محب علي قورچي او احمد يوسف او احمدقاسم يې د کابل په کوټ کي کلاپند کړل. بابرچي ددي پيښي خبر په هرات واوريدنو د (۹۱۲ ه ق) کال دبرات دمياشتي په او وه د باد غيس او غرجستان او چخچران او يکه او لانگ او باميان او غوربند له لاري بيرته د کابل پر خوا راهي سو ، او دژمي په ډېر و سختيو کي يې ځان کابل ته راورساوه ، او داښار يي د کوچني اختر په مياشت بيا ونيو خان ميرزايي کندهار او محمدحسين ميرزا دوغلت يي دفرا او سيستان خواته پر ښوول چي ولاړسي .

بابر تر هغه وروسته دخپلو عسکرو داعاشي او خپل مصرف دپاره په (۹۱۳ ه ق = ۱۵۰۷ م) کال غلجي او مومند قبائل چور کړه ، مل زره پسو نه ځيني بو تلل او د کټوا زتر حدو دو پسي ورسيد ،او هغه بنديان چي په دي چور او چپاوي کي په لاس ورغلل ټول يي ووژل او د هغو له سرو څخه يي کله منارجوړکي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې د (۹۱۳ هـ ق) کال د محرم په میاشت شیباني خان هرات و نیو او له هغه ځایه د فراه او ګرمسیر خوا ته پر مخ راغی نو بابر د هغه د مخنیوي د پاره د غزني او کلات له لاري د کندهار او زمیند اور خوا ته وخوځېد د کندهار ښار ئي ونیو او د کندهار حکمران شاه بیګ د شال او مستونګ خوا ته او د هغه ورور محمد مقیم د زمیندا ور لوري ته وتښتېدل.

بابر د کندهار ښار خپل وروړنا ناصر میرزا ته وسپاره او پخپله د ډېرو ولجو سره د کابل خوا ته رارهي سو — خو تر څو میاشتو وروسته شاه بیګ او محمد مقیم د شیباني خان په سلا بېرته کندهار و نیو او د بابر وروړنا ناصر میرزا د کابل خوا ته وتښتېد. شیباني خان کندهار شاه بیګ او محمد مقیم ته چې دواړه د ذوالنون ارغون زامن وو، وسپاره او پخپله هرات ته ولاړ چې په دې وخت کې محمد مقیم وسړ او کندهار یوازې شاه بیګ ته پاتې سو.

د (۹۱۳ هـ ق = ۱۵۰۷ م) کال په دریمه خور د جمادی الاولی کې بابر د خورد کابل له لاري د افغانستان په ختیځ کې د ننګرهار آدینه پور ته وخوځېد لغمان او ننګرهار او کونړ یې و نیول او عبد الرزاق میرزا ته یې وسپارل، او پخپله یې د (۹۱۴ هـ ق = ۱۵۰۸ م) کال د سې په میاشت د مومند و پر قبیلې یرغل وکړ. په دې وخت کې که څه هم د عبدالرزاق میرزا په پارونه په کابل کې د بابر پر خلاف یوه دسیسه منځ ته راغله، خو بابر هغه له منځه یووړه او عبدالرزاق میرزا هم ووژل سو.

بابر په (۹۱۵ هـ ق = ۱۵۰۹ م) کال بدخشان هم د خپل اکا د زوی خان میرزا په واسطه تر خپل واک لاندې کې، او د هغه ځای حکومت خپل همدې د اکا زوی ته وسپاره چې تر (۹۲۷ هـ ق = ۱۵۲۰ م) کال پورې هلته حکمران و، او په دغه کال همهلته مړ سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(۹۱۶ هـ ق ـ ۱۵۱۰ م) کال‌دبرات په ۲۶ او ددسمبر په دوهمه د جمعې په ورځ چې شیبانی‌خان په‌سرو کی دصفو یانو دلښکر سره‌یه یو دلو یه او سخته‌جگړه دلسو زرو او زبکو سره ووژل سو، نو خان میرزا له‌بدخشانه بابر ته و لیکله او هغه‌یی دقرطانه دنیو لو دپاره تشو یق کی، بابر هم فرصت غنیمت وگانه او دهمهغه کال دکو چنی اختر په‌میاشت تر هندو کش و رواو و بت او کند ز ته‌ورسید، له‌شاه‌اسماعیل صفوی څخه‌یی‌مرسته و اخیستله او له بدخشانه‌دخان میرزا عسکری سلاتړ هم ورته ورسید نو دشپیتو زرو عسکرو سره د آمو تر سیند و رپو ریو و ت او دحصار(او سنی تاجیکستان) سیمی یی و نیو لې، او د (۹۱۷ هـ ق ـ ۱۵۱۱ م) کال په رجب‌او اکتو بر کی یی د سمرقند ښار هم د دریم‌ځل دپاره ونیو ؛ او له هغه ځایه ئي خپل ورور ناصر میرزاد کابل په حکومت وگماره ،خو په(۹۱۸ هـ ق ـ ۱۵۱۲ م) کال عبیدالله‌خان او زبك بابر ته‌ماته ورکړه او دهغه کال دروژی په دریمه او دلو سبر په ۱۲ د امو تر سیند پور ته د افغانستان خاوری ته راپو ریو وت او په (۹۲۰ هـ ق ـ ۱۵۱۴ م) کال کابل ته را وورسید .

په (۹۲۲ هـ ق ـ ۱۵۱۵ م) کال بابر له‌کابله دکندهار نیو لو ته سلاو تړ او په (۹۲۳ هـ ق ـ ۱۵۱۶ م) کال یې هغه ښا رو نیو .

په(۹۲۵ هـ ق ـ ۱۵۱۹ م) کال‌بابر دهندوستان‌خو اته لښکری وایستلې ـ دی‌په خپله په‌بابر نامه‌کی لیکې‌چې :

«درتاریخ ۹۱۰ که ولایت کابل مسخر شد از ان تاریخ تاحال همیشه هوس هندوستان کرده می‌شد. گاهی‌ازجهت‌سستی رائی امرا،گاهی‌ازهمتائی برادران،یورش‌هندوستان میسر وممالك او مسخر نمی‌شد. آخر اینچنین موانع نماند »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابر (دده په خپل قول) تر پنځو لښکر کښيو وروسته د ډهلي پر نيولو بريالی سو، خو دده د لومړی لښکر کښنې د نېټې په باب د مورخانو نظر سره توپير لري

د اکبر د دربار د مورخ ابو الفضل علامي په قول د بابر لومړی لښکر کښنې د هند خواته د (۹۱۰ هـ ق) کال په برات کې، او دوهمه لښکر کښنه يې د (۹۱۳ هـ ق) کال په دريمه خور، او دريمه لښکر کښنې د (۹۲۵ هـ ق) کال د محرم په اول کې وه — خو محمد قاسم فرشته پر هندوستان باندې د بابر لومړی حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په سر کې، او دوهمه حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په پای، او دريمه حمله په (۹۲۶ هـ ق) کال کې گڼي، او د څلرم او پنځم يرغل د نېټې په باب د نورو دواړو مؤرخينو نظر يو شان دی.

خو پخپله بابر ليکي چې دده لومړی يرغل د (۹۲۵ هـ ق = ۱۵۱۹ م) د محرم په اوله او د جنوری په دريمه د دوشنبې په ورځ و، چې د برکو نړاو جندول له لارې باجوړ ته ولاړ او د پښتنو د دلازاک د قبيلې سره تر سختې جگړې وروسته يې د محرم په پنځمه د باجوړ ټينگه کلا ونيوله، درې زره تنه د کلا ساتونکي يې ووژل او نور يې هم بنديان کړه، د وژلو سرونه يې کابل او بدخشان او بلخ ته واستول او هم يې هلته پر يوې غونډۍ باندې کله منار جوړ کړی.

د محرم په نهم يې د باجوړ واکوالي خپل يو امير خواجه کلان ته وسپارله او دی پخپله د سوات خواته رهي سو.

څنگه چې د سوات سيمه زياتره د يوسفزيو پښتنو په لاس کې وه او مشر يې هم د ملک سليمان شاه زوی شاه منصور و، نو ځکه بابر غوښتله چې د يوسفزو سره خپښي وکړي او بيا د يوسفزو د دوستۍ له لارې د هندوستان خواته د خپل لښکر لار پرانيزي، هغه و، چې د شاه منصور لور «بي بي مبارکه» يې ځان ته وغوښتله او په دې توگه يې يوسفزي قبيله د ځان سلگري کړه، او د همدې کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صفرې په شپاړسمه او د فرورۍ په اوولسمه د پنجشنبې په ورځ د سند تر «نیلاب» سیند پورې یو وت او د لومړي ځل د پاره یې د هند په خاوره کې پل کېښود، او د پنجاب د «بهیره» ولایت یې اونیو، او د څلورسوو زرو شاهرخۍ (چې تقریبا شل زره سترلنګ پونډه کېدل) په مقابل کې یې د هغه ځای خلکو ته امان ورکړی او د لومړۍ خور په پنځمه د دوشنبې په ورځ یې د بهیره ولایت هندو بیګ ته، او د چناب ولایت یې حسین اکزاک ته وسپاره او پخپله د لومړۍ خور په یوولسمه او د مارچ په دیارلسمه د یکشنبې په ورځ له بهیره څخه د کابل خوا ته راوګرځېده، او د پېښور د خیبر او ګندمک له لارې د لومړۍ خور په اوله چې د اپریل هم لومړۍ نېټه وه د جمعې په ورځ د کابل ارګ ته داخل او په عیش او نوش بوخت سو. خو یو میاشت وروسته د هندوستان پښتانه او د بهیره د ولایت زمینداران سره یو ځای سول او د بابر ګمارلی حکمران هندو بیګ یې له هغه ځایه وشاړه او بابر ته یې ځان را ورساوه، او هم د پېښور د سیمو یوسفزي چې د کابل د سیند پر غاړه پراته وو، بابر ته پورته سوه ځکه نو بابر وروسته تر هغه چې د ګردیز پښتانه یې وځپل، د پرآیو وژلو او د هغو د سرو څخه یې کله منار ودراوه، د (۹۲۹ ه ق = ۱۵۱۹ م) کال د روژې په دېرلسمه او د سپتمبر په اتمه د خیبر له لارې د پېښور او لاهور خوا ته وخوځېد، اشنغر یې د بېرۍ علي شره ونیو او غوبته یې چې پر بلخ ولاړ سي مګر په دې وخت کې ورته خبر راورسېده چې سلطان سعید خان له کاشغره د بدخشان خوا ته راغی نو بېرته کابل ته راوګرځېد او د خپل ورور نمسی میرزا محمد سلطان ویس د خسور زوی یې د څلورو زرو سپرو سره د لاهور خوا ته ولېږه او پخپله د کوچني اختر د میاشتې په پای کې او د اکتوبر په شلمه کابل ته راورسېده.

خو څنګه چې په لاره کې د سلطان سعید په بېرته ګرځېدو خبر سو، نو د خندر خیلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو پر تېر يې چې د خپلې آزادۍ د ساتلو د پاره پاڅېدلي وو، يرغل وکی او هغه يې چور کړه.

د (۹۲۶ ه ق ۱۵۲۰ م) کال په پای کې بيا د پېښور له لارې د پنجاب خوا ته رهي سو، د سند تر سيند پورې ورووت، او په بهيره کې يې هغو کسانو ته درنه سزا ورکړه چې د بابر کارداران يې له هغه ځايه شړلي وو، او هم يې د سيد پور د سيمې خلک چې دده په مقابل کې يې لاسونه وسلو ته وروړي وو، قتل عام کړه، مالونه يې ولوټل او ښځې يې بنديانې کړې. په دې وخت کې بابر ته خبر ورسېد چې د کندهار حکمران شاه بېګ ارغون د بابر پر متصرفه سيمو تېري کړي، غزني او کابل ته يې خطر پيدا کړی دی، ځکه نو بابر بېرته کابل ته راغی، او هم ځکه چې په دغه وخت کې د بدخشان والي خان ميرزا مړ سو، نو بيا بيا په (۹۲۷ ه ق) کال خپل مشر زوی همايون د بدخشان والي وټاکه او پخپله د کندهار خواته وخوځېد، شاه بېګ يې په کندهار کلابند کی، شاه بېګ له صفوي شهزاده طهماسب څخه چې د امير خان له خوا يې په خراسان حکومت کاوه مرسته وغوښتله امير خان هم بابر ته د کندهار پرېښودلو پيغام ورواستاوه خو بابر و نه مانه او شاه بېګ مجبور سو چې بابر ته شيخ ابوسعيد پوراني هروي په ننواته د روغې د پاره ولېږي. بابر هم روغه ومنله او پر دې يې روغه وکړه چې په راتلونکي کال کې به کندهار بابر ته سپاري.

هغه وو، چې د (۹۲۸ ه ق — ۱۵۲۲ م) کال د کوچني اختر د مياشتې په ۱۳ او د سپټمبر په ۱۰ له شاه بېګ د کندهار د ښار کلي د حبيب السير د مؤلف خواندمير د کړو سي مير غياث الدين په لاس د بابر دربار ته واستولي او پخپله د شال (کوټې) ولايت ته ولاړ او په سيوي کې کښېناست. او بابر د کندهار وا کو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

الی خېل زوی کامران ته وسپارله او د بابر دوا کمنی لمنه تر هلمنده پورې ورسېدله (۹۳۰ ه ق = ۱۵۲۴ م) کال بابر څلرم وار د هند خوا ته لښکر و یوست پر لاهور یې یرغل وکی، که څه هم د پنجاب واکوال لو او مقتدرو پښتنو لکه بهار خان او مبارک خان لودی او بکمن خان لواڼی د لاهور په ښهر کروهی کی د بابر سره جګړه وکړه، خو د پښتنو مشرانو د بې اتفاقی په سبب بابر و ر باندې بری وموند، لاهور یې ونیو او و یې سوځاوه، خو ورځې وروسته یې دیبالپور هم ونیو او خلک یې قتل عام کړه — لاهور یې میر عبدالعزیز او سیالکوټ یې خسرو کوکلتاش او د دیبالپور یې بابا قشقه مغول او کلانور یې محمدعلی تاجیک ته وسپارل، او پخپله د کابل خوا ته راستون سو. په دې سفر کی بابر ته سرهنده پر مخ ولاړ.

د (۹۳۲ ه ق = ۱۵۲۵ م) کال د صفری په اوله او د نومبر په اوولسمه بابر پنځم وار له کابله د هند د نیولو په غرض و خوځېد — کابل او کندهار یې خپل زوی شهزاده کامران ته پرېښود، او پخپله د خیبر او پېښور له لارې دلو مړی خو ر په اوله د دسمبر په شپاړسمه د شنبې په ورځ د سند تر سیند پورې یو وت او دلو مړی خو ر په خوارلسم د جمعې په ورځ یې د «چناب» د سیند په خنډه خوا کی سیالکوټ او بیا یې د «ملوت» کلا ونیوله او د لودی دولت خان د زوی غازی خان ټول مالونه او خزانې او لویه کتابخانه یې ضبط کړه، او بیا یې د لاهور او سرهند تر منځ کلاوې هم ونیولې، او د همغه کال د رجب او اپریل په میاشتو کی پانی پت ته ورسېد، او د سلطان ابراهیم لودی سره تر یوه ډېر خونړی جنګ وروسته چې سلطان ابراهیم په همغه جنګ کی د نږدې پنځو سوو زرو افغانی جګړنو سره ووژل سو، بابر بری وموند او د (۹۳۲ ه ق) کال د رجب په دوولسمه د سه شنبې په ورځ د دهلی پر تخت کښېنوست او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دگوورګانی سلطنت بنسټ یې په هند کې کېښېود،او بابر د هند دشهنشاه په حیث وپېژ انده سو .

دبابر شهنشاهی تر بنګاله پوری وغځېدله او په هند کې یې هرلو ر فتوحات وکړه(چې دهغو فتوحاتو اوپه هند کې دبابر دنو رو کارنامو مفصلې یادو نې په هغو مأخذو کې ر اوړه سوی دی چې په دې کتاب کې د بابر دژو ند پېښو په پای کې ښو ولی سوی دی،محترم علاقه لر و نکی هغوته مر اجعه کولای سی دلته یو ازې هغه ځه ر ااخلو چې په افغانستان پو رې اړه و لری او هغه داچې:)

بابر د هند دشهنشاهی دچار و تر سنبالو لو و ر وسته چې د هند په«اګره» کې تاتو بی و نیو ، نو بیا یې افغانستان ته توجه ر او وښتله او افغانستان ته یې د اوډ ا فغا نستان خپل د ر بار نو میالی امیر انر او استول،چې یوله هغو ځخه د دهٔپر باو ری او لوی سپه دار «خو اجه کلان» و ،چې دبابر له خو ادغز نی ا و ګر دیز په و ا کو یی اوحکومت و ټا کل سو، اوهغه هم ترهغه و ر و سته چې دې هلی دیوی و دانی پر دیواله یې په دری ژ به دابیت و لیکه چې.

اګر بخیر و سلامت ګذارسند کنم سیاه روی شوم ګرهوای هند کنم د (۹۳۲ هـ ق) کال دذیحجه دمیاشتی په شلمه دپنجشنی په و رځ له دې هلی ځخه د کابل خواته ر اوخوځېد.

هغدار از بابرد (۹۳۳ هق) کال درجب په نهمه ځېد زوی شهزاده همایون د کابل او بدخشان په حکمرانی وټا که، چې همایون بیا په (۹۳۳ هـ ق) کال په بدخشان کې سلطان و یس دخان سلګری کی او دخلوېښت ز رو تنوسره دسمرقند خوا ته و خوځېد، خوځنګه چې په هند کې لا دبابر په سخ کی مشکلات و و، نو همایون ته یې فرمان و لیږه چې دماو ر اءالنهرد حکمرانا نوسره ر و غه و کړی، هغه و چې هما یو ن یو کال و ر و سته دبدخشا نحکومت خپل یوه خپښ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه سلطان ولیس نو میده ، و سپاره او په خپل د کابل د لارې با بر ته ورغی په کندهار کې هم دبابر له خواشهزاده کامران وا کوله و چې بیا یې کندهار خپل ورور شهزاده عسکری ته وسپاره .

بابردو دانیو په و دانولو او دباغو په جوړ و لو کې به ذوق درلود، دهرو اندلستالف دباغ دو یالو کښل او دخیا بانو سمول دده په وخت کې سوې دي . که څه هم د استالف باغ ترده دمخه «الغ بیگ میرزا له خلکو څخه غصب کړی و ، خو بابر خلکو ته دهغه باغ بیه ور کړه لښتی یې پکښې و ټیستل او خیابانونه یې سم کړه .

همدا رنګه یې دخواجه سیاران په سیمه کې پر یوه غو نډی یوه ګردی صفه جوړه کړې او دهغه ځای له چینو څخه یې یوه نوې ویاله ایستلې وه، چې د ایستلو نیټه یې د«جوی خوش »له کلماتو څخه د(۹۲۵ هـ ق) کال را او تلی دی.

بابر په کابل کې دا آوېالو دنیالګیو ایښودل تعمیم کړه او دهند و ستان تر نیولو وروسته یې دخواجه کلان په وسیله دغزني د سلطان بند دبیاو دانولو دپاره دپر زر راو لیږل .

سربېره پردې بابر په خپله بابرنامه کې ددې باغونو ونه یا دوی چې دده په وخت کې ودان او دسیل ځایونه وو :

باغ نورو زی، بو ستان سرای، چها رباغ ، باغ بهشت ، باغ بنفشه ، باغ نور، باغ ګل کنه، باغ خلوت ، باغ صورت خا نه، باغ حیدر تقی .

دعبدالحمید لاهوری په قول بابر په کابل کې څو نور باغونه هم دشهرآرا، چار باغ، جلوخانه، او رته باغ ، باغ صورت ، باغ مهتاب ، باغ آهوخانه او سه با غچه جوړ کړی او دیوالونه یې پرا ګر ځو لی وو . په کابل کې دبابر دوخت له ودا ینو څخه یو هم تخت بابر دی چې د کابل دروددمجرا پر جنو بی غرم باندې یې دصنفي په شکل جوړ کړی دی او هلته یو ګرد ی حوض هم دشر بو د پاره کیندلی و

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هندې دوه منه شراب یې نیو ل او هلته کتیبه هم سته چې پر هغې باندې لیکې سوې دي:
تختگاه پادشاه عالم پناه ظهیرالدین محمد بابر ابن عمرشیخ گورگان خلی الله ملکه
فی سنه ۹۰۳ هـ» دبابر کروسی نورالدین جهانگیر لیکې چې: دې دېر ینی صفی
په تخت شاه شهرت د رلود او بابر پر هغې وکښېناست او شراب یې څښل.
او هم جهانگیر وایي چې دشهر آرا باغ، دبابر ترور شهر بانو بیگم و دان
کړی و چې دجهانگیر له خوا پیاجوان آرا و باله سو.
په کابل کې پله ودانې چې د بابر په وخت کې ودانه او د استوګنې
ځای و د ارګ کلا (قلعه ارګ) وه چې اوس یې بالاحصار بولي بابر
داو دانې ستایي اولیکې چې د اعجیب ارګ پر یوه لوړه پروت دی
چې ډیره ښه هوا لري اولاندې یې داو یو لوی ډنډ (کول) او د ر
و خواوته یې سمسوره شنیلې دي او د شمال لوری ته یې کوزونه دي
او ملاطالب معمایي ددې ارګ په ستاینه کې بدیع الزمان میرزا ته دابیت و یلی و:
بخورد را ارګ کابل مې بګرد ان کاسته پی در پی
که هم کوه است وهم دریاوهم شهر است وهم صحرا
دبابر د وخت کابل مشهور بڼ د ننګرهار
بهسود و ته نږدې باغ صفا و، چې د شاه جهان تر وخته پورې هم شهرت درلود،
او ابوالفضل داباغ داسې ستایي آن ابهار چمن آرایش طرب افزای خوا طروصفابخش
رنگامستان بوواطن توان گفت که نزد یک جلال آباد بود (۱) اوعبد الحمید
په قول د صفا باغ له بګرام سې څخه پر سمه لاره ۳۲ کروه ولیری وه،
باغ و دپرصفا او رنگین (۲) چې هم د اوس دجلال آباد لو یدیزې

(۱) اکبیر نامه -۳- / ۳۲۱ مخ د پوهاند حبیبي په حواله
(۲) پادشاه نامه -۲/۳-۲۰۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو اتەشل کیلومترەلری دوری رود پە او لسوالی کی دباغ صفاپە نامە یو کلی ستە او د باغ صفا د و ءبت کارند وی دی و چوارباغ صفا هم پە هغو حد ود دو کی پر] پ ب دی (۱) همدا رنگە پە دی نامە دپنجاب پەایالت کی د بهیر ؟ نوسی ځای خخە لس کر و ە لیری د بهیر ە او جود د غرە تر منځ د چینەپر غاړە د با بر لە خو ا یو بڼ جو ړ سوی دوفاباغ : پە ۹۱۴ هق = ۵۰۸ هم کال بابر لە کابل څخە د جنوب خو اتە د یار لس فر سنگە لیری پر یوە لوړە باندی یو جو ړ کړی واچی رودآی پە منځ کی بهیده او دبن پە منځ کی یوە غوندی وە چی بابر هتە، خیابانا و نە ا وحوضونە جو ړ کړی و و او دنار یرنج او انارو و نی یی کښینو لی وی د ابن د سپین غر ە پە لمنه کی و ، خو و او د ە هلتەنەاو ر ید لە، او څنگە چی د کابل ا وننگر هار دلاری پر سر و نوبا بر بەدیبڼ تەو رتی او د ۹۳۲ هق = ۵۲۵ ام کال د صفر پە ۱۷ چی بابر دخپل و روستی جنگ د پارە دهند دفتح پە نیت هغی خوا تە تی دغە بڼ تەو رغلی او هلتە میشتە سوی و(۲) او ا کبر هم پە (۹۹۸ ه ق ۱۵۸۹م) کال کابل تەدتگ پر و خت خە سو د ە پە باغ وفا کی پا تە سوی او د هغە شاوخو اتە یی ښکار کړی و (۳) لـکە بابر چی لیکی د وفا باغ ، د جوی شاهی او گند مک تر منځ پر و ت و، او د کابل لار لە باغ وفا څخە د سلطانیپو ر خوا تە تلە .

---

(۱) بابر نامە - ۲۳۸،۱۴۲ مخو نە

(۲) اکبر نامە - ۱/۹۳ مخ

(۳) " " ۲/۹۷۰ "

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابر لیکی چی : بسیار بصفا باغی واقع شده، هر کس بچشم خریداری ببیند خواهد دانست که چطور جاییست صفا ولطافت آن بی نظیراست (۱)

ابو الفضل هم وباغ وفاّ موقعیت د گندمک او کوشکک تر منځ ښيي.

او اوس: اخای دجلال آباد لوېديځ پلوته لس کروه لیری د«باغوانی »د کلی سره پروت دی، او د بابر «آدینه پور» هم دلته و، اوابوالفضل لیکلی چی:

«باغ وفانزدیک آدینه پور ازآثار بابر است»

په کندهار کی هم دسر پوزې

دغره پرخوکه«چهل زینه» دبابر په امر و دانه سوی‌ده چی محمد معصوم بې پخپل کتاب تاریخ سند کی د«عمارت پیش طاق» په نامه یادوی او لیکی :

«بفرموده بابر پادشاه درکوهیکه موسوم به سر پوزه است از سنگ بریده‌اند وآن طاقیست درغایت ارتفاع ودرمدت نه‌سال هشتاد نفر سنگتراش هر روز در انجا کار کرده با تمام رسانیده‌اند — الحق جای نفیس و فرح فزاست ودرآنجا کتابه یی بنام بابر پادشاه ومیرزا کامران ومیرزا عسکری ومیرزا هندال که صاحب اهتمام بوده اند نوشته اند»

خو پخپله بابر یوازی‌دو نی لیکی‌چی:«در بینی‌گاه کوه‌قندهار عمارتی‌ساخته‌ام»

دچهل زینې ودانی په (۹۳۰ ه ق) کال سوې او په (۹۵۳ ه ق) پای ته رسیدلې ده، او په (۱۰۰۳ ه ق) کال‌چی دا کبر پاچا نظامی منصبدار میرمعصوم کندهاری کندهار ته راغی نوپه‌خلور کاله کی یې دبهکر د بېرو تو رو نکو

---

(۱) بابرنامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په واسطه یو ه بله کتیبه دهما یون او اکبر پهنا مه هم دڅهل زیني پر پخوانی کتیبه زیاته کړه او داکبر دشهنشاهی دتبولوشار و او ولایاتو نو مونه یې هلته و لیکل .

پهدې توگه بابر په افغانستان کې ډېر ځایو نه و دان او ډېر باغو نه جوړ کړل چې له هغو څخه دافغانستان سره دبابر زیاته علاقه او مینه خرگندیږیاو او دده دزیاتی مینې یو خرگند دلیل دادی چې ده دمړینې پر وخت وصیت و کی چې دده مړی دی کابل تهیو وړه سی اوهلته دیښخ کړه سي، هغهو،چې دبابر داو صیت دده ننگیالی پښتنۍ ماندینې یو سفزی«بی بی مبار کی» پرځای کړ، اودده مړییې کابل ته راو وړه او دلتهدشیردرو از ه دغره پهلو یدیځهلمنه « کې ښخ کی چې هغهو خت یې په«قدمگاه» شهرت درلوداو اومنیې «دبابر باغ بولی .

عبدالحمید لاهوری داهم لیکلی چې بابر و صیت .کړیو ، چېدده پر قبر دی و دانی نهجوړیږی، ځکه نو لو مړی دده قبر ډېر سادهو ، خو په(۱۰۱٦ ه ق) کال د جهانگیر پاچا پهامر یېد سپینومرمرویا شناخته(لوحه) پر قبرو درو له سو هچې یو نیم متر یېلوړو الیاو نیم متر یېپسو ردی او پر یو ه سخ یې په ډېر ښکلی نستعلیق خطلیکیسوی دی:

لو مړی لیکه : یاسبحان یاملك یافتاح یاعدل یاقوس

۲ الله اکبر

۳ــ لااله‌الله محمدرسو ل الله

۴ــ پادشاهی کز جبینش تافتی نو ر الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥— آن‌ظهر الدین محمد بو دبابر پادشاه

٦— باشکوه ودولت و اقبال و عدل و دادو دین .

٧— داشت از توفیق و فیض و فتح و فیروزی سپاه

٨— عالم اجسام رابگرفت و شد روشن روان

٩— بهر فتح عالم ارواح چون نورنگاه

١٠: شد چوفرد وس‌مکان ،رضوان زمن تاریخ جست

١١—:گفتمش«فردو س‌دایم جای بابرپادشاه» —٩٣٧ هـ

د شناختی پربل‌مخ لیکلی سوی دی :

١—لیکه: یاالله یانور یافیاض‌یاغفار یا رحیم

٢—«: یاارحم‌الراحمین

٣—«:ازفیض‌عنایت بیغایت الهی

٤—«: وقتی که بزیارت‌روضهٔ‌منورهٔ

٥—:حضرت‌فردوس مکانی

٦—«: ظهیرالدین محمد بابرشاه

٧—:« غازی ابوالمظفر نوردین محمد

٨—«:جهانگیر پادشاه ابن حضرت

٩—«: عرش‌آشیانی جلال‌الدین محمد

١٠—«: اکبرپادشاه غازی کامجو گرد ید ند

١١—«:این لوح‌فرمودندسنه ٢جلوس .

١٢—«: جهانگیری مطابق ١٠١٦ هجری دبابرپه هدیره کی‌دده دکورنی‌داقبر ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

همستیه :

۱-دبابرد نمسی دهمایون دزوی محمد حکیم قبرچی د(۹۶۰ هق)

کال ددر بمی خور په ۱۵ ز بیږېدلی او د(۹۹۳ هق) کال دبرات په اوله دجمعې

په ورځ مړاو دبابرد قبرښی خواته ښخ دی .

۲-دبابر دزوی هندال قبر، چی د(۹۵۸ هق) کال دذیقعدی په ۲۱ په چپرهار کی

وژل سوی او دبابر دقبر کیڼی خواته ښخ دی

۳-درقیه سلطان بیگم قبر، چی دمیرزا هندال لوراو دجلال الدین اکبر پاچا ساندینه

وه او په (۱۰۳۵ هق) کال دهند په اکبرآباد کی مړه سوې وه اومړی یې کابل ته

راوړه سوی او دباغ په پنځلسمه مرتبه کی ښخه ده، او دجهانگیر پاچا په امردسر

وچپوتره و رباندی جوړه سوې ده .

عبدالحمید لاهوری په خپل کتاب «پادشاه نامه» کی لیکی دبابر باغ پنځه سوه گزه

اوږ دی، او پنځلس مرتبې یې درلودلې چه دهری مرتبې لوړوالی دبرش گزه و، او دشاهجهان

په وختو کی هم دې باغ د ښربنه ر و نق درلود، یوو ارېې پنځلس زره روپی او بیا یې دخپل

جلجیوس په نولسم کال په (۱۰۵۶ هق) کی دوه لکه او پنځوس زره روپی دبابر په روضې

اود کابل په نورو باغو خرڅی کړی چی دهغوله جملې څخه یې دبابر ترقبر په لاندی

مرتبه کی یو کوچنی مسجد دمرمرو له ډېرو څخه په دوه کاله کی دخلوېښتو زرو

روپیو په مصرف ودادن کړ، او هم یې په دې باغ کی دوو لس آبشارونه دډېرو

سره د کابل له مرمرو ډېرو څخه جوړ کړه .

دبابر شخصیت او ده علمی او ادبی استعداد:

دسور خانو په اتفاق بابر دلوړ شخصیت خښتن او دعلمی او ادبی استعداد خاوند و

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده‌دېچاله زوی میرزا حیدر دوغلات د کاشغراو کشمیر حکمران دبابر شخصیت داسې ستا یې .

«پادشاهی بود بانواع فضایل آراسته بخصایل حمیده پیراسته، از ین همه خصلت شجاعت و مروت‌او غالب بود .در شعرترکی بعد از میر علی‌شیر کس‌مقدا راو نگفته - دیوانی دارد ترکی در غایت عذو بت و «مبین» نام نظمی ساخته در فقه بغایت رسالۀ‌مفید است و مقبول خلایق، و عروض ترکی نوشته که پیش از وی کسی عروض ترکی را بآن لطافت ننوشته و رسالۀوالدیۀ حضرت ایشان (دلیکونکی خواجه عبیدالله احرار دی)نظم کرده و قایعی که نام تاریخ ترک (دارد) در غایت سلاست و روانی و عبارت پاکیزه منقح قریب الفهم.. بفضایل‌او پیش ازوی‌در دودمان او غالباً کس نگذشته است و واقعات غریبه و جنگهای عجیبه دست داده که بتحقیق‌از ابنای او کس رادست نداده ....»

دموسیقی‌په‌علم او په شعراو انشاءاو املاء کې‌یې‌ساری‌نه درلود، د خپلې پاچهۍ پېښې‌یې‌په‌ترکی ژبه و لیکلې‌چې‌دبیرم خان زوی عبدالرحیم خان‌خانان بیا هغه داکبرپاچاپه وخت‌کې‌په پارسی ژبه راوا ړولې .

د فرشته‌په قول بابریو عیاش اوسی پرست سړی هم‌و ، خوسره‌له‌هغه په‌حنفی فقه هم‌خبرو ،رو ژه‌یې‌نیوله‌او نمونځ یې کاوه .

په‌شعرکې‌یې‌ناز که او بدیعه‌طبع درلودله، اوهم‌یې‌یودول‌خط اختراع کړی‌و ، چې«بابری خط» یې باله او پخپله بابرد (۹۱۰ هق) کال په پېښوکې یوه دا خبره هم لیکې‌چې‌ده داخط‌په کابل کې اختراع کړی دی‌او ددې‌خط په باب تفصیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دخط نمونه یی د پوهاند حبیبی د«ظهیرالدین محمد بابرشاه» د کتاب په ۷۵ مخ کی تر ۷۸ مخ پوری راغلی دی .

دبابر مشهور تالیفات دادی :

۱-بابرنامه : چی دتزک بابری-یا- و اقعات بابری په نامه هم یادیږی ، او په انگریزی ، المانی ، او فرانسوی ژبوهم ترجمه سوې ده .

دا کتاب بابرپه تورکی ژبه لیکلی او ددرو تنوله خوابېل بېل په پارسی اړول سوی دی . لومړی ترجمه دعبدالرحیم خان خانان له خوا په (۹۹۸ هق) کال ، او دوهمه ترجمه دشیخ زین الدین خوافی وفائی له خوا چی (په ۹۳۰ هق کال کی سړ دی)او دریمه ترجمه دمیرزا اپاینده حسن غزنوی له خوا په (۹۹۴ ه ق کال کی)

۲-دعروض رساله : دا رساله بابر دترکی اشعارو پراروض په (۹۳۳ هق) کال کی لیکلی ده .

۳-دبابر دیوان : دبابر دترکی اشعار و دیوان دی چی پارسی اشعار یې هم پکښی سته او په (۹۲۶ ه ق) کال ترتیب سوی دی .

۴-مبین : دا کتاب بابر دحنفی فقه په مسائلو کی په ترکی ژبه منظوم کړی او نظم یې د(رمل مسدس محذوف) په بحر کی دی او په(۹۲۸ هق) کال پای ته رسیدلی دی چی یوفصل (کتاب الزکوة)یې په (۱۹۶۰ م) کال کی داو زبکستان دعلوم داکادیمی داقتصاد دموسسی په مجموعه کی خپور سوی دی ۵-دوالدیه درسالی نظم : دا رساله چه دخواجه ناصرالدین عبیدالله احرار تألیف و په (۹۳۵ ه ق) کال بابر په ترکی ژبه نظم کړی ؤ بابر په ترکی ژبی تر بیره په پارسی هم ښه شعرو ایه داخلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریزه‌دده ده

درو یشانر اگر چه‌نه از خو شیا نم

لیک ا ز دل و جان معتقدا یشانم

دو راست‌سگوی‌شاهی‌ازدرویشی‌شاهیم

ولی بنده‌ٔدرویشانم   داسطلع هم دده ده   هلاک میکندم فرقت‌تو دانستم

وگربه رفتن از این شهر می‌توانستم

وایی‌چه په کابل کی‌یی‌د تخت‌شاه‌ددبرین حوض برخنه دابیت کیند لی‌و :

نورو ز نوبها ی‌وسی ودلبری‌خوشست

بابربعیش کوش که عالم د و باره نیست

ماخـــذ و نه :

١- ظهیرالدین محمد بابرشاه ـ دپوهاندحبیبی تألیف ـ دکتاب‌له‌ز یاتری برخی خخه استفاده سوې ده .

٢- بابرنامه ـ پارسی ترجمه ـ دبمبی چاپ ـ ٢ مخ او نورمخونه .

٣- اکبرنامه- ٨٦/١مخ او نورمخونه

٤- منتخب اللباب -٢١/١ «

٥- تاریخ‌فرشته -١٩٣/١ « او نورمخونه

٦- مفتاح التواریخ- ١٥٦ «

٧- طبقات اکبری -٢٧/١« او نور مخونه

٨- تاریخ افغانستان درعصرگورگانی‌هند ـ له‌دو هم مخ‌خخه‌تر٣٣مخ پوری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۷۵-بابر خان کاکړ : دلسمې هجری پېړی په سر کې د پښتو ژبې لیکوال، او د «غرغښت نامې» د ناظم دوست محمد کاکړ پلار و، چې پخپله دوست محمد کاکړ په خپل کتاب کې لیکلي دي :«چې زما پلار بابر خان هم یو کتاب په شعر کښلی و، چې نوم یې و «تذکرهٔ غرغښت» او هغه وخت چې بابر خان وفات سو، او زه پر کور نه وم، نو هغه کتاب ورک سوی و، او چاضایع کړی، زه چې راغلم د خپل پلار په ماتم هسې ویرجن نسوم، لکه چې کتاب ورک سوی و. ماخو د هغه کتاب خبری او ربړلی او په وار و وار و ویلي وی، او هم سی یو څه له هغو څخه په یادوې، نو ما پر خدای توکل وکا، او هغه قصې او روایات می بیا په شعر وویل، خدای تعالی دی زما پلار سعی مشکوره کا»

مأخذ :

پټه خزانه -د کابل لومړی چاپ -۸۷ مخ

۱۳۷۶- بابك صاحب: دخپل وخت یورو حانی سړی او په خټه بادیزی سیدو، او کو یټي دگلستان دعنایت کاریز ته نژدې په غره کې ښخ دی عالم خلك زیا ته عقیده ورته لري او زیارت ته ورځي

مأخذ :

مزارات-دسیال کاکړ لیکنه ۲۶ مخ

۱۳۷۷ باب صاحب: نوم یې ملا محمدجان-یا-میر محمدجان او مشهو ر په بابك صاحب د خپل وخت نوسیالی روحانی عالم و، ډیر سریدان یې درلودل چې تر اوسه یې هم زیارت شهرت لری او ډیر عوام یې زیارت ته ورځي. دي په خټه سیدو، په فقه، حدیث او تصوف کې یې لوی لاس درلود، د پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

متشرع، زاهد او پرهیزګار سړی و، ژوندیې زیاتره دخدای په عبادت تېر او
او په طریقت کې د نقشبندی سلسلې پیرو و، په ۱۲۳۵ ه کال د کندهار په
پهسوین بولدک کې مړ او هم هلته ښخ دی- لنګر یې تر او سه چلیږی .
مأخذ :

د کندهار مشاهیر -۸ ۱۳ مخ .

۱۳۷۸-بابو: دباز یدزوی دپښتنو دبابوزوی دقبیلې مشرنیکه و، په قبیله
سیدو، سر سرداری، ګلوګرام، کوکړی، بټو ده سپل باړی، شیر اتر پ، او سلام
پو رسیمو وکی ا وسی
مأ خذ :

حو اشی-توار یخ حافظ رحمت خانی- پهار دو ۶۳۵ مخ.

۱۳۷۹-بابو جان بابی : د کر م خان زوی د هوتکو ددورې دپښتو ژ بې نومیالی
شاعر، او دملی قائد میرو یس نیکه ننګیالی ملګری و. د ز ابل داتغر په سیمه کې
اوسیده و دهغه وخت دآزادی ساتلو په ویروجګړو کې یې بر خه اخیستې وه.
هغه وخت چې میرو یس نیکه دصفوی دو لت دتیری په مقابل کې ملاو تړ له،
او په کندهار کې دصفوی دو لت ارمنی ظالم حکمر ان ګرګین وو اژ ه کېدهبابوجان
بابی دخپلو جنګیالیو زلمیانو سره د«ماشور»دکلی له خواد کندهار پر زاره
ښار یرغل وکی او ښار یې دګرګین له ستمګا و زو جګړ نوخښته و نیو، او بیا د
میرو یس نیکه له خوا د کلات (زابل) دسیمې حکمر ان و ټاکل سو.
دمیرو یس نیکه تر مړینې و روسته هغه وخت چې شاه محمود، هو تک د اصفهان
لور ته لښکرو یو ست بابو جان بابی ددوو زرو تنو جګړ نو سره د کندهار ښار ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغي او د شاه محمود دلښکر سره یوځای سو.

دپټې خزانې مؤلف محمود هوتک لیکي چې: «په کال (۱۱۳۴) سنه هجري، چې شاه محمود پادشاه دپادشاه دوران شاه حسین و رو رلښکر و کاوه او اصفهان ته یې دیر غل عزیمت و کا، بابوجان بابي سره له خپلو غښتلو ځوانانو، چې دري زره تنه هوتک و، او توخي او ترکي او ځینې آکا خیل راغلل کندهار ته او دشاه محمود دسره و لاړل اصفهان ته، په جنګو کې بابوجان بابي هسې میړانه و کا، چې رستم دوران یې هیر کا».

دتاریخ سلطاني مؤلف سلطان محمد لیکي چې: بابوجان بابي په ایران کې دشاه محمود هوتک او شاه اشرف هوتک داستیلا په وخت کې دلار و بندر» حاکم و، او په ایران کې دهوتکو دشهنشاهۍ تر ختمیده و وروسته بابوجان بابي کندهار ته راغی، او هغه وخت چې نادرشاه افشار له هراته دکندهار پر خوا یرغل راووړ، او امام ویردي بیګ دکرمان حکمران یې د ګرشک او بست دکلانیو لوټه وګماره، نو بابوجان بابي دشاه حسین هوتک په امر دښتنو جنګیالیو سره دهغه مقابلې ته ورووت او دویردي بیګ لښکر ته یې ماتې ورکړه.

بابوجان په پښتو ژبه خواږه شعرونه هم ویل، او په (۱۱۲۹ه) کال یې د «شها او ګلان» قصه په پښتو نظم کړه، او هغه یې «قصص العاشقین» په نامه یې و بلله، او په هغه قصه کې دعشق داسې ستاینه کوي:

عشق یو هستي تور یالی دی ‎ ‎ ‎ ‎ چې پر هر ځای یې بری دی

دعشق اور هسې سوزان دی

چې سوځلی یې جهان دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه بې‌عشقه کله زړه دی
چې بې‌عشقه زړه دسړه دی
نه‌دی عشق په‌یوه رنګ
کله‌صلح ، ګهی جنګ
پښتانه کاندی ستل
چې‌دی خوږ ترشات ، عسل
چې«بې‌عشقه‌سر کدو دی.»
تش بې مغزه‌یو لادو دی
زړه بې عشقه په کار نه دی
هم‌هر زړه‌سز اوا رنه دی
چې‌د عشق و کا خبری
کړی په‌غوږ د اسر غاری
دپا کانو عشق‌سزادی
امانت دا ، دسو لادی

مأخذونه :

۱-پټه‌خزانه -۳۳ مخ ۲-تاریخ سلطانی -۸۵مخ
۳-جهانکشای‌نادر-۱۲۱ مخ. ۴-دپښتو آریانا دایرة‌المعارف ۴/۴۰۳.

۱۳۸۰- بابوجان لغمانی: دپښتو ژبې نوی‌الی شاعرو، چې‌داشغارو بشپړ دیوان یې‌درلود او دده ددیوان یوه‌بر خه سشتر را و رتی په‌خپل کتاب «ګلشن روه» کې را اخیستې‌ده، او جارج راورتی لوسړی سړی‌دی چې دبابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان د اصل او نسب په باب یې د پښتو ګرامر دمقدمې په دري دپرشم مخ کې لیکلي دي :

«بابو جان دبلورستان (۱) له سیاه پوشو کافرو څخه و مسلمان سواو دخپل علم او لیاقت له امله یې په مسلمانانو کې بنه نوم وګاټه ـ بابوجان په یوسفرو ښخ دی او خلک یې زیارت ته ورځي».

قاضي میراحمد شاه رضواني (۱۲۷۹-۱۳۵۳ هق) په خپل کتاب « شکرستان افغاني» کې دراوړی دغه خبری رانقل کړی او دایې هم پر اضافه کړی‌دي‌چې :

«بابوجان له تورو کافرو څخه یوه ملایوسفزیو ته راوستلی و، پخپله بابوجان د لغمان و»

«پهورکه‌خزانه» کې‌دراوړتې دغې‌خبرې ته‌چې بابوجان په اول کې سیاه پوش کافرو، د شک په‌سترګه کتل سوی‌دی ، ددغه کتاب دلوسری توک په ۱۰۸ مخ کې کښلی‌دي:

«نه‌شي ویل کېدای چې داسعلومات راوړتې له‌کومه راوړي دي ، لیکن ترکومه چې دبابوجان او سروکافرو تعلق‌دي، نو که بابوجان په‌رښتیا دبلورستان سور کافر و ، نو داخبره دعقل او قیاس نه‌لرې ده چې د بلورستان‌یو سړی چې پښتو دهغه سورنی ژبه نه‌وي دوسره ژردې پکښې کمال ته‌ورسي او بیاشاعري دې پکښې هم وکړي ، او بیاپه هغه زمانه کې ـ البته داکېدای شي‌چې دبابوجان پلار نیکه به‌په اسلام ترمشرف کېدو نه پس چېرته دپښتنو علاقې ته‌راغلي‌وي او بابوجان هلته پیداشوی وي . بابوجان که‌مسلمان‌شوی و

---

(۱) بلورستان د کونړاو الینګارددرو شمال ته پروت دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډ نو رکم اژ کم پهداسې عصر کښې پهوي چې د کفر او اسلام تر منځ دېمه او بد فرق بهبې کو لای شو، دېمه او بدو دا فرق کم از کم انسان د ډېر شو کلونو په عمر کې کولای شي. ددېرشو کالو يو سړی چې په يوه غېره ژ بن کې شاعري وکوي هغه فرق دبابوجان په شاعري کې نه محسوسېږي»

پوهاند عبدالشکو ر رشاد د«گلشن روه»په سر يزه کې چې په ۱۳۵۶ هـش کال په کابل کې چاپ سوی ليکي چې: «بباغلي همیش خلیل خو په پښتو ژ به کي دبابو جان بشپړی او صحيح افادې او بيا د شاعرۍ تر عهد ی په سمه توگه سره و تلو دې ته ارا يستلی دی چې درا و رتې خبره و نه منې او ياد سمو ن کو م ضعيف تاو يل و لټوي.

ډېرگر زه وايم چې دبابو جان په عربي، پارسي او هندکو ژ بو پو ره او صحيح پو هېدل هم درا و رتې خبره ماتوي او ددې ادعا شواهد دبابو جان په کتاب کې ډېردي »

پو هاند رشاد ليکي چې: بابوجان دفکر و ذکر او سلوک و عرفان له مخې د ډېر بابا«سيدعلي غواص تر مذی »(۹۰۸-۹۹۱ هق) دمسلک او مشر ب پيرو دی.

دبابو جان دژ و ند انه دزماني په باب دپښتانه شعر ا دلو مړی ټو ک پـــه مقد مه کې لوی اوستاد پو هاندحبيبي ليکلي دی چې باباجان تر (۱۰۵۰ هق) و روسته ژ وندی و ،او هميش خليل دو رکې خو انې مؤ لف بې دميرزاخان او رمړ چې په(۱۰۳۰ هق) کال مړدی او ددو لت لو انی (۱۰۶۸ هق)دزماني زماني شا عر بو لي .

پو هان ر شا د ليکي چې :دبابوجان د اشعارو په مجمو عه کې پهداو ر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نگز یسه عالمگیر (۱۰۶۸-۱۱۱۸ هق) ستاینه د اسې چې بابو جان تر ۱۰۶۸ هق کال وروسته هم څه موده ژوندی و .

دبابو جان دنظمو نو مجموعه په بشپړ دول تر اوسه نه ده چاپ سو خو خطي نسخې یې ډېرې دی. د لندن په انډیا آس لائبریرۍ کې یوه نسخه سته چې دلوی احمد شاه بابا د بابا چائي په خوړ رلسم کال (۱۱۷۳ هق) کښل سوی ده او راپور دوضا لائبریرۍ نسخه دانډیا آفس لایبرېرۍ تر نسخې یو کال وروسته (په ۱۱۷۵ هق) کې لیکلې سوې ده . دبابو جان سر یانې قصیده په ۱۸۴۷ کال ډېرې پر وفیسور دورن په پښتو منتخبانو کې له ۳۷۴ څخه تر ۳۸۴ مخ پورې چاپ سوې ده ، او راورتي د گلشن روه په پښتو منتخبانو کې دبابو جان د کتاب یوه برخه را اخیستې ده . خو دنشرگمان یې برکړې دي حال داچې دیو هانه رشاد په نظر لظم دي . په هر صورت دبابو جان د کلا وی نمو نې دادی :

—۱—

سینه ستا کړه د دنیا مینې لتاره | د زړه مینه دی تمامه پسې لاړه
د دنیا له مینې هسې سبدل شوی | څه دروغ الابلادی کړه په غاره
محرمان مستحقان دي نامحروم کړه | دحرام پوښتنه نکړې هرڅه نغاره
هغه مال به دې بلاښې سیاه سرڅه | لکه څوک څه زهر پرېانکوي زړي له بهانه
تابه بیاسوسي په دومره ډیر عالم کې | ستا بشر به په سوسو نوکرې لتاره
په مکر و نو به دې اخلې یو تر بله | هیڅ نیره به دې پرې نږدې دې بې گذاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دنیا دی همه واره سره یاسپین وی — هره تنگه به دی داغ کاندی له ناره
په صورت به دی داغونه کاله اوره — په عذاب به دی بشره کا گرفتاره
انبیا له بخیلا نو روی گردان دی — عرض به نه کا د ظالم بخیل دپاره
د بخیل په باب راغلی آیا تونه — عذابونه به ډیر سخت کاندی دوباره
د یا بو جان په بیانو نو باورنکا — دهو چی بر خه شوی ده له ناره
(۲)دحاتم نوم به جاری وی ترقیامته — دا زل بخره یی وه له سخاوته
حاجتمن به نا امیده تر ینه تلو — ورکول یی وبی اجره بی منته دسوالی
زره[redacted]به یی روغ په مرحبا کړ — کابیل نمه و فقیرانو له خد بته
هر سوالی چی به ده په ور حاضر شو — غه رنځور به فارغ روغ شوله
زحمته په ښارونونی نوم ولاړ دسخاوت شو — پادشاهان یې په غصه شو شهرته
همت د خدای له خزانو دی یابو جانه — همتناک د ی خښتن نه کا بی همته

ماخذونه :

۱ـ پښتانه شعرا ـ ۱/۹ ۱۹۶۱ ۲ مخونه

۲ـ د گلشن روه سریزه ،

کابل چاپ ـ دپوهاند رشاد لیکنه له ۱۳ مخ څخه تر ۲۳ پوری

۳ـ شکرستان افغانی ـ ۳۳ مخ دلاهور چاپ

۴ـ ورکه خزانه ـ ۱/ ۳۱۳

۵ـ پښتو آریانا دائره المعارف ـ ۴/ ۳۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۱-بابتکی کاکړ :

دانگرنرانو د استعمار دزمانی یو مبارزاو ننگیالی پښتون و ، چې دکاکړوستان دبوری دسیمی د«میران» په کلی کی اوسېد.

ډیری مجادلې یې کړی اوپه کاکړی غاړو کی ستایلی سوی دی ،لکه چې وایی :

د با تکی بیړی چلیږی
ناخو پرزی و لاړیږی
انگریز سترې سوی په پښتو نسی با تکی په جهازو

ما خذ :

کاکړی - د سیال کاکړ رساله - ۴۸ مخ

۱۳۸۲-باجوړی :

پښتو ژبی شاعر و ، او د پښتونخوا د سوات په سیمه کی اوسېد ، د سو چیگری کسب یې کاوه او د یوان بی نظیر په نامه یې د پښتو اشعارو یو دیودان درلو داو هم یې یو بل اثر د بهارسد ینه په نامه چاپ سوی دی دا بیت دده دی :

با جوړی چې د افسوس غزلې وایې په فریا دیې دا سمان لمنی سر کړی

ما خذ :

فرهنگ زبان واد بیات پښتو - ۶۵ مخ

۱۳۸۳ -باجوړی :

اصلی نوم یې معلوم نه سو خو د حبیب الله رفیع دا لیکنی سره سم یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنرمند شاعر وه چې د (۱۳۰۰ هـ ق) په شاوخوا کې یې په
پېښور کې ژوند کاوه او په شعر کې د پېښور د نورو مشهورو
شاعر د ادبي سبک پیرو وه
دده دیوې بدلۍ سر دا دی :

مه کوه ورو کیه ! هو سره ظلم بې نیازي

دا ظلم او ستم به خیر یې ستا نشي رو زي او د پای بیت یې دا دی:

چارې د نقد پر شوې باجوړي وته را پښې نن

چېرته باجوړ او پښور روا پوزي

ماخذ :

کابل مجله ـ ۱۳۵٦ هـ ش

۱۳۸٤ ـ بادر :

پښتو ژبې اولسي شاعر و ، او دده یو چار بیته د ارسنتر په خپل کتاب
د پښتو نخواد شعر هار و بهار کې راوړې ده ، او له هغې څخه څرگند
یږي چې بادر په داسې اولسي شعر جوړولو کې لوی لاس درلود .
په دې چاربیته کې یې د دېرې فقیر بابا یاد کړی دی او ده یې خودیو سفرو په سیمه
کې د هغو یاگانو د یر مشهور کلي دی، نو داسې اټکل کیدای سي چې دی هم دیوو سفرو د سیمې
و، او دا چاربیته یې سوال او جواب په ترتیب ویلی د :

یېگا دی یم و هلی مجبو با په کتار
و درسته شپه شو گیرو در ته ناست پمه پر کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیگا د ی یم و هلی محبو با شو م زحمتی
اوس گر زم تهمتی
نری نر ی فریاد کړ ی زما زړ ه لکه تو تی
شو م په سر و لمبو ستی
په هرځای کی زما شور دی ..
ستا د تو ر و ستر گو په ما بیا راغله قاتی
چی د ی و ا غو ست بنا تی
شاه او ر بل دی په مخ خور دی
بی هو شه لیو نی شو م مدام گر ځم په دیر و
شو م خوراک د منز ر و نری ر نځ می شه تر کاله
بیگاد یم و هلی ....
نری ر نځ خودی ز یاتیږی خله گر ځم پر بیابان
چیری و به کړی ار مان ر اشه کښېنه په پالنګ
له خیاله می ز نګیږی په سینه با ندی ز لفا ن
په جبین باندی سهر ان
لکه ته سی شوی ملنګ
پر ا ته سی په د لبار کی ستا په شان ډیر ملنګان
شه ز لمی د قبر ستا ن
دی و لاړ ز ما په ځنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادا سی نا مسلم دی ورته کښېنه په زارو
عمر تېر که په خوارو
آخر در به مې کړی تا له
یګادی یم و هلی ...

که دادادی نا مسلم دی ونه یم زوی د خوشی کار
زړګی بی دی پر هار
مدام څاڅی تر ینه وینی
ګور لی ښاسا را نو یم زېروت و ستا په دلبار
چرا و دی په سازار
روغ به نشم ګل رنګینی
له دره خو دی نه ځم که سی و وسېځی په نار
نه سر پرم په ګفتار
په مجلس د نازنینی
سترګی دی چغمخ خوله دی تو پکک ډک له چرو
شین خال دی په ابرو
سپینه خوله دی را کړه ساله
یګادی یم و هلی...

سترګی سی چغمخ خوله سی تو پکک و کړه ترپ پام
چی را نه شی سا ښام
بند یوا ن به شی د ګور

(c) ketabton.com: The Digital Library

پەخپلە سی خور کرِی دی دتور و ثنو دام

چری تەبە شي بدنا م

بل ستی بە شي پەاو ر

داتالەدی ساتلي نری ژ بە خولە ایمام

در کو م بە یي شا سدام

پە تا وشە ظلم زو ر

راغلی دی وطن لە مسافر دجز یر و

ژوندی بنخ پە ادیرو

خو ک یي نشتەدفی الحالە

بیگادی یم و هلی....

راغلی یم دیدن لە مسافر دبل وطن

پەمطلب ستا دد یدن

بیلتانە سی کړه سلاما تە

«دهپری» فقیر بابار او رسپري پەچستن

زما نە کیږی رفتن

دا سوال کوم و تاتە

جلی راغیء ستالەغمە پەساو خت دځنکدن

نەبەروغ شم پە بدن

نەبە خلاص شم لە پسا تە

«بادرشو» قلندر پی پسی تیپ ځی د سورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شا ن يې نشته د مسر و
نن به نحې د کلا خو اله
يېگادی يم و هلی ..

مأخذو نه :

۱ـ پښتانه‌شعراء ـ ۲ر۳ ۹۵ مخ ۲ـ د پښتنخوادشعرهار وبهار ـ ۱۰۲ مخ د کابل‌چاپ

۱۳۸۵ـ بادشاه گل(حکيم): حکيم بادشاه گل د حاجي فيض گل زوی په ختهٔ‌نيازی يو نانی طبيب او د پښتو ژ بی شاعرو .

«په(۱۸۸۳ م) کال د پيښور په‌ښارِ کی ز يږ يدلی،او د ينی علو م يې د کوهستان دملاصاحب څخه لو ستلی وو ، په‌يونانی طب او حکمت هم پوهيده .

لو مړی‌په پيښور کی د«انجمن بزم پښتو» سکريټراوبيا دهغه انجمن ر ئيس‌وټا کل‌سو ، او دژ وند په‌پای کی په‌يو نانی‌طب بوخت و ،او په(۱۹۵۰ م) کال کی مړ سو .

دده اشعار و عشقی‌او اجتماعی ښه درلود،او خو ادبی آثار يې‌هم‌چاپ سوی چی مشهوره يې‌دادی :

۱ـ او ښکې د عشق

۲ـ فراق نيازی

سو ز نيا ز ی

او دابيت دده دی :

په ديرخيال‌چی د رومی‌دا گلعذار خو که‌دي ، سر و قد غنچه‌د هن پرپوارخو که‌دی

ما خذ :

فر هنگ زبان و ا دبيات پښتو ـ ٦٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۶ـ بادشاه میر : د پښتو اولسيي شاعر وا و پر اولسي او زانو يې شعرونه ويل .

په (۱۲۹۸ هش) کال د پکتیاد خوست دسيمې ده یا نوراسماعیل خېل په کلي کې زيږيدلی و دده اشعاو په عوامو کې ښه شهرت او مقبوليت درلوداو په (۱۳۳۸ هش) کال کې مړ دی ـ دا بیت دده دی .

خه خو به درته پایم بې دیدنه شپې ګلونه دي

د پر و ښتورو سپینې لیچې با لښتونه دي

ماخذ

فرهنګ زبان وادبیات پښتو -۶۶ مخ

۱۳۸۷ـ با دواړ يدی : د پښتو ژبې اولسی شاعرو ،او شعرونه يې پراولسي وزنو ويل .

دننګرهار په په ګردي کڅ کې اوسیدا وچو پانی يې کوله .

دده ژوند (۱۲۰۵ هق) کال په شاوخوا کې اتکل کیدای سی او په (۱۲۵۶ هق) کال د يو ی دلی غلوبه لاسه وو ژل سو، اودز کندن په حال کې يې هم څوني بیتونه ويلی وو چې په عوامو کې ډير شهرت لري او يوه توته يې د دا ده :

نصیب مې نه و د محبت دغوا او رګو کې   با د و يې مړ کړ

وينه مې ګرځي د بدن تولو رګو کې   با د و يې مړ کړ

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو -۶۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۸- باران آخوند:

ملا باران آخوند په خټه خوستی دکوټي په پښتنو کې د ښه نامه خاوند وسړي او په کچلاغ پوري دي، ښځې يې ځيري ورځي. د ده زيارت د عوامو په عقيده دکوشينانو د ديولړ ناروغيو دپاره ښه بلل کيږي.

مأخذ:

مزارات - دښاغلي سيال کاکړ ليکنه - ۱٦ مخ

۱۳۸۹- باران يلکزی:

دپښين د بازارگي دايکلزيو د کلي اوسيدونکي په خټه توريڼ ايکلزی پښتون دخپل وخت له نوميالیو غازیانو او مبارزانو څخه و چې په (۱۸۴۲م) کې دانگريزي دجنرال ايگلينډ دپوځ سره په مړانه وجنگيد، اودهغه دمبارزينو په کتار ولاړو.

مأخذ:

پښتو او پښتانه په سهيلي پښتونخوا کې د پروفيسر سيال کاکړ ليکنه -۳۰۳ مخ

۱۳۹۰- باران سنځر خيل:

د کاکړستان دبوري د روسانی سیمی د ختکي نوسي کلي اوسيدونکی په خټه سنځرخيل کاکړ د پر نگيانو د استعمار ددښمنانو نامتو ميالي پښتون وا و په کاکړي غاړو کې يې ستاينه شوې ده چې وايي

باړان سړ سهتر زمړ ردي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارن سړ مهتر زهیر دی
نن پر گرد سړ سه خیل ویر دی
تور په کوته کې دی بندی
اوس په بیتو گرځي ژوبی

مأخذ

کا کړی دسیال کا کړ - ۳۳ مخ

۱۳۹۱- بار بکشاه لودی:

شهزاده مبارک خان مشهور په (باربکشاه) د سلطان بهلول لودی زوی و سور یې بی بی شمسی ، یا بی بی شمسیه ، یا بی‌بی‌شمسو،نومېدله او د ماما یې قطب خان لودی و.

په (۸۸۳ ق) کال چې دده پلار سلطان بهلول جونپور و نیو نو مبارک خان یې دهغه ځای پر تخت کښېنا وه ، ختیز ی سیمی یې ور وسپارلې او د باربکشاه ، خطاب یې ور کې چې تر هغه ورو سته په‌همدی خطاب مشهور سو ،او تر (۸۹۸ ق) کال پوری چې د سلطان سکندر زمانه وه بار بکشاه پر شرقي تخت ناست و باربکشاه په ډېر وجگړ و کې د خپل پلار سلطان بهلول دلښکر و مشر و او هم د وسلطان بهلول مشر زوی گڼلی سوی دی ځکه نو د سلطان بهلول د سړینی پر وخت ځینو پښتنو امیرانو دی دولیعهدی دپاره تر نظام خان ،خو ښاوه او په (۸۷۶ ق) کال چې سلطان بهلول دملتان دپناه و روړی پاچا شیخ یوسف ، په سر سته د پنجاب حاکم تاتار خان پر ملتان دبرید دپاره وگماره دلښکر مشر توب یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

با ر بکشاه ، ته و سپاره ، خو د سلطان بهلو ل تر سړ ینی و ر و سته دلمر ختیز و سمیو

جا گیر دارا ن با ر بکشاه ته پو رته سو ل او څینو امیر انو ر داد سلطا ن سکند ر تحر یک و با له ا و بار بکشاه یې دسلطان سکندر مخالفت ته وپا راوه نو سلطا ن سکند ر هم د (۸۹۵ ه ق) کا ل په پای کی د لمر ختیز و سیمو وا ک خپلو غښتلوامیر انو ته وسپاره اودجونپور په در بار کی یې هم خپل معتمدان وګمارل مګر با ربکشاه د اونه زغملای سو ای او د پیر ژر سلطان سکندرته پو ر ته سو د « پټیالي حا کم عیسی خان اودبهر ایچ حا کم شیخ محمد پر ملی کا لا پهار هم و رسر ه مله سو ل عیسی خان د سلطا ن بهلو ل تر بو ر اوشیخ محمد پرملی دسلطان بهلو ل تربور اوشیخ محمد پرملی دسلطا ن بهلول خو ریي و . سلطان سکندرچی خبر سو نو هغه آن یې دلوانی اسماعیل خان په مشری یو تکړه لښکرجونپورته ولیږه او پخپله دیوه لوی لښکرسر ه د پټیالي خواته ونوخید، دعیسی خان لښکر یې مات کی او پخپله عیسی خان یې و باد خپه د پټیالي حکو مت یې سلطان رای ګڼېن ته وسپاره او تر هغه و روسته یې لوانی اسماعیل خان دروغی د پاره باربکشا ه ته و لیږ ه خو نا کامه راستو ن سو ، نو سلطان سکندرد جو نپو ر لو ر ته لښکری و لیږ د و لی له هغی خو ا با ربکشا ه هم دخپلو فو ځو او دشیخ محمد کالا پاړ دفو ځو سر ه مخ پر قنو ج روان سو قنوج ته نژ دی د وا ړه لښکری سر ه مخامخ سوی جنګ و نښت ، د جو نپو ر لښکر و ماته وکړه او باربکشاه بدیون ته وتښتید ، سلطان تر شا به پسی واو هلته یې کلابند کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

باربکشاه مجبور شو چې وسله کښېږدي سلطان چې بېرته خپل وروربار بکشاه ېری وسو نو بېرته یې خوشاله یې کی ، د یروناز او جو نپور ته یې بوت او بېرته یې د جو نپور او لمر ختیز وسیمو واکدار ته پرېښو د خو په دربار کی یې خپل معتمدان ور سره وګمارل .

مأ خذونه :

۱- لودی پښتانه

دپوهاند رشاد تالیف - ۱۳۱ مخ اونورمخونه .

۲- تاریخ فرشته - ۲/ ۳۲۶

۳- سیر المتاخرین - ۱۳۷

۴- خورشید جهان - ۷۹ مخ.

۵- تاریخ فرشته - ۱۷۹/۱ مخ

۶- مخزن افغانی - قلمی - ۱۲۰ مخ

۱۳۹۲ بارح هروی :

احمد دبارح زوی د هرات له نومیالیو محدثینو څخه و،چې د پلار په نامه یادیده .

ماخذونه :

۱- د دهخدا لغتنامه (ب) ۲۹۳ مخ

۲- منتهی الارب

۱۳۹۳ - بارع پوشنګی هروی: د خپل وخت له نومیالیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پو هانو او فاضلانو څخه و، او د «طرائف الطرف» کتاب دده تألیف دی .

دده څخه دا په لغتنامه کې دانوم دوه واره راغلی دی ، یو وارد «بارع پوشنجي» او بل وارد «بارع هروی» په نامه . خو څنګه چې په معجم الأدبا کې دا دواړه نوم نه په یوه مخ کې راغلی دی نو داسي اټکل کېدای سی چې دادواړه یو سړی دی ، ځکه چې پوشنج هم په هرات کې دی او نوم هم یو دی .

مأخذونه :

۱-معجم الادبا-۲/۱۲۳مخ. ۲-لغتنامه (ب) -۳۰۳مخ .

۱۳۹۴ -بارک نیکه : د بارکزو د ټبرلوسړی نیکه ، او د سړبن د ابدالیو ښاخ ته منسوب دی چې د کندهار لهجنوبه ترفراه پوری اوسی، او دافغانستان د «محمدزی» طایفه دهمدې بارک او لاده ده.

بارک نیکه د(۷۶۰ه) په شاوخوا کې ژوند کاوه چې دنسب سلسله یې سړبن ته داسي رسیږی :

بارک دسلیمان (زیرک ۷۵۰ه) زوی ، زیرک د عیسی زوی ، عیسی د رجړ زوی جړداو دل -یاابدال زوی (چې ابدالیان یې اولاده دی او د ۴۰۰ه په شاوخوا کې یې ژوند اټکل سوی دی) او اودل د ترین زوی (چې د ۵۳۰ه په شاوخوا کې ژوندی و) او ترین دشرخبون زوی (چې ژوندیې ده ۳۰۰ه په شاوخوا کې اټکلولی سوی دی) او شرخبون د سړبن زوی و.

مأخذونه :

۱-حیات افغانی -۳۲۹مخ

۲-دنوای معارک تعلیقات د کراچی چاپ -۷۹۰-۷۹۴ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۹۵ - بارو : دتولربا- تـوران زوی او د باباغلځی‌نمسی د غلځیو پښتنو له‌نومیالیو نیکه گانو څخه‌و. دده نیکه «باباغلځی» د غلځیو پښتنو لومړی نیکه‌و، چی‌غلځی پښتانه و رته منسوب دی، او دبا روزوی «بابا هوتک» بیاد هوتکو دټبر لومړی نیکه‌و، چی‌د هوتکو ټبر د ده‌اولاده ده.

مأخذونه :

۱- حیات‌افغانی- ٥٦ ۲مخ .

۲- خورشید جهان -۱۰ ۲مخ .

۳- پټه خزانه -۷مخ.

۱۳۹٦ بارو خان نورزی : داحمدشاه باباد وختونومیالی‌خان‌او زړور مجاهدو، چی داحمد شاه‌بابا سره دبلوچستان او هند وستان په لویوجگړ و کی‌سلگری‌و او د«عمله‌باشی سر کار خاصهٔ شریفه» منصب یې درلود، او د «تاریخ احمدشاهی» مؤلف یې داحمدشاه‌په جگړو کی‌څو ځایه نوم یاد کړی‌دی، مثلاً یو ځای لیکی: «حسب‌الفرمان‌قضاجریان‌خان جان خان وزیر پادشاه تائید سپاه‌تیمورشاه و انزله‌خان‌نسقچی‌باشی‌و باروخان‌نورزی‌و جمع دیگراز خوانین‌اخلاص‌شعار بافوجی ازعساکرنصرت‌ماثر بطریق‌سرعت‌ایلغار کرده‌خود رابشاه ولی‌خان‌وزیر رسانیدند» بل‌ځای لیکی:«د روقتی که‌فرمان ده بحرو بر تماشای آن معرکهٔ فیروزی وفرسی فرمود بارو خان عمله باشی سر کار خاصهٔ شر یفه که از برای استخبار احوال هر طرف ترددبمیدان میکرد و دسته‌های افواج ظفرنمون را بهر جانب که ضرور میشد بموجب حکم همایون بجنگ سی‌برد آسده‌عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمود که از طرف کفار زور برسمت سیمنه بسیار است اعلیحضرت قدر قدرت امیر خان چنداول باشی که سرکرده ایل جوا نشیر و در صغر سن جنگ آور بیهمال وفایق بر سعر که آرایان کهن است با دسته چندا ولان اسر باطفای نائرهٔ شورش کافران نموده سقر رفر سودند کلا .... »

مأ خذ :

تاریخ احمدشاهی ـ دمحمود الحسینی المنشی تألیف د مسکو چاپ ۷۸۰/۲ او نور مخونه .

۱۳۹۷ـ **باره‌خان چپرهاری** : دپښتو ژبې او لسی شاعرو، او دننگرهار په چپرها کې اوسېده دهم پر اولسی وزن او هم پر عروضی وزن شعرونه ویل . داسی اتکل سوی دی چې باره خان د(۱۳۰۰ هق) په شاوخوا کې ژوندی و . دده له وېناڅخه ښکاری چې علمی زده کړه یې لکه څنگه چې یې زړه غوښته نه وه کړې ځکه چې په یوه شعر کې وا یی :

کاشکې و ړو کتوبه ! په‌ساېوځلې راغلې وې ساخولړو د پر سبق په‌خپل عمرو یل وې
زیره سی شوه سپینه غا ښ‌ سی وواته کندام‌ شوسه نه‌به و مه‌داسی که‌سی پند د چاسنلې وې
تش شعر به څه کړم چې دنو رو پیروی کوم

نسوی کور (۱) به مالکه « توکل » خان ته سوندلی وی دده د ا شعارو د ړې نو ری نمو نې داد ی : (۱)

ستا غمو نو لېونی لکه مجنون کړم
بې له تا به لیلی نو رڅنگه ژوندون کړم

---

(۱) کو ردلته دوزن او بحر په‌معنا استعمال سوی د ی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاپه‌داسی غشی نه یم‌سوری کړی چی‌علاج یې‌په دواد افلا طون کړم
ستاسودا را باندې هسی شوه غالبه د آهو په څېر حیا ت په سپړ تون کړم
دغه‌پیتی‌دی‌تر داسی‌حده دروند دی چی‌یې ژ و ندی‌په‌ځمکه‌ښخ لکه‌قارون کړم
باره خانه! داشنا غمو نه ډېر شو چی‌اخته‌یې‌په‌خپل غم‌اوجگر خون کړم

(٢)

سترگی دی ډ کی‌تمانچې‌دی‌بانه‌غشی‌لرې
که‌یو خطا شی‌په کمان راته‌دو یم‌سوروې
زه به‌دستا کمه نادود ه زړه ته‌ونیسمه
په‌غرغره سی‌دښمنو رغو ندی دایم سوروې
په‌دوه خالو دی لاځما دقتل سو د ه نشی
زساد قصده لاپه دې دو اړو دریم سوروې
دخدای دپاره په‌خپل لاس سې خو ن بېلمی‌درته
رقیب و لاړدی ساپه د اردل وجانم سورو ی
دباره خان و یل که هر خوسره‌ساده‌ښکاربږی
ساده غزله ته‌په زخم ښه سلهم سوروې

-٣-

چاربیته

په‌سرو لبانو دی پېزوان و هی تپا لو نه کنه
زلفی چا لو نه کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترگی دی توری جلی زلفی سمسوری جلی
ستاپه تندی کی عجب خوندکه شنه خالو نه کنه
زلفی جالو نه کنه
وخت دبهاردی جلی وطن گلزاردی جلی
راځه چی دوا ړه دباغچو و کړو سیلو نه کنه
زلفی جالو نه کنه
بی تاسی تاب کله وی په سا کی آب کله وی
ساپه شاکړی ستا غمو نه غرو نه غرو نه کنه
زلفی جالو نه کنه
د باره خان خبری درو سرجان خبری
زساد شعرنه قربان شه نورشعرو نه کنه
زلفی جالو نه کنه

مأخذ :

پښتانه شعرا -۲/۳۳۳ مخ.

۱۳۹۸ -باره خوبابا : نوم یی ملک باره خان دسوسی بائی زی زوی دبائیزو دقبیلې یو نوسیالی شیخ و چی د کلپانی استیش په سیمه کی د کلپانی درود پر ختیځه غاړه ښخ دی او زیارت یی د«باره خو بابا »په نامه یادیږی.

مأخذ :

حواشی-تواریخ حافظ رحمت خانی-پهارد و،۳۸٦مخ.

۱۳۹۹ -بازار کاکړ : حاجی بازار کاکړ دبلوڅستان د«ږوب» دسیمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامي شاعرو» او په پښتو ژبه يې پراولسي او زانو شعرونه ويل .

دی په(١٩٧٠م)کال کې مړ دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو -١/٦٨ مخ دکسي لمنې پښتانه ليکوال د دوهم ټوک په حواله .

١٤٠٠ - باز : دپښتو نخوا د «پکلي »دسيمې نوميالی او لسي شاعر و ،چې دهغې سيمې دذوق د خاوندانو اوس هم دده شعرونه په ياد دي .

دی د(١٣١٠هش) کال په‌شا و خوا کې مړ دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو -٦٧مخ .

١٤٠١ - بازبهادر سور: بايزيد د شجاعت خان سورزوی مشهور په سجاول خان دهند په مالوه کې د شيرشاه سوري له‌خوا اسپه‌سالار و .

په ٩٦٢ ه کال کې دپلار پر ځای کښېنوست اوپه ٩٦٣ ه کال کې يې خطبه په‌خپل نامه وويله او ټوله مالوه يې تر لاس لاندې کړه ،خو په پای کې په عيا شۍ بوخت سو ، او ځکه چې يې د موسيقۍ په فن کې لوی لاس درلود او داستادي مقام ته رسېدلی و ، نو خپل ټول همت يې هغې خواته وگماره ، او پر يوې ښکلې سندرغاړې«روپمتي »نومېدله مين سو ، او د هغې په‌مينه کې يې ډېر شعرونه ويلي او د ددوی دمينې داستانونو په هند کې شهرت درلود .

په ٩٦٨ ه کال چې ادهم‌خان کوکه د نورو امېرانو سره داکبر پاچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وختو کې دسالوه نیولو ته وګمارل سو، نو باز بها در د سارنګپور په دوه کروهي کې و رسره وجنګېد خوسات سو، مګر خه سوده وروسته یې بیرته سالوه و نیوله.

دی په اچین کې دده دمعشوقې «روپ ستې» تر څنګه پر یوې غونډۍ ښخ دی.

مأخذ :

مأثر الامرأ ۱/۳۸۷ مخ

۱۴۰۲ ـ باز توخي: ملاباز توخي دهوتکوددوریې دپښتو ژبې نوميالی اوبديهه ويونکی شاعرو، په ۱۳۰۱ هق کال دزابل د«اتغر» په سیمه کې اوسېد. دهغه وخت ستړاوله علوم یې په هندوستان کې لوستلي وو، او په تېره یې بیا په فقه کې لوی لاس درلود او دمنطقو او حکمت تدریس یې هم کاوه.

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک یې نژدې ملګری او همرازو، او هغه دده په باب کې داسې لیکي :

«ملاباز توخي په اتغر کې اوسي او په اصناف داشعارو کې ادستادی، غزل او رباعي وايي او دشاعرانو انبازدی، او زما چې محمدهوتک یم همرازدی کله چې قندهارته راسي، زموږ مجلس په تودوي او یاران دده له لطافته د طبع ممنون، ملاباز سبادی دعلوم سولو لوستی، او په فقه شريف کې تيار دی، کله منطق او حکمت لولي او خپلو شاګردانو ته یې درس وركوي، دمخه په ابتدأ دخوا نۍ تللی و، او په هندوستا ن یې له استادانو لوست کړی»

بیانو د«لطيفه» ترعنوان لاندې دده یوه تو که چې دده دطبع ظرافت او بدیهه ویل ښه څرګند یېزي، د اسې راوړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لطیفه

«کله له کلاته سلاباز راغیءاو په قند هار کی زسامپلنه سو ، دستی ساچرگ حلال کا، او طعام سی تیار ، چی دستر خوان راغی سلاباز هسی شعر وو ایه:

پر کورو یې رسې کر زی   د با ز بر خه یو چیچی دی
د با ز ښکا روی د غر څنو   او س سی بس ها سپینکی و ری دی

ساژ رهغه سپین و ری هم حلال کا، او دسپامه سپلدستیا ته سی پو خ کا»

سلا باز پر او لسی و زن شعر و نه و یل، چی یو ه بدلهیې داده :

راسه پر ځنګ، راسه لیلی، ته سی نږدې سهله د ل
یمه زخمی چی سی و نه نجتې په خوږ زړه سنګو ل

راسه پر ځنګ ،راسه لیلی، و لی له سا کړې بېلتو ن
داستا لهغمه سی زړ کی دی ، پهسر وو ینو ګلګو ن
که هر څو تېز تم نه پر یږ دی سی ستا د عشق شوا خو ن
زه نه خلاصیږ م لهغمازم په لږدنه پهتلل

را سه پر ځنګ،راسهلیلی، چیدی پهزړه کم سلهم
داستاپه عشق کیسی تر شا کا ددنیا و اړه غم
حساب کتاب مجلس سیو اړه کاستا سینی بر هم
لاروړ ته نسته چی دی کښینو م درو ن په کو ګل

راسه پر ځنګ ،راسهلیلی، چیدی پهزړه کم پو ری
کجل درو اخله دو اړی ستر ګی به دی زه کم تو ری

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیدل به ستاد سخ کوم ، اند یښني په نه کم نو ری
په کارسی نه دی ستا بې مخه د جنت ز یړ گل

را سه پر خنگ ، را سه لیلی، چی سره و کړو خوا له
پر تا مین یم بې له تا سی نسته هیڅ آ نـد ښنه
زه دغرو «با ز »وم ، تابندی کړ مه قفس کی پر خه؟
یو وارې خلاص که، چی باز ده کړ م دو زرخپرو ل

مأ خذ :

پته خزانه -٥٠١مخ .

١٤٠٣- باز جنگ خان :

دلوی احمد شاه بابا له‌خوا د پنجاب دخلو رو و لایایتو حکمرا ن و، چی د « تاریخ احمد شاهی » مؤلف یې څو ځایه یا دو نه کړی ده او د ډهلی دباچادو زیر غازی‌الدین‌او دجیو نسیک سره‌یې د هغه‌جگړې‌او مبارزلیکلی‌دی .

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی-دمحمو دالحسینی‌المنشی‌تالیف-دمسکوچاپ ١/ ١٥٦١ر ٦٠٠مخ.

١٤٠٤ - بازجو گیزی :

با زخا ن د محمد نو ر زوی ، د مرغی لمسی او دا سحا ق کړو سی په ختته جوگیزی کاکړ او په جوگیزو کی علی‌زی سنځر خیل د کاکړ - ستان د«غو ټی» نو سی کلی‌او سیدو نکی له‌هغو مبارزانو څخه و ،چی‌د پر نگی نو کری (مېجری) یې‌پر ښوو له او د پر نگی استعمار چیانو داستعمار پر ضدیې ملاو تړ له، افغانستان ته‌را فرا ره سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې په ټوله پښتونخوا کې د افغانستان د استقلال په باب د پرنګيانو پر ضد مبارزې پيل سوې نو بازجو ګيزي هم په (۱۹۱۹ ع) کال د انګريزانو سره په سړانه و جنګيده.

پروفيسر سيال کاکړ ليکي چې:

«په دغه شپو کې د کلاسيف الله تحصيلدار يا په بله ژبه ولسوالۍ سردار جعفر خان محمد زيو، هغه د وروګلوي پر اساس بازجوګيزي ته يو څو دياشتي وړاندې لاخبر تياو ر کړی وه، چې غوړځه پرنګيان دي و ژني

بازپه خان پر سر تياري يې و نيوله، خپله اسپه يې نه وه پر يوه بله اسپه سپور سو، څه وخت چې منزل ته ورسيد، نو له روه پر خپله اسپه سپور سو، خو له بده سوه، داسپې شاشنې نه وه، او له بلې خوا په بازجوګيزي پسې د انګريزانو رساله وه په دغه سابين کې اسپې سلې سبارزتس کې، چې په نتيجه کې د هغه اد و مغوت مات سو- په دې باب فولکلوري اشعار جوړ سوي چې د بېلګې په توګه دلته وړاندې کيږي:

باز دنه يو وړ ترتا که (۱)
پښې دې ساتي سه بو را که

پښې دې ساتي سه خار پايه
«باز» دې نه يو وړ ترځايه

څه وخت چې د بازجو ګيزي وروڼ مات، سو نو رساله بير ته وګرځيده، البته د غليم له خوا يو چاتيکري و رواهه

۱- تا ک تګ دو يش په معنا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سندی مه‌و اهه راسه - خپل ارمان پوره که »

د دې خبرې په او رېدلو سره د بازجڼ بات انقلابي سو، تو پنګچي ته‌يې لاس کې، چې په نتيجه کې يو سيك سردار او دوی‌اسپی سړې سوې، او بازجو ګيزی پخپله په همدغه و ار پخپل کلي‌پو ری پر کمکی ډګر باندې‌په(۱۹۱۹ع) کال کې د پرنګيانو دلاسه په‌حق و رسېد.

بازيې‌سړ کی‌سر ه‌غر سه ده

پر روب پنهه سليشه ده

د پښتنو دملی استقلال مبارز عسکر بازجو ګيزی‌پس له سړ ينې د«خوسنوب» په‌اديره کې خاورو ته‌وسپارل سو.

په‌پای کې‌دپتيالی فرزند بازخان‌جو ګيزی په‌باب يو شمير فولکلو ری‌غاړی چې‌ماد خلکو له‌خولو څخه راټو لی کړی او دلته د کتاب پاڼو ته‌سپارل کيږی:

پر شرع دنبې -

«باز»و « شير ک »و زنی ګو ر کی

بازيی سړ کی سيك په زو ر کی

سپين شير ک به و لا ت نو ر کی

با زيی سړ کی په سيکا ن

زرغون‌يايی و رو رمه دی‌ديوا

چې د با زپر و ينوو رسې

په‌پټ« سخ ماشدخان » ترسی (۱)

---

(۱) تپر سی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

با ز یی سړ کی لا سې پرې دی
جنګ پر غاړه د و یلې دی

باز تیبي دی‌و رو ن یې پرې‌دی
جنګ پر غاړه د لو ړې دی

و ړسی راله دسیک سکاڼه
او س لنډی (۲) کاړه با ز خانه

باز دنه و رلی(۳) ته‌خایه
پښې دی ساتی سه‌چار پایه

دچرګی (۴) کو لمې دپرې کې
بازه لاندی رسا لې کې

و ردنه و ړی ته‌توپکه
پښې‌دی‌و لو ړه‌چابکه

غاښې سپین‌خو نکې سرې
دباز په‌ر نګ‌نسته جو ړې

با زه وله تو پنچی
دو تر دو او ښتئی ا و س سرې

با زیې سړ کی عمی (۱) کښېنه
ا سپل را و ړه دروا زې له

---

(۲) تو پنګچه .

(۳) و رو ړی .

(۴) اسپه .

(۱) دباز خان‌دما ندینې نو م و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د بې زاړې ناو کې
تر باز دسر و و زې گو لې»

مأخذ:

پښتو او پښتانه په سهیلي پښتو نخوا کې د پر و فیسرسیال کاکړ اثر –۲۷۳ مخ.

۱٤۰۵ ـ باز خان بنگښ :

باز محمد مشهو ر په « باز خان » د سر دار محمد مظفر زوی ، په ختیځ بنگښ د پښتو ژ بې شاعر و ، چې په (۱۸۳۰ هـ ش) کال په تیرا کې زیږ یدلی او په (۱۹۱۷م) کال په هنگو کې مړ دی .

دی مجاهد شاعر و ،او په جهاد کې یې بر خه اخیستې و ه،داشعار و یو دیو ان یې د رلو د او دشعر و نو یو ه مجمو عه یې او س هم شته– دابیت دده دی:

باز خان هیڅ سیالی دشعر له چانه کا
دی تابع د شاعری له رحمن راغی

مأخذ:

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو–۹ ٦ مخ.

۱٤۰٦ ـ باز خان ننگر هاری :

د پښتو ژ بې او لسی شاعر و ، شعر و نه یې د او لسی آهنگو سره سم و یل، او تر(۱۳۳۰ هـ ق) کال دمخه دننگر هار په سیمو کې ا و سید .

دیوې بدلې دوه بیتو نه یې دادی :

زخمی سی دزړه سر دی بانه د شاه شتی دی نا
اغو ستی یې ر نگین دی ز لفان یې گو ړ گو تی دی نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بند کې د مو زې دې چاپېر ګېنې څو کې دې نا
باز خان پسې ز هیر دې خوا نې یې خاو رې کېږې نا

مأخذ:

فر هنګ زبان و ادبیات پښتو —۹۶ مخ.

۱٤۰۷ ـ باز ر خان خول خیل:
دسهیلي پښتو نخوا دسر انې ود خول خیلو دټبر یو نو میالی غازی و ، چې د «و لوست»
په کلي کې اوسیداود پرنګیانو په استعماري دوره کې ئي په ملي مبارزو کې برخه اخیستلې

مأخذ:

پښتو او پښتا نه — دمیال کا کړ — ۱/ ۳۸۲ مخ.

۱٤۰۸ ـ باز ګل لغمانی : د پښتو ژ بې شا عرا و د شیخ ا حمد خا ن
(۱۲۰۰ ه ق) شا ګر دو ، د لغما ن په سیمو کې او سیداو پرا و لسې و ز نو یې
شعر و نه و یل . شیخ احمدخان یې دخپلو شا ګر دانو په کې دله داسې یـادوی :

بل مې باز ګل دې چې مدام کې چپاو و نه
په ز ړه مې او رې ستا غمو نه اسبا ر و نه

مأخذ:

فر هنګ ز بان و ادبیات پښتو — ۹۶ مخ.

۱٤۰۹ـ بازګل (ملا): ملا بازګل اخو نز اده ددینې علو مو عالم او
د یونانی طب طبیب او د پښتو ژ بې نو میا لی ناظم و .
دد یر لسمې هجری پېړۍ په سر کې په پښتنو نخوا کې او سیده ، اویو کتاب ئې
په یخوا نی طب کې دشافع الاسر اض په نامه په پښتو نظم کړی و ، چې د پای دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیته یې دا دی :

دانسخه شو له تمامه

درته وایم نیکک فرجامه

له دسته د« بازگل »

په همز و کی دی گل

مأخذ:

فرهنګک زبان و ادبیات پښتو —٦٩ مخ .

١٤١٠ ــ **باز محمد کاکړ** : دپښتو ژبې شاعراو پهختهه سر دانزی کاکړو ، د کندهار د ښار دپو پلز و په کوخه کی ا و سید .

دینی علوم یې لوستی وو ، او دقرائت په علم کی ښه معلومات درلو دل، او په(١٣٠٦ ه ش) کال یې یوه رساله دتجوید په علم کی و لیکله .

دده شعر و نه د کندهار په خپر و نو کی خپاره سوی او دا بیت دده دی :

هر صنعت یې نا تمام د ی له بیا نه

ځکه نن باز محمد خو بن په اختصار دی

مأ خذ :

فرهنګک زبان و ادبیات پښتو — ٦٨مخ.

١٤١١ ـ **باز محمد کندهاری** : د پښتو ژبی شاعر اوپهخطاطی کی د نوسیالی خطاط غلام جیلانی پیښو ر ی شاګرد و .

په کندهار کی زیږ یدلی خو په پیښو ر کی او سید ، اوددیر لسمی هجری پیړی دپای له شاعرانو څخه ګڼل کیږ ی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیت دده دی:

سر ه‌لمبه ده په‌بازار کی چی بلیږی

هر سړی چی و رنژدې شي دی سو ځیږی.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو — ۶۸ مخ .

۱۴۱۲ ــ **باز محمد کند هاری** : دپښتوژ بی‌شاعر اوخطاطو،له کندهاره بنوته‌او له هغه‌ځایه بیا پیښور ته‌تللی‌و — دخو شنو یسی زده کړه یې‌د پیښو ر په ښارکی له‌مو لانا غلام‌جیلانی‌څخه کړې و ه،او په ۱۲۸۷ ه ق کال‌یې دپیښور په‌مطبع مصطفی کی کتابت کاو ه اوخو کتابه دده په‌خط په‌ډبرین چاپ طبع‌سوی دی .

څه‌و خت بمبئی ته‌هم تللی‌و ،او هلته یی‌پښتو کتابو نه دچاپ دپاره‌لیکل .

ده په‌پښتو شعر هم و ایه ، داشعر دده دی:

سره لنبه د ه په با زا رکی چی بلیږی

هر سړی چی و رنز دې شی دی‌سو زیږی

دیرعالم‌په ور سره اور ته‌را ارتاوکړی

د هغو په زړه کی سرې لنبی بلیږی

هرسړی چی‌زه پو ښتم دی راته ژاړی

او شهره یې و رځ په و رځ پسی زیاتیږی

په‌دی‌و خت کی‌اوس خبری په پیسو شوې

بې پیسو جواب وچا ته نه ردیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوهغه چې بیا کم‌ذات وی په دنیا کښي
چې پیسه په لاس و رځي په هوا کیږی
بازمحمده که ایمان دی سلامت شي
په‌عقبې بدی‌هم دی‌یوپه کار یږی

مأخذ:

تېر هېر شاعران — م ۰ ۲ ــخ .

۱٤۱۳ - باز (ملا):

ملاباز په خټه سالارزی دپښتو نخوا په« جندول » سیمه کی اوسید ، او دپښتو ژ بی اولسی شاعرو ، او په اولسی او زانو یې شعرونه و یل .
ددینی علوسو په‌سبادیو هم پو هیده او په‌عوامو کی یې په«بازملا»شهرت درلود، او د(۱۳۱۰ هش) کال په‌شاو خوا کی مړ دی، دایې دیوې بدلی سردی

یا ها رستا د گرد ن دی
یا مر دی یا بر یښنا ده
یا تو ر ه د پولا د و
یا ستر گه د لیلا د ه

مأخذ:

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو — ٦۷ مخ.

۱٤۱٤- بازون خول خېل:

ملابازون په خټه‌خول‌خېل دراني‌دسهیلی پښتونخوادډغل کوټنوی او سپدو نکی‌دخېل‌و خټه‌با رز شخصیت تېر سوی‌دی.
څه و خت چې پرنگیانومرتضی خان اوبه خېل غازی په‌خند کیو و خور، نو ددرانیو‌مشرتوب ملا بازون خول خېل ته وسپارل سو- داهغه ورځی وې‌چې‌د پر-

(c) ketabton.com: The Digital Library

نګیانو یرغلګرو د«درازنده »سیمه ترخپلو استعما ری چمبولاندی راوستلي وه.
سلابازون دسرتضی خان سلی سنګر«خوړ بینی »ته ولاړ، او دهرانیوشا زلمیان
یې سره را یوځای کړه ،خوله بده سرغه پرنګیانو دشپې دسلی سجا هدینو پرسنګرراو
ګرځېدل او سلابازونېي و نیو ، او په ولسی سند رو کې د ا سی یا دسو:
سرې ستر ګې د با زدی لندی ځنې له غو ړوسره رالئی سپین بازون لکه زسری له ځنځیروسره
بیا وروسته پرنګیانو سلابازون او یوشمېرنورسرانې دمجا هدین د« څوړ»
کلاته بوتلل او هلته یې بندیان کړل .

مأخذ

پښتو او پښتانه دسیال کاکړ -۱-۳۷۳مخ

۱٤۱۵ - بازید :

د پښتنو دبائی زی قبیلی لوسړی نیکه وچی دری زامن بیتون سهیل سلیمان
او بابو» یې درلودل ، او ددې دروسروزامنو په نوسو بېل بېل خپلو نه شهرت لری.

مأخذ: حواشي-تواریخ حافظ رحمت خانی -په اردو .۶۳ مخ

۱٤۱۶- باز ید خان افغان :

د سلیمان خان زوی په هندستان کې له نوسیالیو ا فغا نا نو څخه ؤ ده په ۹۸۰ ه ق
کال کې د پلار تر مړینې وروسته د هند د«بهار» دحکو مت وا ګی په لاس
کې و اخیستلې او په پا ی کې دیو بل افغان په لاس چې دده مخالف ؤ،و وژل سو

ماخذ و نه:

۱-تاریخ بهار-۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۵،۱۹۳، ۱۹۷ مخونه

۲-دهند په تاریخ او مدنیت کې دافغانانو برخه(خطی) - ۸۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۱۷- باسطی کابلی الاصل:

بنده علی خان باسطي چې سوريې د شیرافگن خان کابلی لوروه په هند کی او سېداو ددری ژبی شاعرو. څنگه چې دده پلار د کابل له غټانو څخه و، نوده هم لوسړی «شیرافگن» تخلص کاوه- خوو روسته چې د لکهنو په ښار کی دشیخ عبدالباسط سریدسو، نوخپل تخلص يې په «باسطی» واړاوه،اود «تذکرهٔباسطی »په نامه يې یوه تذکره هم وليکله، اوپه شعرکی دشیخ محمد علی حزین لاهیجی له شاگردانو څخه گڼل کېده ،او دادوه بیته دده دی:

آن گلرخ شوخ دلستان را آرید — و آن لاله عذار نو جوانرا آرید

یا در قدم او برسانید سرا — یابر سرم آن سرو روان راآرید

مأخذ:

۱-ددهخدالغتنامه (ب)۳۲۳ مخ — ۲-قاموس الاعلام ترکی- ۲/۱۱۹۷«

۱٤۱۸ - باشانی هروی :

ابوسعید ابراهیم دطهمان خراسانی زوی دهرات دباشان دکلی و اود تابعانو يوه ډله یې لید لې وه چې يو له هغو څخه عمر و بن دینار و او په (۱٦۳ هـ ق) کال په مکه کی مړ دی .

مأخذ :

ددهخدالغتنامه(ب) . ۳۳ مخ

۱۳۱۹- باشنانی هروی :

ابوعبدالله محمد داحمد زوی د عبدالله باشنانی نمسی دخپل و خت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفسر انو څخه و ، اود هرات د باشندا ن کلي ته منسوب د ی خو
دا «باشنا ن ښا یسی په په اصل کی باشا ن» وی .

ما خذ :

ددهخدا لغتنامه (ب)۳۳٦م مخ

۱۴۲۰ ــ باشهید نیکه :
په ختهه ملا زی سنجرخیل کاکړ روحانی سړی وچی د کاکړستا ن د
«هرنائی » په سیمه کی د خوکا لی په هد یره کی ښخ د ی ، او خاص
وعام یې زیارت ته ورځی

مأ خذ

مز ارت دښاغلی سیال کاکړ لیکنه ــ ۵۸ مخ

۱۴۲۱ ــ باصر حاکم شاه : دگلزار زوی دپښتو ژ بی شاعر وچی په
شعر کی یې باصر ، تخلص کاوه په (۱۹۱۹م) کال په (لوارگی) کی زیږ-
یدلی او په (۱۹۵۰م) کال کی مړ د ی .
په شعر کی یې روانه طبعه د رلو د له هم یې پر کلاسیک طرزاو هم
یې پر اولسی او زا نو شعر و نه و یل ـ دده دیو ي پسرلني بدلی سر دادی
نن بیاپه گلستان پسر لی شو لو خندان نن بیا په گلستا ن .

ما خذ :

فر هنگ زبان وا دبیات پښتو ـ ۷۰مخ

۱۴۲۲ــ باطنی بلخی :
ددری ژ بی شاعر و ،په بلخ کی ا و سید .

امیر علیشیر نو ایی په مجالس النفاس کی لیکی چی باطنی ساده او فقیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سړی و حج ته هم تللی و دابیت دده دی :

بسکه داری تنگ دل ای غنچه خندان مرا
جان ز دل آمد بتنگ و دل گرفت ازجان مرا

ماخذونه

۱ ـ دمجمع النفایس ـ ۲۵۶،۸۲ مخونه

۲ـ ددهخدا لغتنامه (ب) ـ ۶۳۴ مخ

۳ـ قاموس الاعلام ترکی ـ ۱۱۹۹/۲

۴ـ صبح گلشن ـ ۵۰ مخ

۱۴۲۳ ـ باعوف (۱) سیستانی:

دعبدالرحمن زوی او دبزیع نمسی دسیستان دخوارجو نوميالی مشر و چې د(۲۱۵هق) کال په شلرمه خور (جمادی الاخر) کې چې دخوارجو بل مشر ابو اسحاق دخوارجو له منځه و تښتید نو خوارجو داباعوف سره بیعت وکی ـ ده هم دسیستان دخپلواکی دساتنې دپاره دعوبودعمالو سره سخت جنگونه وکړه .

ماخذ

تاریخ سیستان ـ ۱۸۰ ، ۱۸۲ ، ۱۸۳ مخونه .

---

(۱) دانوم یو ځای اباعوف ، هم لیکلی سوی دی ، خو نور ځایونه دباعوف په شکل راغلی ، مگر ملک الشعر ابهار د تاریخ سیستان دکتاب په فهرست کې ابو عوف ، راوړی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۲۴ـ باغون مسه خیل:

د کاکړ و د مسه خیلو یو پیاوړی نو میالی و ، چې د بوري د تلسیل سپه خیل د سیر دازي په کلي کې اوسیده پلار نو م یې زدون واو د هغه ځای په پښتني ، غاړو کې یادسوي ، دي چې وایي :

نا صري یتکې تر سر   با غون د ګړد مسه خیل سر

تو پکک نه دی ګنج مشین دی   خانه و زني د باغون دی ،

مآخذ :

پښتو او پښتانه د سیال کاکړ ۱ ـــم ۳۱ مخ

۱۴۲۵ـ باقر ذوالکمالین هروی:

د میر علي هر وي پلار او د نهمی هجري پېړی له نو میالیو پو هانو څخه و ، چې د ابو القاسم رفیعي بهر آبادي د « خط وخطاطان » د مؤلف په قول یې په عقلیه او فضلیه علو مو کې ساری نه در لو د ، او د فضل او کمال پر آسمان یو ځلیدو نکی ستو ری و . د ښه خط په لیکلو کې د خپل وخت له استاذانو څخه بلل کیده او په تېره یې بیا د خط په قو انینو او ضو ابطو کې لوی لاس د رلو د .

د میو کتاب د خو اجه نصیر الدین طوسي د هغې شرحې په رد کې لیکلی دی چې هغه د شیخ الرئیس ابو علي سینا پر اشارات لیکلی وه .

یو وخت له هر اته هندو ستان ته و لاړ او هلته د لا هو ر حکمر ان جیپال چې د ده په کمالاتو او فضایلو خبر سو ، نو یې ډېر و ناز او ه ، او خپني و غو ښتل چې یو ه ښکلی مو قع ورته و لیکي ، ده هم و منله او ډېر ه ښکلی ا و نفیسه مو قع ورته ترتیب او بشپړ جیپال ته یې و ړ انده کړ ه ، جیپال یې په لیدو خورا ډېر خوشال سو ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خلو ر زره طلا وی یې و رو بخښلی ، خو د ده لو ړ همت هغه صله و نه منله، اوپه اوو ه اتیا کلنی کی م ړ سو .

ماخذ:

۱ــ پیدایش خط و خطاطان دحاجی میر ز اعبدالمحمدخان ایر انی تألیف ــ ۱۴۵ مخ .

۲ــخطو خطاطان ــ دابو القاسم ر فیعی مهر آبادی تألیف ــ۳ ۲ ۱ مخ.

۱٤۲٦ـ باقر شاه ـ د پښتوژ بی غز ل ویو نکی شاعر او د مطیع الله پیر ه خیل معا صرو ، د (۱۲۰۰ هـ ش) په شاوخوا کی یې ژوند کاوه.

مأخذ :

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو ــ ۷۰ مخ.

۱٤۲۷ـ باقی بالله کابلی: خواجه باقی با لله کابلی د لسمی هجری پیړی له نومیالیو پو هانو او روحانیو نو څخه و ، چی په (۹۷۱ هـ ق) کال د قاضی عبدالسلام له صلبه په کابل کی ز یږ یدلی دی چی و ر وسته په طریقت کی د نقشبندی سلسلی له ستر و ز بر گانو څخه سو ، او دحضر ت مجدد پیر و .

دی د ۱۰۱۲ هق کال دخلر ی خورپه ۲۶ د دوشنبی په ورځ مړ او د هند په دهلی کی ښخ دی دخز ینة الاصفیا مؤ لف مفتی غلام سر ور لاهوری لیکی چی:

«خو اجه محمدباقی نقشبندی از بز رگا ن و قت و مقتدای زمانه واما مان عهدخو دبو د بکمالات ظاهری و باطنی آر استه و بجذب و عشق وصحبت پیراسته و بز هدو تقوی معر و ف و باو صاف کر یمه مو صو ف و نسبت او یسی بخو اجه بهاءالدین نقشبند و نسبت ظا هر بخو اجه امکنگی داشت و از ر و حانیت خو اجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبیدالله احرار فایدهٔ وافر گرفت— د راوا یل از کابل بسمرقند رفت و بعد تحصیل علوم ظاهر کسب علوم باطنی از خواجه ا ه گنگی نمود و صاحب تصانیف و تو الــیف شد» .

دده په علمی آثارو کی «سلسلة الاحرار» کتاب شهرت لری او سر بیره پر هغه خو اجه باقی بالله په دری ژ به شعر و نه هم و یل، خو شعر و نه یی زیاتره عرفانی او تصوفی بنه لری چی څو بیته یی د خز ینة الاصفیا مؤلف د «روضة السلام» له کتابه رااخیستی او هغه دادی:

من نه همینم که وجود من است
جای دگر رقص وجود من است
نقطهٔ محراب جماعت منم
دانهٔ سیراب زراعت منم
ابروی چشمانی من دلکش است
قطرهٔ نیسانی من آتش است
عقل نمك زیر کباب من است
خون جگر نام شراب من است
شخا مه کلید سر انگشت من
گنج دو عالم همه در پشت من

همدارا ز سفتی غلام سرور د خزینة الاصفیا مؤلف دده دمړینی نیټه په سو بیو کی داسی راوړی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو باقی راهی سلك بقشد
باهل دهر گفت هذا فراقی
ندا آمد ز هاتف وقت ترحیل
بجای سلك باقی رفت باقی

۱۰۱۲ھ

یادا:-

چو شد از عالم فانی سقیم جنت والا
معلی خواجه عالی شه دارالبقا باقی
بخوان قطب زمان مخدوم باقی
سال ترحیل ش اگر طلب زمن شد
وال دارالبقا باقی

مأخذونه:

۱- خزینة الاصفیا ۶۰۵ مخ.
۲- تاریخ افغانستان درعصر گورگانی هند ۲۵ ۲مخ
۳- مکتوبات حضرت مجدد لومړی ټوك.

۱٤۲۸ **باقی بلخی** : په بلخ کې د دری ژبی شاعر و، دا بیت ده دی:

چو او را تکیه بر دیوار دیدم مردم از حسرت
که این فرسوده قالب خشت آن دیوار بایستی

مأخذونه:

۱- دهخدا لغتنامه-د«ب» ردیف-۸۰۵ مخ.
۲- قاموس الاعلام ترکی-۲/۱۲۰۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۲۹- باقي مجددي:

حضرت میاعبدالباقي مجددي ددري ژبې ښه شاعر و، د سراج الاخبار داووم کال په ۷ ۱ گڼه او نهم مخ کې د ده یوه غزل دلندې یادو نې سره داسې چاپ سوې ده:

«از طبع جناب صاحب کامل ولبیب فاضل وادیب آگاه دل، رحیق مکدۀ فیوضات مجددي راساقي، جناب حضرت میا عبدالباقي صاحب مرحوم.

دوش از کوی خرابات آن سهی قد مست رفت

از پی آن دلربا دیدم که دل از دست رفت سینه شد اما جگاه ناوك مژگان یار

گفتم ای جان صرفه کن گفتا که تیر از شست رفت

تکیه بر طول امل داری نمیدانی مگر

بر نفس وابسته هستی تا که گفتی هست رفت

می توان فهمید مضمون کلا ما زعکس اصل

بهر تحقیق همین معنی نگین بنشست رفت «باقیا» قید تعلق سنگ راسالك است

مرغ زیرك چون زدام و دانه فارغ جست رفت

مأخذ: سراج الاخبار ـ پورته یاده سوې گڼه

۱۴۳۰- باقي هروي: ددري ژبې له شاعرانو څخه و، او په هرات کې اوسېد دابیت ده دی:

ما وسخن از کشتن من میکند من بهمین خوش که سخن می کند

مأخذونه:

۱- ده خدا لغتنامه

د «ب» ردیف -۱۰۵ مخ.

۲- قاموس الاعلام ترکی -۲/۳/۱۲۰۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۳۱- **باکور اوغانی:** د کرمان دسیمې د یوافغان امیرنوم دی چې د شاه شجاع مظفری له خوا دخواجه مجدالدین قا قم په سلگری ددوو زرو سپرو سره د شاه شجاع مظفری دزوی ملاتړ ته چې په کرمان کې والي و، استولی سوی و.

دانوم په حبیب السیر کې «امیر تاکور او غانی» لیکلی سوی دی او دتاریخ کرمان مؤلف بیا لیکلي چې دا امیر باکور اوغانی د«سیور غتمش»دا کازوی او دکرمان دسیمې یو اوغان امیر و.

مأخذونه:

۱- ددهخدالغتنامه (ب) -۹۱۵مخ ۲- تاریخ کرمان ۹۰ مخ

۳- تاریخ عصر حافظ -۲۱۳ مخ

۱٤۳۲- **بالخوازی نیکه:** دکاکړستان د«هرنایی»دسیمې یو روحانی نیکه و، چې د«پی» نوسی کلی په هدیره کې ښخ دی.

په خټه«پېځی» و، او په خلکو کې یې په ښه سړیتوب زیات شهرت درلود، چې حتی د کاکړو په یوه غاړه کې یې هم ستاینه سوې ده، چې وایي:

و رسیږی بالخوازی.

کوتان خلاص کې له پیشی

مأخذ:

۱زارات-دسیال کاکړ لیکنه-۹۵ مخ.

۱٤۳۳- **بالون اخون:** دبازیدزوی د پښتنو دخضرزی قبیلې مشر لاړ شوونکی او د خپل وخت نوسیانی له زبرگانو او شیخانو څخه و.

دخضرزی قبیله دسوات له سیمې څخه د پښتنو نورو سیمو ته خپره سوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبا لو ل اخو ن دری ز ا من پاته سوی چی دری سره روحانی عا لمان وو ، مشر زوی یی سلا یمل په «اگاری چمله» نومی ځای کی دشیخ ملی د دفتر دو یش په اساس پر خپله برخه مخکه او سید، او همهلته مړاو ښخ دی ، او دوهم زوی « کیمل » یې په کالـو خان نو می ځای کی میشته و ، او همهلته مړ دی ، دریم زوی « کلو » ،یې چی په « کا لا با با » مشهـو رو په «شـیـوه» کی ښخ دی څنګه چی دبالو ل لقب اخو ن و نو ځکه د ده اولا د ه اخو نز ادګا نو ، په نامه یادیږی . داخون بالول یو و رو رشیخ حق نومیده.

ســا خــذ :

حو ا شي - تو اریخ حــا فظ رحمت خانی - په اردو ۶۲۱ مخ

۱۴۳۴ ـ بالیث طبری :

عوفی په خپل کتاب «لباب الالباب» کی دابوالليث طبری په نامه دی د آل سبکتګین دشاعرانو په دشاعرانو نه ډله کی یاد کړی دی ، خونوریی هیڅ ده د دژوند حالات نه دی راوړی ، یوازی یې دده د وینته ضبط کړی دی اوهم ځینی نور بیتونه یې په مجمع الفصحا اوترجمان البلاغه کی راوړه سوی او هغه دادی:

سنګر معروف شـد بمعرفت تو

هیچ نباشی ز کا رسنګر منګر

ګو یی من ر ب ایمنم که رب رحمیست

خواب تو بینی همی و هم تو معبر

چیست این باژګو نه طبع فلک

ګاه دیو یست زشت وګاه ملک

(c) ketabton.com: The Digital Library

زبس این پرگزافه قسمت او
ازحقیقت دلم کشیده بشک

بی خبر زونشسته تکیه زده
زیر دیبای زرش وخز و فتک

با خبر را ازو بخورد و بخواب
زبرش آشتی است وزیرخنگ

گوییی او دهر کرده داد و کند
اینچنین دا دگی بود ویحک

درک الاسفل است جای امید
برج مرد کی برسد زدرک

نیک بختی چوآب ومن سمکم
اوزمن دورچون سما زسمک

دیریابست تا کی این گله زو
بجهان دم مزن زلی وزلک

فلک ازطبع برنگردد و تــو
بی تکلف گله مکن زفــلک

دلم میان دو زلــفت نهان شدای مهروی
زبهر آنکه زچشمت همی بپرهیزد
نبینی آنکه چوتوزلف رابشا نه زنی
سردوزلف تودرشانه می درآویزد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ل منست که باشانه کارزار کند
درآن میان که ازو باد مشک می ریزد

همی بترسد کاو را برون برد زمیان
چو دید چشمت زورستخیز برخیزد

ازآن قبل همه شب مستمند توبولیث
بهای های همی خون زدیدگان ریزد

وگر بخسبد یک چشم زخم وقت سحر
نسیم زلف تو آن خفته را بر انگیزد

وگر ببیند غماز غمزهٔ تو دلم
هلاک جان بود ارجان ازو بنگریزد

ماخذونه:

۱-لباب الالباب-۲، ۶۲ مخ

۲-تاریخ ادبیات در ایران-۱/۵۹۸ مخ
مجمع الفصحا-۱/۸۲ مخ

۴-ترجمان البلاغه-۹۳ مخ

۱۴۳۵-بانو بی بی :

دبلوڅستان د کلات د مشر میر احمد خان لور او د میر ابراهیم خان نوشیروانی نومیالی او ننګیالی ماندینه وه .

همغه وخت چې د دې پلار د باوو ز یو د قبیلې سره او ولسمه جګړه کوله نو دې میرمنې هم دنارینه کالي اغوستي او د جګړې په ډګر کې د نارینه په څېر او په ډېر اوژه ور سره جنګېدله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر خپل پلار هم ډیره گرانه وه او ددی بی مشورې یې هیڅ کار نه کاوه. او هم ددی میر منی دمشورې په برکت و،چې میر احمد خان دبار وزیو سره په اووه لسمی جگړه کی پر یالی شو ،او د باروزیو دقبیلې دلبنه کر سر دار سر زا خان کلات ته دمیرا حمد خان دلیدو دپاره ورغی او معافی یې څېنی وغوښتله او لو ړه یې و رسره وکړه .

ماخذ :

هماری جدوجهد په اردو دعبد الرحمن غور لیکنه ۱۶مخ

۱۴۳۶ ـ بانو سیستانی :

دسیستان دنو میالی امیر خلف بن احمد اناوه چې خلف ددې نو میا لی میر منی نامه ته منسوب واو «خلف باند» یی هم باله داخلف دعمر وبن لیث دلور نمسی و، که څه هم دابشن اثیر په روایت څېنو دده نسبت دیعقوب نمسی ته هم کړی دی او بد یع همدانی بیا په لامیه قصیده کی خلف دواړو پاچهانو یعنی یعقوب اوعمر ولیث ته منسوب کړی او مو لا نا معین الدین اسفز اری بیا په خپل کتاب تاریخ هرات کی د خلف نسبت داسی راوړی : خلف بن احمد بن محمد بن خلف بن ابی جعفر بن لیث بن فرقد بن سلمیا ن دسیستان په تاریخ کی راغلی دی چې بانو دمحمد بن عمر ولو روه او محمد بن خلف ته یې ورکړی وه او د امیر بو جعفر مو روه او خلف بن احمد چې خلف بانو بو لی خپلی دې اناته منسوب دی .

خو پر چهار مقاله بانده د قزوینی په تعلیقاتو کی دابانو دعمر وبن

(c) ketabton.com: The Digital Library

الليث صفاری لو ر بللي سوی دہ .

ما خذ و نه :

ا- تاریخ سیستان - ۲۷۵ مخ

۲- چهار مقاله نظامی ۱۷۷ مخ

۳- ددهخد الغتنامه (ب) ۶۰۲ مخ

۴- حبیب السیر - ۲/۳۵۱ مخ

۱۴۳۷- بانو کشسپ:

دسیستان او زابل دنامتو او تاریخي پهلوان «رستم» لوروه چې په پهلواني او چالاکي کې يې په نارینه وکې هم ساری نه درلود. دې پیغلې ډیرلوی لوی واکمن غوښتونکي درلودل لکه دچین فغفور او قیصر او خاقان او دایران کاوس شاه او دهغه پهلوانان او نور زړه وران او رستم ته یې سرکې را لیږلې خو رستم ددوی له منځه دګودرز «کشوادګان» زوی «ګیو» خو بنګي او خپله لور یې هغه ته ورکړه .

ددې زړه وری میرمنې په باب کې یو مشهو رداستان د«بانو ګشسپ نامه» په نامه ستهٔ چې ظاهراً دهغه لیکنه په پنځمه هجری پیړی پوری اړه لري

ما خذ :

تاریخ ادبیات در ایران ۲/۳۶۴ مخ

۱۴۳۸ - بانی ځاځی :

دپښتو ژبې اولسي شاعر او دپکتیاد ولایت دځاځیو په ګل غونډی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې اوسید او دځا ځیو دتبر په لیو نی ،طایفي پو ری اړه درلو دله .
په (۱۲۵۷ هش) کال زیږ یدلی او په (۱۳۴۷ هـ ش) کـا ل کې مـړ دی .
دادده دیوی اولسی بدلی کسر دی :

تا چې ساته کړی څه شیرین گفتا ردی نا یو ځلی راشه صنم ز ړه نا قرار دی نا

ماخـذ :

فر هنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۰ مخ

۱۴۳۹ ـ باوری(اخو ند)

دپښتو ژ بی مجلسی شاعر و ، دپښتو نخوا دسوا بی دتحصیل په « پنج پیر » نو می محله کې اوسید ، د(۱۳۰۵ هش) کال په شاو خو ا کې مړ دی او دده شعر و نه دذوق دخاوندانو په یاددی ،دا بیت دده دی :

په مخ باندی دی توری ز لفی ا و یز اند ی
گلاب دپر خی د کـدی پکی ایښی اثر ی دی

ما خذ :

فر هنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۱ مخ

۱۴۴۰ ـ با یتگین زمینداوری:

دسلطان محمو د غز نوی له خو ا دهیلمندپه زمینداور کې والی و ،په (۴۰۱ هق) کا ل چې سلطا ن محمود غز نو ی دغو رخو اته ولا ړ خپل دوه زامن امیر مسعو داو امیر محمداو خپل ورو راامیر یو سف یې په زمینداو ر کې د همد ی با یتگین په کو رکې پر ښوو ل چې د و ا ړه شهزادـ گان څو ر لس کلن اویو سف او و لس کلن و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو الفضل بیهقی لیکی چی :

«وایشان راآنجابدان سبب ماند که زمین داور را مبارک داشتی ، که نخست ولایت که امیرعادل سبکتگین پدر ش رضی الله عنه وی را دادآن ناحیت بود» «۱»

اوهم لیکی چی زمینداوری بایتگین پرسلطان محمود ډیرگران واوهغه وقت چی سلطان محمود پر سیستان یرغل وکی او سیستانی «خلف» ته یې ماته ورکړه همدابا یتگین ورسره و ، او تر هغه بری وروسته بایتگین یو سیل او دیر ش نر او بنځی طاوسان له سیستانه زمیند اورته راوړه - وایی چی هغو طاوسانو به د کورو په گنبدوکی هگی اچولی او چوچیان به یې ایستل و شهز اده مسعوداوشهزاده امیر محمدچی هلکان وو ، پرپا سوبه په طاوسا نوپسی ځغا ستل .

بیهقی لیکی چی زمینداوری بایتگین یوه ډیره پارساوکار یگره سړی درلودله چی دسلطان مسعوددشهزادگی په وخت کی یې دهغه سلطان ډیر خدمت کړی و ، او چی سلطان مسعود پاچا سو ، نو دهغی سړ سړي یې دخپلی دورپه شان احترام کاوه، او هغی سړی به هم سلطان مسعود ته دده دکو چینوالی کیسې کولې او د سلطان مسعود به هم ډیری خو ښیدلې ،

مأخذ

تاریخ بیهقی -۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳ مخونه

۱۴۴۱ بایتگین غزنوی :

دسلطان محمود غزنوی ددربار دمشر دبیرابو نصر مشکان یو زړو راو باتدبیر سړی و،چی ابوالفضل بیهقی یی داسی ستایی :

«۱» تاریخ بیهقی - ۱۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

«این بایتگین بجای استسردی جلدو کاری و سوار بشوار نیدن همه‌سلاحها استاد، چنانکه همبا زندارد به بازی گوی واسروزسنه احدی و خمسین واربعما ئه‌که تاریخ را بدین جای رسا نیدم خدمت خداوندسلطان بزرگ ابوالمظفر ابراهیم انارالله برهانه میکند خدمتی خاص‌تر و آن خدمت چوگان و سلاح و نیزه و تیر انداختن و دیگر ریاضتهاست و آخر فرو شکوه و خشنودی استادم وی را دریافت تاچنین پایهٔ بزرگ‌وی را دریافته آمد.»

همدابایتگین و،چی د سلطان مسعود غزنوی په‌وختو کی یې د کندوز «مشهور راو غبنتلی باغی علی کندوزی» یې په‌گو زگانان کی‌له غره‌څخه را-کښته کی‌ءاو سلطان‌مسعود ته‌یې راو وست(ددې کتاب د«ع»په‌ردیف کی‌دی د «علی کندوزی نامه‌ته او یادتاریخ بیهقی ٥٦١ مخ ته‌رجوع وسی)

مأخذ:

تاریخ بیهقی-٥٦١،٥٦٢ مخونه.

١٤٤٢ بایتوزبستی:

د سلطان محمود غزنوی د پلار سبکتگین په وختو کی د بست له‌نوميالیو مشرانو څخه‌و، او د بست‌امیر طغان ته‌پورته سو،امیر طغان بې وشاره او دبست دخپلواک والی په‌توگه یې دهغه ولایت دچارو واگی‌په لاس‌کی ونیولې، او دده ملگرو او طرفدارانو ته بایتوزیان وو یل‌سوه.

امیرطغان‌غزنی ته‌ولاړ،سبکتگین ته‌یې‌پناه وروړه اوله‌هغه‌څخه‌یې‌په‌دی شرطو،رسته وغوښتله‌چی که‌سبکتلیگن دبست په‌نیولو کی ددمسره مرسته‌وکړی‌اوبست‌ونیسی‌نو:

لوړی به‌غزنی دافغانستان دنوی دولت‌دپایتخت په توگه و پیژنی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بست مالیات به هر څو سره چې سبکتګین و تا کې هر کال دغزني خزانې ته ورسوی دو هم هر وخت چې خارجي خطر پېښ سي او یاسبکتګین وغواړو چې پر دیو یرغل و کړي طغان او دهغه سلګري به هیوادساتي او دسبکتګین سلاتړ به کوی دریم هر کال به داسیرطغان یو زوی دغزني په دربار کې اوسي.

سبکتګین دده غوښتنه و منله او پخپله دیو لوی لښکرسره له غزني څخه دبست خواته وخوځېد، دبایتوز سره یې جګړه و کړه، بایتو زاو بایتوز یان یې مات کړه، بست یې و نیواو اسیرطغان یې بیا دبست و الی و تا که، څو څو ورځې وروسته اسیرطغان له خپل ترون څخه غاړه و غړوله او دسبکتګین په مخالفت یې لاس پوری کړ، څو چې یوه ورځ یې پر سبکتګین دتوری واری و کړ، دسبکتګین یو لاس یې ټپي کړ او هغه په دابل لاس طغان په توره وواهه، ټپي یې کړ او ددواړو خوا و لښکر سره و نښتل او تر سختې جګړې و روسته اسیرطغان مات و کړه، اودبایتوز سره د کرمان خواته و تښتېد، او دبست ولایت دغزني دپاچهي یو هبرخه سوه.

مأخذونه:

۱- تاریخ بیهقي -۳۰۲، ۵۰۳ مخونه.

۲- تاریخ سیستان ۳۳۳، ۳۲۶، او ۳۳۹ مخونه

۳- دده خدالغتنامه (ب) ۱۶۱ ۶ مخ ۳- سلطنت غزنویان -۷ مخ.

۱٤٤۳ بایخان :

دپښتو یو پخوانی شاعر او دخوشحال خان خټک معاصر ګڼل سوی دی. په پښتانه شعراء کې دمستر راورتی په حواله لیکي چې بایخان دبونیرو، اود لاناجاه ی لیلی او مجنون یې په پښتو نظم اړولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده یوه غزله بشاغلی رفیع د ښلاښایسته خان له جونګه په خپل کتاب «ادبی ستوری» کی راوړې او هغه داده .

بخره سې فراق شوه چی اشنا له دانه بیل شه | باغ و، دګلونو پرې دهجر آتش بل شه
ماخځه توتی و، توتی ګشت کاوه په ګلو | اوس له ګشته پربوت چی په دوا ړوخا نګوشل شه
باغ و، دګلونو بلبلانو پری شطرنج کړ | او س یلبلی ژ اړی چی دګلو رنګ بدل شه
باغ و ،دګلونو بلبلانو پرې چغار کړ | باددخزان والووت تا رپه تا ر دګل غندل شه
لاړه دجلسی یاران له دانه بیا به رانشی | پر بو تل ګلونه په خاورونه ملک خځل شه
شه وایې ناصحه ! چی دصبر نصیحت کړې | او س بی صبر نشی په ما اوردیا رس بل شه
دوردی غریبری «ښا یخا نه دجلوم تیرشه (۱) | چی لاندی تر ې دخاورود لیلی دخیال و ربل شه

او په پښتانه شعرا کی یې دابیت راغلی دی .

مأخذونه :

۱- پښتانه شعرا ء -۱/٦٥٦ مخ ۲-ادبی ستوری -۷ ٦ مخ

۱٤٤٤ بای خان :

د پښتو ژبی شاعرو، او دده ژوند د (۱۱۰۰ ه) کال په شا و خوا کی اټکل سوی دی .

عبدالرحیم هوتک د کندهار دسیمې د پښتو ژ بی شاعر چی د(۱۱٥۰ ه) کال په شاو خوا کی ژوندی و ، په خپل یوه بیت کی د«بای خان» داسی یادونه کوی :

که سی ناړی دښا تیری کړې تر ستونی | پیر کامل به د ختک او دبای خان سم

---

(۱) مجنون پښتانه په عامه اصطلاح کی (مجنون) ته «مجلوم» وایی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستر راورټی دخپل گرامر مقدمه کی لیکی چی «بای خان» دبو نیرو، او دمولاناعبدالرحمن جامی لیلی ومجنون یی په پښتونظم رواړولي دی دا کتاب اوس ورک دی او داسی ښکاری چی نوموړی مستشرق یی نسخه لیدلی وه راورټی دخپل گرامر په پنځوسم مخ دبای خان له لیلی او مجنون څخه یو ازی دایو بیت راوړی دی چی وایي :

له دی خپلی بدی بخری

چاته ژاړم په چاداد کړم

نور اشعاریې پهلاس رانغله .

ماخذ ونه :

۱- پښتانه شعرا ۱-ار ۲۵۶مخ

۲- دراورټی دپښتو گرامر مقدمه د ۱۸۵۶م دکلکتې چاپ .

۱۴۴۵ - بای خان حافظ :

حافظ بای خان دپښتونستان له اولسی شاعرانو څخه و اودکندهار و په سیمه کی اوسید .

شعر ونه یې پراولسی طرز باندی ویل اوپه شعر کی دحافظ عظیم کندهاری (چی په ۱۳۲۱ه ش کال کی زیږ دی) پیر وو .

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ۷۱مخ

۱۴۴۶- بایزید افغان :

دگو رگانی عالمگیر ددوری له نوميالیو شیخانو او پوهانو او زاهدانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خفه وه‌چې په شیخ بایزید افغان یې شهرت درلود .

دخافی خان په قول په ریاضت اونفس وژلو اود بې وزلو او محتاجانو په غم خوړلو کې د وسره مشهور وسوی وچې دزیاتر و مسلمانانو او هند وانو اود هر قوم دمحتاجانو سرجع گرځید لی و او د ده دژوند زیات وختو نه دمحتاجانو د حاجتو په پوره کو کې تیر ید ه

دی ډیرصریح لهجه سړی وچې غټانواوپاچهانوته به یې دحق دخبروتبلیغ په ډاگه کاوه .

مثلاً یو ه ورځ یې په مسجد جامع کی او رنگزیب پاچاته وویل چې:

((هر گاه سید کو نین (ص) د ختر خو د راکدخدا نمو د ه باشند تو

که پادشا ایند یار باشی دختر ها را چرا کد خد ا نمی نمایی ؟))

ماخذونه :

۱- منتخب اللباب -۲/۵۵۲ مخ

۲- تاریخ افغانستان

در عصر گورگانی هند - ۲۲۵ مخ

۱۴۴۷ -بایزید پورانی هروی :

د خپل وخت ښه هنرمند شاعر و نستعلیق خط یې دسلاطهر پر روش ډیر ښه لیکه او دهرات په «پوران کلی کی او سید بخاراته هم تللی اوهند ته یې هم سفر کړی او تر (۹۰۰ ه ق) و روسته د ((تهته)) د ارغونی امیر انو د ر بارته یې لار مو ند لې وه، او هلته په ډیر ه درنه سترگه ورته کتل کید ل ،او دا کو رنی په سند کی دثقافت او ادب اوهنر دخپرو -

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو زانگو سوه داپښتو نه دده دی :

از ره دیر مپسجد زاهدی ناگاه برد سن نمی رفتم بدانجا او ه را ازو اه برد

نه آن خشتست برهم قبرهای درد مندان را قضا بریکد گرچیده است دفترهای هجران را

وایی چی په ابتداکی ژوند ون چندان به نه و ،خو وروسته تر هغه چی په سیاحت پیل وکی ده یر و شتو او مالونو خاوند سو ، او د نیاشته او اسباب دومره و ته تیول سول چی دده خورخه پلچهانو له خرخ سره خه تو پیر نه درلود .

ماخذونه :

۱- مذکراحباب -قلمی -۱۱۸ مخ

۲- تاریخ افغانستان درعصر

گورگانی هند -۲۲۶مخ

۳- پښتو آریانا دایره المعارف ۳/۳۰۸ مخ

۱۴۴۸ -بایزید پیر روښان :

شیخ سراج الدین بایزید د قاضی عبدالله زوی او د شیخ محمد لمسی په خته اورمړ پښتون د خپل وخت لوی مفکر ،د تولنی اصلاح کوونکی ،د خارجی او پردی تسلط کلک مخالف او داولسی مبارز و لارښوونکی او په عین حال کی ستر مذهبی مبلغ وچی په «پیرروښان» باله ،او متعصبو مخالفینو د «پیرتاریک» په نامه یاداوه . مور یی بی بی امینه(۱) نومیدله او د حاجی ابو بکر لور وه،چی د پنجاب په جالندهـ

---

(۱) په ځینو مأخذو کی د بایزید د مور نوم «بیبن» امینه لیکل سوی دی چی ښایی «بیبن» د «بی بی» غندی شکل وی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کې او سېدله، او بايزيد هملته په (۱۳۹۵ ق-۱۹۷۵ م) کال کې وژل شوی دی .

و ايي چې د بايزيد نيکه گان له کندهاره دوزيرستان د «کاني کورم» يا «کاني گرم» سيمې ته تللي وو ، او د بايزيد نيکه «شيخ محمد» چې د وزيرستان په کاني کورم کې او سېد، د وولس زامن درلودل، او په دې دوولسو زامنو کې «عبدالله» د بايزيد پلار په فضيلت مشهور و ، او قاضي تو به يې کاوه (۱)

دا چې د بايزيد پلار څنگه په جالندهر کې د حاجي ابوبکر لور په نکاح کړه د پښتو فاضل او محقق ليکوال مولوي محمدعبدالقدوس قاسمي د هغه «خير البيان» په سريزه کې چې د پېښور د پوهنتون د پښتو اکېډيمي په ۱۹۶۷ م کال کې چاپ او خپور کړې ده داسې بيانوي چې : د بايزيد نيکه شيخ محمد خپل يو بل زوی ته د حاجي ابوبکر جالندهري لور «بی بی امينه» غوښتې وه ، خو څنگه چې حاجي ابوبکر هم دا يوه لور درلوده نو پر شيخ محمد يې دا شرط کېښېښو و ه چې د ده زوی به له وزيرستانه جالندهر ته ورځي او دده لور به وزيرستان ته نه بيايي ، هغه و ، چې د شيخ محمد زوی هم جالندهر ته ورغی خو هلته مخو انې مرگ سو ، او بی بی امينه کونډه پاته سوه ، نو دغه وخت د پښتنو الي دادود او دستور و ، چې ديوه پښتون کونډه بايد کونډه دسېړه و رو راو يا نو ر و خپلوانو کړي و اي، څکه نو شيخ محمد د خپل بل سېړه زوی کونډه «بی بی امينه» خپل فاضل او عالم زوی عبدالله ته ور په نکاح کړه او ددې دوهم سېړه د پاره هم هغه شرط و ، چې بايد جالندهر ته ورسي ، او قاضي عبدالله سره له دې چې په وزيرستان کې يې بل واده هم کړی و ، چې ماندينه يې «فاطمه» نو

(۱) صراطالتوحيد ۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپدله اویوزوی یې هم ځینی درلودچی «یعقوب» نومېد، بیا هم مجبور سو جالندهر ته تهولاړسي، هلته یو دوه کاله پاته سو، خو چی په (۹۳۱ هـ ق ـ ۱۵۲۴ م) کال دبی بی - مینی له نسبه دعبدالله زوی پیداسو، او نوم یې و رباندی «بایزید» کښېښود.

تر هغه وروسته ځنګه چی عبدالله په وزیرستان کی له یوې خوا دپلار پر ځای ناست، او دبل پلوه دهغی سیمی قاضی باله کېده نو نوریې نه سو ای کولای چی په جالندهر کی پاته سی، او بی بی امینه یې هم په دی راضی کړه چی دا په جالندهر کی دخپل زوی سره پاته سی او پخپله قاضی عبدالله وزیرستان ته ستون سی، او بیا به په کال کی خو میاشتی جالندهر ته هم ورتلی قاضی عبدالله کانی ګرم ته راغی، خو دا هغه وخت و، چی هند سیاسی حالات ورځ په ورځ بدلېدل، دلودی پښتنو پاچهی په هند کی پای ته رسېدلې وه او د پښتو پر سیمو دظهیر الدین بابر یرغلونه پیل سوی وو.

دقاضی عبدالله زړه په ښځه او زوی پسی کښېناندو، خو جالندهر ته یې دتلو لار پرانیستی نه وه.

ددهیو بل ورور «شیخ خداداد» په بیره (خوشاب) کی اوسېد، چی دبابر یرغل هلته ور ورسېد نو هغه له هغه ځایه جالندهرته ولاړ، او بیا چی دبابر فوځونه جالندهر ته ور غلل نو دهغه ځای پښتانه د «بهار» خوا ته وکوچېدل مګر هلته هم آرام ژوندد پښتنو په برخه نه سو، ځکه نو شیخ خداداد خپل تبر، او دبی بی امینی او دبایزید سره دنهه سوه اووه دیرش (۹۳۷ هـ ق) کال شا وخوا کی له هند کانی ګرم ته راغی اودخپل ورور قاضی عبدالله سره یو ځای سو. خو کوم مشکل چی قاضی عبدالله ته پیداسو، هغه دد ووینو یو ځای سا تل او ګزران کول و، او بی بی امینه چی په خپلوا ک ژوندعادت وه دفاطمی مشری کی ورته ژوند تیرول دیر ګران تمامېده، نو هغه وه، چی تر څه مودی وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې لاری سمې سولې ـ بې بې امینې د قاضي عبدالله څخه ځان خلاص کې او خپلې پلار ګنې (جالندهر ته) ولاړه او زوی یې بایزید د رواج او شرع سره سم قاضي عبدالله ته ور پرېښود. بایزید چې تر څه وخته د خپلې مور په مهربانه غېږ کې روزل سوی و او یا یې د خپل مهربان تره شیخ خداداد شفقت لیدلی و، یوازې نامهربانې مېرې او کم لطفه پلار ته پاته سو، ځکه چې مور یې جالندهر ته ولاړه، او تره یې د دوړوسیمې ته ـ او دا خود پښتو متل دی چې: «مور مېره سي پلار پلندر کېږي» نو د قاضي عبدالله په کور کې بایزید د یتیم په څېر ژوند تېراوه، که څه هم قاضي عبدالله خپل دواړه زامن (بایزید او یعقوب) خپل یو عالم او اعتباري شاګرد «ملا پاینده» ته وسپارل چې د هغه وخت مروج علوم ور وښیي، خو زیاتره به داسې کېدل چې مېرې به خپل زوی زده کړې ته پرېښود او په بایزید به یې د کور کارونه کول، او له دې وخته دده په درا کو مغزو کې د تبعیض او عدم مساواته سره کرکه پیدا سوه، او چې هر څو سره پوهېده او ځوانېده دا کرکه یې لا زیاتېدله، نو چې ځوان سو، پلار څخه یې د حج اجازت وغوښت او ورته یې وویل چې هم به حج وکړي او هم به زیار وباسي چې څه علم زده کړي.

خو پلار یې ونه منل او ورته یې وویل چې: «د حج د پاره توښه ضرور ده ـ ته خپل مال نه لرې او پر ګدا باندې حج نه کېږي، پاته سو علم ـ هغه دلته په کور کې هم کولای سې» د بایزید څخه چې د علم لار نیوګړې پاته سوه نو د طریقت او تصوف لارې ته یې مخه کړه، شپې به یې په ذکر روڼولې، او کله کله به و روحي جذبه دومره ور باندې غالب سو، چې د رقص او سرود په مجلس کې به له ډېره شوقه د مجلسیانو سره په ګډا هم سر سو ـ دده د جذب دا کارونه دده پر پلار چې مشهور عالم او قاضي و ښه لګېدل او د ځان بدنامي یې ګڼله، خو څه چاره یې هم نه سوای کولای، که یې شاړه بدنامېده او که یې سا ته رسوا کېده، او له بلې خوا د بایزید زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ په ورځ د میری د بدی گذاری اسله له خپله کوره‌سره یده ،
اولو سړی یی د خپل پلار او خپلی میری د استبداد په مقابل کی سر
پورته کی او پلار ته یې په ډاگه وویل چی: «نور نو زما گذران
د میری سره گران دی، ما ته د خپل جاید اد څخه څه برخه را بیله کړه،
چی زه په خپله په بوخت سم، او ځانته خپل گذران په وکم»
که څه هم پر پلار یی د اخبره ډیره درنه پریوتله خو د زیاتی رسوایی
له بیری او د خلکو له شرمه یی د خپل جاید اد څخه برخه وربیله کړه
او بایزید له پلاره بیل سو، او د خپل یو تره «شیخ حسن» لور «بی بی شمسو»
یی په نکاح کړه.
دده او دپلار دخپگان یو بل سبب دا هم و، چی دده تره شیخ خدا داد
په جالندهر کی خپله لور د بایزید په نامه کړی وه خو کوم
وخت چی دقاضی عبد الله وشیخ خدا داد منځ سبات سره خړ پړ سوه
نو قاضی عبد الله د شیخ خدا داد لور بایزید ته ونه غوښتله.
په هرحال بایزید د یو کامل پیر په لټون کی سو، چی دهغه په رهنما یی خپل
باطن صفا او خپل روحانیت تکمیل کړی، خو دده فطرت جدت پسند و، مقلد
پیران یی نه خوښیدل، ځکه چی دهغه وخت زیاتره مقلد پیرا-
نو د ځان په اغراضو او د نفسانی خواهشاتو په لوشو کی دوسره ډوب و،
چی د خلقو خدمت ته یی هیڅ فکر نه و، حال دا چی بایزید
غوښته د روحانیت او مذهب له لاری د خورانو خلقو د هنونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنویر کړی او هغوی د ژوند په حقیقت و پوهوی او دا یې خپله انساني وظیفه بلله. ده به ویل: «که یوه ډله په یوه داسي کوټه کې بیده وي چې یې له یوې لارې بله لاره نه لري، او کوټه اور واخلي نو ایا په له هغې ډلې څخه یو سړی بیدار سي نو ایا دا دې سړي دا وظیفه نه ده چې هغه نور بیده خلک راویښ کړي؟»

بایزید تر ډېر تلاش وروسته د خپلې هیلې سره سم یو جدت پسند پیر پیدا موند، او هغه دده د تره شیخ خداداد زوی شیخ اسماعیل و، او نیت یې وکی چې د هغه لاس و نیسي، خو چې پلار یې خبر سو، پر هغه دا خبره هم ډېره بده ولګېده له چې د قاضي عبدالله زوی د شیخ خداداد زوی مرید سي، او بایزید ته یې مشوره ورکړه چې: د شیخ بهاءالدین زکریا ملتاني له کورنۍ څخه دې فیض ومومي ـ خو بایزید ته سربېره پر دې چې دا فرمایښت پیري مریدي د خندا وړ ښکاریده ددې توجه یې د کورني او تربورګلو یو تضاد و ته هم واړه وله چې یو تربور خپل بل تربور د ځان سیال نه ګڼي او حتی د علم او معرفت په لاره کې هم نه غواړي چې د یو بل تأثیر و مني.

بایزید د خپل ژوند د دغې دورې حالات په خپل کتاب خیرالبیان کې په دري ژبه مفصل لیکلي چې هلته یې لنډیز را اخلو ـ دی لیکي:

«از یک کسی شنیدم که معرفت حق بر آدمی فرض عین است و آن بی پیر کامل حاصل نمی شود، چون چنین شنیدم، پرسش کردم، دیگر عالمان نیز چنین گفتند که پیر کامل طالب را در ریاضت درسی آورد و بذکر و فکر حق شاغل میگرداند تا با خدای تعالی موحد و یگانه گردد، و از شرک جلی و خفی خلاصی یابد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو ن چنین شنیدم بعده درطلب پیر بر آمدم و پر سش میکر دم ، چون کسی ا ز جا نب خر ا سا ن یا هند وستا ن یا جا نب د یگر می آمد بعضی راپرسش میگر دم تامرا کسی ازمر شد کامل خبر دهد ، کسی مرا از مر شد کامل خبر نمی‌داد ،و به ناقصان یقین نمی کر دم ...

در ین طلب بو دم که یک درو یشی درآن دیه پیداشد ،عیو ی شناختن حق آغاز کر د،بعضی آدمیان به‌وی اعتبار کر دند و بعضی از وی منکر شدند بعده یقین من‌نیز سو ی وی پید ا شد ، که بدست این درویش تو به کنم ،تامرا سو ی طا عت و عبادت و ذکر حق درمجاهده و ریاضت دا رد ، تا از صفات ذ میمه من چیز بصفات حمیده بد ل گر د د آن درو یش نیز انصاری بو د ، و بر دارزاده عبدالله قاضی بو د ، دران وقت من‌بحد بلو غ رسیده بو دم و خودراگناه گارو بد کارمی شمر دم ، یک رو ز عبدالله را گفتم که :

اختیارمن بسو ی تو به پید ا شده است ، و یقین من بخواجه ا سماعیل ا کثر شده است ، که بدست وی تو به کنم ، تا ازوی راه یا بم »

عبد الله ریش بدست خو د بگر فت وگفت :« ریش من تر ا شیده میشود ، و نام من بدمی شو د ،اگر بدست وی تو به کنی» ، وعبدالله پسر محمد گفت:

«که محمد دوازده پسر داشت ، من درایشان بعلم فاضلترو بهتر بو دم و نام من بلندتر است، ا گر بدست و ی تو به کنی ،درو لایت خبر خو اهد شد، که پسر عبد الله بد ست‌پسر خدایدا د تو به کر د ، با ین سبب ر یش من تر ا شیده و نام من‌بدمی‌شو د ،ز ینهار که بدست وی تو به نکنی ، اگر بکنی درخانه من باشم یا تو، ومن ازتو ناخوشنودباشم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

من گفتم :«چون درحالت مراقبی سوی کعبه گذاردن وعلم خو اندن رفته بودم، نیز بسر من آمدی و مرا گر دانیدی ،اکنون در حالت جوانی که اختیار توبه کنم نیز مرا سوی پیر نمی گذاری»

وی گفت:» باسلسلهٔ شیخ بهاالدین قدس سره درآیم، اگر تو به کنی سوی ملتان برو و بخانواده شیخ بهاالدین تو به کن ،تو شئه راه وشکرانه پیر نیز بدهم تااز توخشنود گردد ازانکه طالبان بعضی آینده ورونده‌اند ، بعضی آرنده اندو برنده اند ».

من گفتم : «مردمان سوی آن چیزی برده اند،وازنجا کلاه ، یا شجره، یاثمر یاکمر بند بایشان دیگر آورده اند ،ولیکن ازذکر وفکر، ازشناختن حق خبر ندارند، من مشتاق ذکر وفکر وشنا ختن حقم ،اگر خوب کنی برای الله مرا اجازت کن، تا بدست وی تو به کنم »هر چند که میگفتم، مرااجازت نمیداد پس دل خود را مفتی کردم ،ودل من برمن این فتوی داد که :«قرآن را امام کن» به پیر وی آن اقتدأ کن وخواجه اسماعیل یاران خود رابه کم خوردن وکم گفتن وکم خفتن، وبعزلت بودن میفرمود ، من نیز اگر این کارتوانم بمقدار خود بکنم ،پس کم وخشک خوردن اختیارکردم ،چون چندگاه کم خشک میخوردم عبدالله بر من گفت :«چرا کم وخشک میخوری ؟... اکنون جوانی بسیار بخور ،هر گاه که بحالت پیری برسی کار دین محکم کن !»

من گفتم که :« چه دانم که به پیری برسم‌یانه رسم ؟ تراچه شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مرا بکاردین نمی گذاری ؟ اول مرا از راه کعبه با زگر دانیدی، دوم آنکه مرا ازمرشد بازگر دانیدی ، سوم آنکه مرا سوی ریاضت نمی گذاری ! »

پس دردل گفتم که : درقرآن نگاه کنم ، هر چه قرآن فرماید آن بکنم - چون درقرآن نگاه کردم ، این یت نوشته دیدم (قوله تعالی ! ووصینا الانسان بوالدیه حسنا وان جاهدک لتشرک بی مالیس لک به علم فلا تطعهما) پس عبد الله راگفتم که : « این سخن تونخوا هم شنید...» پس من درآن اربعین درخواب یکشب دیدم ...» (۱)

نو په دی توگه دبایزید دزلمیتوب دوره شروع سوه ، خو لکه څنگه چی دتبعیض اوعدم مساوات څخه کرکه د سیری د ناوړی رویی له اسله دبایزید سغز وته لا رسوند لی وه د پلار دی سما نعت د تربور گلوی په اتضا د هم و پوها وه ، ځکه یې نو د پلار فرمایشی مریدی ته غاړه نه کښیښو وله او اراده یې وکړه چی دعرفان او سلوک پهلاره کی خپله روحانی نیمگړ تیا دریاضتو له لاری بشپړه کړی- شپه اوورځ یې پرځان یوه کړه ، چلی یې ویستلی، خوب اوخوراک یې لږکړی- په دغه وخت کی دی وایی چی: سایو ورځ خواجه خضر په خوب و لیدچی لاس یې راکړ، او زماسره یې خپله طریقه شریکه کړه ، او زه یې په خپلو مریدانو کی شامل کړم»

---

(۱) د صراط التوحید له ۱-۶ مخو څخه لنډیز- د پښتوادبیاتو تاریخ ۳۶۳/۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپایز ید روښان پیر وانو د دغه خوب ورځ دخپلې طریقې د اختر وګڼله ،په دغه ورځ یې روژه نیوله او خوښي بې کوله (۱) په دغه توګه پیر کا مل له لتمون څخه هم فارغ سو،او دی وایی چې : «د درې مرحلې تیر ، کړی :

اول : کو چینیواله چې داسم القین دوره وه یعنې داسې اوریدلی و چې خدای واحد لاشریک دی، نو سې د خدای په نامه یقین کړی و .

دوهم : دسرا هغې په وخت کې سې لوستلې وه، چې خدای واحد لاشریک دی ، او د هر شی هستي د ده له هستي څخه ده، نو هغه اعتقاد چې پخواو هم او خیال و اوس یې په علم الیقین بدل کړ

دریم : چې څو ان سوم نو سې داو سنله چې بې له خدایه بله هستي یقیني نسته اونوري هستي په هلاکت کې دي ،زما هستي او دتو لو سو جو داتو هستي، او دټو لو ذراتو هستي د خدای له هستي څخه ده ،اودقو له تعالی« قل انما ادعو ربی و لاشرک به احداً »سعني را ته ښکاره شوه ، او دعین الیقین سر تبې ته و رسیدم (۲)

تر هغه وروسته یې کله په خوب کې او کله دالهام په واسط دسلو ك هغه اته منا زل :

---

(۱) دپښتو دادبیا تو تا ریخ ۲۹۷/۲ مخ د پو هاند حبیبي تالیف

(۲) صراطالتوحید ۹ ، ۱۰ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت ، طریقت، حقیقت، معرفت ، قربت ،وصلت ،وحدت او سکونت(۱) چې ده په خپله ځانله پیدا کړی وو، ټول طې کړل او خپل ځان یې د «بایزید مسکین» په لقب یاد کی او دایې دسلوک او توحید د مراتبو و روستنی پوړی وګڼله، ځکه چې د ده په فکر چې یو سالك وصل سی او په دغه وصل کی بیا یګانه سی «نو مسکین سی یعنی دبشریت له صفاتو څخه خدایی صفاتو ته میل وکی

(۲) وایی چې ده پر خپل مهر باندی هم «بایزید مسکین» کښلی و او دده نو بیا لی شاګرد او خلیفه «دولت» د بایزید په پیر وی د «سکونت» د مقام او چتوالی او دغه ارتباط د مسکین سره په دوو بیتو کی داسی بیا نوی :

سکونت بلند مقام له و اړو پاس دی — نور ده د پاسه نشته مقام و نه

دمسکین په رضا و اړه چاری کیږی — په هر هر یوه کی کاندی خپل حکم و ند (۳)

بیا نو دخپل پیر «بایزید مسکین» په باب وایی :

هر طالب که عمل کاه مقصود به سودی — چې مرید د وروړ بایزید مسکین شه

دا چې بایزید به دعرفان او سلوك د منازلو په طی کولو کی خونی سوده تیره کړی وی په څو ګند او یقینی تو ګه نګاره نه ده، خو دوه و څو ګند بیری چې په دغه وخت کی بایزید د تجارت او سیاحت او دعلم دپاره او هم کامل پیر په لټون پسی سمر قند ترکستان ،هندوستان او کند هار ته سفرونه کړی دی ،

---

(۱) صراط التوحید - ۳۷ مخ (۲) صراط التوحید - ۱۷ مخ

(۳) ددولت لوانی دیوان - ۳۰ مخ دکابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دترکستان اسان یې د تجارت د پاره هندوستان ته بیولی، او په هندوستان کې یې د «یوگیانو» عقائد، او د تناسخ او دتجسیم دعقیدې دخاوندانو افکار مطالعه کړي او دهغو پر افکارو یې غور کړی، او هم یې دملاسلیمان کالنجری سره کتلی او له هغه څخه یې علمی استفاده کړې ده، او د خپل شخصیت دتکمیل دپاره یې زیارونه ایستلی دی . بایزید کندهارته دخپل یوه سفر داسی یادونه کوی :

«چندماه درخلوت، روزه وعزلت اختیار کرده بودم، پس جفت شریعت (زن) مراگفت: که تو اول تجارت و کار میکردی، نفقهٔ خانه و مهمان از آن حاصل می‌شد- اکنون نیز تجارت و کار کن تا برای نفقه چیزی حاصل شود- چون بسیار میگفت سوی قندهار برای تجار رفتم، و نیت چنین کردم مگر کسی موحد بیابم تا باوی مشاغل باشم، کاروان بقندهار رسید، دیگر کاروانیان ازخرید وفروخت وسود وزیان میکردند، من اول پرسش پیر کامل کردم، در آن ولایت نیز پیر کامل نیافتم ...دران وقت درقندهار یک امیر بود نام او بیرم خان بود، برای کاروان ظلم کرد... پس وارثان بعضی جمع شدند برای فریاد کردن مرا نیز باخود روان کردند ...

گفتم: امیران و پادشاهان حق تعالی ازعدل خواهد پرسید، و یک ذره عمل کسی ضایع نگرداند، بروی بنماید که: فمن یعمل مثقال ذرة خیر آیره... پس بیرم خان قبول کرد و گفت، تفحص مال بکنم، و لیکن تفحص نکرده، بر وعده مخالفت شد» (۱) قندهار ته دبایزید دغه سفر ښایی چی د (۹٦۰ ه ق) کال په شاو خوا کی و

---

(۱) صراط التوحید ۱۲ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې بیرم خان په دغه وخت کې دهمایون له خوا په کندهار کې حکمران و، او په (۹۶۱ ه ق) کال کې همایون دی له کندهاره دځان سره کابل ته بوت (۱)

په هر صورت دبایزید روښان داسفر ګټور نه و، ځکه چې له یوې خوا یې کاسل پیرو نه وو ند، او له بلې خوا یې دنیا هم په لاس ورنغله، او داچې یو حاکم ته یې دعذر سر ټیټ کړی او پرز ګنو سوی و، ډېر یې ځان شرمنده باله دی وائی چې: «کار و انیانو له ساوغو ښتل چې زه هم له دوی سره دهغه ځای حاکم بیرم خان ته ورسم، دوی چې حاکم، ته ورغلل دتعظیم دپاره زنګنو شول، زه هم مجبور شوم چې په زنګنو و دریږم حاکم وویل چې: زه به باز خواست وکړم، مګر ده خپله وعده په ځای نه کړه، او له دې خفه چې یو حاکم ته سی سر ټیټ کړی و ډېر شرمنده وم »(۲)

او له دې وخته بایزید ته دظالمو حاکمانو سره دسبارزې جذبه راوپارېدله، په تیره بیا هغه وخت چې ده یوه ورځ یوه پښتنه سپرسن ولید له چې ستجاو زو ظالمو حاکمانو یې د سر و یښتان دژرندې دپله سره تړلی و، او چې ژرنده په ګرځید له هغه ظلو سه پښتنه به هم ورسره چورلېدله (۳) د ده وینې په جوش راوستلې او اراده یې وکړه

---

(۱) دپښتو دادبیاتو تاریخ ـ ۲/۲۷۳مخ دتاریخ فرشته او اکبر نامه په حواله

(۲) دروښان یاد ـ ۲۱مخ . دخیر نوال روهي څېړنه .

(۳) دپښتو دادبیاتو تاریخ ـ ۲/۲۷۱مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دظالمانو اوزوراورو سره په کلکه ښکاره مبارزه پیل کړی-خو سنګه چې هغه وخت ټولنیزه او خلقي مبارزه یوازې دمذهب په بڼه کې سنځ ته راتلای سوه او خلقي قوتونه یوازې دمذهب په نامه پر یوه مرکز را غونډېدلای سوه‌نو بایزید هم نیت وکیء چه‌له‌مذهبي لاری څخه‌عام‌خلك دظالمانو، غاصبانو ستجاوزانو مبارزې ته را وپاروي‌اوپه مذهبي تبلیغاتو کې مظلمو خلکوته دوپهوالي‌درس ورکړیءهغه‌و،چې‌له کندهاره ستړی ستوماناو تاوانی کورته ستونو،او بیايې رياضتو ته ملاو تړله.

دحالناسې مصنف‌لیکي‌چې: «چون کار و انیان بدیره آمدند ازحضرت عزت بر پیر دستګیر ندا رسید:

یابایزید! ملوك‌الدنیا مخلوق‌و لاینبغي‌للموحد ان‌یخدم المخلوق لاجل شئي من‌الدنیا-

پس ترا باید چون‌بخانهٔ خو دبرسي‌پنج‌سال بیرون نروی،و باخلق آمیزش‌نکني، اگر درین پنج سال بکار دنیا مشغول شدی ترا به غضب‌خو دمبتلاگر دانم (۱)

بایزید په کور کې په چله ایستلو پیل وکیء، تر دې وخته‌دده ټول ریاضتو نه دځان دتکمیل دپاره و،ګو یادې کامل سوی‌و، خو مکمل نه‌و-څه کال نیم چې‌یې چله ویستله نو:

---

(۱) دخیرالبیان سریزه. ۶ مخ دمولوی قاسمي لیکنه-دحالناسی په‌حواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته‌خدائی‌الهام وسو، چی: که‌یو رشتونی طالب درته راسی او په‌صدق ددې حال(طریقې) طلب‌درخحه‌وکړي نو هغه په‌حال (لار) پوه کړه، چی دیوې دیوې‌څخه څو ډبوې بلی‌سی او رونیاپه زیاتیدوسی (۱):

تر هغه وروسته یې خلکوته دخپلی طریقې تلقین شروع کی‌ء،او هرڅوک چی‌به‌یې سریدسو، نو دهغه دپاره یې دااووه صفتونه لازمی گڼل:

لومړی: له‌حرام‌وخان ساتل دوهم: په‌خوړلواوڅښلوکی استراف نه‌کول.

دریم: په‌نرمی لږلږخبری کول، اوله ناوړو خبرو ځان ساتل.

څلرم: لږ خوب، او په ویښه‌اوخوب کی‌د خدای یادول.

پنځم: دنیکانو سره صحبت کول اوله بدانو لیری کیدل.

شپږم: تل او په پټه د خدای یادول.

اووم: دخدای د توحید سنلو په لاره کی‌تل زیار ایستل (۲)

وایی‌چی بایزید روښان ترټولو لومړی دخپلی طریقی تلقین خپلی ساندینی ته‌وکی ء، او هغه‌یې په‌خلوت کې کښېینو له‌او دسعرفت دلاری دپېژندلو درس یې‌ورته ویلی کی‌ء بیاد کانی‌گرم څو نورکسان همدده سریدان سول، هغوته یې‌هم‌امرو کی‌ءچی‌په خلوت کی کښېنی‌ـخو داخلوت‌هم دده په کورکی، و، او دهودی خدمت‌به‌یې دده ساندینی کاوه، دبایزید پلار او کورنی‌یې‌په‌دې ډیر خواشینی سول‌چی د بایزید ښځه دنورو خدمت کوی، او له‌دې‌څخه بایزید

---

(۱) دخیر البیان ـسریز مـ ۱ مخ دپیښور چاپ‌دمولوی محمدعبدالقدوس قاسمي لیکنه‌ـدحالنامې په‌حواله.

(۲) صراطالتوحید ـ ۸۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته دا انتباه پیدا سوه چې ښځو ته باید په اجتماعي چارو کې زیاته برخه ورکړه سي، ځکه نو دده په مریدانو کې نراو ښځې دواړه شامليدل او بايزيد په يوه مجلس کې د ښځو او نرانو ګډون رواج کې ء .

اخوند درويزه چې د بايزيد روښان سخت مخالف و، دده دا کار داسې غندي :

«سکه بايزيد يو حکمتي و ، ده په بیله آشنايي کړه له عورتو ، لکه عورتي شوي ګمراهي ، داسر دان يې هم همراه شوه دغلطو ، دې بازيدو بله تول کړه د عورتو دز لميو مجلسو نه ، چې راځي سره کښيني ء د ښه خداى بولي ء ذکرو نه» (۱)

بايزيد روښان د خپل طريقت دپاره ښځو او نرو ته يو راز تبليغ کاوه ، او په دې توګه يې د ښځو د حقوقو د ثبوت دپاره زمينه برابرو له و دا هغه وخت يقيناً يو مترقي اجتماعي اقدام و بايزيد نه يوازي په مذهبي چارو کې ښځو ته د نرو سره د ګډون اجازه ورکړې وه بلکه دهغه وخت د ملايانو د فتوي پر خلاف يې د سرود او سماع په مجلسو کې هم ګډون کاوه او ويل يې چې :

«ماته الهام شوی دی چې: السماع علي ثلاثه انواع حرام و مباح و حلال ـ من سمع الصوت من شئی بمحبته الدنيا سمع حراماً و من سمع الصوت بمحبته الجنته فقد سمع مباحاً و من سمع الصوت من کل الصوت بمحبته الله فقد سمع حلالا» .

يعني سماع (سرود) په درې قسمه دی : حرام ، مباح او حلال ـ که چا ديو شي آواز د دنيا په مينه اورو بد سمع يې حرامه ده ، او که چا د جنت په مينه آواز اورو بد سمع يې مباحه ده ، او که چا د خداى په مينه آواز اوريدنو سمع يې حلاله ده .

۱ـ درويښا نيا د ۲۸۰ مخ د خطي حالنامې (۱۳۳) مخ په حواله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولوی عبدالقدوس قاسمی لیکی چې: د دې خبرو نتیجه دا شوه چې د بایزید سره د کانی ګرم د علماؤ مخالفت پیداشو ـ کله چې د قاضي عبدالله زوی نه وی ـ نو اول به قاضي عبدالله او وروسته نورو په ده پسې هپه کړې وه ـ خو دلوی کورنۍ په وجه ورته نه دنو رو لاس رسیدو او نه پرې د پلار داو رځ پېرزو وه چې دی دنورو دلاسه آزارشي ـ ځکه نوده مخالفتاو رلوګید و خولمبه یې نه کوله .

قاضي عبدالله او د هغه ملګرو او د کانی ګرم نورو خلقو چې هر څه ویل خو بایزید ځان له ورو ورو دوره حلقه پیدا کړه چې دده پیری پرې جوړه شوه ـ دخپلو مریدانو په نظر کې دی د زمانی یو کامل پیرو ، چې دزمانې د هدایت دخلکو دلارښوونې وظیفه یې په غاړه اخستې ده: او باطن یې دخدای په تجلی روښانه وه ، او ځکه دحالنامې مصنف وایی چې مریدانو یې د غیب نه آواز واورید و ، چې بایزید ته ددې دپسه «پیر روښان» وایی ، او هم ددې الهام په وجه بایزید ته دې لقب ملقب شو (۱) .

په دې ورځو کې خواجه اسماعیل وفات شو ـ د هغه ورور محمد د پلار پر ځای په دوړو کې دیره و ؛ د وړور په غم کې دشر یکیدو دپاره کانی ګرم ته را غلو اود بایزید سره یې ملاقات وشو ـ دبایزید صحبت په هغه هم اثر وکړو ، او هغه دبایزید په مریدانو کې شامل شو ـ بایزید هغه ته د نورو مریدانو نه زیاته مرتبه ورکړه ، اودهغه لقب یې « محمد کمال » کېښو د ـ د هغه په برکت دبایزید د پیری

---

(۱) ددې لقب په وجه تسمیه کې نوری قصې هم لیکلې شوی دی ـ خو دا وجه پکښې زیاته موزونه لیده کیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلقه تر دو ړو خوره شوه محمد کمال به په دو ړو کې خلقو ته اجازې و رکولې او خلق به یې د پیر رو بنان په حلقه کې شاملول.

چې د بایزید حلقه خوره شوه حوصله یې زیاته شوه، محمد کمال یې خپل پلار قاضي عبدالله ته واستولو چې و رته و وایه چې: «بایزید ته خدای د خپل معرفت نعمت و رکړی دی- دا نعمت ستا کورته راغلی دی- دا غنیمت و گڼه او د هغه په مریدانو کې ته هم شامل شه».

بایزید او محمد کمال خپل فرض ادا کړ لخو په خبرو یې د پلار غو ږ څه و نه گرید و څه نو ده پس بیا ده محمد کمال ته و ویل چې:

«عبدالله مې پلار دی او یعقوب مې و رور دی- دا حیف راځي چې دحق له پیژند گلو او د توحید له علمه بې برخې دی- باید یو ځل بیا ورشې او رته و وائې چې: که په دې جهان دحق له پیژندگلوو (معرفت) نه بې برخې شوې، نو سبا به دقیامت په و رځ د پروردگار له دیداره بې برخې شيء- حق تعالی ستا زوی د معرفت او توحید دعلم خاوند کړی دی نو حیف دی چې د هغه د وجود سره سره تاسې دخدای د معرفت نه بې برخې له دنیا لاړ شيء»

او چې هغوی د محمد کمال خبره وانه و رېده(۱) نو بایزید محمد کمال ته و و یل چې:

«اې محمد کماله! دوی په علم او نسب مغرور دي، هیڅکله به یقین او

---

(۱)— خبره په دې کې پاته وه چې بایزید به و یل چې دی او ل زما سر یدشو بیا به زه د خپل کراست یوه پته نخښه و روښیم، او پلار یې و یل چې: اول دی نخښه و ښیي بیا به یې زه مر ید شم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتقاد رانه وړی ،او دوی دخپل وخت هامانان فرعونان، هامانان او قارونان دی .سلایانو ور پسی دلی راوسنې ،مناظرې یې وړسره وکړې، خو بایزید خوله وراو هوښیار و ،چا په بحث کې غلی کولی نه شو —او غلی کول یې په دې هم گران و ، چې معاشره داجتماعی خرابیو نه ډکه وه او بایزید به دهرچا عیب هغه ته ورمخکې کولو — بل طرف ته دده مریدان اگر که په شمار کم وو ، خو په خپل پیرخان قربانولو ته هروخت تیار وو — دکلی مشرانو هم دانه غوښته چې دد وی په منځ کې دی خونریزی وشی، ځکه نو علما دده په علاج کې ډېر بې وسه وو ، یو ځل خو یې خلق ورپسی راپاڅول چې و یې نیسی ، خو چې مریدان یې په مرسته ودرېدل نو دکلی مشران ترمیا نځه شول او په دې یې خلاصی وکړ و چې:

«اې دوستانو ! په دې ښار کې خو سره هندوان ، قلندران ، نیکان او بدان ستره په دوی کې دی یو لېونی بایزید هم وی ـ تاسو دهغه سره مه لېونی کېږی ء ! »

بایزید چې ځان په حقه لیدوا وخپلی حقی لاری ته یې نورخلق په کلکه رابلل نو دده لهجه دهر منکر په حقله سخته وه ـ په عالمانو ، پیرانو ،ملکانو ،خانانو ،پادشاهانو هرچا باندی دهغه دتنقید توره بې واره چلېدهـ دهغه «حق و ینا» دهرچا دپاره ښکاره وه، او په هیڅ چا یې اسره نه کوله ـ دکلی مشرانو ورته یو ځل راغلل چې دعالمانو سره چې ستا کوم بحثونه دی په هغو کې سوځه غرض نشته، خوستا ـ دخولې نه خو خبری ناسناسبې مو نېراورو ، که مهربانی وکړې او داخبری و نه ـ کړې ـ نو په دې وی بایزید په جواب کې ورته وویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناحقه‌خبره» نه کوم، خو چی تاسی په‌گمراهی او په‌تیاره‌او په شرک کی و نیم، نو غوارم چی‌دخدای خلق له‌دې‌تیارې او شرک څخه راوباسم او ددین گټه‌ورورسوم»

دبایز یدداسحتی تردې حده رسیدلی وه‌چی هرکله چی څنی کسان ورته کافران او څنی ورته منافقان بنکار پدل نو چی په لار به‌تلو دوی ته‌به بې سلام‌هم نه اچولو.

دحالناسې مصنف وایی چی‌یوه ورځ بایزید دقبرستان طرف ته‌روان‌و، یوسړی‌وفات شوی‌و،خلق‌دهغه قبرته جمع‌وو، بایزید په هغه‌لار تېرشو، سلام و روانه‌چولو-چاو یل لېو نی‌دی، چاو یل‌گمراه‌دی-بایزیدددوی خبری‌و اوریدی، او دځان سره یی‌جواب‌ورکړو چی :

«ان ربك هواعلم بمن ضل عن سبيله و هو اعلم بالمهتدين» (دالنحل سورة-۱۲۵ آیت) یعنی:(بې شکه‌ستاپروردگاربنه پوه دی چی څوک‌دهغه له‌لاری‌نه‌گمراه دی او هم هغه‌بنه پوه دی په‌لارسوندونو باندی)

خو چی لږ شان سخ کی‌لاړنو د ورته‌خدائی‌الهام و شو او ددې آیت مطلب و ره یادشو چی: سلام قولا من رب رحیم(سلام دپرووردگارمهربان‌و یناده- دیسین سورة-۵۸ آیت) او ورته وو یلی شو چی ددې دپسه‌خلقو ته‌سلام‌اچوه او داسی خبری مه کوه چی‌خلق‌درنه‌خفه‌شی- چنانچه دی چی و اپس په هغه‌لله تیر یدلو نو په لله‌بې سلام و اچولو-خلقو ترې تپوس‌و کړو چی‌څو کاله‌راهیسی دی خلقو ته سلام‌نه اچولو-نن‌څه و جه‌ده چی سلام‌دی و اچولو-ده‌و ر ته‌جواب ورکړو چی‌نن را ته‌دخدای دطرفه دا آواز و شوچی:«خلقوته سلام‌اچوه، او داسی

خبری سه کوه چې خلق درنه په آزارشي» یو کس ورته وویل چې: «بیانو تا ته په کار دی چې یو څو خبرې پرېږدې: یو داچې دا دعوا یه چې ما ته جبریل راځي، بله داچې دا دعوا یه چې زه مهدي یم، دریمه داچې دا دعوا یه چې خلق منافقان دي»

بایزید جواب ورکړو چې «زه دانه وایم چې ما ته جبریل راځي، زه خو وایم چې ما ته الهام کېږي، او زه دانه وایم چې زه مهدي یم، زه خو وایم چې زه هادي یم (خلقو ته دحق لار ښیم) او دانه وایم چې ټول مخلوق منافقان او کافران دي، دا وایم چې خدای څوک منافقان کړي دي دي هغه منافقان دي، او چې خدای څوک کافران کړي دي هغه کافران دي»

بایزید چې په خپله رویه کې دومره ترمیم وکړو، نو دکانی ګرم عامه فضاده په حلقه ښه شوه ـ او خلقو په ده کې خوښې خبرې هم لیدلې لکه داچې د مریدانو خیر خیرات به یې نه منلو، او په امامت به یې اجرت نه قبلولو ـ ددې وجهې ته دده څو ورځې په کانی ګرم کې ښې تېرې شوې.

چې له کندهار نه دواپسي او په خلوت کې د کښېناستو څخه پنځه کاله تېر شو دحالنامې په بیان «بایزید ته الهام وشو چه دې بایدله کوره ووځي او خلق دې دخدای پېژندنې ته راوبولي او د توحید علم ورزده کړي ....»

بایزید چې دخلوت نه راووتو، نو دکانی ګرم نه په څو میله فاصله کې یوه بله آبادي وه «سنګ توی» هلته ولاړ ـ خو هلته دده او دهغه ځای دیو بل پیر «شیخ اوریا» ترمنځ جوړه رانغله بیرته خپل کور ته ولاړ، او د کلي دخلقو په صلاح یې څو ورځې د پلار سره یو ځای تېرې کړې، خو دی د خپلو خبرو نه، نه اوړېدو او پلار یې زړه لاړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه پر یښوول ـ آخر چې یې پلار د پر په تنګه شو، نو ارادهٔ یې وکړه چې د ده د لاسه کانی ګرم پر پرېدی اما بایزید په دې پوهېدو چې: «که پلار مې زما د لاسه کوز پریښود نو بیا زما هم په کانی ګرم کی خیر نشته» ځکه نو ده په خپله کانی ګرم پر پښو و، او دوړو ته را غلو ـ د دوړ وعلاقه د بایزید د دعوت خور په لو د پاره ډېره ښه زرخیزه ثابته شوه ـ د سړیه انو حلقه یې ډېره خوره شوه ـ خو بیا و رته په خوب کی دا اشاره وشوه چې دوړ و ته «سړبن» ته لاړ شی، نو خپل یو خلیفه یې چې هغه هم «بایزید» نومېد تیراته و استولو، او د تیرا په ورکیزو اپریدو باندی ده د دعوت ښه اثر وکړو، که څه هم دده خلیفه په ورکزو کی د مغلو د لاسه بی ګناه و ژلی شو خو بایزید رو ښان ته یې د و سره خبر ورکړو چې دا علاقه د دعوت د پاره ښه سوزونه ده. نو څه موده پس چې حاجی ګدای نو می یو سړبن ښېتون د غلو رو نورو سلګرو سره د بایزید روښان لاس نیوی وکړو، او دی یې خپلی علاقې ته وباله ـ بایزید هم د دوړو نه د بنګښو په لار تیراته وړغی، په بنګښو کی یې هم د دعوت دائره خوره کړه، او د تیرا او رکزی اپریدی او تیراهی خویې داو له دده د خلیفه په واسطه سریدان شوی و و، لکه د حالنامې خاوند چې لیکی:

«اکثر پېشوا آمده قدم بوسی پیرد ستګیر قد سره کردند و شادیها نمودند ـ برهرده که میګذشت اکثر زنان آن ده سبو از آب پر کرده برسر ګرفته از ده برون آمدند و نقش می خواندند، و در نقش صفت پیر دستګیر می کردند» خوو رځی یې د تیرا په مستوره کې تیری کړې، بیا د خیلو علاقې ته و لاړ، د «سکک شانی» کرد ډیره شو، سلکک شاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلیلو خان و و، چې د هغه خاندان دده سریدان و و.

په خلیلو سند و اوداؤ دزو کی یې د پیری آو ازه خوره شوه اوورو رو چارچاپیر ترگګیا نړو، یوسفزو، توی او صافی قبیلو ورسیده.

د حالنامې بیان دادی چې: «د بایزید د دعوت په خوریدو دنا قصو پیرانو په زړه کی د حسد اور لمبې وکړې او دوی د خلیلو یو تن مشرملک حبیب ته په فریاد ورغلل چې دا نوی پیر راغلی دی خان ته سهدی وایی، که ژر یې علاج ونه شي او خلق ورسره راغونډ شول نو توره به په لاس کړی او بیا به یې علاج گران شي»

څنګه چې په هغو ورځو کی پېښور په کابل پوری ملحق و، اکبر په هندوستان او محمد حکیم میرزا په کابل کی حکمرانان و و او جانس خان د محمد حکیم میرزا د طرفه په پېښور کی صوبه دار وو نو د حالنامې مصنف وایي چې ملک حبیب جانس خان ته و ویل چې: «زمونږ نه دو ولس زره رو پی واخله او داسړی و وژنه» خو جانس خان د دې رشوت په قبلو لو رضا نه شو او ویل یې چې: «زه بیا د محمد حکیم میرزا جواب نه لرم تاسو هغه ته لاړ شئ» ملک حبیب هغه رو پی کابل ته یوو ړې او د محمد حکیم میرزا په صلاح کارانو یې و ویشلې چې داو فرمان صادر شي چې بایزید دې هم هلته وو ژلی شي. خو محمد حکیم میرزا خپلو صلاح کارانو دې ته آماده نه کړی شو او فرمان داو شو چې بایزید کابل ته راولی چې حال یې معلوم کړو.

بایزید په ډیر عزت دیوځو لوستو سریدانو دار دل سره کابل ته روان شو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌لاره کی یې هم خپل دعوت خورولو ــ د حالناسی مصنف وایی چی په لار کی دتوی قبیله وه، دهغوی مشر عبدالکریم د ډیرو ملګرو سره دبایزید د ارادت په‌حلقه کی شامل شو ــ بایزید هغوی ته‌خپل یو خلیفه ورپریښود او په خپله کابل ته‌لاړ ــ چی دربارته ورسید محمدحکیم سرزایی ډیر تعظیم وکړ او وورته یې وویل:

«یاشیخ! خلق ستا په حقله قسم‌قسم‌خبری کوی ــ ته‌قاضی خان‌ته (یعنی مشر قاضی‌ته) ورشه او دهغه سره علمی خبری اتری وکړه ــ هغه څه چی هغه ستاپه حقله وویل په‌هغی به‌زه‌عمل وکړم»

بایزید دقاضی خان ځای ته لاړ ــ هلته یې عزت وکړ او بیایې تری نه د مسلک تپوس وکړو، که‌دحالناسی په‌بیان اعتبار وکړو (اوپه‌کارده چی وی کړو، ځکه چی اخونددرویزه هم داخبره په‌نیمګړی خوله منلی‌ده) نو بایزید هلته دخپل مسلک صفائی داسی پیش کړلا چی ان هم سونبردا صفائی دده په‌حقله بنه کافی ګڼلی شو» (۱)

---

(۱) تردی‌ځایه دمولوی محمدعبدالقدوس قاسمی‌لیکنه وه چی دخیرالبیان دپیښور چاپ دسریزی له ۱۲ مخ څخه‌تر ۲۳ مخ پوری رااخیستی سوی‌ده ــ خو په نورو مأخذو کی دبایزید او قاضی خان پوښتنی او جوابونه داسی خلاصه سوی‌دی:

قاضی: ته‌ځان ته مهدی وایی؟

بایزید: زه‌مهدی نه‌یم هادی‌یم. *

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوی محمدعبدالقدوس قاسمی خپلی لیکنی ته داسی ادامه ورکوی :

«الغرض قاضی خان دده صفائی پیش کړه او سرزاحکیم بیا په ډېرعزت وا پس کړ و ـ دهغه ځایه پېښور ته راغلو، خو پهدی پوه شو چې پهخپلو کسی زما گذران گران دی ـ نو دهغه ځایه د هشنغر سهمند زو ته لاړ، او هلته دیره شو.

هلته یو بل پیر «تانی» نو دی دیره و، هغه یې هم په اخلاصمنو کی شامل شو دوی دواړو دسرو دشوقیان واو ، په دیوجه یې آوازه نوره هم خوره شوه ددې نهپس بایزید پهسهمندزو کی خپلوی وکړی :

دیو خان، پایندهخان زوی علیخان تهخپله لور «کمال خاتون» ورکړه ، دبل خان، بهادرخان لوریې خپل ښشر زوی « شیخ عمر » تهو کـړه دیو بل سړین روبی « سهخان» لور یې خپل بل زوی«جلال‌الدین»تهو کړه، او یوه ښځه «دنی» نومی یـې سر یده شوه او پر هغې یې پهخپله نکاح وتړله...او د سهمند زو پهښشرانو کی لانور هم سغز زشو ، خلفأ او ساذ و نان یې پهعلاقو خواره کړل چې خلقو ته دعوت ورکړی او دپیر کامل پهلاس دتوبی کولو تلقین ورته وکړی یو خلیفه یی چې «سو دود » نومید کندهارته واستولو، هلته یې کاسی ،بریڅ او څه هم تر ینا ن سریدان شول ، بیا هغهخلیفه دبلوچستان

---

* قاضی: تهوایی چیپر ساو حی نازلیږی؟ بایزید :ساتهالهام کیږی

قاضی: تهڅهپو هیږی چی دا الهام رحمانی دی که شیطانی ؟

بایزید: کوم الهام چی دقرآن او سنت سطابق وی د منلو وړدی.

(دروښان یاد ـ دکابل چاپ ـ ۳۰ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاړ سند ته راغلو، په سید پورکي یې دیره ونیوله او دبایزید خو تکړه او مخپوط سر یدان هلته پیدا کړل یو کس دو و ته یې خلافت هم وسپارلو.

باید یو خپل بل خلیفه «دولت» ته دصراطالتوحید کتاب ورکړو، او دا اکبر پاچا دربار (هندوستان ته) واستو لو ــ دحالنامې بیان دادی چې اکبر خلیفه دولت ته داو ویل چې :

«من شیخ را به پیر قبول کردم و هر خدمتی که بفرماید بجاآرم بعد ه چیزی هدیه برای پیر دستگیر فرستاد او خلیفه را نیز خلعت بخشید»

بل خلیفه «یوسف» یې د بدخشان سرزا سلیمان ته واستو لو، او «خیر الطالبین» رساله ورکړه چې سرزا ته یې ورسوي. سرزا سلیمان خوعالمان دربار ته وغوښتل د خلیفه سره یې بحث وکړو، او چې تسلي یې وشوه نو دخلیفه په لاس یې یو جوابي کاغذ او یو آس او پوستین تحفه بایزید ته واستول، په کاغذ کې یې دا لیکلي و، چې : «ما په خپلو سر یدانو کې شمار کړه او چې څه خدمت رانه اخلې راته وې سپاره ــ خپله سې هغه طرف ته ددر تلو خیال شته که درغام نو خدمت ته به حاضر شم» خلیفه ته یې هم یو آس وبښلو.

«ارزاني» شاعر هم دده خلیفه و، چې دحالنامې د مؤلف په وینا بایزید دی هندوستان ته ولیږلو چې هلته خلقو ته دده دلارې تلقین وکړي.

اخوند درویزه وایي چې په دغو ورځو کې دبایزید یوه دعوت نامه د «پیر بابا» په نامه هم ورسیدله، خو پیر بابا چې هغه ولوسته او درد ځواب یې ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخوند درویزه وایي چې: پیر باباسره دیوې ورځې (چې اخوند درویزه هم پکښې و) و رپسې هشنغر ته لاړل — بایزید ورته وویل چې:

«ستاسو په علاقه کې نور ګمراه پیران شته — دغوی علاج ضرور دی، تاسو هغوی ته هیڅ و نه ویل او په ما پسې راغلي — داولې؟»

پیر باباورته په جواب کې وویل چې: «هغوی سره په بحث کې لاجوابه کړی دی، او زمونږ فرض ادا شوی دی — و ژلې بې نه شو، دا د پادشاه کار دی — که ته هم خپله ګمراهي سنې نو مونږ درنه و ایس کیږو».

اخوند درویزه وایي چې: «بایزید به کله دبحث او کله دچلول خو بې خبرې کولې — خو ما پرې دوسره دسوالونو جوابونه یاران و کړه، چې تښته لا جوا به شو خو نفساني خواهش پرې غالب و، مسلمان نه شو (۱).

او بیا اخوند درویزه وایي چې:

«زما استاذ حاجي الحرمین ملامحمد چې په ملاز نګي پا پېني مشهور و، په دې ورځ ده نوم» پیر تاریک» کېښود» (۲).

خو ددې وچ تعصب او سخت مخالفت سره سره بیا هم اخونددرویزه دبایزید رو ښان له ذکاوت او هوښیاري څخه سترګې پټې نه کړای سوی او وویل ده یې: «بایزید پر په عقل پروه ددنیا عقل یې ډیرو، وښیاري او زیرکي یې ډیره زده وه ... سکه بایزید یو حکمتي و ... (۳) دلته باید داهم وویل سي چې دبایزید روښان

---

۱ - تذکرة الابرار ۱۵۲ - مخ

۲ - دخیر البیان سریزه ۲۷ - مخ دپېښور چاپ.

۳ - مخزن داخوند درویزه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره داخوندد رویزه مخالفت یوازی دمذهبی تعصب بنه نه درلودله، بلکه دپردي شاتهٔ دهند دمغولی حکومت داستعماری سیاست پارونو يې هم ملاتړ کاوه ، او دخپلو استعماری ګټو دپاره يې په پښتنو کې د مذهبی تعصب اورته لمنی وهلې، او څنګه چې اخوند درویزه دسید علي ترمذی (مشهور په پیر بابا) مرید او خلیفه، و او پیر بابا دوهلي دمغلو لی حکومت سره دوستانه روابط درلودل،او بایزید روښان پر پښتنی خاوری باندی د هند د مغولی حکومت د تیری سخت مخالف و ، نو ځکه اخوند درویزه دانسته یاندانسته په دې اختلاف کې لوی لاس درلود.

خودې اختلاف دبایزید روښان دمبارزې په عزم کې څه خلل پیښ نه کړ ای سو ، بلکه خپله مبارزه يې لاپسی تیزه کړه او د معنوی تلقین سره يې پښتنی توره هم ترملا کړه، او عملاً يې سیاسی مبارزو ته ملاوتړله او دهند مغولی متجاوز حکومت ته په ډاګه پاڅېد.

لوی استاد پوهاند حبیبی لیکي چې :

«د مغولو له خوا سیدعلی ترمذی او اخوند درویزه دپښتنو په منځ کې هغه خلق وو ، چې دوی دمغولو سره قدیمه خپلوی او نژ ادی علاقه هم درلودله، او دد وی دحکومت طرفداران هم وو ـ نو طبعاً داخلق دروښان مقابلې ته وپاڅول شول، او پښتانه ځینی د روښان پرخوا،او بله ډله داخوند درویزه پر خوا ودرېدل، او ددوی په منځ کې داخلي جنګ تود شو . په دې جګړه کې په زرونو پښتانه سره شول، او هغه مقصد چې دمغلو حکمدارانو درلود شه حاصل شو ،علاوه پر هغو مسلح جګړو چې مغولو د روښان سره کولې ،د درویزه او نورو ملایانوله خوا د دوی سره علمی او جدلی مقابلې هم جاری وې،چې دا ټوله دسیدعلی ترمذی شاګردانو او وارادتمندانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمغلو دحا کسانوپه لمسون ددي دپاره کسولسي، چسي روښان پښتنو ته په بې ديني او الحادبدنامسي، مگر روښان له دي تو لوسره په خپل علمي تبحر او فصيحه ژبه مقبله کړ له، لکه چي دده علمي خبرتني او مناظري دملاز کر يا سره مشهوري دي، وايي چي ملاز کر يابايزيد روښان ته وويل :

«ته د کشف القلوب او کشف القبور دعوی کوې، نوز ستا دزړه حال راته ووايه که دی راته ووايه نوزه به دی په يقين سره مريدسم ــ» روښان ورته وويل:

«که ستا په سينه کی زړه وی نو زه به يې حال درته وو ايم، خوستا په سينه کی زړه نشته » .

ملاز کرخلکو ته وويل:«او لساسر کړی که زما په سينه کی زړه و، نوبايزيدو وژنی ــ او که نه وي ، نودی ايله کړیء (۱) روښان ورته وويل:«دا زړه چي ته يې يادوي هر خراو پسه او آس يې لری، مگر دمومن زړه بل دی، لکه چي رسول الله صلعم فرمايلي دی : قلب المؤمن اکبر من العرش واوسع من الکرسی، و القلوب مع القلوب يشاهد يعني: دمؤمن زړه تر عرش لوی او تر کرسي پراخ دی ، او زړو نه د زړو سره وينی» او د کشف القبور په باب بايزيد ملاز کريا ته وويل چی : « کشف قبور هم داسی کار نه دی چي په ظاهر و حواسو يې ته و وينی بايد په کلو کلو دنفس

---

(۱) داجمله داستاد حبيبي په ليکنه کی نسته ــ داستاد خام له ليکني څخه را اخستل سوې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصفیه وکړي: نو هله به ددې قابل شي، چې داسې اسرار و لیدلای شي» (۱)

تر هغه وروسته نو بایزید د هند د مغولي حکومت د تجاوز پر خلاف په ښکاره د جنګ اعلان وکړ، او خپلو مریدانو ته یې هدایت ورکړ چې د مغلو له اسارته خانونه وژغوري، د مغلو پر سرکاري قافلو یې یرغلونه پیل کړه، او د قافلو شکایتونه مغلي دربار ته ورسېدې، مغلي دربار په کابل کې والي محسن خان او په پېښور کې خپل حکمران معصوم خان ته امر وکړ چې د بایزید پر آزادي غوښتونکو او خپلو اکي ساتونکو باندې لښکري وباسي او بایزید ونیسي ـ دغه وخت بایزید او ملګري یې په «مهمندزو» کې اوسېدل، او چې د مغلو د لښکر و د لوی برید خبر یې وارو یدنو له هغه ځایه یوسفزو ته ولاړل او د یوسفزو په «کلپاني» کې دېره شول، معصوم خان هلته هم پسې ورغی، بایزید د خپلو ملګرو سره غره ته وخوت، معصوم خان غر محاصره کې بایزید پوه سو چې بې له جنګه چاره نشته، نو ده او د ده آزادي غوښتونکو ملګرو توری له تیکو راووېستلې او ځانونه یې جګړې ته چمتو کړل د حالنامې مصنف د دې جګړې په باب داسې لیکي :

«جمله یاران که آنجا حاضر بودند سه صد و سیز ده تن بودند بعده پیر دستگیر قدس سره وضو ساخت و دو رکعت نماز خوانده دست بدعا بر داشت و یاران آمین کردند»

مولوي محمد عبدالقدوس قاسمي لیکي چې :

«د مغلو سره مخامخ شو او حمله یې وکړه خدا بریال کړل، خه مغل ووژلي شوه

---

(۱) د پښتو داد بیاتو تاریخ ـ ۲/۸۳ مخ دائمه تلبیس ـ د ابو لقاسم رفیق دلاوري د تألیف د ۳۰۸ مخ په حواله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پیښووته را و تشتیدل»(۱)او بیا د حا لنا مې د مصنف له قو له لیکی:

«بعده پیردستگیرقدس‌سره‌آن جنگ جا را«آغاز پور» نام نهاد -یعنی د ران سر زمین آغازشمشیر گرفتن کرد ، و آن یاران که دران جنگ حاضربودند آنهارا «آغاز پوری» لقب کردند ، و یک حصه ازغنیمت ایشان از یاران دیگر زیاده می یافتند»

و ایی چی بایزید تردی بریالی جګړې و روسته دتیرا خواته و خوځېد، افضل‌خان ختک تیرا ته دبایزیدراتګ داسی لیکی :

« بیاله توتی‌و تیراه ته ورغیء، ایریدی، و رکزی‌داعالم یې‌هممریدشه - داعیه یې‌دمغل‌سره دبدی و شوه، و یل‌به‌یې‌چی مغل‌ظلم پیشه دی ، په‌داپښتنو باندی ظلم تر حده زیات کا- په هغه‌آوان په‌تیراه کی ډیراولس‌وه-اتمانخیل هم په‌ځنګه و خت‌و رته میشته وه-اول‌به «چوره» راغیء په هغه وخت وسله په هغه‌عالم کی کمه‌وه، دچورې‌دروه‌ی په سختی‌مشهوری‌دی- مریدانوته یې‌وویل چی دا دورسی پرې کوی‌ء، سرو نه یې تبروی‌ء-جنګ یې وکړ دمغل سره-نقل کاچی هغو دورسوبه دنیزو کار کاوه» (۲)

بایزیدروښان تیراته راغیء او دتیرا ننګیالی ایریدی یې دخان ملګری کړل او هغو ته یې‌و ویل چی:«داتیراهی قبیله په‌پټه‌دمغلو سره لارلری باید دوی له تیرا څخه و نیستل سی» او تیراهیوته‌یې‌و یل چی: «تاسوپه باطن‌دمغلو سره یاستیء - دمالله طریقې‌مردو دالطریقه شوی- اوس بویه چی دوا ړه لاسونه پخپله و تړیء راشیء چی د تا سو تـو بـه هم د غه ده . هغو یالـه اعتقا د ه چی په د ه یې وه ،

---

(۱) دخیر البیان‌سر یزه - ۳۰سخ دپیښور چاپ -

(۲) تاریخ مرصع -د پیښور چاپ ۲۳۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالهٔو پری تیرسو کسو لاسونه و تړل و رلږو راغلل، تیرسو و اړه‌یې جداجدا مړه کړل ـ یو‌دبل نه خبرنه شول ـ هغه باقي یې تاراج کړل ـ تیرا ه‌یې له‌تیراهی خالي کړه اپریدو و ر کزو و نیو» (۱) تر هغه و روسته بایزید روښان دپرپښتانه پرځان‌راټول کړه او هغوته‌یې وویل :

«تاسي یو قوم واست چې ترڅهلي پوری سو پاچهي درلودله ، او س‌دمغلو سریان سواست ، او ددوی ظلمونه گالیۍ ؟ !

ولاړسی‌ـاو د اغلامی کړی‌له‌غاړو و باسیء ! » (۲)

دې‌ډوغ په زرو پښتانه راوپارول او دمتجاوزینو په مقابل کې سربښندنې ته چمتو‌سو ل ، او دننگرهار پرخوار او خوځېدل‌چې لومړی له افغاني خاوری څخه دپردیو‌سغلوپښې‌و باسي او بیادهند خواته هڅه و کړی ـلکه اخون درویزه چې دپیر روښان له خولې لیکي :

«لښکری به کړم‌بنیادی، هندوستان به و نیسمه، آوازې‌یې کړلې‌گډی ، هر چې آس‌لری‌ءراځيء ـآس په ساپوری باسيء !

دا کبر بادشاه تنگې‌و اړه زسادی ، دوه گونه به در کوم دغه بنادی » (۳)

هغه و ،چې بایزید روښان له‌تیراڅخه د«بړو» سیمې‌ته راغیء ، هغه سیمه یې ونیوه له او هلته د پر ه‌سو .

په کابل کې‌دمغلولو واکدوال سحسن خان چې لاد مخه دبایزید په راخوځېد و،

---

(۱) تاریخ مرصع ـ۲۳۹ مخ

(۲) دپښتو د ادبیاتو تاریخ ـ ۲/۲۸۷/

(۳) د اخون درویزه مخزن ـ۱۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبر سوی و د خپلو خوندو ورو لښکرو سره له جلال آباده د شینوارو خواته د بایزید د مخنیوی د پاره ورووت او د «تورا غه» په سیمه کی د بایزید روښان د لښکر سره مخامخ سو، سخته جگړه و نښتله - په پای کی د بایزید لښکر ماته وکړه او په خپله بایزید روښان هم سره سو.

خو پده د مړینی او د سړینی نښتې په باب څو روایته سته:

یو داچې بایزید روښان د جګړې په ډګر کې سړ او په اشنغر کې ښخ دی؛ بل داچی په خورا توده هوا کی پلی په غرواو رغو کی له لښکره بیل پاته سو، او په لار کی جل وواهه، چې اشنغرته ورسید په «کلپانی» نومی ځای کی وفات او هم هلته په اشنغر کی ښخ کړ سو، او وروسته یی زامنو هډوکی را وایستل په صندوق کی یی د ځانه سره گرزول - وایی چی دیو سفر و په جنگ کی بیا هغه تابوت اباسیندته لاهو کړه سو- دریم روایت دادی چی په وزیرستان کی ښخ دی او هلته د ده په نامه قبر شته- څلرم روایت وایی چی بایزید روښان په جنگ کی تپی سو، نو اشنغرته ولاړ، او په ماسون زی کی چی دا کبرپوری د گلوزی سره نښتی دی سړ او هلته ښخ کړه سو، او یوه لوړه گنبله هم پرجوړه کړه سو، چی تراوسه ـ خوز اسنویې ده، تابوت له هغه ځایه یوو ړ، او اټک ته یی لاهو کی ء (۱) پوهندی سؤ لف بیا لیکی چی:

---

(۱) تذکرة الاولیا - د میراحمد شاه رضوانی د لاهور چاپ - ۳ مخ او: د پښتو د ادبیاتو تاریخ - ۲/۲۸۷، ۲۸۸ مخونه - د پوهاند حبیبی تألیف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

« دافغانستان دغرو په سلسله کی د«بته پور پرغره دروښان قبردی » (۱)

دحالنامې مصنف بیاوایی چی :

په(۹۸۹ هق)دروښان اخلافودده تابوت په «بته نگر» کی ښخ کړ ، چی دغه ځای له کانی گورم څخه درې ورځی لار مسافه لری(۲)اواوس په کانی کورم(وزیرستان) کی یوه مشهوره هدیره د«میان بیرولی»صاحب په نامه مشهوره ده او خلک یې د پیرروښان دخاندان مقبره او یوه کورنی پیران هم هلته ستهچی ځانونه روښان ته منسوبوی (۳) همدارنگه دبایزید روښان د مړینی دنیټې په باب مختلف روایتونه سته :

۱ — ۱۵۸۵ میلادی = ۹۹۳ ه ق کال:—

زیاتره څیړ پوهان او هغه ښاغلی خبرونکی چی دهغو پرپله روان دی داکال دبایزید روښان دمړینی کال گنی، لکه ډاکترجان لایډن ، جارج ابراهام گریرسن، پروفیسر جارج مارگنسترن ، ښاغلی قیام الدین خادم او نور...

حال داچی د(۹۹۳ هق) کال د میرزا محمد حکیم په مړینه د جلال الدین اکبر دخبر بدلو کال ښوول سوی دی ــ نه دبایزید روښان دمړینی کال (۴)او ددې تیرو تنی سرچینه ددبستان مذاهب غلطه انگریزی ترجمه ده،

---

(۱)ائمه تلبیس-۳۵۶ مخ دپښتو ادبیاتو تاریخ د ۲/۸۸ مخ په حواله

(۲) حالنامه -۸۳،۱۵۶ مخونه

(۳)دامعلومات پوهاند حبیبی ته له خنید ولو ښاغلی عبدالقیوم لیکلی وچی د دغی کورنی یوغړی و. تاریخ ادبیات پښتو ۲۸۸

(۴) پردې موضوع باندی پوهاند عبدالشکور شاد مفصله څیړنه کړې ده ، چی» د روښان یاد»د کتاب په ۳۱۷ مخ کی تر ۳۴۳ ری مخ پواغلې ده، هلته دی رجوع وسی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په(۱۸۱۰م=۱۲۲۶هق) کال ده اکثرجان لاید ن له خوا سوې وه او بیا وروسته تعقیب کړې ده .

پوهاند عبدالشکور رشاد لیکي چې:« دپیررو ښان مرګ په ۱۰۸۵ ع کال بلل یوه داسې تېروتنه ده چې زسا د معلوماتوله مخې اتلس کاله پخوا لړی پښتو ټخوا ديو پښتانه خپرونکي ښاغلي مولانا حافظ عبدالقدوس قاسمي و رته پام سوی دی او لیکي:«دبايزيد دوفات کال اکثر مضمون نګاران سن ۱۰۸۵ ع (سن ۹۹۳ ه ق) بیا نوی خودا سن غلط دی ، ځکه چې ابو الفضل پخپل کتاب اکبر نامه کې لیکي چې په ۹۹۳ هق کې د اکبرفوځونو د جلال الدین سره دخیبرپه غرو نو جنګونه کول ،نو دجلال الدین دجنګونو او دبايزيد دمرګ ترمینځه دشیخ عمرپه یوسفزو پادشاهي، بیا مخالفت ،بیاپه جنګونو کې دنورو و رو نو مرګ او دجلالدين بیاد جلال الدين روښاني اکبر بادشاه ته و رسپارل او بیاد هغه دملازمت نه ددې را تښتیدل دواقعاتو یوه لویه کړۍ ده چې په یوه کال کې دننه دننه داټول واقعات تقریباناممکن دي،او ددې غلطۍ اصلي وجه دادهچې د« دبستان مذاهب»مصنف چې د میرزا حکیم په دربار کې دبايزيددحاضري قصه لیکلې ده نو متصل یې ورسره دا بیان کړی دی چې دمرزاحکیم د مرګ خبر اکبر ته په ۹۹۳ ه کې را غی (۱) او بیا و روسته جخت لیکي چې«دبايزيدقبر په بهته پور کې دی، ددې نه دبا یزید یو انګرېز سوانح نګار دا غلط فهمي و کړه چې دادبايزيد دوفات سن دی او نورا کثر مضمون نګار هم دهغه په قدم روان دی . . . . . (۲)»

---

(۱) په دبستان مذاهب کې اربع تسعین و تسعمائه ر اغلی دی.

(۲) د پیښور د پښتو مجله— د ۱۳۷۷ ه ق لو مړی ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه داسې وه چې په (۹۸۹ه ق) کال چې اکبر بادشاه له کابله بیرته هند ستونیده ، بایزید روښان وفات سوی و ، او دده او لادې په یو سفزو کې یا چهې جوړه کړې وه .

۲- د ۹۸۰ ه ق = ۱۵۷۲ م کال: —

دحالنامې د کتاب مصنف چې د بایزید روښان او دده د کورنۍ او خلیفه گانو حالونه یې لیکلي دي دبایزید روښان د سرېښي کال همدا ۹۸۰ ه ق کال بللی دی او داسې لیکي:

«بعد از آغاز نمودن (جنګ) یعنی شمشیر گرفتن پیر دستګیر دو نیم سال، بتاریخ هجری نهصد و هشتاد رسالت پناهی بوصال دوست پیوست» (۱)

پروفیسر ډاکتر محمد شفیع لاهوري هم په «اسلامي دائرة المعارف» کې دبایزید روښان دسرېښي کال (۹۸۰ ه ق) ښوولی دی چې دده دغه خبره د پیرو خیرو نکو مأخذ دی (۲) دغه راز د لاهور په اورنټیل کالج میګزین کې ډاکتر جهانګیر او دوړ کې خزانې په دوهم توک کې همیش خلیل دبایزید روښان د سرېښي نیټه (۹۸۰ ه = ۱۵۷۲ م) کال بللی دی (۳)

---

(۱) دحالنامې د پنجاب پوهنتون قلمي نسخه — ۳۷۲ مخ .

۲— داسلامي دائرة المعارف دوهم چاپ لومړی توک ن ۳۳۲ مخ د پوهاند رشاد دلیکنې په حواله .

۳— د پیښور د پښتو مجله — د ۱۹۵۷ م کال د اکتوبر ګڼه — ۵ مخ — او وړکه خزانه دوهم توک — ۱۳ مخ — د پیښور چاپ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ــ د ۹۸۰ ه او ۹۸۹ ه ق کلو ترمنځ :

ځینې څیړونکي د بایزید روښان د مړینې کال ۱۵۸۵ م نه منې او په ټینګه یې ردوي، او هم دحالنامې روایت (۹۸۰ ه ق) کال ته دشك په سترګه ګوري، چې یو له هغو څخه حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي دی، او دی لیکي :

« وایي چې بایزید په ۹۹۳ ه ق کې وفات شو او د حالنامې مصنف وایي چې دی په کال نه سوه اتیا کې وفات شوی دی، د صراط التوحید په پای کې لیکي دي چې دا کتاب په ۹۷۸ ه ق کال کې لیکلی دی او بیا هم دحالنامې بیان دی چې د تورې اخیستو نه (جنګ آغاز پورته) دوه نیم کاله پس دی وفات شوی دی ـــ دا تاریخونه خپلو کې سمون نه خوري.

که بایزید په صراط التوحید په کال ۹۷۸ ه ق کې لیکلی وي نو روستو د دې کتاب کبرته رسیدل او بیا د خلیفه وایس راتلل، بیا د ده جنګونه شروع کېدل (داتړل هرڅه په شپږ میاشتې کې) او بیا دوه نیم کاله تېر یدل او په کال (۹۸۰ ه ق) کې دده وفات قیاس نه منې . . . .

(اګر که) دحالنامې د مصنف بیان نامنکن خو نه دی، خو ظاهر هم نه دی ـــ هم په دې بنا ماد پښتو په مجله کې دا ښکلي وو، چې تر څو چې داخبره ښه واضح نه وي تر هغه سو پورې صرف داویلی شو چې « بایزید » د کال (۹۸۰ ه) او کال (۹۸۹ ه ق) ترمنځ څه کال کې وفات شوی دی (۱)

(۱ د خیرالبیان سریزه ـــ ۱۳ مخ دپېښور چاپ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پړ هاند حبیبی دبایزید روښان دمړینې کال (۹۸۸ هـ ق) کال ګڼلی دی (۱) تقویم الحق کاکاخیل بیا په خپل اتکل د حالنامې قول ته نژدې دبایزید روښان دمړینې پیښه په (۹۸۱—۹۸۲ هـ ق) کې بولي (۲) خو پوهاند زشاد دخپلې مفصلې او ژورې څېړنې په پای کې دبایزید روښان د مړینې د کال په باب داسې نتیجه اخلي چې لیکي :

«دپیر روښان دمرګ دنیټې په باب له دغې او نورې څېړنې او زیاتو اقتباسونو څخه دانتیجه راوزي:

۱— د۱۵۸۵ عیسوی سنه (۹۹۳—۹۹۴ هـ ق کلونه) دروښان دمرګ نیټه بلل یوه مردوده نظریه ده، د روایت حکم کوي چې د پیر روښان مرګ بایډ هرومرو تر (۹۸۹ هـ ق) کال پخوا وي.

۲— د۹۸۰ هـ ق سنه دپیر روښان دمرګ کال بلل دحالنامې روایت دی چې په نورو کتابو کې رانقل شوی دی. د پیر روښان دحالاتو په باب حالنامه تر ټولو ثقه مأخذ دی.

څېړنې محتاط څېړونکي چې دمړ اطالتو حیدد تألیف (۹۷۸ هـ ق) او په حالنامه کې دپیر روښان دمړینې کال (۹۸۰ هـ ق) تر منځ د واقعاتو دېر بحث تسه ګوري دا بیره ور پیدا کیږي چې نه چې دحالنامې پسه لامې ته راغلي بتن کې تر (نهصد و هشتاد) وروسته کوم عدد پاته وي له دغه اسله نودوی دعلمي احتیاط له مخې دپیر روښان مرګ ند (۹۸۰ هـ ق) او (۹۸۹ هـ ق) ترمنځ په کوم کال کې بولي ...

۱— تاریخ افغانستان درعصر ګورګاني هند— دکابل چاپ— ۹۳ مخ .

۲— دروښان یاد . ۴۳ مخ ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

سگر زما خیال دادی تر څو چی دحالنامې کومې بلې نسخې (چی له بده مرغه بي تر اوسه پوري څرګنده نسته) ددغه عددي اسقاط ګمان په باو ر نه وي بدل کړي. یا پخپله په حالنامه کې د پیر روښان دمرګ د کال په باب د (۹۸۰ هـ ق) سنې کوم نقیض قول نه وي پیدا سوی —او یا دروښانیانو په باب تر حالنامې بل ثقه ماخذ دحالنامې دغه خبره نه وي ساته کړي— دحالنامې دقول د رښتیا پرځای دی (۱)

دبایزید روښان آثار: —

دبایزید روښان له هغو آثارو څخه چی اوس سته داسې څرګند یږي چی بایزید په عربی او اسلامی علومو پوه و، په تفسیر او حدیث او فقه کې یې مطالعه درلوده او په تصوف کې یې نظراً او عملاً لوی لاس درلود او هم ثابیتږي چی بایزید په څلو رو ژبو (پښتو، فارسي، عربي او د پنجابي په یوه لهجه) پوهېده، ویلای او لیکلای یې سوه د پښتو دپاره یې په پښتو ژو-نی خبرې جوړولي او پارسیانو ته په پارسو، او هندیانو ته په هندکو— دده د لیکلو سو یو آثارو څخه تر اوسه دغه آثار معلوم دي:

۱— دپښتو رسم الخط:

پوهاند حبیبي لیکي چي: «داسې ښکاري چی پیر روښان دپښتو ژبې ځینې حروف چی مخصوص اصوات لري؟ او دعربي او فارسي حرو فو له اشکالو څخه هغه اصوات نه ز ده کیږي په یوه مخصوصه رساله کې تر تیب

۱— دروښان یاد — ۱۳۴، ۲۴۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوتوضيح كړل او دهغو دليكلو شكل يې وتـاكه- اكه دروښان شاگرد او دپښتو شاعر دولت چې وايـي :

افغانی لفظ مشكل ولوست كو يې نشته
ورته وشوه كننده ديار لس حرفونه(۱)

۲- صراط التوحيد : داكتاب بايزيد په(۹۷۸ ه ق) كال ليكلى او (۱۱۵) چاپى مخونه لرى، او دكتاب په پاى كى يې كښلي دى : « تصنيف اين رساله بايزيد مسكين انصاری قدس سره العزيز درسنه ثمان وسبعين وتسعمأ ونـامش «صراط التوحيد»نهاده، هر كه بخواند و بآن عمل نمايد بعلم توحيد بهره مندشـود و مسعود گردد اگر جای سهوی وخطايي افتاده باشد بايد كه برای آنكه اين مسكين بظاهر علم (نه)خوانده است (عفو گردد)» دحالنامې مؤلف ليكي چې روښان ددغه كتاب يو ه نسخه داكبرپاچادربارته هم استولې وه(نور تفصيل يې «دپښتو ادبياتو تاريخ» ددوهم ټوك په(۲۹۴) مخ كى تر(۲۹۸) مخ پورى راغلى دى)

۳- حالنامه: ددبستان مذاهب مؤلف ليكي چـې:« و حالنامه كتابى دارد كه درانجا احوال خود راباز گذارده» (۲) خو پخپله له حالنامې څخه چې په درى ژبه ده داسې معلوميږى چې ، اصلي مؤلف يې علي محمد مخلص د ا بابكر كنده اری زوى دی.نو ښايي چې دحالنامې لو مړنۍ برخه روښان ليكلى وی او بيانو

۱- ددولت لوانى ديوان -او ددې موضوع نور تفصيل « دپښتو ادبياتو تاريخ» ددوهم ټوك په(۲۹۰) مخ تر (۲۹۴) مخ پورى راغلى دى.

۲- دبستان مذاهب - ۲۵۱مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علي محمد مخلص و ر پسې بشپړه کړې وه او دده او لا دې حالات يې پکښې ز يات کړي وي (۱)

۴- مقصور المنو منين:

دبايزيد روښان بل اثر دی چې په عربي يې دخپل مشر زوی عمر په غوښتنه ليکلی دی او د روښان د دلي اصول بيانوي. ددې کتاب دوې قلمي نسخې ستهيوه په لاهور کې داره وا بله دا کتر محمد شفيع خيشکي سره وه او بله دحيدر آباد دکن په آصفيه کتابتون کې (نور معرفي يې د پښتو ادبياتو تاريخ ددوهم ټوک په (۳۰۰) مخ کې راغلې ده-

۵- فخرا لطالبين:

دا رساله يې د بدخشان د حکمران مير ز اسليمان په نامه هغه وخت وليکله او ورو يې ليږله چې ددې سيمې زيا ترو پاچهانو ته يې دخپل مسلک د تلقين او تبليغ ليکونه استول ددې اثر يادونه په حالنامه کې سوې ده خو نسخه يې لاتراوسه لاس ته نه ده راغلې ۶- خير البيان: دبايزيد روښان تر ټولو مهم او مشهور کتاب دی چې د پښتو په ادب کې خورا ارزښتنا که مقام لري- دا کتاب بايزيد په خلور وژبو د پښتو عربي فارسي او پنجابي) ليکلی چې فقط يوه نسخه يې تراوسه په دنيا کې پيدا سوې ده او هغه نسخه يو وار په ۱۹۶۷ م په جون کې دحافظ محمد عبدا القدوس قاسمي دعالمانه تحشيې او سريزې سره په پيښور کې د پښتو اکيډيمۍ له خوا چاپ سوې ده او بيا په (۱۳۵۳ ه ش) کال په کابل کې دادبياتو او بشري علومو پوهنځي له خوا عين نسخه عکاسي سوې او خپره سوې ده نوددې کتاب دزياتې پيژندنې د پاره دې ددواړو چاپي نسخو سريزوته رجوع وسي په تيره بيا د پيښور د چاپي نسخې دسريزې (۵۱) مخ ته تر (۹۲) مخ پورې

---

۱) نور تفصيل يې «د پښتو ادبياتو تاريخ» ددوهم ټوک په (۲۹۸) مخ کې راغلې دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-دبا یزید روښا ن یوه نوښور کی رساله :

د کابل دخطی نسخو په کتابتون کی یوه مجموعه سته چی په جیبی قطع یو خوقلمی رسالی پکښی راغونډی سوی دی، او یوی رسالی خو پانی د با یزید مسکین په نامه سته چی دعربی اوفارسی لیکنی بڼه یی هم د با یزید روښان نوروتالیفا تو ته ورته ښکاری خونوم یی معلوم نه دی مگر په یوه پانه کی یی :لیکلی سوی دی چی «قال با یزید مسکین» او هم په دی جملو ختمیږی:

«قال با یزید مسکین ابن عبدالله: راحت روح کان وصف الله وعزا به صفة البشریه فکل راحت یهلک عن الانسان بغیر وصف الرحمن . این رساله مختصر کردم تمام عالانش امن یا بند جاودان تمت تمام شد کار من نظام شد ، امید و ا رست با لطف باری همدان این شیخ نیعمت(کزا) مریدمیا روښان انصاری... تحریر فی تاریخ ۱۷ شهر شوال ۱۰۴۳ (۱۰۴۳ ق) (۱)

۸- مکتوبات : دا کتر جهانگیر په خپله یوه مقاله کی لیکی: «پیر روښان کی مکتوبات مین هی که ابرا هیم دانشمند مدینه کی رهنی والخ تهی (۲) خوخدای ته معلومه ده چی د پیرروښان دا مکتوبات دده دلیکنو مجموعه ده او که کوم بل اثردی.

۹- و اجیه د ی شلوک :

د پنجابی یو منظو م کتاب دی چی «او نکار ناتهه» تر تیب کړی دی او پیښو ر چاپ دخیرا لبیان مصحح او محشی مولاناقاسمی یي یادو نه کړي ده او لیکلی چی : «دځنی خلقو داخیال دی چی دا هم د بایـزید دی او دانظمونه دده دی» (۳) . ۱-د

---

(۱) دخیرالبیان سریزه -(۳۲) مخ کابل چاپ

(۲) او رنیتل کالج مگزین -(۱۹۵۵ فبرو ری-۹۳ مخ

(۳) دخیر البیان سر یزه - ۵ مخ - دپیښو ر چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبا یزیدروښان شعرونه : که څه هم د با یز ید رو ښا ن ښڼړ عروضی شعرونه لاتر اوسه لاسته نه دی را غلی، خو د ځینو قرا ینو او شوا هد و له مخې و یلای سو، چې بایز ید شعرونه و یلي دی. مثلاً اخو ند درو یزه لیکی : «و آن...بزبان افغانی شعر سیگفت ... و شعر های لا یعنی بافغانان می نمود...» (۱) پوهاند عبدالحی حبیبی هم د پښتو ادبیاتو په تاریخ کې د «معارف» په حواله لیکلی دی چه :«میر زا محمد حکیم پیر روښان په سیاه چاه کې قید کړی و، مگر پس له څه وخته چې یې و کتل دی هلته ژوندی و، او ډیر اشعار یې په دغه تورزندان کی و یلي وو ... » (۲) د حالنامې مصنف هم په صراحت سره وایی چې :
بایزیداو لسړی و چې، پښتو قصیدې، غزلی، رباعیات، قطعې و مثنوی یې جوړې کړی دي (۳) په دې توگه نو دبایزیدروښان په اشعارو کې څه شک نه پاته کیږی بلکه ځینې پوهان خپرونکی لادخیر البیان متن هم یو ډول شعر بولی او خپرنی یې پر کړی دی (۴).
۱۱-دبایزید سرودونه :
د حالنامې د لیکنې له مخې بایزیدروښان د پښتو موسیقې په برخه کې هم لوی خدمت کړی دی او هغه داچې په پښتو موسیقی کی یی دسلوک او رزم سرودونه جوړ کړل او حالنامې دده له خو اداشپږ جوړ کړل سرودونه یاد کړی :

---

(۲) مخزن - قلمی نسخه
(۲) د پښتو ادبیا تو تاریخ-۲/۲۷۲ مخ
(۳) حالنامه، روښانیان دمغلو تاریکیان ۳۵ مخ، پښتو مجله ۲ کال ۴ گڼه، د روښان یاد -۱۷۲ مخ (۴) دخیرالبیان سریزه ۸۱-۵ مخ دپوهاند رشاد لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناسری(دهناسری) پنځه پر دي، خلو ر پر دی، دري پر دي، دجنگ آهنگ. دشهادت مقام »(۱)

دبایزید روښان اولاد :

دبایزید روښان دري ماندینې وې:

«بي بي شمسو، تو ری ادی، دنی »چې له بي بي شمسو څخه یې پنځه زامن :
«شیخ عمر، نو رالدین، خیر الدین، کمال الدین او جلال الدین» در لو دل، اوله تو ری ادی څخه یې یو زوی «دو لت» او دمیر من دنی څخه یو زوی «الله داد» در لو د. یوه لو ریې « کمال خاتون » نو میدله چې دپاینده خان زوی ته یې ور کړې وه ، او د نورو لو نو پته یې معلومه نه ده چې در لو دلې یې: که نه (۲) .

مأخذونه :

۱ـ خیر البیان ـ دپښتو ر یو نیو رستی د پښتو اکیډیمی چاپ ـ په ۱۹۶۷م کی ـ دحافظ محمدعبدالقدوس قاسمی تر تیب تدو ین او حو اشی ـ ددیباچې له لو مړی مخ څخه تر ۹۲) مخ پو ری

۲ـ خیر البیان ـ دکابل عکسی چاپ په ۱۳۵۳ ه ش کال کی ـ دپو هاند عبدالحی حبیبی سر یز ه ـ له لو مړی مخ څخه تر ۴۳ مخ پو ری، او دپو هاند عبدالشکو ر رشاد لیکنه ـ ۸۱ مخ

---

(۱) درو ښان یاد ـ ۱۷۳ مخ د ښاغلی رفیع لیکنه

(۲) دبایزید دداو لاد مفصله شجره او ددوی سیاسی مو قف د پښتو رچاپ د خیر البیان د سر یزی په (۳۳) مخ کی تر (۳۸) مخ پو ری دمو لانا قاسمی په قلم لوستلای شئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دروښان یاد-دپښتو ټولنې چاپ‌چې په ۱۳۵۵ هـ ش کال‌د بایزیدروښان دنړیوال سمینار دمقالو مجموعه ده .

۴- دپښتو دادبیاتو تاریخ :

دپوهاند حبیبي تألیف چې په ۱۳۴۲ هـ ش کال دپښتو ټولنې له‌خوا چاپ سوی دی دوهم ټوک له ۲۰۵ مخ‌څخه‌تر ۳۶۸ مخ پورې .

۵ - حالنامه -دعلي محمد مخلص‌تألیف،قلمي نسخه -چې‌دهند دعلیګړ په ختیځ کتابتو ن کې په(۲۹۰/۳۷۰) نومره خوندی‌ده او ۲۶۵ مخونه لري .

۶-صراط‌التوحید :

دبایزید روښان‌اثر‌چې‌په(۹۷۸ هق)کال‌یې لیکلی او په(۱۹۵۲م) کال‌په ۱۱۶ مخو کې په‌پیښور کې چاپ‌سوی دی .

۷- ددولت لوانې دیوان :

چې په ۱۳۵۳ هـ ش‌کال دپشتوټولنې له‌خوا په‌کابل کې چاپ سوی دی.

۸- تذکرة الابرارو لاشرار :

داخوندرویزه‌تألیف -چې‌په (۱۰۲۱ هق) کال‌یې‌لیکلی او په(۱۳۰۹) کال‌په‌هند و پریس مطبعه کې چاپ سوی‌وی .

۹-مخزن الاسلام:داخوندرویزه‌مشهور تألیف چې‌قلمي‌نسخې‌یې‌خوراز یاتې دي .

۱۰-تاریخ مرصع :

دافضل‌خان خټک تألیف- چې په ۱۹۷۴م کال د ښاغلي دوست محمد کامل په مقابله ، تصحیح اوتحشیه په پیښور کې چاپ سوی‌دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- تذکرة الاولیا - د میر احمد شاه رضوانی تألیف دلاهور چاپ .

۱۲- دبستان مذاهب :

د محسن فانی کشمیری او یادسو بد شاه زردشتی تألیف .

۱۳- اسلامی دائرة المعارف دوهم چاپ لوسری ټوک -۱۲۳ مخ .

۱۴- پښتو مجله - دپیښور - د۱۹۵۷م کال دا کتوبر ګڼه - ۵مخ .

۱۵- ورکه خزانه - دښاغلی همیش خلیل - دپېښور چاپ -۲/۱۳مخ ،

۱۶- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - دکابل چاپ - ۹۴مخ دپوهاند حبیبي تألیف .

۱٤٤۹ بایزید دوری هروی :

د میر نظام زوی چی تخلص یې «دوری» او مشهور په «میردوری» و ، د خپل وخت له نومیالیو خطاطانو او شاعرانو څخه بلل سوی دی .

څنګه چې یې خپل ځان د امیرانو له اولادی څخه با له نو د خپل نامه په سر کی یې د «سلطان» کلمه راوړه او داستاد میرعلی هروی د لوسړی درجې له شاگردانو څخه وچی دغه استادورته زیاته توجه درلوده او دی یې د «فرزند» په خطاب یاداوه اوهم د میرعلی د لیک په ځینو ټوټو کی داسی لیکلی سوی دی :

«بجهته فرزند عزتمند مولانا سلطان بایزید شهیر بدوری» له هرا ته هندوستان ته تللی او هلته دا کبر پاچا (۹۶۳-۹۳۷ھ) په ملازمانو کی شامل سوی وچی د طبقات اکبری مولف یې د اکبرپا چا د ربار له شاعرانو څخه ګڼی او لیکی چی ده ته دا کبرپاچا له خوا د «کاتب الملک» خطاب ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی و. د ژوند په پای کی دمحج دپاره سکی ته ولاړ، او په (۱۹۶۸)
کال په او بو کښی ډوب او مړ سو.
په نستعلیق لیک کی یې لوی لاس درلود، او دهند وستان د کپور
دربلست په کتابتون کی د امیر خسرو ددولړ انی او خضر خانی
مثنوی یو ه نسخه دده په جلی ښکلی لیک ستهٔ چی په دی جمله تماسیږی
« الفقیر الحقیر المذنب سلطان بایزید بن میر نظام مشهور بد و ری بتاریخ شهر
محرم الحرام سنهٔ ۹۷۶ »
یو ه بله سر قعه تو ته دده په ښکلی لیک داستانبو ل د خزینهٔ او قاف په
کتابتو ن کی سته چې په پای کی یې داسی لیکلی شوی دی :
« الفقیر المذنب سلطان بایزید دو ری غفر ذو نو به ... »
دده د لیک یو ه بله شکلی تو ته یې په مکه کی لیکلې چی د خانم پر و ین
شیبانی په خصو صی مجموعه کښی ستهٔ او پای یې د اسی دی :
« العبد کا تب الملک المشتهر بد و ری غفر ذ نو به فی تا ریخ شهر شوا ل
سنهٔ ۹۸۵ هـ تحریراً فی مکه ا لمشرفه »
مأ خذ :
احوا ل و آثا ر خوشنو یسان - ۱ ر ۹۵ مخ

۱۴۵۰- بایزید لودی :

خو اجه بایزید لـو دی دسلـطان بهلو ل لو دی زوی و، چـی مو ریې
«شمسو» یا «شمسیه» یا «شمسی» نو میده.
په (۸۵۴ هـ ق) کال نو ی زلمی و ، چی پلا ر یـې سر هند او دیپالپو ر ته
و لاړ او د ډ هلي نیابت یې ده او خانجها ن لو دی ته پر یښو د ، بیاچی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د « بدايون » سیمه سلطان بهلول ونیولهنو دی بېد هغی سیمی واکمن وټاکه ځو چی د سلطان د ژوند په وروستیو کلو کی د خپل نو کر لـه لاسه ووا ژه سو .

دده دیوه زوی نوم اعظم همایون په تاریخو کی راوړه سوی دی چی د نیکه په ژوند د کالپی د سیمی واکمن و. او د سلطان بهلول د مړینی پهوخت کی ځینی پښتانه امیران دې ته تینګ و، چی دیدی ولیعهد وټاکل سی او دسلطان سکندر په وختو کی د«لکهنوتی» کی واکمن وټاکل سو .

ماخذونه :

۱ـ لودی پښتانه

دپو هاندرشا دلیکنه - ۱۱۲ مخ

۲- مر قع افغان -۷۰ مخ

۳- تاریخ سلطانی

۱۴۵۱ـ بایسنغرمیرزا:

د شاهرخ میرزاد ریم زوی او دامیر تیمور کورګانی نمسی پههرات کی دګورګانی سلاطینو دکهاله ډیر نومیالی هنرمند او هنرپالو نکی اوفاضل شهزاده و ،چی د (۷۹۹) کال د ذیحجې دمیاشتی په یوویشتمه د جمعی په شپه (۱) او یا په

---

(۱) حبیب السیر - ۳/۳۳ مخ لنت التواریخ

-۱۹۱مخ دیحیی قزوینی تالیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

هل روایت په (۸۰۲ ه ق) کال کی (۱) زیږیدلی دی ، او سوریې د افغانستان د نهمی هجری پیړی نومیالی ملکه گوهر شاد بیگمه وه .

څنگه چې بایسنغر میرزا د گورگانی شهزادگانو په منځ کی د ښه ذکاوت او لوی استعداد خاوند و ، نو په (۸۱۷ ه ق) د خپل پلار شاهرخ میرزا له خوا د طوس او مشهدو او ابیورد او شملقان او جرسغان او خبوشان او مازندران او استرآباد او شالستان او کبود جامه د ولایاتو او دجرجان دسیمو حکومت ده ته وسپارل سو او څه موده وروسته چې شاهرخ میرزا ته دخپل زوی عقلمندی او په کار پوهنه او د خلکو سره ښه رویه لا ښه څرگنده او ثابته سوه ، نو په (۸۱۹ ه ق) کال یې د خپل وزارت چاری ورو سپارلی چې رتبه یې د اوسنیو تشکیلاتو له مخې دصدراعظم او رئیس الوزراء درتبې سره سمه وه .

سربیره پر اداری چارو د بایسنغر میرزا ستر امتیاز او صفت ده دهنر پالنه وه ده کورنه یوازی د فضلا وا وهنرمندانو دروزنې او پالنې تاتوبی و بلکی دی پخپله هم لوی هنرمنداو درازراز فضایلو او کمالاتو خاوندو په تیره بیا په ښه خط لیکلو با لخاصه په ثلث خط کی د « پید ایش خط و خطاطان» دمولف په قول «یگانه زمان او نابغه دوران » و ، لکه چې

---

(۱) تذکره دولتشاهی سمرقندی - ۳۵۰مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلی سوی دی چې څلور رتنه د خطو طو د ساتې څلورستنې وې:
لو مړی بایسنغر دثلث په خط کې ،دو هم میر عما دد نستعلیق په خط
کې ، د ریم میر احمد نیر یزی د نسخ په خط کې او څلو رم درویش
عبدا لمجید تالقا تانی په شکسته خط کې .

د هنر پالنې په باب یې همد ایو ه خبره بس د ه چې سو رخان لیکی
چې ده په هرات کې یو کتابتو نجو ړکړی و ،
چې په هغه کې به تل څلو یښت تنه خو شنو یسان دکتابو په
استنسا خ او استکتاب بو خت وو ، سربیر ه پر هغو یو شمیر انځورګر
ګرانو نقاشانو ، رسامانو ، تذهیب کارانو او صحافانو به د
کتابو دنقاشی ،رسامی تذهیب جدول کشی او تجلید کارونه سرته رسول
ده د شاهانه د بد بی او برم او جلال سره سره هیڅکله د فضل
د خاوندانو په باب خپل احترام نه سپماوه ، او په خورا نما
نځنه او شاهانه بخښنو به یې د خط او تذهیب د پیر
نو سیالی استادان دځان سره ساتل او هغه به یې حما یه کول ،
د مثال په تو ګه هغه وخت چې احمدلر د هرات په مسجد جامع کې
پر شاهرخ حمله وکړه او هغه یې ټپی کړی نو د هغه د ملګری
په تو ریو نو سیالی خطاط مولانا معروف هم تورن شو او نږدی
وچې اعدام کړه شی ،خو د همدی بایسنغر میرزا په واسطه
له اعدامه وژغو رل شو .

مولانا جعفر خو شنو یس دده د کتابتون د رئیس حیثیت در لو د چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه په پلمار نه د خطاو تذهيب نو ميا ليو استادانو د بايسنغر ميرزا دباره د ډېر ښکلې او نفيس آثار منځ ته راوړل چې اوس لا هم د جهان په مشهورو موزيمو او لويو کتابتونو کې د بايسنغر ميرزا د کتابتون دښکلو خطي کتابو نسخې سته .

حافظ ابرو خپل لوی تاريخ د بايسنغر په نامه وليکه چې په « زبدة التواريخ » مشهور دی او فصيحي خوافي يې «مجمع التواريخ سلطاني» بولي ، چې ظاهراً په (۸۲۹ هيا ۸۳۰ هـ) کال بشپړ سوی دی ددهٔ په امر د فردوسي شاهنامه ساندې يوه مقدمه هم ليکلې سوې ده چې ملک الشعرا بهار د خپل کتاب «سبک شناسي» ددريم توک په ۱۹۰ مخ کې وربانديي تنقيد کړی ليکي چې : سوزگوهرشاد بيگم په مسجد کې ښخ دی . د دولتشاه سمرقندی دده د مړينې پېښه او نېټه داسې ليکلې ده : «شبي از فرط شراب بفرمان رب الارباب بجوار ب گران فتار گرفتار شد و سکتهٔ هرات سبب آن وفات راسکته پنداشتند وقوع اين واقعه در دارالسلطنه هرات در باغ سپيد بود در شهور سنه سبع و ثلاثين و ثمانمائه (۸۳۷ هـ) و عمرا و سي او پنج دل بوده (۱) »

دهغه وخت يو بل فاضل د بايسنغر ميرزا د مړينې نېټه داسې په نظم کړې ده :

سلطان سعيد بايسنغر سحرم گفتا که بگو باهل عالم خبرم

«سرتاسر خلاف حقيقت و خلاف منطق و برضد تاريخ سي باشد .» .

---

(۱) په نورو تذکرو کې يې عمر ۳۸ کاله ګڼلې سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال بایسنغرمیرزا په خراسان کې په ښکلي خط دېرو ښکلو کتابو د لیکلو باني او مؤسس گڼل کېدای شي.

سربېره پر دې بایسنغر میرزا ددري او ترکي ژبې ښه شاعر هم و، دو لتشاه سمرقندي په خپله تذکره کې لیکي :

«جمالي داشت باکمال ... و از سلاطین روزگار بعداز خسرو پرویز چون بایسنقرسلطان کسی به عشرت و تجمل معاش نکرد ، شعر ترکی و فارسی را نیکو گفتی و فهمیدی، و به شش قلم خط نوشتی.... »

ددري ژبې دیوې غزل مطلع یې دا دی :

من رفتم و تاریخ وفاتم اینست «بادا بجهان عمر درازپدرم» (۸۳۷)

خو اسیر شاهي سبزواري په دې خلوریزه کې پر تولو بریالي ښکاري چې و یلي یې دي .

درماتم تو دهر بسی شیون کرد لاله همه خون دیده ه درداسن کرد
گل چست قبای ارغوانی بدرید قمری نمدسیاه درگردن کرد

بایسنغرمیرزا دری زامن پر وخت یې پلارژوندی و ، او دده دري زامن: میرزا رکن الدین علاءالدوله، میرزا سلطان محمد، میرزا ابو القاسم بابر پاتې سول.

او دده ددربار مشهور شاعران داوو :

بابا سودائی، مولانا یوسف امیری ،

ندیدم آن دورخ اکنون دو ماهست ولی مهر ، بسی درجان ما هست

او مقطع یې دا دی :

غلام روی او شد بایسنقر غلام روی خوبان پادشاهست

او دا مقطع په بل ځای کې داسې راغلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

گدای کوی خوبان پادشاهست   گدای کوی او شد بایسنقر

بایسنغر میرزا دموسیقی سره هم زیاته مینه درلوده، او دده په مجلس کی به نوموړی سندرغاړی لکه خواجه یوسف اندکانی چی پخپل وخت کی بی په مطربی او سندرو کی ساری نه درلود او نورحاضر وو، وایی چی د بایسنغر میرزا ورور سلطان ابراهیم میرزاچی په شیرازکی و، غوواړه له خپل وروره خخه د خواجه یوسف سندرغاړی غوښتنه وکړه چی شیرا ز ته یی ورواستوی خو بایسنغرمیرزا دا بیت ورولیږه:

مایوسف خونمی روشیم   تو سیم سیاه خود نگهدار...

بایسنغر میرزا سره له دی چی ټولو ښواوصافو یو عیاش زلمی و، او خوچی یی کولای سوه خپل ژوندیی په عیش او عشرت تیراوه او په عیش او عشرت کی د همغه افراط په نتیجه کی په ځوانه ځوانی کی د(۸۳۷ هق) کال ددریمی خور (جمادی الاول) په اوومه دشنبی په سهار د هرات دښار په «باغ سفید» کی مړ سو، او په مشهد کی دخپلی امیر شاهی سبز واری، مولانا کاتبی او امیر الدین نزل آبادی.

ماخذونه

۱- حبیب السیر -۳/۶۲۳ مخ .

۲- مجالس النفائس -۱۲۵ مخ . ۳- سبک شناسی - ۳/۹۱ مخ .

۴- تذکره دولتشاهی -۳۵۰ مخ - ۵- پیدایش خط و خطاطان -۱۴۲ مخ

۶- ددهخدالغتنامه (ب) ۶۲۲ مخ ۷- ازسعدی تاجامی -۴۳۱ مخ

۸- صورتگران و خوشنویسان هرات درعصر تیموریان -۶۳ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۴۵ـ بایسنغر میرزا عادلی :

دمحمود زوی، او د احمد نمسی او د ابوسعید گورگانی کړوسی دی‌چی له (۸۷۹هق کال څخه بیاتر ..۹ هق کال پوری) یې په‌بدخشان کی حکومت کاوه،دخپل‌وخت له‌نو میالیو فاضلا نو او خوشنو یسانو څخه و،چی‌دفضل او پوهی سره یې دصورت ښکلا هم درلو دله‌ـ شعر یې و ایه او په شعرکی یې «عادلی»تخلص کاوه . ښکلی نستعلیق خط یې لیکه چی دمجالس النفائس دخاوند په وینا سلطانعلی مشهدی خو واره دده نستعلیق خط ستا یلی دی .

دده‌له آثارو څخه یوه یوه ټوټه دبهرام میرزا په مرقع کی د استانبول دخزینه اوقاف په‌کتابتون کی‌ستهٔ چی‌په پای کی یې‌لیکی دی :« مشقه العبد بایسنغر »

یا دونه :

ددی بایسنغر او د شاهرخ دزوی او امیر تیمور دنمسی بایسنغرمیرزا سره باید اشتباه ونه سی،څکه چی هغه په ۸۳۷هق کال کی‌مړدی

ماخذ :

احوال وآثارخوشنو یسان - ۱/۹۶مخ

۱۴۵۲ بایقرا هروی :

دسلطان حسین میرزامشهور په «خاقان منصور، معزی‌السلطنه او ابو الغازی» دهرات دتمیوریانو د وروستی پاچالقب دی چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پېښې به یې د «سلطان حسین میرزا» تر نامه لاندې ددې کتاب د «س» په ردیف کې راوړو.

۱۴۵۳- بایي خان توخی:

دسلطان ملخي توخي (دمیر ویس نیکه ده موروني نیکه) زوی و، چې د پلار تر مړینې وروسته یې پر کلات او د کلات پر نورو سیمو حکمراني کوله، او داود ترنګ د رود پرغاړه د جختران په کلا کې اوسېده، او په پای کې په کوسه جګړه کې ووژل شو.

ماخذونه:

۱- پټه خزانه - تعلیقات ۲۵۸ مخ

۲- تاریخ سلطاني - ۶۰ مخ

۱۴۵۴- بېرخان سواتي:

د پښتو ژبې یو سواده او اسي شاعر و، شعر ونویې عوا مي بڼه درلوده او پرا ولسي آهنګو یې سم غزلې جوړولې. د (۱۳۱۶ ه ق) کال په شاوخوا کې سر دی - او دا سر وکې دده دی:

یو شي مې دې لېدلي په دنیا کې برا د ره .... نه پښتې لري نه سر

چالاک ده دې بې اندازه سبک ښکاریږي له نظره .... په منده ګرځندي

ماخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو -۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵۵ - ببن شاهوخيل لودي :

ميا ببن شاهو خيل لو دی د ميا عطا زوی دلو دی پاچهی له امير انو څخه و، او په هند کی يې د سر هند حکو مت د رلو د .

په (۹۳۲ هق) کال دسلطان ابراهيم تر مړ ينې وروسته يې تيت او پرک پښتانه پرځان را غو نډ کړ ل او «سنبهل» يې کلابند کی، د سنبهل واکمن ميا قاسم سنبهلی له ظهير الدين با بر څخه مر سته وغو ښتله با بر هم د بابا قشقه او هندو بيگ تر مشر ی لا ندی لښکری ور واليږ د و لي، خو پښتنو ما ته و کړه .

په (۹۳۳ ه ق)کال چې بابر په » بيانه» کی دسلطان محمو د او را نا سنکا په جگړ ه بو خت و، ميا ببن پر لکهنو بر يد و کی، او د مغو لو ا مير انو له لاسه يې وکيښ؛ بابر چې د بيانې له جگړ ی بر يالی و زگارسو نو يو لوی لښکر يې د محمد سلطان ميرزا تر مشر تا به لا ندی د «ببن» دځپلو لو د پاره وگماره دالښکر چی تر گنگا ور پو ر يو وت دبا بر په قو ل « ببن » لکهنو خو شی کړ .

په (۹۳۴ ه ق) کال چې په هند کی پښتنو امير انو جر گه وکړه او سلطان محمو د يې پاچا کړ، «ببن» هم په د غه جر گه گی ملی غړ ی و.

په (۹۳۴ هق) او په (۹۳۵ ه) کال چې سلطان محمو دلو دی دبابر سر ه جنگيده، دی يې له لو يو حر بی ارکانو څخه و؛ د(۹۴۲ ه ق) کال په شا وخو ا کی د پښتون شير شا ه سو ر ی مل سو .

په (۹۴۶ هق) کال لا ژو ندی و، او شير شاه ته يې دتخت کښيناستلو سلا و رکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه:

۱- لوی پښتانه - ۲۹۸مخ
۲- بابر نامه - ۱۷۱ مخ
۳- خورشید جهان - ۱۰۶مخ
۴- شوکت افغان -۳/۲۵۰ مخ

۱۴۵۶- ببوجانه:

میرمن حلیمه مشهوره په «ببوجانی» دعتیق الله خان لور، اود میرواعظه له اولادی څخه وه چې دپلارله خواسیده اود مور له خواد امیردوست محمدخان لمسۍ وه.

ببو جانه د امیرعبد الرحمن خان میرمنه وه او ربانده ی گرانه مانده ینه وه، چې په هوښیاری او ښکلاییې شهرت درلود، او هم یې له خلکو سره ډیره ښه رویه لرله، سخی او میړه مخې میرمن وه، او تر اوسه په لوړو کورنیو کې په ښه نامه یادیږی.

دی میرمنی کله کله په دری ژبه شعر ونه هم ویل چې د ښځو په مخصوص اخبار«ارشادالنسلو»ان کې چاپ شوی او ماته یې یو ازی دادری بیته دسرحوم محمد سرور گویا په واسطه لاس ته راغلی دی چې دلته یې دنمونې په توگه وړاندی کوم.

استقلال

از بر ای خدا بلند کنید | بر سر خود لوای استقلال
باد شیرین دهان ملت ما | یارب از میوه های استقلال
سرکشم بعد از ین بدیده خود | سرمه از خاک پای استقلال

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي چې یو وخت امیر عبد الرحمن خان د نرګسو یو ګیډی ورته ولیږله چې دې میرمنې دا بیت ورواستاوه:

نرګس صدبرګ ازدست شهنشاهم رسید
برسرخود ماندم وبرچشم ترمالیدمش

داهم وایي چې دامیرمن پر امیر عبد الرحمن خان د ونې ډیره ګرانه وه چې امیر ویل: «ماتر اوسه شعر نه دی ویلی خود بوجانې دپاره یې وایم" او دادوه بیتونه یې د هغې په ستاینه کې وویل:

مهدعلیا، صدرکبری بی بی عفت شیم
زانکه ازعزت شهش خوانده لست عیال محترم

الحق ازمادر نزاده دخترهمزاداو
صاحب علم و حیا ماوما یه جود وکرم

ماخذ:

پښتنې میرمنې -۵۲مخ دپښتوا .اثر -د کابل چاپ

۱۴۵۷- ببون منګل:

د پښتو ژبې تړو کی اوبز می شاعرو، شعر ونه یې پر اولسی اوزانو ویل.

دده ژوند د (۱۳۰۰ هش) کال په شاوخوا کی اټکل سوی دی - دپکتیا دمنګلو دسیمې په «لژه» کې اوسید، او دده دتو کو اشعار په هغه سیمه کې شهرت لری.

ما خذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵۸- ببی یا بیبنه :

دمو سی جان او ولی جان په شفاهي کیسه کې دموسی جان دمینې (گلمکی) خور «ببی» و ه چې دسهیلی خان ساندینه وه.

کله چې سهیلی خان دولی جان درځکې پهدعوه کې دهغه پر حق تیری وکړ، نو ببی ولی جان و تښتو له او خانته یې ماندینه کړه.

دولی جان زوی «میر ولی» چې د سهیلی خان سره پهجګړه کې سری د ببی لهنسه او دولی جان له ملاتړه و.

دامیر من دبیبنې په نامه هم یاده سوده.

ماخذ :

له «ملي هینداري» څخه ودشاغلي محمد ابراهیم عطائي یاد داشت

۱۴۵۹- بجلی چار سدی :

عبد الحنان دپښتو ژبې مبارزشاعرو، او دپښتو نستان د«خدایی خدمتګار» دسیاسی تحر یکك سره ئې اړه درلوده، او خپل اشعارئی زیاد تره دخپل وطن دآزادی دپاره ویل، جذابه او لهسوزه ډك شعر ونه یې ویلی و، په (۱۹۷۷ م) کال کې مړ دی او دپښتو نستا ن دچارسدې په سیمه کې او سیده دابیت دده دیوی بدلی سر دی :

سړی غیرتی پهکارهشوی دګلا نونوپهسرونوکی نښی دپسرلیدی دوطن پهسموغرونوکی

ماخذ :

فرهنګك زبان وادبیات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۰ـ بخت خان «جنرال»:

دنواب عبدالله خان او د هند په سلطانپور کي نوميالي پښتون و، لوړي د پرنگيانو په توپخانه کي نوکر سو، او په لبړه موده کي داو چتو افسرانو په قطار کي وگمارل سو.

دبخت خان په خته کي اسلام او پښتو دواړه ښه ځلانده ځانگړني اغلي و، ځکه نو پر ده دپر تگيانو سخت شه نه لگيده دعالمانو مجلسو، د غزا او جهاد د جرگو د پښتنو د تير تاريخ مطالعې او د پښتنولي نوم بخت خان دې ته تيار کړ، چي دپر نگي پر نوکري لعنت وو ايي او د ځان لپاره بله لاره خوښه کړي.

په (۱۸۵۷م - ۱۲۷۳هـ ق) کال چي له «ميرت» څخه تر کلکتي پوري په هندوستان کي د پرنگي خلاف دآزادي جنگ ونښت بخت خان درو هيلکهند په «بريلي» ښار کي و، له خپل پير حضرت سرفراز علي صاحب نه يې اجازت وا خيست او دآزادي په غزا کي شريک سو.

دحافظ رحمت خان نمسي د(نواب خان بهادرخان بړيڅي) د بخت خان په بخت او تدبير پر «بريلي» قبضه وکړه او ځا پېره ملک د هغه په اولکه کي راغي، بخت خان د «بهادرشاه» لقب ورته ورکړ «سو بها رام» يې د يوان (دفتردار) نياز محمد خان يې جرنيل او مدار علي خان يې سپه سالار وټاکه؛ لوړي «بدايوان» و نيو بيا ترفرخ آباد تېر سو، په بلب کړ هوروخوت، دلته دبهادرشاه (نواب خان بهادرخان بړيڅي) سکه جاري سوه.

خو غدارانو په پلوو، جاګیر او انعام انګریز له میدان صفا کړ، نواب خان بهادر خان یې په خپل مقصد کې ناکام کړ او بیا ګرفتار او په بریلي کې ځانسي سو.

ډهلي د ټولو هنګامو مرکز و، بخت خان د زمري په شان د (۱۸۵۷م = ۱۲۷۳هق) کال د جولائي په دوهمه ډهلي ته ورسېد. یوازې نه، بلکه د خور- لس زره روهیله فوځ، توپونه او ډېر وسلو سره جرنیل بخت‌خان په ډهلي ورننووت. د بخت خان او د بریلي غازیانو ډهلي ته د رسېدو خبر شهزاده مغل میرزا خپل پلار بهادر شاه ظفر د ډهلي پاچا ته ورکړ، بهادر شاه ظفر په ډېر اخلاص د جنرال بخت‌خان هرکلی وکه، او د «فرزند» خطاب ئې ورو باخښه، یو ښکلی ډال او د جواهرو ډکه توره یې ور عنایت کړه، په ټول ډهلي کې اعلان وسو، چې د ټول فوځ اعلی افسر جنرال بخت خان وټاکل سو.

جنرال بخت‌خان خپل فوځي دفتر بېل جوړ کیء، او د خپل شخصیت د انتظامي استعداد او قابلیت په وجه یې د فوځ په حیثیت کې ډېر زیاتي راووست. د جولائي په و- د جنګا ښ په ۷، جنرال بخت خان د لس زره فوځ سره پر انګریزي فوځ حمله وکړه او په «تیس هزاری» میدان کې یې ورته ماته ورکړه، آسونه، توپونه، وسلې او ډېر خیزونه د غازیانو په لاس ورغلل.

بیا د غازیانو د فوځ دوې پلټنې د ډنګو سو وسهر و، شپږ و توپونه او د ډېر و جنګي اسبابو سره د جنرال بخت خان په حکم «باغپت» ته رواني سوې چې انګریز- انو ته د پله جوړولو موقع ورنه کړي. برسېره پر هغه یولوی فوځ د جنګي سازاو سامان سره «علي‌پور» ته ولېږل سو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې غازیانو لو یه سوبه وکړه او چې د دې سوبې خبر جنرال بخت خان ته ورسېد په ټول ډهلي کې جوش او خروش پیدا سو، او د غازیانو حوصلې لا زیاتې سوې.

فوځ، عالمانو او عام اولس د جنرال بخت خان په مشرۍ د ځان او مال قربانۍ ته لا نور هم حاضر سول.

سر بېره پر هغو سلو عالمانو چې د جنرال بخت خان سره له «بریلي» او د بریلي له شاو خوا اخښه را غلي وو، نور ډېر عالمان له ټونک، جېپور، بهوپال، هانسي، حصار او اکرې څخه هم را ورسېدل، او د هندوستان په هر ځای کې چې هغه وخت دانګریزانو پر خلاف د آزادۍ چیغه او انقلاب را پورته سو د هغه مشر توب جنرال بخت خان کاوه، ځکه چې د هندوستان د بېلو بېلو ځایو د انقلابي فوځو سپهسالارانو به له جنرال بخت خان څخه هدایتونه اخیستل.

د هلي خلو رمیاشتي او خلو رو رځي د جنرال بخت خان په لاس کې و، خو له بده مرغه چې د جنرال بخت خان په لاره کې لوی خنډ شهزاده مغل میرزا و، ځکه چې بهادر شاه ظفر خپل زوی «مغل میرزا» ته چې بې تجربې، بېکاره او د دښمن له چل او فریب څخه بېخبره و، د ټولو فوځو سپهسالاري ورکړې وه، او بل داچې د شهزاده مغل میرزا خسر «میرزا الهی بخش» لوی بې ایمانه او دېر ننګي تالي خټ و، نو د هغه په لمسون د هند وانو هغو بنیا ګانو چې بخت خان ته یې د ده د فوځ د تنخواه دپاره پور ورکاوه، هغه پور یې پر جنرال بخت خان بند کې. له بلې خوا د غازیانو د با روتو او د ټوپک د ګولیو جوړولو ځای ته (چې د بېګم ثمر کور و) د حکیم احسن الله له خوا د انګریزانو په تحریک اور واچول سو، چې او سوه سنه ګولۍ او باروت او ډېر کاریګران یکښې وسوځېدل او دې کار د جنرال بخت خان داووه او یشتو زرو سپاهیانو وسلې بېکاره کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پادشاه «بهادر شاه ظفر» خو لا له اوله زړه ختلی و، او بیا نو الهي بخش څه داسې جادو، ورباندې پوکړ چې پادشاه له کلا څخه د همایون مقبرې ته د پناه وړلو د پاره وتښتید.

نو جنرال بخت خان هم مجبور سو دهلي پرېږدي، او د مخه تر پرېښوولو یې بهادر شاه ظفر ته په ډېر تأثر وویل:

«سره د دې چې پرنګیانو د دهلي ښار ونیو، خو زموږ ډېر څه تاوان سوی نه دی، ټول هندوستان زموږ سره دی، پادشاه دې بې تردده له ما سره روان سي، زه به په غرو کې داسې سورچې جوړې کړم چې د پرنګي شیطانانو ته به هم د هغه ځای پته و نه لګي، دهلي پایتخت دی خو فوځي کلا نه ده، په دې جنګ کې لویه خرابي دا وه چې شهزاده مغل میرزا د فوځ سپهسالار و، او دی د جنګ له فنه بې خبره و، دا نه وه ورته معلومه چې بې سر فوځ څنګه په قابو کې ساتل کېدای سي، که شهزاده زما په کارو کې ار و پېچ نه اچولای نو یقیناً چې د دې خو د سره فوځ په قوت به هم نو بیا انګریزي فوځ ته شکست ورکړی و، خو اوس هم څه تللي نه دي، او بیا بیا عرض کوم چې هیڅ تللي نه دي. د هر ریاست د خلکو زړونه زموږ سره دي، هغوی له پرنګیانو څخه بېزاره دي. او د هغوی دا یقین دی چې انګریزان په کراره کراره د هندوستان ټول ریاستونه هضمول غواړي. هر کله که زموږ پله لږ څه درنه سوله نو بیا ټول ریاستونه زموږ سرستي ته راوسېږي. د پادشاه پلار او نیکونو ډېر شکستونه او مصیبتونه ګاللي وو، هم بابر شاه او همایون او اکبر باندې تر دې زیات تکلیفونه راغلي وو، خو دوی خپله سعیه پرې نه ښووله، خو چې په آخر کې بریالي سول ...»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده دې خبر و پر بهادرشاه ظفر باندی هیڅ اغېزه ونه کړه ، او جنرال بخت خان چې د هندوستان بخت و ېږلوته راغلی و ، بهادرشاه ظفر له و ېږېد لو څخه انکار وکی او ده تر انکار وروسته نو جنرال بخت خان د خپل و ریلو ته فوځ سره له ډهلي څخه دلکنهو خواته رهی سو ، او لکنهو ته بیا د هند د جلال آباد ضلعی (هردوی) ته ولاړ .

بخت خان و لیده چې غداران هرځای و رته پیداسول ، دین خرخوونکی، وطن پلرونکی ، قوم بایلونکی په انګریز پرستۍ کی یو تر بل د مخه کېدی - نو یوه شپه د اسی د اولس له منځه غیب سو چې تر او سه پې نښانه بیامعلومه نه سوه .

مأخذ!

دپښتو قرائت دوولسم ټولګی دپاره د پوهاند عبدالشکور رشاد لیکنه ۱۳۳ مخ .

۱۴۶۱- بختک هلمندی :

د انوم د هوا سو په یوه افسانه کی راغلی دی چې په هلمند کی د دغی افسانې سره خلک آشنا دی :

وایي چې دسیستان پاچا خپل جنګی سالار ته چې «بختک» نومېد امر وکی ، چې د هلمند او ارغنداو دسیندو دیو ځای کېدو په سیمه کی یوه داسی ټینګه کلا جوړه کړی چې ماتیدونې دچادلاسه پوره نه وی ، او پاچا و رته وویل چې کلا باید دو نی ټینګه وی چې حتی زه یې هم ساته نکړای شم .

بختک راغی او دبست کلای جوړه کړه او کله چې یې کار پای ته ورساوه

نو پاچا ته یې خبر ورکړ چې کلا جوړه شوه، خو ددې کلا واکمن او پاچا زه پخپله یم. پاچا ته ډېر قهر ورغی او دیوه لښکر سره راغی خو هر څه چې یې وکړه کلا وفتح نه شوه - پاچا دوه کاله د کلا د دیوالو شا ته تېر کړل، او کله چې ناکامه پر شا تې نو بختک ته یې پیغام واستاوه چې: «دادې زه و لاړم کلا تا ته در پاته ده، خو دا په یاد لره چې ته نمک حرام سړی وې»

بیا نو بختک پاچا ته حال ورولېږه چې: «د کلا دروازې دې پرمخ خلاصې دي» کله چې پاچا کلا ته ورننوتې، نو وې لیدل چې بختک خپل سر پرېوه کنده ایښی دی او جلاد توره سر بېره پر نیولې ده.

بختک پاچا ته وویل: «دادې ستا د امر سره سم مې داسې کلا جوړه کړه چې حتی تا لا هم شا ته نه کړای شوای - ما دا خپل کار عملاً دروښود، اوس نو که مې ډېر جسارت کړی وي جلاد ته امر وکه چې سر مې پرې کړي» پاچا سمدستي بختک په غېږ کې ونیو او پرمخ یې مچ کې، او رتبه یې لا وړلوړه کړه.

اوس هم د بست په سیمه کې د «خشکاوې» پر سردار غنداو دروډ پر غاړه د بختک د کلا په نامه دیوې زړې کلا کنډوالې شته چې د «زختر کلا» یې هم بولي او د «بختر کلا» په نامه هم یادېږي.

مأخذ:

د ښاغلي محمد ابراهیم عطایي یادداښت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۲ـ بختناك خان خټك :

دخوشحال خان خټك نوسیالی زوی و ، چی پرخوشحال خان ډیرگران و ، او خوشحال یې په ځینو اشعارو کی یادکړی او ستایلی دی ـ لکه چی وایی :

بختناك هغه زلمی دی
نښته بل دده په رنګ

او (په ۱۰۹۷ هـ ق) کال چی بختناك خان مړ سو ، نو خوشحال خان یې داسی ویر کوی :

مړ کال چی دغواص دی (۱)
په هر لوری تیجن دی پر
«بخت ناك» په دوه هفتې شه
تر فانی جهانه تیر
ژوندی و ، دروېشت کاله
زلمی توب شو باندی زلیر
په رنګ د چنبې ګل و
چې تري تیل شي داجمیر
په خوبی لکه سلك و
په تقوی په طاعت ډیر
دپلار په زړه یې مرګ دی
لکه زخم د شمشیر

---

(۱) غواص = ۱۰۹۷ هـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که ډېر و ، نور غمونه
په دا غم شول واړه هېر

دخدای سره جنګ نه شي
که هرڅوو ی څوک دلېر

دخوشحال له نورو اشعارو څخه ښکاري چې بختناک خان دوباپه نساروغي

مړدی لکه چې وايي :

د غواص د کمال و با
خدای يې سه راوله بيا

« بختناک خان » سی پکښې و مړ
سور يې ، هم بو ته قضا

يو هلک يې و ، راپاتو
و رپسې شه ژرفنا

دبختناک خان سور دصاحب خان لور ، ديو چه خان نمسی او د ملک باره مهمند زی کړوسی وه ، چې پلار او نيکه يې د پښور په نوښار کی او سېدل .

مأخذونه :

---

(۱)- دخوشحال خان کليات- د کندهار چاپ ۵۳۷۰ ۹۵٦ ، ۹۷۳ مخونه

(۲)- تاريخ مرصع - د پېښور چاپ - ۲۵۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۳- بدايعي بلخي:

محمد د محمود زوی د سلطان محمود د غزنوي دو ختو له نوميالیو شاعرانو څخه و. هد ايت د مجمع الفصحاء په لف دده یادونه کړی ده او لیکلی یې دی چې ده د نوشیروان پند نامه په نظم ترجمه کړی ده چې دوه سوه بیته دی او اصل یې په پهلوی ژبه و (۱)

د اشعر د ده دی:

جهان چون عروس است با رنگ و بو | دریغا که داماد خوار است او
چو باشي جوان کار پیری بساز | که اندر جوانی نمانی دراز
ز پنجاه چون موی تو شد سپید | مدار از جوان زن، به نیکی امید
عروس جوان گفت با پیر شاه | که موی سفید است مار اسیاه
همیشه جوان و جوان مرد باش | ز دونی و بی حاصلی فرد باش
که نام جوان مرد اندر جهان | بود زنده نزد کهان و مهان
جوان مردی کارها بهتر است | جوان مردی از خوی پیغمبر است.

ماخذونه

۱ - ریحانة الادب - ۱ ر ۲۳۹ مخ
۲ - تاریخ نظم و نثر در ایران - ۱ ر ۳۵
د سعید نفیسی تالیف

---

۱ - مشهوره ترجمه یې ابن سینا ته منسوبه ده د «ظفرنامه» په نامه سعید نفیسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴٦۴- بدخشی :

ملک الشعراء و نامحمد دنهمی هجری پیړی دد ری ژ بی نو میالی شاعر او د تیمو ر یانو دشهز اده میر زا الغ بیگ معاصر و ، او میرز ا الغ بیگ و ر باندی ډیر پیر ز و ینه درلو- دله ، دبدخشان په اشکمش کی او سیداو په اشعار و کی یې «بدخشی» تخلص کاو ه . در یاض الشعر امؤلف یې نوم حمیداو وطن یې کندو ز بنو و لی دی او هم لیکی چی ده خپله علمی زده کړه په کندو ز کی بشپړه کړی وه ، په سمعا کی یې اوی لاس درلو دا و پدی فن کی یې یوه رساله هم لیکلی وه دالغ بیگ میر زا په ستاینه کی یې ډیری ا و ږ دې قصیدې و یلی دی چی دا د وه بیتو نه له هغو قصید وڅخه دی :

ای ز لف شب مثال ترا در بر آفتاب   از شب که دید سایه که افتدبر آفتاب

زاغی است طر ه تو همایو ن که آ شیان   بالا ی سر و دار د و ز یر پـر آ فتـا ب

په لو مړ ی سر کی بدخشی د الغ بیگ په دربار کی ډ یر احترام او عز ت درلو د خو په پای کی یې کار رند ی ته و رسید ا و دژ و ند طر ز یی و گر ځید چی په پا ی بیا پښیمانه سو ، او تو به یې وکښله او په (۹۳۲ هق) کال کی مړ د ی داغزله دده ده :

مشاطه آنکه موی ترا شانه ساخته   ارباب عقل راهمه دیوا نه ساخته

از قصه سکندر ودارا مگو له چرخ   بسیار از ان حکایت افسانه ساخته

پیمانه گیر و ساغر صهبا طلب که دو ر   سر ها بسی که ساغرو پیمانه ساخته

درسینه خر اب چو گنجیست مهر تو   کار امگا ه خو یش بو یرا نه ساخته

تا ساخته سگ تو سر آشنای خو یش   از خو یش و آشنا همه بیگانه ساخته

چشم «بدخشی » از پی ایثار مقدمت   هر د م هز ار گوهر یکدانه ساخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیتو نه هم دده دی:

خیال خنجرش دردیده بیخواب میگردد

بمثل ماهیی کاندر میان آب میگردد

زبر و زیر گر شود عالم

ای بدخشی چه غم که درگذرست

کاین جهان همچو شیشه ساعت

ساعتی زبر و ساعتی زیرست

ماخذونه:

---

۱ - مجالس النفاس -۹۲،۱۹۳ مخونه

۲ - اتشکده آذر - ۳۳۵ مخ

۳ - ریحانه الادب ۱-۲۴۰ مخ

۴ - الاعلام - د زرکلی ۱۵۳/۲ مخ

۵ - صبح گلشن - ۵٦ مخ

٦ - حبیب السیر - ۱٦۱/۳ مخ

۷ - لغتنامه ب -۷۳۸ مخ

۸ - پښتو آریانا دایره المعارف ۴- /۳۷۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۵- بدخشي :

ابو اسحق ابراهیم د هارون زوی د حدیثو نومیالی عالم و، حد یثونه د یسی د عیسی له زوی سلیمان ساگزی څخه اوریدلی، چې بیا له ده څخه د سعیدزوی علی روایت کړی دی .

ماخذ :

معجم البلدان- ۲ر ۹۳ مخ

۱۴۶۶- بدرالدین غزنوی :

نومیالی شیخ او صالح فقیه بدرالدین غزنوی چې په ډهلی کې او سید د چشتیه له ستر و شیخانو څخه وچې په کوچینوالی له غزنی څخه لاهور ته تللی او هلته یې ستد او له علوم ډ هغه ځای له لو یو پوهانو څخه لوستلی وو ؛ او هغه وخت چې یې واورید ل چې دده په هیواد کې د تاتارو د تاتار اوفتنې په سبب دده مور او پلار و ژلی سوی دی نو له لاهوره ډهلی ته ولاړ او هلته میشته سو ، چې بیا یې نو په طریقت کې د شیخ قطب الدین بختیار کاکی لاس و یو ، او تر څه مودې وروسته دهغه خلیفه سو ، او تر هغه وروسته د ډهلی په ښار کې د شیخ قطب الدین بختیار کاکی پر سجاده باندې کښیناوست او شیخ فریدالدین گنج شکر به دده د تذکیر مجلس ته ډیرو رتی-وایې-چې دسپین ږیرتوب په وخت کې هم د سماع شوقی و ، او سازته به د جذب په حال کې گډیده ، ځینو خلکو به د اعتراض گوته ورته یو له چې شیخ په دې سپینه ږیره رقصیږی خو ده به د هغو د خبر - و پروانه کو له او په جواب کې به یې ویل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«شیخ نه رقصیږی عشق رقصیږی، او هر ځای چې عشق وي دده رقص به هم وي»

هغه وچې په (۶۵۷ ه ق) کال په ډهلي کې سر سو او د شیخ قطب الدین بختیار دمزار دپښو خوا ته ښخ دی .

دخزینة الاصفیا مولف دده دمړینې د کال په باب داسې وایی :

بدر دین چون بخلد روشن شد ... سال ترحیل آن شه حق بین

کاشف راز اولیا فرما ... نیز پیر سعید بدرالدین

ماخذونه :

۱- خزینة الاصفیا ـــ ۲۸۵ مخ

۲- نزهة الخواطر-۱/۹۶ مخ ۳- اخبار الاخیار ـــ ۵۰ مخ

۱۴۶۷- بدرالدین هروی :

امام بدرالدین د نورالدین هروی زوی دعوفی په قول « نادره گیهان » او «زبده فضلاخراسان» و . د عوفي سره یې په هرات کې لیدلي، او دعلاالملک ابوبکر جاسجي په ستاینه کې شعرونه لري، او ډیری صلې یې اخیستې دي، دا غلو ریزی دده دی :

گفتي که بگاز غم سرت برگیرم

چون شمع زآتش رخت درگیرم

تا ظن نبری که دل زتو برگیرم

از تو نبرم ور برم از سر گیرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستی دارم چو کیسه باد تهی
وانگه گویی مکن سرا یاد تهی
این پرده مزن ورنه کنم ازدستت
چون چنگ دل خویش بفریاد تهی

بر روی بتم زباده چون رنگ افتاد
زآن روی میان من و دل جنگ افتاد
از چنگ هوی بازخریدم دل را
معشوق ترانه زن چو درچنگ افتاد

گه تاب کمند مشکبار تو کشم
گه غصه جزع پرخمار تو کشم
بر دل زنهال صبر یک شاخ نماند
آخر بکدام برگ بار تو کشم

ماخذونه :

۱ - لب الالباب-ا. ۲۵ مخ ۲- لغتنامه - ب - ۷۳۸ مخ

۱۳۶۸ - بدر حاجب غزنوی :

امیر بدر لوی حاجب دسلطان مسعو د غزنوی له خاصو سالاروانو ، او دسرای له حاجبانو څخه و .

په (۴۳۰ ه ق) کال دسرخس او په (۴۳۱ ه ق) کال دخوجان په ډگر وکې د سلجوقیانو سره په جگړو کې خورا ډیره مړانه ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه، چې د سلطان مسعود له خوا ډیر خلعتونه ومومندل .

ماخذ :

تاریخ بیهقی ۵۸، ۵۷۲،۵۸۸،۶۰۳،۶۱۰، او نور سرخونه .

۱۴۶۹ـ بدرطرخان بامیانی:

بدرطرخان بامیانی د اسد بن عبدالله د خراسان د امیر په وخت کې دختلان خپلواک حکمران و ، هغه وخت چې په (۱۱۷ ه ق) کال عاصم د خراسان له امارته مو قوف سو، او د هغه پرځای بیا اسد بن عبدالله کښېنوست،نو یو لښکر ئې د مصعب بن عمر و خزاعی په مشری ختلان ته راولیږه او بدرطرخان یې داماندو ر کولو په پلمه ځانته ور وغوښت؛ بدرطرخان یو سلیون درهمه پر خپله غاړه و منل،خو اسدور ته وویل چې :«ته یو غریب بامیانی سړی یې له ختلانه ووزه! »

بدرطرخان جواب ورکړی چې :

«ته خراسان ته دلسی. کو چنیو او ښانو سره راغلی،او که او س له دې ځایه و لاړسې نو ستاد ال به پنځه سوه او ښان هم یو نسی،او ماچې د خپل ژ لمیتوب و رځې دلته تېرې کړې او د اسال سې په تو ره گټلی دی نو څنگه په ته ئې لاس و و ز م؟»اسد ده د دې معقول جواب په مقابل کې په خښم سو ،او سره له دې چې داسان وعده یې و رسره کړې وه بدرطرخان یې په (۱۱۹ ه ق) کال کې و واژه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذونه :

۱-تاریخ طبری- ۲۶۳/۵ مخ ۲-الکامل-۵/۱۰۱ مخ
۳-افغانستان بعداز اسلام-۱/۱۸۵ مخ

۱۴۷۰-بدری غزنوی:

اصلنوم یې څرګند نه دی- خو د پلار نوم یې دعوفي په قول «احمد» و، په دری ژبه یې په وعظاو تنبیه کې اشعار و یل- دار باعي د ده ده:

زین سر تبت و جلال بر دا بر د
ایمن منشین ز دولت گر داگرد

امرو ز غمان خویش خو رمر دامرد
ز آن پیش که ز ینجا بروی در دادرد

مأخذ:

لباب الالباب-۲/۶۷ مخ

۱۴۷۱-بدل خان :

د پښتو ژبې حماسه ویونکی اولسی شاعر و، دنولسمې عیسوی پیړۍ په پای او دشلمې عیسوی پیړۍ په سر کې دبلوچستان په سیمو کې اوسېده د ده په اشعار و کې دانګر یزانو د استعمار پر ضد دمبارزې روحیه ښه څرګنده وه چې دده د پښتنو الې داحساساتو ترجماني یې کوله .

مأ خذ :

فر هنګ ز بان و ادبیات پښتو -۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۲ـ بدل خان یا بدی خان:

پښتنه بنګښ د صرف او نحو لوی استاد و، په هند کې او سېدا و علوم یې له مولوی محمد عیاض د ښخه زده کړي و.

فقیر او قانع سړی او پخپله سیمه کې د نامه خاوند و.

مأخذونه:

۱ـ تاریخ بنګښ ـ د مفتي ولي الله تألیف ـ ۴۴۳ مخ ۲ـ نزهة الخواطر ـ ۷/۸.

۳ـ د هند په تاریخ او مدنیت کې د افغانانو برخه ـ قلمی ۱۰۸ مخ

۱۴۷۳ـ بدیع الدین جوینی:

بدیع الدین اتابک جوینی د خپل وخت ښه د فضیلت خاوند او د دری ژبې شاعر و. ځو تصنیفونه یې درلودل، او د سلطان سنجر په دربار کې د ښه اعتبار خښتن ؤ. وایي چې و طواطده د سنجر له غضبه ژغورلی و.

دا توته یې د نجم الدین محمد په ویرنه کې ویلې وه:

نجم گردون محمد محمود
زیر ابر اجل جمال نهفت

او چو جان بود جان نمیر دو من
زنده را مرثیه ندانم گفت

مأخذ:

د سیستان ځنې پښتو انی مشاهیر ـ ۴۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۴ـ بدیع الزمان خراسانی:

ابو الفضل احمد دحسین زوی، دیحیی نمسی او دسعید کروسی، مشهور په بدیع الزمان همدانی دخراسان له حفاظو څخه و، په (۳۹۸ ه ق) کال په هرات کې مړ دی. دادوه تصنیفونه دده دي

۱ـ رسائل مشهورة

۲ـ المقامات

مأخذ:

هدية العارفين ـ ۱/۶۹ خ

۱۴۷۵ـ بدیع الزمان میرزا:

دسلطان حسین میرزا بایقرا زوی او په هرات کې دتیموریانو د کهول وروستی پاچا و، چې په (۹۱۱ هق) کال د پلار تر مړینې وروسته په هرات کې دپاچهۍ پر تخت کښېنوست، خو په (۹۱۳ ه) کال داوزبکو پاچاشاهي بیگ له ماوراالنهر څخه خراسان ته راغی او ددمسره یې جګړه وکړه، په جګړه کې بدیع الزمان میرزا مات سو او استرابادته ولاړ او له هغه ځایه یې شاه اسماعیل صفوی ته پناه وروړه، او هغه دتبریز په غازان کې نظر بند کی، او وه کاله په تبریز کې و.

په (۹۲۰ هق) کال چې عثمانی سلطان سلیم تبریز ونیو، نو بدیع الزمان دهغه سره اسلامبول ته ولاړ او په همهغه کال (۹۲۰ ه) دوبا په ناروغۍ په روم کې مړسو، او ددهسره یې سره دتیمور د کهول دپاچهۍ کمبله هم تو له سوه.

بدیع الزمان میرزا دخپل پلار او پاپه څېر ډېر هنرپالونکی پاچاو، او هم په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

یی دمختلفو لیکو په لیکلو کی لوی لاس او بنه مهارت درلود .

حاجی میرزا عبدالمحمد خان پخپل کتاب «پیدایش خط و خطاطان» کی دده شی باب لیکلی چی :

« در جمیع خطوط متداوله خاصه درخط نستعلیق یگانهٔ زمان بلکه اعجوبهٔ دوران بودی» ده په دری او ترکی ژبو بنه شعر و نه ویل . هغه وخت چی دده زوی « محمدمؤمن میرزا» دشهزاده مظفر سره په جگره کی ووژل سو دهغه په و پرنه کی یی دابیت ووایه

و زیدی ای صبا بر هم زدی گلهای رعنا را شکستی زان میان شاخ گل نورسته ما را

دابیتو نه هم دده دی :

چو رخسار تواز نوشیدن می لاله گون گردد درون من صراحی وار تا لب غرق خون گردد

مه من بی گل رویت دلم خون گشته چون لاله جگرهم از غم هجران شده پرکاله پرکاله

مأخذو نه :

۱- پیدایش خطو خطاطان- ۱۴۶ مخ

۲- خطو خطاطان- ۶۷ مخ

۳- دگلچین معنی - ۱۱۴ مخ

۴- مجالس النفائس - ۱۲۷ مخ

۵- قاموس - الاعلام ترکی ۲۰ - ۱۲۵۷

۶ - لغتنامه - ب- ۷۷۴ مخ

۷ - صورتگران وخوشنویسان هرات در عصر تیموریان- ۶۶ مخ

۸ - پشتو آریانا دائرة المعارف- ۴ - ۲۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۶- بدیع الزمان هروی :

احمد د حسین زوی ،د یحیی نمسی ،دسعید کړوسی او دبشر کوسی چې لقب یې «مهذب الدین »او کنیه یې «ابو الفضل»او شهرت یې«بدیع الزمان»و ،دخپل وخت نوسیالی ادیب او فاضل او مبدع شاعر او حافظ او منشي تېر سوی دی- په اصل کی دهمدان و،خو په هرات کی او سېد،او په هرات کی سړ او شخ دی.

دعربی په نثر او نظم کی یې ساری نه در لو،داو دصاحب بن عباد له ندیمانو څخه و .

در یحانه الادب مؤلف لیکی چی :

«شاعری است مبدع نامی ،حافظ کاتب منشی لغوی، از اکابر ادبای اسلام،در نظم و نثر عربی بی نظیر... کلمات او در نهایت فصاحت و بلاغت،در قوهٔ حافظه و بدیهه گوئی یگانه جهان و از اعاجیب دوران بود،قصیده های پنجاه بیتی تاشصت بیتی را بمجرد شنیدن حفظ میکرد و از اول تاآخر بدون تغییر حرفی فرو میخوانده،چهار ، پینج ورق از هر کتابی را فقط بایک دیدن حفظ می نمود و عیناً قرائت میکرد ،هرگاه نظم قصیده ای یاانشاء رساله ای را تصمیم میداد در همان دم،بدون تکلف انشا می نمود، بسا بودی،مکتوبی را که نوشتن آن را در نظر میگرفت از سطر آخرش شروع میکرد و بترتیب معکوس می نوشت و باو لش می رسانید ... »

ده د «مقامات بدیع الزمان» په نامه یو کتاب لیکلی چی. ډېر شهرت لری-و ایی چی په دی موضوع کی دالو مړی گام و ، چی اخیستی سوی دی، او نورو پوهانو لکه حریری او نورو دده اقتضا کړی ده ،څکه نوحریری دخپل کتاب « مقامات حریری» په مقدمه کی دبدیع الزمان دمقامات پرقدامت اعتراف کړی دی .

سربېره پر مقامات یې دشعر یو دیوان هم درلود،او هم دده درسائلو او لیکنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منشا آثو يوه مجموعه د «رسائل بديع الزمان» په نامه په يوه ټوك كي خوواره چاپ سوی، او د «الامالی» په نامه هم يو كتاب ده ته منسوب دی او ظاهراً همغه د مقامات كتاب دی.

دابوبكر خوارزمی سره ده ادبی مشاجری او په هغو كی ده بريالیتوب په معجم الا-دبا او نورو كتابو كی راغلی دی.

دی د (۳۷۸ - يا - ۳۹۸ هق) كال (۱) دوروستی خور (جمادی الآخر) په يوولسمه د جمعي په ورځ په هرات كی مړ دی، خو ځكه ايی مسموم سوی او ځوك وايی سكته يی كړی وه او مړ لانه و، خو چی په قبر كی يي كښېښود وه پر هوښ راغئی چيغه يي وكړه خلكو ده ږغ واورېد، غوښته يي بيرته يي له قبره راوباسی، خو ده زهره د قبر له بيری وچاودله، لاس يي پر ږيره نيولی مړ و. ده د معاصرو فاضلانو د ده په پرسپرينه ډيری ويرنی (مرثيې) ويلی دی.

مأخذ:

ريحانه الادب - ۲۴۳/۱ مخ

۱۴۷۷ - بديع اندجانی:

ملا محمد يوسف اندجانی د سلطان حسين ميرزا د دربار له فاضلانو څخه و، په معانی، بديع عروض او قافيه كی يي لوی لاس درلود، په (۸۹۷ هـ ق) كال كی مړ، او دا بيت ده دی.

---

(۱) دا كال د تأسل او څېړنی وړ دی.

(سؤلف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

گر باین آب و هوا کویت بو دمنز لگهم

نی زلال خضر بایدنی دم روح اللهم

مأ خـذ :

پښتوآر یانادائر ه‌المعارف ـ۳م/ ۳۸۰ مخ

۱۴۷۸- بدیع بلخی :

ابو محمدبدیع دمحمدزوی او دمحمو دبلخی نمسی ددری ژ بی پخو انی شاعراو دمنچیک او دقیقی معاصر و ،چی دڅلرمی هجری پیړی په دو همه نیمایی بر خه کی یی ژ و نـدکاو ه.

هدایت په‌مجمع الفصحأ کی دده‌نو م«بدایعی» لیکلی‌او و یلی‌یی‌دی‌چی دسلطان محمو د غز نوی‌دعصر شاعر و ،او دنو شیر و ان«پندنامه«یی‌په‌نظم کړې ده ،خو ډا کتر ذبیح الله‌صفالیکی‌چی ښایی«بدیعی» او «بدایعی » دوه تنه‌وی ځکه‌چی‌دنو شیر و ان هغه پندنامه چی بدایعی ته‌منسو بده‌د پنځمی پیړی اشعارو ته ورته ده، او باید چی‌ویو نکی یی‌په‌غزنوی‌دو ره کی او سیدلی وی.

هدایت‌دهغی‌منظو مي‌یو ه‌بر خه پخپله تذکره کی را وړی ده ، اوشـفر هغه‌د « راحة الانسان » په نامه په (۳۰۹) بیتو کی‌پخپلوفا رسی منتخبا توکی راوړی ، او ښاغلی سعید نفیسی هم هغه دنو شیر وان دپندنامی دپا رسی تر جمی سره د« سـهـر» په مجله کی را نقل کـړ ی ده .

دا شعر و نه دده دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو ای روی زمین راشد مطرز

بصفای آب دریای بقرمز

نفیر ابر فروردی بر آمد

ز بانگ مرغ بانگ رود عاجز

بدان منگر که می منعیست میخور

لوقت الورد شرب الخمر جایز

نگاری باید اکنون خلخی زاد

بر خسار هبت چین را مجاهز

بمیدان نشاط اندر خرامد

نبشته بر قدح هل من مبارز

بیاد سید حران عالم

ابو یحیی الذی یحیی به العز

همیشه نام اورا آفرین جفت

همیشه عرض اورا مال محرز

مگر دای چرخ گردان جز بنیکی

بر ین رستم دل حاتم جو ایز

همه امرش بکام دل روان باد

همه آهنگ اورا دهر سو جز

بقای او بمعنی قول باری

بقای دشمنان چون بیت راجز

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه پو شې جو شن غفلت که روزی
تو با شې تیر محنت را نشانه
امـل باعمرت اندر نه بمعیار
نگه کن تـا کجاگر دد زمانه

مأ خذ و نه :

۱- تاریخ ادبیات درایران -۱/ ۳۲۲م مخ
۲- مجمع الفصحـا ۱/ ۱۷۳ مخ
۳- دمهر مجله -۲ کال -۲، ۳ گنـه

۱۴۷۹- بدیعی سجزی :

بدیع الدین بدیعی په ختهه ساگزی په سیستان کې د دری ژبې نوسیالی شاعر و ،چې په شپږ مه او او وه هجری پیړی کې یې ژوند کاوه ، داشعار و دیو ان یې درلو د چې له منځه تللی دی او په اشعارو کې «بدیعی »تخلص کاوه .

دعرفات العاشقین مؤلف تقی او حدی لیکی چې:

«حکیم بدیع الزمان الترکویی السجزی مو لدو منشاوی سجستا نوتر کو حصاریست که آنرا ترکو هم گو یند» .

د سیستان د تر کو په کلا کی او سید ، ځکه نو په «بدیع الدین تر کو »هم یادیده او دمکر ان د حاکم تاج الدین ابو الکارم ستاینډوی و ، اود هغه په ستاینه کې یی د یو ی قصیدی دوه لو مړی بیتو نه دادی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبحدم زخواب مستی چون درآمد آن پری　　آن جهان جان افزای و آن کمال دلبری

ز رچنان قدری ندارد این قدر باشد از آن　　کز جهان بر داشت جود شاه رسم چاکری

او هم د امیر عمادالدین سیما تگین په ستاینه کی قصیده ولری چی لو مړی بیت یې دا دی :

که دارد چو ن تو در عالم زخو بان جهان ای جان
دل از خارا خط از مینا رخ از دیبا لب از سرجان

بله قصیده یی دیمین الدو لته و الدین بهرامشاه په ستا ینه کی وه چی خو بیته یی دادی :

صبح آمد و بکشو د زمشر در مغلق
دیو ار جهان رخنه زد این سقف معلق
بر سفره اکسو ن سحر گنبد اطلس
بر داشت زروی طبق چرخ مطبق
بر تخت افق عالم پیر وزه قا را
گر دون کمر کش کلهی دا شت مغر ق
خیل شه روم ازطرف هند رسیدند
افروخته حراقه وافراخته بیرق
زاد ازدل شب صبح سبک روح جهانگیر
چون معنی بکر وسره از خاطر احمق

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا شیشهٔ ا فلا ک به سنگ سیه شب
بشکست وازوگشت روان راح سر وق
چو ن ظلمت باطل دل شب پنبه شد از صبح
صلا ح صفت سهر ندا کر دا ناالحق
ای لب شکر پسته دها ن بهر صبو حی
بر زن بر گ چنگ سر ا نگشت چو فندق
دریا فته ای بت چین وقت نگهد ار
چو ن یافت جهان رو نق بستان خو ر نق
آن پیر کهن سال جو ان طبع که دیدست
هم عز ت و هم خانه و هم خو اری را وق
بی زلف مشو ش شده یا ر د ر ین فـصل
آ را م نگیرد د ل عشا ق مشو ق
آراست عر و سان طو ی ساق چمن را
نو ر و ز به پیر ا یه تو سا عد در فق
شد حله کحلی بنفشه ز نما نو
شد شقه و ردی شقایق ز صبا شق
بوی‌سمن ا ز خلق خد او ند خبر داد
اندو د ه بدانست‌بکا فو ر مستحق
دار ای‌جهان دار یمین دو ل ودین
کز دو لت او یافت جهان ر تبت‌و ر و نق

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام شه عادل غازی که بحق اوست
برسالک زمانه سلک و مالک مطلق

در دعوی سافرندهی و سلک ستائی
از جمله شاهان جهان اوست مصدق

تأئید ازل بوده باقبال تو همراه
امداد ابد گشته بادبقای تو ملحق

بحر از کف راد تو فروشد بخود از رشد
آری نشگفتست اگر هست معمق

بر خوان جهان مایدهٔ رزق نیارد
بی سعی تو این کاس سیه کاسه ازرق

درگاه ترا چاکر ثابت قدم آید
دایم فلک ثابته ایست مطبق

بنده ز پی شعر عروسان مدیحت
آورده لالی سخنهای مسبق

بر عرصهٔ این لعب شهاسانده پیاده
فرزین معانی سخنهای فرزدق

سعدان فلک باتو مه و سال موافق
از بخت موفا و ز اقبال موفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده ژوند له (۶۱۲ ه ق) څخه تر (۶۱۸ ه ق) پوری یقینی دی .
داخلو رسیزه هم دده ده:

گل را چودم باد صبا خوار نهاد
از پوست برون آمدو بر خاک فتاد
بلبل چوبدید گفتش ای حورنژاد
بد کردی تو که تکیه کردی بر باد

مأخذونه:

۱- لب الالباب - ۹۳ مخ
۲- آریانامجله - د ۱۳۵۰ هش کال ۳ گنه ۳۵ مخ

۱۴۸۰ - بدیع هروی :

بدیع الزمان میرزا دسلطان میرزا خلف او دخپل پلار سارو نوسیالو څخه و ، او په (۹۲۰ ه ق) کال دو باپه نارو غی مړ سو . په دری ژبه یی شعر هم و ایه دالاندی پښتو نه نه دا دی :

سرا از جوانان شیرین شمائل
بجان منت است آنچه کردند بادل
کند منع ماشیخ شهر از جوانان
چگو ئیم اورا که پیریست جاهل

مأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳ / ۳۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۱- بدیعی هروی :

مولانا یوسف بدیعی اصلاً د سرخس او د دری ژبې شاعر و - که څه هم په لومړی سر کې یې د سندکمو الی په سبب په شعر کې خامی درلوده، خو هغه وخت چې هرات ته راغی او د مولانا صفائی سره او سید شعرونو یې دیر پوخ سو، په شعر کې یې بدیعی تخلص کاوه، او شوخ طبعانو به دده د حجب له کبله یوسف صفایی باله، او دی به له دې خبری څخه سوراوشین کیده، په عروضو او شعری صنعت هم ښه پوهید- په سرخس کې د، او د شیخ لقمان په خانقاه کې شیخ دی، په معما کې یې هم یوه رساله لیکلې وه، او په دې فن کې یې دیر کار کړی و دا معمایې د (منصور) په نامه ویلی وه :

مرا زان شد منور خانه چشم　　　　که آمد دوست درکاشانه چشم

دا بیت هم دده دی :

دری مقصود جویان مجمع البحرین شد صوفی

که بحری در برست از چشمه هر چشم گریانش

مأخذ :

مجالس النفائس- ۳۸ مخ

۱۴۸۲- بدیل ابوبکر هروی :

د احمد زوی او د محمد نمسی د حدیثونو سیالی عالم و، له هراته بغداد ته تللی او هلته یې حدیثونه له ابی العباس الاصم نیشاپوری، او د حسن له زوی منصور دینوری او د عبدالرحیم قناد له زوی علی څخه لوستلي وو .

مأخذ :

تاریخ بغداد - ۷/۱۳۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۳ ـ برامت :

د پښتو ژبې اولسي شاعر و، چې نوسيالي مستشرق داږمستېټرېې په خپل کتاب د «پښتنخوا دشعرهار وبهار» کې يادونه کړې ده، او داسې اټکل کيداى شي چې د (۱۲۵۰ هـ ق) کال په شاو خوا کې ژوندى و. دابد له دده ده :

د سپينې خولۍ دې شم قربان

پورته کړه چشمان

مخ دې آفتاب دمهتاب په شان بلېږي

بېل دې په پسو زه سور پيرز وان

پورته کړه چشمان

زما دلبره شمس و قمره

په مخ را پريږده تور زلفان

پورته کړه چشمان

زه «برامت» چې رنځور پروت يم کړيږم

که يو ځل راشي خپل چانان

ـ پورته کړه چشمان

البته دا بدله پراولسي وزن ويل سوې ده چې په مجلسو کې د اولسي آهنګ سره يو غول کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ :

۱- دپښتنو اد شعرهاروبها ۳۰ مخ دکابل چاپ

۲- پښتانه شعرا -۵۵۲ -

۱۴۸۴- براهیم :

دپښتو ژبی شاعر وچی یوازی یا دری هیو ز پخپل کتاب « کلید افغان » کی دده یوه غزله راوړی ده، خونو راشعار یی لاس ته رانغله - هغه غزله داده:

چی دعشق سوداپه سرکړم کله سردیم

سرپریکړی په میدان کی دعشق یزدیم

دعشق نوم ځکه په ما باندی صحیح شه

وچی شونډی لمدی سترګی ګونه زردیم

دیاداشت بهره به بیا سوسم اسیددی

لکه نن چی مشغول شوی په یاد ګردیم

که می سروسال دیار په سینه لاړ شی

خدای دی نه کاچی پری ګرم یا پری سردیم

تعلق هستی می دوا ړه پسی شا کړل

جریده دعشق په لارکی روان فردیم

دامن واخله چی په ګرد آلوده نشی

خسته پروت دستا په درکی لکه ګردیم

بی دردان دعشق له سوزه خبرنه شول

براهیم ځکه سنت یار د اهل دردیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ :

کلید افغانی-۳۸۹ مخ دکابل چاپ -

۱۴۸۵- برت نیکه :

سیدبرت‌نیکه په‌خته‌شین‌غری سیداو په‌پښتنو کی‌دلوی اوښه‌ناه‌خښتن‌و . د کو یټی دعبدالله‌خان‌دسیمی په‌لویه‌هدیره کی‌ښخ دی،اوسزارته‌یی‌عام‌وخاص‌ورځی،په‌زیاته ‌بیا ښځی ډیره عقیده‌و رسره‌لری .

دده‌زیارت د«دیسری»په زیارت‌هم مشهوردی،دعامو خلکو داعقیده‌دچی دده زیارت دنزلی دپاره یک په یک دی .

مأخذ :

دښاغلی سیال - سزارات - ۲۰ مخ

۱۴۸۶- برخورد اریا شمولی :

برخورد ا په خته‌ترین د پښتو ژبی اولسی شاعرو اود کندهار دپنجوایی دولسوالی دپاشمول‌په کلی کی‌اوسید،اود(۱۳۰۰ه)کال‌په‌شاوخوا کی‌یی‌ژوندکاوه. قلندره‌شربه‌فقیرسړی‌وء،او ډیرخوږاو زړه‌و رونکی آوازیی درلود، خوږی له سو زه‌ډ کی‌بدلی ویلی، دده دشعراوعشق داستانونه دهغه ځای په عوامو کی شهرت‌لری - دابدله دده د کلام نمونه ده :

د یار د غمه سی پر زړه باندی پر هاردی وای

دیهان‌په‌و ینو داسی‌رنگ‌لکه‌انار دی وای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیاردغمه د ققنس ناری و همه ـ وای
ترخولی‌به و باسم شین دو دلمبه به سمه ـ وای
کړه به‌دخدای وی زه به‌ستادلاسه‌سرمه وای
آسان یی سه‌بوله‌داداسی مشکل‌کاردی وای

دیاردغمه‌شپه اوورځ‌وهم فکرونه ـ وای
اوربه پسی کړم‌ددنیا په روزگارونه ـ وای
زړه راته وایی چه‌دځو نیسه‌پر غرونه ـ وای
چی‌ستاوصال‌وی هغه‌غرساته گلزاردی ـ وای

دیاردغمه‌به ناری کمه په زوره ـ وای
که‌څوک‌توست‌راباندی وای‌لورترلوره ـ وای
لکه پتنګ‌چی چاره نه لری بی‌اوره ـ وای
که ځان په سل کاله ساتم‌پای سی‌انګاردی ـ وای

ژوندون بی‌سه‌بوله چی تیرسوبی له یاره ـ وای
له‌دی ژوند و یارانو بس که برخوردار ـ وای
حاجت دی پر پرده د بی نیازو دروزگاره وای
هغه‌یار غواړه چی‌دی پس‌له سرکه یاردی ـ وای

برخوردار په‌پا شمول کی‌سړ اوهم‌هلته ښخ دی .

ماخذ :

پښتانه شعرا ـ ۲/۳۵۵ ـ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۷ـ برخوردار خان اڅکزی :

د احمدشاه بابا د دربار له مخورو او نوميالیو درباريانو څخه و، چې لوړی «دقابوچي باشي» منصب درلود، او د درباری تشريفاتو په ډله کې درلودله، خو وروسته د ټولو محروسه هيوادو د باقياتو تحصيل هم ده ته وسپارل شو، پر احمدشاه بابا باندې د يرګران و او د ګناهګارانو په باب يې د ده شفاعت منانه. د (تاريخ احمدشاهی) مولف محمود الحسيني دی په داسې القابو يادوي (عاليجاه رفيع جايګاه رکن الدوله العليه العاليه موتمن السلطنت البهيته القاآينه، مقرب الخاقان برخوردار خان) او د احمدشاه بابا سره په ټولو غزاګانو کې ملګری، او د احمدشاه بابا د مړينې په کال هم ژوندی و، او احمدشاه بابا چې ناروغه شو، نو ده مشوره وکړه چې د استراحت د پاره د توبې غره ته ولاړ شي .

محمود الحسيني بل ځای دی :

« رفيع جايګاه معتمد درګاه خلافت پناه و مخلص بلا اشتباه مقرب الخاقان برخوردار خان» په عنوان ليکي .

بل ځای چې ديوه شفاعت کوی او شفاعت يې منل کيږی په « تاريخ احمدشاهی» کې داسې راغلی دی :

«مراحم شاهنشاهی بپاس جانب خان سعادت نشان که از فدويان خاص حضرت ظل الهی است ملتمس او را بعز قبول موصول ساخته لشکر را از ستيز و آويز منع فرمودند ...»

مأخذ :

تاريخ احمد شاهی ـ د مسکو عکسی چاپ ـ ۲۰۱/ ۷۱،۳۴۷،۳۲۲،۵۳۸،۵۶۸،۵ ۱۲۷۲ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۸ـ برخوردار فراهي :

میرزا برخوردار دمحمود ترکمان فراهي زوی دخپل وخت لیکوال و ، یو کتاب يې د «محبوب القلوب» په نامه دخپلو مسافرتو په باب لیکلی دی، او له هغه څخه څرګندیږي چې ده داتلسمې پیړۍ په پای یادنو لسمې پیړۍ په سر کې ژوندکاوه.

دفراه د«پښتو» په کلي کې اوس هم دیوې کلا کنډوالې لیده کیږي د میرزا برخوردار په نامه یادیږي - په دري ژبه يې شعر هم وايه - دابيتونه دده دي :

الهي بزرگي وحشمت تر است
سرافرازي و ملک و شوکت تر است

توئی روشني بخش جسم و حيات
توئی نـا ظم کشـور کا ئنات

توئی باني بارگـاه سپهر
فروزنده مشعل ماه و مهر

ترا سي سزد شاهي و سروري
سزا وار ذاتت بود برتري

مأخذ:

دسیستان څیني پخوانی مشاهیر - ۷۳' مخ

۱۴۸۹ـ برکت خان :

ددانو زوی دپښتو ژبې او لسي شاعر و ، او دځانګې میدان په هاشم خیلو کې اوسېده. شعرونه يې پر او لسي وزن داولسي آهنګو سره سم جوړول چې په عوامو کې يې شهرت درلود. د(۱۳۳۵ ه) کال په شاوخوا کې مړ دی. اودادده دیوې بدلې کسردی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ری دی‌و ریځې سپینه تنده‌دی‌میدان‌دی لیلا

وی ارمان‌ارمان دی لیلا

مأخذ :

فرهنگ‌زبان و ادبیات پښتو- ۳- ۷۳ مخ

۱۴۹۰- برم خراسانی :

یوسف دابراهیم زوی مشهور په«برم» خلیفه‌محمدمهدی‌ته‌پورته‌سو، ډېر خلک و رباندی راټول‌سوه،سرو الرود،تالقان ،جوزجان او پوشنگ یې ونیول .

خلیفه مهدی دمزید شیبانی زوی‌یزید‌دده‌سره‌دجګړی‌دپاره‌را‌ولیږه،یزید‌بریالی سو، برم‌یې بندی‌مهدی‌ته‌ولیږه، او په(۱۶۰ هـ ق) کال‌دخپلو ملګرو سره‌دجله پرجسر په دار وځړول سو .

مأخذونه :

۱- الاعلام- دزرکلی - ۹/۲۸۰ مخ

۲- لغتنامه -ب-۹۵۹ مخ

۱۴۹۱- برمک بلخی :

دهارون رشید خلیفه دمشهوروزیر یحیی بن‌خالدبرمکی‌نومیالی نیکه و، چی دده اولادی ته‌په تاریخ کی«برمکیان» یا«برامکه» وایی .

برمک دبلخ یو ډېر زړوراو نومیالی‌مشرو ،چی‌دعبدالملک مروان خدمت ته ورغئی او دلوی ندیم په‌توګه‌یې‌ډېر اعتبارو مونداو دعبدالملک‌هشام‌په‌وخت کی مسلمان سو ؛ بیایې نسل‌ډېر سو ، چی دمجمل التواریخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمؤلف‌په قول « همه خداوندان عقل وکفایت بودند »
دبرمکیانو دکورنۍ دنیکه گانو عنوان په‌اصل کی‌هغه عنوان او لقب‌و،
چی‌دبلخ د«بهار» دبودایی بودتون روحانی مشر ته‌ور کول کیده.
دانوسیالی برمک دخالد پلار او دهارون رشید خلیفه دمشهور وزیر یحیی
نیکه‌و.

مأخذ :

لغتنامه -ب-۱۰۹۶ مخ

۱۴۹۳ - برمکی :

ابو اسحاق ابراهیم دعمر زوی ، داحمد نمسی، دابراهیم کړوسی،داسماعیل
کوسی او دبهران کودی مشهور په«برمکی» دحدیثو لوی عالم‌و ،اود بغداد
په«برامکه» محله کی اوسید

حدیث یې دمالک قطیعی له‌زوی ابابکر ، دماسی‌له‌زوی اباسحمد، او دابراهیم
زیبی له‌زوی عبدالله، او له اباالفتح ازدی موصلی، او دسعدنسوی له‌زوی‌اسحاق
څخه اروېدلی، او په فقه کی‌د امام احمدبن حنبل دمذهب پیرو و.

دی د(۳۶۱ هق) کال دروژی په۹ ددوشنبی په شپه‌زیږېدلی، او د(۴۴۵
هق) کال‌دذی‌الحجی په‌اتمه دیکشنبی په‌ورځ په‌مکه کی‌مړ او دباب‌حرب
په‌هدیره کی‌ښخ دی

مأخذ :

تاریخ بغداد -۶-/۱۳۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۲ـ پرورده بلخي:

ابو محمد عبدالله د محمد زوی مشهور په پروردهٔ بلخي د دری ژبی شاعر و، او د غزنویانو پهوخت کی یې ژوند کاوه

عوفي یې داسې ستاینه:

«از معارف بلخ و صدور خراسان بوده است و در نوبت دولت آل ناصر بتنعم روزگار گذرانیده و او را یک یک فرداست که در نفس خود تمام است و اگر تمام کند از ذوق دور افتد و از لطف بی بهره ماند» دا بیتونه ده دی:

گر بر کشم این فرو شده پای از گل
هرگز نه هم بهیچ نامردم دل

بی خوابی را بدیده بر بستستم
و از دیدن خواب بیهده رستستم

لولو داری میان یاقوت اندر
ای زنده کنی مردهٔ تابوت اندر

ای خورد گل نیک ندانسته زبد
چندان گرهت ز مشک برلاله که زد

گویند مرا که خواجکی هست کریم
یک برگ کرم به که چنو شست کریم

مأخذ:

لباب الالباب ـ ۲/۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۳ ـ برهاتگین :

علامه بیرونی په خپل کتاب الهند کی لیکی چی برهاتگین دتگینانو لومړی پاچاو ،چی دیونانیانوتر سقوط وروسته یی په شرق کی دهندوی ځای ونیو ، او دتخاراوکندوز په سیموکی یی حکمرانی درلودله ، اویادده کورنی دهندوکش جنوبی سیموته راغله او دمیلادی اتمی پهوروستی دوهمه برخه کی یی په گندهاراکی یوکوچنی امارت جوړکړ

علامه بیرونی لیکی چی دبرهاتگین لهنسله ترشپیتوتنو پوری حکمرانان تیرسوی دی -

دتگین له کلمی څخه داهم اتکل کیدای سی چی دغزنو بانو دسلسلی دمؤسس سبکتگین اسلاف لکه بلکاتگین او البتگین او نور هم دبرهاتگین دکهاله پایخوروی

مأخذونه :

۱ـ افغانستان بعداز اسلام ـ ۱/۹۰ ۱مخ ۰ ۲ـ کتاب الهندالبیرو نی ـ ۹۰۳مخ

۱۴۹۴ ـ برهان الدین :

د پښتو ژبی اولسی شاعر و،او پراولسی او زانو یی جذاب شعرونه ویل دابیت دده دی :

برهان الدینه سرومال دی د جانان دی

که څه هم جانان خپل ځان لهتانه ژغوری

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۵۷ ـ مخ ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۵ـ برهان الدين ابوالحسن غزنوى:

امام برهان‌الدين ابولحسن علي دناصر غزنوي زوى ملقب په «بريانگر» دخپل وخت‌له نوميا ليو امامانو څخه و، په بغداد کې اوسېد او دحضرت سنايي غزنوي نژدې دوست و.

هغه‌وخت چې‌دغزني ظاهر بينو او متعصبو ملايانو دحضرت سنايي پر «حديقة الحقيقة وشريعة الطريقة» کتاب باندي چې«الهي‌نامه» يې‌هم بولي‌اعتراضونه وکړه نو سنايي مجبور سو خپل کتاب يې خپل‌دې‌لوى عالم دوست« بريانگر » ته ولېږه او له هغه څخه يې وغوښته چې هغه کتاب ددارالسلام پوهانو ته وښيي او سنايي‌دطاعنانو له‌طعنه وژغوري

هغه‌اشعار چې‌حضرت سنايي دخپل کتاب سره امام برهان الدين‌ته‌لېږلي‌وو، څو بيتونه يې دا دي:

تـو ببغداد شاد ومن نـاشاد	خود نگويى‌و رارسم‌فر ياد
سال ومه‌تر سناك واندهگين	مانده محبوس تربت‌غزنين
اين كتابى كه گفته‌ام در پند	چون رخ حورد لبرو دلبند
گرچه بسيار ديده تاليف	هيچ ديدى بدين صفت تصنيف
هرچه‌دانسته‌ام‌ز نوع‌علوم	كرده‌ام جمله خلق‌را معلوم
آنچه‌نص‌است‌وآنچه‌اخبارست	وزمشايخ هـرآنچه آثارست
اندرين‌نامه جملگى جمعست	مجلس روح‌را يـكى شمعست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یکسخن زین وعالمی دانش — همچو قرآن پارسی خوانش

این سخن را مطالعت فرمای — نیک و بد در جواب با زنمای

جاهلان جمله نا پسند کنند — و ز سر جهل ریشخند کنند

وانکه باشد سخن شناس وحکیم — همچو قرآن نهد و را تعظیم .

ما خذ :

تاریخ ادبیات در ایران - ۵۶۱/۲ مخ

۱۴۹۶- برهان الدین بلخی :

شیخ برهان الدین محمود دابی الخیراسعد بلخی زوی دخپل وخت له ستروپوهانو څخه و ، او د سلطان غیاث الدین بلبن په پاچهی کی یی په هند کی ژوندکاوه .

دشیخ عبدالحق محدث دهلوی په قول « بوفو رعلم و دانش و و جدو سماع جامع بود میان علوم شریعت و طریقت »

په دری ژبه یی صوفیانه شعر و نه هم و یل - دابیت دده دی :

گر کرست عام شد رفت زبرهان عذاب — ور بعمل حکم شدوه که چهاد یدنیست

دشمسی حوض شرقی پلوته مخ دی اودده دقبر د پښوخاوری یی دخوردی په توگه په کوچنیانو خوری چی علم ته یې ذهنونه پرانیستل سی

ما خذ :

اخبار الاخیارفی اسرار الابرار - ۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۷ ـ برهان الدین خلوندشاه بلخی :

د سید کمال الدین محمود زوی د خپل وخت نو میالی روحانی عالم و. د پلار تر ـ مړینې وروسته یې په بلخ کی دعلو مو زده کړې ته مخه کړه او په لږ وخت کی لوی عالم شو، او بیا یې د تصوف او سلوك لاره ونیوله، له بلخه هرات ته ولاړ او د هغه ځای د مشایخو سره یې صحبتونه وکړه، په تیره بیا شیخ بهاالدین عمر و سره تر ډېره پیدا کړه چی د مړینې پر وخت یې وصیت وکی چی زما د جنازې نمونځ دی دی وکړي. د شیخ بهاالدین عمر تر مړینې وروسته سید برهان الدین خاوندشاه بیرته له هراته بلخ ته راغی او په بلخ کی مړ سو، چی د سلطان احمد خضرویه په هدیره کی ښخ دی .

ده دری زامن پاته سوه چی امیرخواندمحمد ، او سیدنظام الدین سلطان احمد ، او سیدنعمت الله نومیدل .

ماخذ

رجال کتاب حبیب السیر - ۳۴۰ مخ

۱۴۹۸ ـ برهان الدین عطاالله هروی :

مولانا برهان الدین عطاالله رازی د هرات د زبرګانو له اولادې څخه و، چی د سلطان حسین بایقرا په وختو کی یې ژوند کاوه او د امیر علی ـ شیر نوایی ملګری و ، او د هغه وخت له نومیالیو فاضلانو او شاعرانو څخه ګڼل کیده ، او د هرات د شاهرخ میرزا په مدرسه کی په تدریس بوخت و، وایی چی ده په ادبی پانګه کی امیر علی ـ شیر نوایی لوی لاس درلود، او ده هم د امیرعلی شیر نوایی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاینه کی ډیری قصیدی ویلی دی .

هغه وخت چی پاچا امیر علی شیر ته دولتی مهر ورکی نو مولانا برهان‌الدین یی نیټه داسی منظومه کړه :

سپهر فلک جناب علی شیر کزشرف عاجز بودز حد کمالات او خرد

دیوان نشست خرشعبان بداد عدل از لطف شاه عادل والحق چنین سزد

چون مهر زد بدولت سلطان روزگار تاریخ شد همینکه «علی شیر مهر زد»

او داپیښه د (۸۷٦ ه) کال د برات په میاشت کی وه، خو عجیبه اتفاق دا سی پیښ سو چی لس کاله وروسته چی امیر علی شیر ورور امیر درویش علی ته دولتی مهر ورکړه سو هم مولانا د هغی پیښی د نیټی په باب دا ترکیب جوړ کی :

« درویش علی مهر زده »

بیا یی امیر علی شیر د امارت نیټه (۸۹۲ ه) داسی منظومه کړی ده :

آن میر علی شیر که دارد اوصاف برون زحد تقریر

چون کرد قبول با راسارت تاریخ شود « امارت امیر »

امیر علی شیر هم په خپله تذکره (مجالس النفائس) کی مولانا ښه ستایلی دی.

مولانا د بابر میرزا په نامه هم د معما یوه رسا له چی «جواهر الاسماء» نومید له لیکلی وه، چی له هغی رسالی څخه یی د ا معمایی بیت د «شاه بابر» په نامه ویلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس از بهار جوانی کشیم آه بحسرت

خزان عمر چو آخر رسید از پی غارت

د «جوانی» له کلمې څخه بې« شباب »اخیستې او د شباب بهار (ش) دی چې ورو سته «آه »ورسره سوه نو «شاه »ځینې جوړ سو، او د «خزن عمر » آخر «ر» ده چې دشباب له «باب » سره یو ځای سوه «بابر » سو)

مولانا برهان الدین عطاءالله رازی په (۹۰۲ هـ ق) کال کې مړدی.

ماخذونه :

۱- مجالس النفائس - ۹۱ مخ

۲- پښتو آریانادایرةالمعارف - ۳/۵۰۳ مخ

۱۴۹۹ برهان الدین لاغر بدخشي :

په خپل وخت کې د بدخشان له نوميالیو پوهانو او شاعرانو څخه و، پلار يې مير يوسف علی خان شهید او نیکه يې مير مير زاي کلان نوميدل .

پر شعر او يلو سربیره يې په نورو مستظرفه صنايعو کې لکه نقاشي، حکاکي ،زرگرۍ او رنگمالۍ کې لوی لاس درلود ، او په تیره بیا دورېښمين کاغذ په جوړولو کې دمهارت خاوندؤ ، اودآثار يې هم ليکلي وو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ آئینهٔ سکندری تفسیر

۲ـ روضتهٔ النور

۳ـ جام جم

۴ـ اخوان المجالس

۵ـ داشعار و دیوان

په (۱۲۹۱ هق) کال کی مړ دی .

ماخذ :

پښتو آریانا دایرة المعارف - ۴/۶۰۷ مخ

۱۵۰۰ـ برهان الدین محمود بلخی :

شیخ برهان الدین محمود دبلخی دابی الخیر اسعد بلخی زوی او د سلطان غیاث الدین بلبن په وختو کی په هند کی اوسید .

ښه لوی عالم و ، هم په شریعت او هم په طریقت کی مشهور و .

د مولانا برهان الدین سر غیناني د هدایی خاوند سره یې لید لی و ، په (۸۸۷ هق) کال کی مړ اوقبر یې په ډهلی کي د حوض شمس ختیزی خو اته دی ، اوعوام ورته ښه عقیده لری .

ماخذ :

تذکرهٔ علمای هند - ۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۱ـ برهان الدین هروی :

برهان الد ین حیدر هر وی د محمد زوی دملا سعد تفتا زانی له نو میالیو شا گر دانو څخه و، چې دخپل استاد پر «شرح کشاف » او «ایضاح المعانی »، او «فر ائض سر اجیه »یې حا شیې لیکلې دی ، او په (۸۳۰هق) کا ل کې مړ دی .

ماخذ :

ریحانة الادب - ۲۵٦/۱ مخ

۱۵۰۲ـ بر ها ن بلخی :

علي د حسین (یا حسن) زوی او د محمد نمسی د خپل وخت لهنو میالیو پو ها نو اولو یو حنفي فقها وڅخه و، چې ډ یر شهر ت یې د رلود ، او په «بر ها ن بلخي »معر وف و .

فقه یې په بخاراکې د عمر له زوی بر ها ن الد ین عبد العز یز څخه زده کړی وه، اوپه فقه او ا صو ل کې یې لوی لا س د رلود، و روسته یې بیاپه دمشق کې تد ریس کاوه او په (۵۴۸هق) کال کې مړ سو .

ما خذ ونه :

۱ـ ریحا نة الادب ـ۱/ ۲۵۴مخ

۲ـ فو اید البهیة ـ ۱۲۰ مخ

۳ـ لغتنا مه ـب ـ ۲۳۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۳- برهان خان:

د نادر زوی دپښتو ردهز اره دضلع د « بغی » اوسید ونکی د پښتو ژبی اولسی شاعراو داعلیحضرت احمدشاه بابا معاصر و.

په (۱۱۷۴ هق) کال چی لوی احمدشاه بابا د پانی پت پر ډگر سر هیتاـ نو ته تاریخی ساته ورکړه نو داسی ښکار یږی چی برهان خان هم دغا زیانو په ډله کی و ، ځکه چی د هغی تاریخی جگړی قصه یې داسی په نظم کړی ده لکه دی چی خپل دستر گو لیدلی حال بیانوی که دا اټکل سم وی نو دده ژوند هم تر ۱۱۷۴ هق کال پوری یقینی دی .

دده اشعار و په عو امو کی شهرت درلود ، اوفر انسوی ختیځ پو هاند «جم ډارمستتر » دپښتو نخوا په « ایبټ آباد » کی دده اولسی بد لی مو ندلی او په خپل کتاب «دپښتونخو ادشعر هاروبهار » کی یې را نقل کړی دی او هم لیکی چی برهان خان دخو اص خان او افضل خان ختټک جگړه اود آدم خان او درخانی قصه هم په پښتو نظم کړی ده چی دهغو نظمو نمو نی یې هم پخپل کتاب کی راوړی دی . دلته دلوی احمدشاه بابادغزاپه باب دده څو بیتونه دده د کلام دنمونی په توگه ددار مستتر کتاب را اخلو :

احمدشاه باذشاه په جار دا وویله
د غزا په نیت وو زمه له کابله

پښتنی مغلی لاندی کړی کفا رو
داخبره سی په زړه وگرځید له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا به‌قتل کړم کفار په هندوستان کی
یا به‌پرې کړ مه کله‌پرې‌باندی خپله (۱)

امیران وزیران وا ړه‌ترې چا پیروو
د غزا په مهم خوبش شوی پو بله

یو دپر شوو رځی یې‌نیته‌په مینځ کی یښوه
په ور نبی ورځ یې پیشخانه وویستله

چی‌دپرشمه ورځ پوره‌شوه‌بادشاه‌سورشه
په ډ پرواوښویی خزانه ولېږدوله

دپا دشاه‌درې‌لکه لښکر همه سواره‌وو
دهندوستان‌په‌لاری تله وا ړه‌خوشدله

پا د شاه‌خوورځی مقام په‌پیښورشه
داخون په زیارت پروت‌دعاغوښتله

او لیا ؤپرې غږ وکه روا نیږه
ستاعرضی شوله دخدای په درقبوله

پا د شاه لا ړ په‌خوکنوباندی‌ډیره‌شه
د میان عمرصاحب پوښتنه‌یې کوله

---

(۱)دابیت په‌پښتانه‌شعراءداسی راغلی :
یا به ننګ دپښتانه پېر ته‌پرځای کړم
یا به پایلم ککری پرې‌باندی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان عمر صاحب پرې ډېر ډېر مهربان شه
بادشاه سو ر پروه مدعا ددی وگټله

د پېښو ر او لیاو اړه د رسره شوه
ډېر گټ جنډه دی پو رته و ختله

بادشاه کوچ له خو کنو و کړو ان شه
دده له و یری سمه ټول و لړ زېدله

دا ټکټ په سیند یې دوه پوله تیار کړل
بادشاه پو ر یوت په مانجه یې میشته کړ له

هر سپاهی یی له ډېر یخو نه کم نه و
د رو تا س قلعه یی بی جنگ و اخستله

احمد شاه بادشاه غازی او هم سخی و
ټول جسه یی لکه شمع بلېد لـه

د باهو نه لکه فوځ و ر پسی ر اغئی
شپه او و رځ یې خالی نه وه له مز له

باهو و وی پښتو ن ز ماد جو اب نه دی
دده ز ړه کی لو یی ډېر ه تېر ېدلـه

سخا سخ شو جنگ یی جو ړ کړ په میدان کی
دو رو خـیی تـو پـخـانـه و چـلو لـه

سمندر خان مؤ من خان دو اړه شهیدان شو
د ا حمد شاه دز ړگی ستن و نړ ید لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه‌و رځی‌وه تیاره بیارنایی‌شوه   دبا هو تنه په زمکه لغزیدله
سر اتی په لو ردغم ناری سوری شوی
پښتانه تو ره یی هاله وسنله
باد شاه جنګ وګته هر څوک پری خوشحال شو
بیابرهان یی مدام ستا یی له غزله
ماخذونه :

۱ـ د پښتنخوادشعرها روبهار ۱۰۶۱۰۶۱ مخونه
۲ـ پښتانه شعر ا ـ ۱/۳۵۵مخ

۱۵۰۴ـ بر یا نګر غز نوی :

دحضرت‌سنایی‌غزنوی‌نژدی دوست او د خپل وخت‌له‌نو میا لیوا ماما نوڅخه‌و. (په همدی ردیف کی دی د(برها ن الدین ابو الحسن غز نوی نامه ته رجوع وسی)

۱۵۰۵ـ بر یم خا ن :

دپښتو ژبی ناظم و او یوه منظومه یې دآدم خان اودرخانی په کیسه کی چی مسعود بن‌عبدا لله‌لیکلې را غلې‌ده، او بر یم خان یې دلسمی‌هجری پیړی ناظم شو ولی دی ـاو په هغه کیسه کی‌داد ده یوه‌ناره ده :

خانه آدم‌خانه غلامان‌دی میر نی‌دی   یو تر بله ګړ ند ی د ی
پلو لیری که له مخه   دغه‌ستا دبلوستر ګی دخو نی د ی
ماخذ :

فر هنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۶- بړمکو-موسی جان :

دکاکړستان محلي روایت دی چی بړمکو اوموسی جان دوه سینان تیرسوی دی- په خته سپین تر ینان اوقبر ونه یې د هر نایی په سیمه کی خو کی نوسی کلی ته نژ دی سته- خنګ پر خنګ ښخ دی، او زیات شمیر خلک ورته عقیده لری .

ماخذ :

مزارات - د ښاغلی سیال کاکړ لیکنه -۹۵ مخ

۱۵۰۷- بزرجمهر قاینی :

ابو منصور قسیم د ابراهیم زوی دسبکتګین اوسلطان محمود غزنوی دوختو له نوسیا لیو امیرانو او ادیبانو اوشاعرانو څخه و ، په عربی او دری شعر کی استاد ګڼل کیده.

تعالبی یې خو عربی شعر و نه راوړی دی.

ماخذ ونه :

۱- لباب الالباب- ۱/۳۳ مخ

۲- لغتنامه- ب -۳۰۰ مخ

۱۵۰۸ بزرګ خواجه بدخشی :

دسید علی خواجه مهجور زوی د بدخشان له نوسیا لیو پوهانو اوشاعرانو څخه و.په دری ژبه یی ښه شعر ونه ویل ، اودژوند په پای کي په بخارا کي اوسید ،خو چي په (۱۳۳۹ھ ق) کال دبخارا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په انقلاب کې د «قبته الاسلام» څخه د دفاع په وخت کې ووژل سو.
په اشعارو کې یې مظلوم تخلص کاوه.
ماخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ ۴/۳۱۴ مخ

۱۵۰۹ـ بزگر علي محمد:

د محمد عثمان زوی د پښتو ژبې معاصر شاعرو، چې په (۱۹۰۰م) کال د گلستان په لاجورکې زیږیدلی او په (۱۹۶۶م) کال کې مړ دی.

په اشعارو کې یې «بزگر» تخلص کاوه، په اوږو پوهیده، په ملي او اجتماعي موضوعاتو کې یې شعرونه ویل، اودا شعرونو دیوان یې سته ـ دابیت ددهٔ دی:

پښتانه ځوانان دی وپالي پښتو　　　پښتني دي کړي دغو ړوالي پښتو

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۶ مخ

۱۵۱۰ـ بزرگ (میا)

مولانا میابزرگ ددوولسمې هجري پیړۍ له نومیالیو پوهانو او لیکوالو څخه و ـ دباجوړ په «شوو» کې اوسید، دديني علومو تدریس یې کاوه، په پښتو، عربي او دري پوهیده، او په (۱۱۸۲هق) کال یې دیوسف زلیخا کیسه له پارسي څخه په پښتو واړوله او لویه شرح یې با ندې ولیکله چې د درسي متن بڼه یې غوره کړې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هغې سیمې په دینې مدرسو کې تدریس کید له .

ما خذ :

فر هنګ زبان و اد بیات پښتو -۷۵ مخ

۱۵۱۱ـ بزم کا بلی :

دامیر عبدالرحمن خان دوختو شاعر و، چې له‌هند و ستانــه دامیر عبدالرحمن خان د بیر ته راتللو په باب کې يې ویلی و :

دوش دید م که یک مه تا بان
د ر بر م آ مد ست جلو ه کنا ن

ما خذ :

پښتو آ ریا نا دائر ة المعارف - ۳/۱۸۳ مخ

۱۵۱۲ـ بزمی خر اسانی :

ملا شاه حسین بزمی د خر ا سا ن له شا عر ا نو څخه و ، او« بزمی» یې تخلص کاوه ، په دری ژبه کې يې ښه طبع د رلو دلــهـ-دا بیت دده دی :

خشک سال هجر را باور اگر میداشتم
تخم مهر دلبر ان درسینه کې میکاشتم

ما خذ ونه :

۱- مجالس النفائس -۱۶۲مــخ
۲- لغــتنامه ــب - ۱۰۳۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۳- بزمی کندهاری :

مولانا بزمی د دری ژبې شاعر اصلاً کندهار او دادای قلی خان له شاعرانو څخه و .

په طریقت کې یې شیخ نظام تاینپری ته عقیده درلودله .

په شعر کې یې د سلمان ساوجی د قصیدې په څېر یوه قصیده پیل کړې وه او دلاندې بیتو نسبت ده ته سوی دی چې وایې:

گر افتادم ز پا در عشق آشوب جنونم هست
همان داغ جهان افروز و اشک لاله گونم هست

ز میدان شهادت زخم تیغی بر دهام بیرون
که داسان کفی تا حشر در گرداب خونم هست

دو چشم اندر رهش دارم بیک نقش قدم بزمی
که جذب شوق با صد دل بکویش رهنمونم هست

بزمی هند ته تللی و ، او هلته یې د طالب او کلیم سره مشاعرې کړی وې ، او چې بیرته راغی داستر خانی دین محمدخان د فتوحاتو نظم کولو ته وگمارل سو ، او هغه ئې بشپړ کړه . داغلو ریز هم دده دی:

دلا گر هوشیاری همچو بلبل مست افغان باش
نشاط غنچه گر خواهی اسیر خار مژگان باش

چو لاله در بهار حسن او در خون نشین بزمی
دور زخم داغی سیکش و با خاک یکسان باش

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳/ ۸۱۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۴ـ بسالمی غزنوی :

دسلطان مسعودغزنوي دوختواميراو نوميالي اديب و . عبدالغفارفاخر چي دغزنوی دربارله پخوليکوالوڅخه ؤ، دخپل زلمیتوب دو ختوپه حالاتو کي ليکلي چي :

« بدبیر ستان قرآن خو ندن رفتمی و خدمتی کردمی چنانکه کو دکان کنند ، و باز گشتمی ـ دتاچنان شد که ادیب خویش را که اورا بسالمی» گفتندی امیرمسعود گفت: عبدالغفار را ازادب چیزی ببایدآموخت،وی قصیده دوسه ازدیوان متنبی وقفانبک(۱) مرا بیاموخت و بدین سبب گستاخ تر شد م .... »

مأ خذ :

تاریخ بیهقی ـ باهتمام داکتر غني وداکترفیاض ـ ۱۲۰ مخ

۱۵۱۵ـ بسام سیستانی :

دسیستان له نو میالیو امیرانو څخه و ، په تاریخ سیستان کي را غلـي چي :

« و ابراهیم بـن جبریل را ولایت داد و بـر سیستان (فضل بن یحیی) و ابراهیم ـ بسام بن زیادرا اینجا (بسیستان) فرستاد و بسام اندرآمد روز دو شنبه سه روز گذشته از سفر سنه تسع و سبعین »

۱ـ تاریخ سیستان ـ ۱۵۳ مخ

۲ـ لغات نامه ـ ب ـ ۱۲ مخ

---

(۱) مراد دامرالقیس معلقه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۶ـ بسام کورد خارجی :

دیعقوب بن‌اللیث دّو ختو ادیب او د دری ژبی‌شاعر، او له هغو خوارجو څخه و، چې‌دیعقوب بن‌اللیث سره یې روغه کړې‌وه، او دهغو په ستاینه کې یې ترمحمد بن‌وصیف وروسته شعرونه ویلی وو،چې یو شعریې دیعقوب دیری او دعمار خارجي دوژلو (۲۵۱هق)په‌یادونه کې‌داو :

هر که نبود او بدل متهم
بر اثر دعوت تو کرد نعم

عمر زعمار بدان شد بری
کاوی خلاف آورد تالاجرم

دیدبلابر تن و برجان خویش
گشت بعالم تن او دراِلم

مکه حرم کرد عرب راخدای
عهد ترا کرد حرم در عجم

هر که‌در آمدهمه باقی شدند
باز فنا شدکه بدید این حرم

مأخذ :

تاریخ سیستان - ۲۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۷ـ بستان بړیځ:

شیخ بستان دمحمداکرم زوی په خته بړیځ دپښتو ژبی یو نومیالی عارف شاعرو، چی دپټی خزانې مؤلف محمدهوتک ده په بابداسی لیکی:

«زماپلار علیه الرحمه له قدماځخه روایت کا: چی شیخ بستان په قوم بړیځ و، په ښوراوک یې کور و، ده پلار محمداکرم رحمته الله علیه هم دخدای ولی و، او دښوراو که راغی، دهلمندپر غاړه په یوه کوډله کی او سېدی او دخالق په عبادت بوخت و، نقل کا: شیخ بستان له پلاره ډېر فیض و موند، او په ځوانی و لاړ، هندوستان ته، او هلته بهیر بهیر گرز ېدی او آثار دقدرت به یې تماشا کول، او هغه وقت چی وطن ته راغی په سنه (۹۹۸) هجری یې داولیاءالله په بیان کتاب د«بستان الاولیاء» وکیښ او زماپلار رحمة الله علیه دغه کتاب په ښوراوک کی دحسن خان بړیځ په کور کی لیدلی و، چی په دې کتاب کې شیخ بستان علیه الرحمه دډېر وپښتنو اولیأ حالونه او کرامتونه او خوارق دعادات کښلی وو، او ډېر ډېر اشعار یې هم رانقل کړی و، له نورو شاعرانو او خپلو شعرو ځخه دغه شعر ما دخپل پلار له خولې واورېدی چی دشیخ بستان رحمته الله علیه دی:

شعر چی بدله یې بولی

او ښکی می ځاځی پرگر یوان یو وار نظر که پرما
راسه گذر که پرما

دمینی اوردی زمازړکی وزیت په انګارکی نا
ښې تاو نار کیء نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دبه‌و یلبیر م چی‌می‌ز ر ه نامفتو ن کی‌ء نا
خا ن‌می‌ز بو ن کی‌ء نا
او ښکی‌می‌ځاځی پر گر یو ان یو و ار نظر که‌پر ما
راسه گذ ر که پـر ما

* * *

و که نظر ز ما پر حال چی پر و ت ر نځو ر یمه تل
په‌و یر ناسور یمه‌تل
له‌زره می‌ځاځی و ینی سو ر په‌و ینو خپل یمه تل
په‌او ر جلبل یمه‌تـل
او ښکی می‌ځاځی‌پر گر یوان یو و ار نظر که پر ما
راسه گذر که‌پر ما

* * *

له درده سو ز ه تل نارې ا و غلبلې و همه
کر ېی سورې و همه
یو آن‌می‌چیری نه‌آرام نه‌تپکاو نه و ینم
نه‌راجت کړ نه‌و ینم
او ښکی می‌ځاځی‌پر گر یو ان یو و ار نظر که پر ما
راسه گذر که‌پر ما

* * *

دخو ږ و زړ و له‌حاله ته‌یې‌ای باداره آ گا ه
بی دبی‌و ز لوهمر اه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپل عزت په روی «بستان» ته کړه دمهر بند ل

کړې له گناهه گوابل

او بشکی سی شاخی پرگر پو ان یو و ار نظر کـه پر ما

راسه گذ ر که پر ما

* * *

پوهاند عبدالحی حبیبی دپټی خزانی په پایخوږ کی دسحزن «افغانی» دمؤ اف نعمت الله هروی چې دشیخ بستان معاصر دی هغه لیکنه چې دشیخ بستا ن په باب یې کړې ده داسی رااخلی: «آن احسن عبادالله، و آن سوخته نار الله دردریای وحدت، و گوهر کان معرفت شیخ بستا ن بړیخ، د رابتدا جوانـی از روه بهندوستان آمد، د رقصبه سمانه سکو نت اختیار کرد، وخود را د رلباس تجا رت مخفی میداشت و باندک دست مایه بیع و شرا میکرد، وسود وجه حلا ل را در ضرو ریات خو د صرف میکرد، صاحب د رد بو د، و چشمان شریفش هرگز از اشک خشک نبود، و هر ساعت آه دردناک بر آو ردی، باوجود این همه درد و سوز پانزده سیپاره هر روز ختم کردی، و اکثر اوقات اشعار پښتو را بصورت حزین دردناک که سنگ رابگیریه آ رد میخواند، و آخرشب وضو تازه ساخته، بحق مشغول می بو د، و بر پنج وقت نما ز وضو تازه می ساخت، و کمترین محرراین تاریخ د رسفر د ریا که کرده رفته بود، درخدمت ایشا ن رفیق بو د، شب و روز اکثرخوارق بنظر د رآمد؛ شبی در دریای شورطوفا ن شرو ع شد، چنانچه خلایق کشتی نشین دست از جان شستند، و هر کس بدعاو تضر ع و زاری بدرگاه حق مشغول شدند چون فقیررابه خدمت ایشان رابطهٔ اخلاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمام بود، درآن حالت بخدمت ایشان عرض کردم، که وقت مدداست ، تبسم فرموده گفتند که خاطر جمعدار ید ، دغدغه نیست، بمجرد این سخن طوفان فرو نشست، و باد مرادوزیدن گرفت،و جهاز از آن مهلکه برآمد. چو سعاودت نموده به احمد آباد گجرات رسیدند، روز بمن فرمودند که وقت من به آخر رسید، و بیماری اسهال عارض شد، بتجهیز و تکفین خواهی پرداخت ،بالرأس والعین قبول نمودیم ،بعده بتاریخ شهر ربیع الثانی، روز جمعه سنه هزاردو ، بعدازنمازظهر بمحبوب اصلی و اصل شد » (۱)

مأخذونه :

۱-پټه خزانه -له۳۶مخ څخه تر ۶۷مخ پوري .

۲-مخزن افغان - ۲۵۰مخ .

۱۵۱۸ـ بستان خان پوپلزی :

د احمدشاه بابا په پاچهی مستوفی الممالک و ،چی په ځینو غزا گانو کی یې داحمدشاه بابا سره گډون هم درلود، او لومړی ځل چی احمدشاه بابادپنجاب خواته تراټک پوری یووت احمدشاه بابا دلښکر قراولی هم ورسپارلې وه ، خوپه(۱۱٦٥ هق) کال چی احمدشابابا په پیښورکی و،اوله هغه ځایه یې غوښته چی دترکستان خواته ولاړسی خبرورته راورسیدچی په کندهارکی داحمدشاه باباوراره لقمان دځینومفسدانوپه پارونه شهزاده تیمورشاه تهپاځیدلی اوهغه د آل اوعیال سره بندی کړی اوخزانی یې چور کړی دی-اود برخوردارخان ورور روشندل خان یې وژلی دی ،احمدشابا باشاه پسندخان میراخورباشی دیوه فوج سره هغی خواته وگماره،مگرپه دی وخت کی معلومه سوه چی بستان خان پوپلزی مستوفی الممالک هم په پټه دخپل ورور مقرب خان په واسطه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلقمان خان لاردرلودله اوورته لیکل یی چی خان تینگ کړی، ځکه نو احمدشاه بابا هغه بندی کی او څه وخت و روسته یی وواژه (د دې کتاب په دریم توک کی دی د «احمدشاه بابانا» سه ته رجوع وسی)

ماخذ:

تاریخ احمدشاهی ـ دمسکوچاپ ۱/۹٦، ۳۳۸، ۵۰۲م مخونه

۱۵۱۹ـ بستی:

ابومحمد اسحاق دابراهیم زوی، داسماعیل نمسی دبست قاضی اودحدیثو لوی عالم و، حدیثونه یی له هشام بن عمار، او هشام بن خالد ازرق، اوقتیبه بن سعید څخه اوریدلی وو، چی بیا له ده څخه ابوجعفر محمد بن حیان او ابوحاتم احمد بن عبدالله بن سهل بن هشام بستی روایت کړی او په (۳۰۷ هق) کال کی مړدی.

مأخذ:

دده خدالغتنامه ـ ب ـ ۳۷ مخ

۱۵۲۰ـ بستی:

شمس الدین حاجی بچه دبست له خلکو او دعراق له افاضلو څخه و، په دری شعر کی یی لطیفه طبع یی درلودله؛ په نثر او نظم کی ماهر و، او دتدریس په وخت کی به یی هغه څه چی په نثر ویل په نظم کی یې هم راوړل. دا بیتونه دده دی:

گو یندز زرترا بود خرسندی ... خرسند شوی چون دل از و بر کندی

از کنده کان و بیوفای دهرست ... بر کنده بی وفا چرا دل بندی

گر هیچ بسیب زنخش با ز رسی ... باری بپرس که نرخ شفتا لو چیست؟

ماخذونه:

۱ـ لباب الالباب ـ ۱/۳۸۷ مخ ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۳۷ ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۱- بسطامی بلخی :

ابو شجاع عمر بسطامی دمحمد زوی اودعبدالله نمسی دبلخ له ادیبانو ، شاعرانو او دحدیثوله حافظانو څخه و.د(۵۷۰ هق)کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه، دده له تالیفاتو څخه دا د وه کتابونه مشهور دی :

۱- لقاطات العقول ۲- من الفا العزلته

مأخذونه :

۱- الاعلام دزرکلی - ۵/۲۲۳مخ ۲- مرآة الزمان -۸/۳۳۰- مخ .

۱۵۲۲- بسکی :

مسعود دعبدالله زوی د آدم خان او درخانی په مشهوره کیسه دبسکی له خولی په اولسی و زن څینی ناری راوری دی او «بسکی» یی دآدم خان دعمه لور بللی ده، چی ژوند یی دلسمی هجری په شاوخوا کی اتکل سوی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۷۶- مخ

۱۵۲۳- بسمچی هروی :

مولانا بسمچی دهرات ددری ژبی شاعراو دامیر علیشیرنوایی معاصرو، لوسړی کسب یی بسمه کاری وه ؛ څو و روسته په رسالی بوخت سو دی راشعار یی ویلی او داسطلع دده دی :

مدام خانه چشمم ز آب دیده خرابست خراب چون نشود خانه که برسر آبست

مأخزونه :

۱- مجالس النفاس -۱۶۶- مخ ۲- لغتنامه -ب- ۶۷/ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۴ـ بسمل بدخشی :

میر محمد یوسف خان بسمل د میر امام زوی د دری ژ بی شاعر او دبدخشان له سخوروڅخه و د هند دحیدرآباددناظم مبارزخان سره په ښه عزت او سیداو هغه وخت چی مبارزخان دنواب آصف جاه سره مخالف اوپه جگړه اخته سو نو بسمل د(۱۱۳۷ هـ ق) کال دمحرمی په د رویشمته په هغه جگړه کی ووژل سو دابیتونه دده دي

دل به تیغش هوسی داشت نمی دانستم

آه « بسمل » نفسی داشت نمی دانستم

ازگردش نگاهی شدنیم کشته « بسمل »

گردسر تو گردم یک غمزه بار دیگر

دل رو شن نمی خواهد زکس امداد سامانی

نهان دارم بخاک خود چوآخگر لعل تابانی

حیرت زده چون صورت دیوار نشستیم

با یار نشستیم و چه بیکار نشستیم

ما قیمت اسلام خود از کفر فزودیم

در دانه تسبیح چو زنار نشستیم

زاهد تو صبح و شام عبث شور میکنی

الله اکبر ست ز الله اکبرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوخی نخچیر بر هم میز ندیکـه امرا

تا نبود ا بتر د ل من 'زلف او ابتر نشد

مأخذونه :

۱-تذکرهٔ بی نظیر. ٥ مخ ۲-صبح گلشن -

۳-لغتنامه - ب- ٦٦ ۴-قاموس الاعلام ترکی -۲/ -

۱۵۴۵-بسمل جلال آبادی (۱) :

علاالدین د حافظ عصمة الله جلال آبادی زوی ددری ژبی شا عرو په دهلی کی اوسید په نظم نثر عروض او قوافی یی ښه استعداد درلود دبهوپال په ریاست کی خپل ژوند په دولت سره تیراوه او په بهوپال دریاست دسپره سلطان الدوله میان احمدعلی خان په تعلیم اخته و، با تألیفاو نورو چارو ته وګمارل سو دشعر ویلو مشوره یی دحافظ خان محمد مشهور په افتخار الشعراء سره کوله 'اود دیرلسمی هجری پیړی په پای (۱۲۹۷ ه) کی ژوندی و. دااشعار دده دی :

بوسه ازلب بخش و درمان کن مرا
زنده جاوید جانان کن مرا

چند بر رو بر قع ز لف سیاه
ساعتی بر گیر و حیران کن سرا

---

۱) دهلی ته نژدی هم دیو ځای نوم جلال آباد دی خو ښکاره ده چی عبدالحکیم رستاقی په سکینة الفضلاء بهار (افغانی) دا نوسیالی په افغانی رجالو کی راوړی نود لته هم راوړه سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بگسل ای «بسمل» زماو من بیا

رشتگار از بند زندان کن مرا

بو دگنگ وچمن جوی زبحرچشم زار ما

چه طوفانی بپادار ددوعین اشکبار ما

برای عالم جان راست میگویم که اهمانست

جمال عالم آرای بت زیبا نگار ما

ملاحت می تراود «بسمل» ازسوزبیان تو

که شورصد نمکدان زدبزخم دلفگار ما

اگر بهشت برینم به غیرجلوه تست

حرام باد به من که خودست زندانم

زترک چشم تو «بسمل» غرامتی دارم

که بر دبا نگهی نقددین وایمانم

منم نشانهٔ تیری بلای دورانی

منم مجسم اندوه ویا من وحیرانی

مأخزونه :

۱-روزروشن -۹۷ مخ ۲-سکینته الفضلا- ۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۶ـ بسملی سبزواری :

ددری ژبی شاعر و' ځنګه چې یې په قزوین کی د کله پزی دکان درلود' نو ځکه

څینو تذکره لیکونکو سهواً قزوینی هم لیکلی دی .

تراویا کالو ژوندوروسته په (۵۰۰ هق) کال کی مړ او دا بیت دده دی :

دلا درعشقبازی همدم غمساختی مارا   بی نظارهٔ رسوای عالم ساختی مارا

ماخذ :

پښتو آریانا دائره المعارف ۳/ ۳۲۳ مخ

۱۵۲۷ـ بشار بستی :

دبست دسیمی یو نوسیالی شعر و' چی د تاریخ سیستان د مولف په قول یی

په سیستان کی د احمد بن ابراهیم القوسی سره دپری جګړی کړی وی' هغه یی مات کړی و .

مأخذونه :

۱ـ تاریخ سیستان ۱۹۲ مخ ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۸۷/

۱۵۲۸ـ بشار تخاری (۱) :

ابو معاذ د برد زوی او دبرجوخ تخاری لمسی د اموی او عباسی ددو رپ

له ستر و شاعرانو ، نو میالیو خطیبانو او لو یو لیکو نکو څخه و، چی پلار یی په

تخارستان کی دعربی مهلب بن ابی صفره په لاس کښېوو ت اود(۷۹ هـ ق)او

(۸۲ هق) کلو ترمنځ دبندیانو په ډله کی بصری ته بو تله سو ، او هلته دعقلیی

په ولاء کی اوسید ځوچی په (۹۵ هـ ق = ۷۱۳م)

(۱) دادژوند پېښه دپوهاند حبیبی له لیکنی ترجمه سوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال بشار په بصره کی وزیږید ، خو له بده مرغه چې دزیږېدو له وخته په ستر گو ړوند و ، په بصره کی یې وده وموندله او بیا له هغه ځایه بغدادته ولاړ، او هلته په حیران کی دسلیمان بن هشام بن عبد الملک حضور ته یې لاروموند له ، د ځینو اسوی امیرانو ستاینه یې و کړه بشار تخارستانی دخپلو نیکه گانو دین (مجوسیت) ستایه، او او ریې مقدس باله او سپېڅلی او خالص شعوبی و ، چې په خپلو عربی اشعارو کی یې په خپل خراسانی او آریایی اصل او نسب ویاړل او په دې یې افتخار کاوه چې د تخارستان له شهزادګانو څخه و

په زلمیتوب کی د اعتزال دمذهب دموسس «واصل بن عطا» سره یوځای سو، او هغه وخت چې دعبدالله زوی ابراهیم په بصره کی عباسیانو ته پاڅید، نو بشار په خپله یوه سیمیه قصیده کی دهغه ستاینه و کړه، خو هغه وخت چې ابراهیم ماته و کړه نو بشار د خپلی قصیدې عنوان دمنصور په نامه و گرځاوه او دمنصور ستاینه یې پکښې وویله :

بشار تخاری یو زړور رنداو هجوو یونکی شاعر و، چې نور شاعران یې غندل او له دې امله یې ډېر مخالفان درلودل ، خو څنګه چې یې دالمهدی خلیفه ستاینه و کړه، نو هغه ته ورنژدې سو

ده په خپلو اشعارو کی په ښځو او د پېغلو په ستاینه تشبیب کاوه، او دده د غزل او تشبیب سحر په ښځو کی فتنې پاروली، ځکه نو المهدی دی د ښځو سره له مغازلې څخه منع کیء، او له دې سببه ابن رشیق دی د محدثینو د طبقې امرؤ القیس بللی دی؟ او وایې چې د ښځو په ستاینه او تشبیب کی دده ښکلو او خوږو شعرونه په ټول عراق کی دومره شهرت وموند چې د بصری د ټولو پېغلو

سندرغاړو او ښکليو پښتنو کې بولي، او ښځې به يې کورته ورتللې او شعرونه به يې ځيني اخيستل، او دغه وخت زاهد «مالک بن دينار» به ويل: «د بصرې د خلکو د پاره د فسق خواته ددې ړانده شاعر تر شعر بل هيڅ شی ورکښونکی نسته» او واصل بن عطا به ويل: «ددې ملحد ړانده خبرې د شيطان له ډېرو زياتو غولوونکو او اغواکوونکو تېزو يرو څخه دي »

بشار د شعر په فنونو کې تصرف کاوه، او د اشعارو د پاره يې داسې نوي قالبونه جوړول چې تر هغه د مخه جوړ شوي نه وو، او له نورو څخه يې هيڅ نه اخيستل او د هغې خاصې قوې په مرسته چې د ليدلو د حاسې د نشتوالي له امله دده د اورېدلو او بويولو پر قوو زياته شوې وه د شعري مطالبو په تصوير يې خوله پورې کول، او د «جاحظ» په قول دی راجز شاعر، او وينا وال سجاع او د منثورو او مزدوجو خبرو او شعرونو رسالو خاوند و.

خو بشار په عقايدو کې فتور درلود، او د اور په نمانځلو کې يې چې د ده د نيکه ګانو دين و، غلو کاوه، لکه چې ويل به يې:

الارض مظلمة و النار مشرقة و النار معبودة مذ كانت النار (۱) او حتی په ځينو اشعارو کې يې شيطان چې له اوره پيدا شوی پر انسان چې له خاورو دی ښه بللی دی لکه چې وايي:

ابليس خير من ابيكم آدم — و تنبهوا يا معشر الفجار

ابليس من نار و آدم طينة — و الارض لا يسمو سمو النار (۲)

---

(۱)(۲) دا بيتونه د استاد حبيبي په ليکنه کې نه وو، ما د «تاريخ ادبيات در ايران» له کتاب څخه راواخيستل - (ب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي چې هغه دادا لحاد او زندقه عقايدو او دده دادبي جرئت او په هجو کې دتيزې ژبې او دښځو سره دمغازلې په اثرو، چې خليفه المهدی دی او يا (۷۰) درې وواهه او په (۱٦۷ هق = ۷۸۳م) کال دخليفه دجلادانو تر وهلو لاندې مړ، او په بصره کې ښخ کړه سو.

داددهداشعارو څو نمونې دی:

وغادة سوداء براقة
کالماء فی طيب و فی لين

کأنها صيغت لمن نالها
من عنبر بالمسک معجون

يعنی: «هغه توره ښيغله چې ځلېږي، په ښه و الي او نرمې کې داوبو په څېر ده ـ
گواکې ښينانو ته يې داله عنبرو څخه معجون په مشکو جوړه کړې ده»

په لاندې شعر کې يې خپل ړوندوالی په عشق او دوستۍ کې په اورېدلو او سماع جبيره کړی دی چې له نويو معاينو څخه ګټل سوی دی:

يا قوم اذنی لبعض الحی عاشقة — و الاذن تعشق قبل العين احيانا
قالوا بمن لا تری تهذی فقلت لهم — الاذن کالعين توفی القلب ما کانا

يعنی: «ای خلکو! زماغوږ دقبيلې پرچا مين دی او کله غوږ تر سترګو د مخه مين کېږي سوېې ويل: ولی چې يې نه وينې؟ وسې ويل: غوږ لکه سترګې، زړه هغه ته چې غواړي يې رسوي».

هغه وخت چې المهدی، بشارد ښځو سره له مغازلې څخه منع کې، نو ده د خپل حال سره سم داسې وويل:

قدعشت بين الريحان و الراح — و المزهر فی ظل مجلس حسن
وقد ملاءت البلاد ما بين — فغفور الی القيروان فاليمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعراً تصلی لـه العواتـق　　و الشیب، صلاة الغواة للموثن

ثم نهانی المهـدی فانصرفت　　نفسی ضیع الموفـق اللقن

فـالحـمدلله لا شریـك لـه　　لیس بباق شیء علی الزمن

یعنی: «ادبنکلا دمجلس پهسیوری او د خوښی او خوشالی او دعو ددسرود په سنخ کی ژوندو کیء، او زما شعر دچین او قیروان او یمن پهتولو هیوادو کی خپور سوی دی، او پیغلی یې دبت پرستانو پهخیر چیبت نمانځی، ستاییـ خو ځنگه چی المهدی زه ځینی منع کړم، ما هم دزیرکو او چالاکو نرانو غوندی خپل نفس بند کی له شریک خدای ته دی شکروی چی هیڅ شیء پهزمانه کی تل نه پاتیږی»

تر دې ځایه دپو هاند حبیبی دلیکنی ترجمه وه چی دده له کتاب «افغانستان بعداز اسلام» پهپښتو را اړولی سوې ده. سربیره پر هغه «زرکلی» پهخپل «الاعلام» کی لیکلی چی: بشار په ۱۶۸ هکال پهسیاط کی مړ او پهبصره کی ښخ دی دخبرو او شعرو یلو پهوخت کی دده داخوی و، چی لو مړی بهیی مخ ښیخوا او بیاگیڼی خواته گرځاوه، او یو و رغوی بهیې پر بل و رغوی و اهه او بیا به یې پهشعرو یلو او یا په خبرو پیل کاوه.

ددهپه ځینو لیکوالو کتابونه هم لیکلی دی لکه ابراهیم عبدالقادر المازنی چی د«بشار بن برد» پهنامه یې یو کتاب لیکلی او چاپ سوی دی ـ همدارنگه احمدحسین منصور، حسنین القرنی، محمد الطنطاوی، حنانمر او عمر فروخ دده د ژوند پهباب کتابونه لیکلی دی؛ او هم دده ځینی اشعار ددیوان په شکل چاپ سوی دی او جاحظ دده په باب داسی لیکلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«کان شاعرر اجز اً، سجاعاً، خطیباً، صاحب منثور و مزدو ج، و له رسائل معروفة»

ابن ندیم لیکې چې: «دده اشعار یو ځای راغو نه سوی نه دی، خو سانز دې ز ر پا نې دده اشعار لیدلی دی»

ابن خلکان وایې چې: «هغو کسانو چې دده داشعار و منتخبات راغو نه کړی دی، دی یې هم په تفصیل سره معرفی کړی دی او وایی چې د «اغانی» خاوند دده شپاړس پښته یاد کړی چې دټولو نمونه فــارسی دی» د بشار نخارستا نـــي لــــــه اشعار و څخـــه ګند پــږی. چــې تر هــرڅه پر ده باندی سلبی احساسات غالب وو، او څنګه چې عرب و دده پر هیواد خراسان باندې تیری کړی وو، او دده اولس یې تر پښو لاندی کړی و، نو بشار که څه هم په عرب و کی اوی سړی و، بیا هم دعرب و دتسلط او تفوق سخت مخالف و، او په خپلو اشعار و کی یې دعر بو سختې غندنې کړی دی او په دې باب کـې یې او بده شعر و نه ویلی دی چې څو بیته یې دا دی:

ساخبر فاخر الاعر اب عني
و عنه حین تاذن بالفخار

احین کسیت بعد العری خز اً
و نادمت الکر ام علی العقار؟

تفاخر یا ابن را عیته و راع
بنی الاحر ار حسبکا ن خسار

و کنت اذا ظلمت الی قر اح
شر کت الکلب فی و لغ الاطار

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی:«فخر کوو نکو عر بانو ته بهدخپل ځان د افتخار دخرگندو لو په و خت وو ایم چی: تر بر بنډ تیاو ړو ستنه دیخز اغو ستی دی ـ او یادغتا نو سر ه په شرابو کی همکاسه سوی یې؟ اې دچو پان زو یه چو پا نه ! که دآزادگانو د ز امنو سر ه مفاخره کوې ،نو همدانیمگړ تیادی بس دهچی ته تړی سې دسپی سر ه په یوه گردی لوښی کی اوبهچښلې (۱)

مأخذونه :

۱ ـ افغانستان بعد ازاسلام ـ لومړی ټوک ـ ۶۱۸ مخ داستا دپوهاند حبیبی ـ چی دی لاندی کتابو ته حواله ور کړې ده:

الف ـ الاغانی ـ ۳/۵۶ مخ

ب : البیان والتبیین ـ ۱/۹۳ مخ

ج : د بشار دیوان ـ ۷۳ ، ۸۱ مخ

د : ضحی الاسلام ـ ۱/۱۸۳ مخ

ه : عصر المأمون ـ ۱/۱۸۷ مخ

و : قراضة الزهب ـ ۱۶ //

ز : مراجعات فی الادب والفنون ـ ۱۳۳ مخ

۲ ـ ابن خلکان ـ ۱/۸۸ مخ

---

(۱) دا اشعار په «الاغانی» راغلی ، چی پاته برخه یې «تاریخ ادبیات در ایران» د لومړی ټوک په ۲۳ مخ کی سته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ابن ندیم -۲۷۷ مخ ۴ - عیون الاخبار - ۱/۲،۳ مخ

۵ - الاعلام-دزرکلی-۲/۵۲ مخ ۶ - وفیات الاعیان -۱/۸۸ مخ

۷ - تاریخ بغداد-۷/۱۲۱ مخ ۸ - تاریخ ادبیات د ایران-۱/۳۲ مخ

۹ - چراغ انجمن - ۲۱//

۱۵۲۹- بشارت سنګر خیل :

دانګریزی استعمار په وخت کی دسهیلی پښتونخوا دسنګرخیلو د ټبر یو باتور مجاهد و چی د پرنګیانو د تیری په مقابل کی پاڅېدلی و، او د پرنګسره یې ډېری وهلی وې بشارت د پښتنی احساساتو خښتن و، او تل یې په دې احساس داغیارو سره جنګونه کړی دی، خو چې په پای کی د (۱۸۸۴م) په نوسبر کی تر ډېر مقاومت وروسته پرنګیانو د هندو باغ په سیمه کی ونیو، او هغه کلابې ورتالا کړه چې دده په نامه یې شهرت درلود دکا کړو دغه نوسیالی مجاهد نه یوازی دا چې د جګړی په ډګر کی یې مهارت درلود بلکه په خپله اولسی تولنه کی هم یو ډېر ژبور او د پښتنی وراشی خاوند و، د ږوب دکا کړ - و زیاتره شخړی او پیچلی لانجی به ده خلاصولی .

دی د ږوب د هندو باغ په سیمه کی په «کړه » ، نومی کلی کی اوسېد، چی تر اوسه پوری یی د کلانخښی پاته دی .

دده نوم د هغه ځای په پښتنی غاړو کی یادسوی دی او د ږوب ګزیټیر په لومړی ټوک کی دده یادونه سوې ده .

مأخذ :

پښتواو پښتانه -دسیال کاکړ-۱/۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۰ـ بشار مرغزی (۱):

ددری ژبې له پخوانیو شاعرانو څخه و .

دمجمع الفصحا مؤلف لیکي په پارسي او عربي يې شعر وایه او بیا په بصره کې بندی سو ؛ خو ډاکتر ذبیح الله صفا په خپل «تاریخ ادبیات در ایران» کې لیکي چې دده په گمان دمجمع الفصحا مؤلف د بشار مرغزی او د بشار بن برد تخارستانی ترمنځ اشتباه کړی ده چې په بصره کې بندی سو ی او په (۱۶۷ هـ ق) کال کې مړدی .

داقصیده دبشار مرغزی ده :

ازرا خدای از قبل شادی آفرید   شادی و خرمی همه از رز بود پدید

ازجوهر لطافت محض آفریدرز   آنکو جهان وخلق جهان را بیافرید

از رز بود طعام و هم از رز بوه شراب   ازرز بود تنقل وهم از رز بود نبید

شادی فروخت خرمی آنکس که از رز فروخت   شادی خرید وخرمی آنکس که از رز خرید

---

(۱) مرغز: دیوځای نوم دی چې په دری سیمو کې شهرت لري :

الف دغور او هرات په شاو خوا کې یوځای دی چې حکیم سنایي داسې یادوی:

ابلهی مرغزی بشهرهری   سوی بازار برد لاشه خری

او هم ناصرخسرو ویلي دی :

همچنین د ایم نخوا هد ماند برگشت زمان

سوی جعدت شستری وروی خوبت مرغزی

(فرهنگ آنندراج ـ ۶/۶ م ۳۹ مخ)

ب ـ په غزنی کې هم یو مرغز سته

ج: په پښتو رکې هم سته چې د پښتو شاعر حافظ مرغزی ورته منسوب دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

انگور را تاک او نگر و وصف او شنو　　وصف تمام گفت زمن بایدت شنید

آن خوشه بین فتاده بر او برگهای سبز　　هم دیدنش خجسته و هم خوردنش لذیذ

دیدم سیاه روی عروسان سبزپوش　　کز غم دلم بدید نایشان بیار سید

گفتی که شاه زنگ یکی سبز چادری　　برد ختران خویش بعمد ابگستریه

آگه نبودم ایچ که دهقان سرازدور　　باآن بزرگوار عروسان همی بدید

آن گردن لطیف عروسان همی گرفت　　پیوندشان به تیغ برنده همی برید

زیر لگد بجمله همی کشتشان بزور　　چونان که پوست برتن ایشان همی دریه

اندر میان سنگ نهان کرد خونشان　　دهقان لب زخشم به دندان همی گزید

تا پنج ماه یاد نکرد ایچ گو نه زو　　ازروی زیرکی وخرد همچنین سزید

چون نوبهار باغ بیاراست چون بهشت　　ازسوسن سپید وگل سرخ و شنبلید

اندر میان سبزه بدشت و بکوهسار　　مشکین بنفشه و سمن ولاله بردمید

برزد شعاع زهره وبوی گلاب از او　　ازبوی اوگل طرب ولهو بشگفید

دانا کلید قفل غمش نام کرداز آنک روز　　جزمی ندید قفل غم ورنج راکلید

زین است مهرمن بمی سرخ بر کزو　　شد خرمی پدید ورخ غم بپژمرید

مأخذونه:

۱ـ تاریخ ادبیات در ایران ـ ۱/ ۱۰۵مخ

۲ـ مجمع الفصحاـ ۱/ ۷۰۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۱ ـ بشاری پوشنگی :

احمد د محمد زوی ، د اسماعیل نمسی او د ابراهیم کړوسی مکتنی په ابوبکر دفقه توسیالی عالم و ، اوفقه یې له ابوبکر چاچی شافعی څخه لوستلی وه .
د (۵۴۳ ه ق) کال روژې په اوولسمه په نیشاپور کې مړ د ی .

مأخذ ونه :

۱ـ لباب الالباب ـ ۱/۱۲۵ مخ ۲ـ ددهخدا الغتنامه ـ ب ـ ۹۰ مخ

۱۵۳۲ ـ بشیر بلخی :

د زیاد بلخی زوی د خپل وخت د حدیثو عالم و چی له بلخه بغداد ته تللی ، اوهلته یې حدیثونه دسعید له زوی عبدالله څخه لوستی وو ، اوبیاله ده څخه دایوب زوی یحیی عابد د حد یثو روایت کړی دی .

مأ خذ :

تاریخ بغداد ـ ۷/۱۳۱ مخ

۱۵۳۳ ـ بصیر سیستانی :

قاضی بصیر دمشهور شاعر قاضی لاغرسیستانی ورور او ددر باری شاعر و .
دهخدا لیکلی چی : « بصیرخبیر است بلطایف ونکات سخن سنجی وخوش بیانی »
داغزلوریزه دده ده

خورشیدوش من که فدایش گردم پیوسته چوزره درهو ایش گردم
پاانز سر من دریغ میدارد و من دارم سر آنکه خاک پایش گردم

مأخذونه :

۱ـ صبح گلشن ـ ۶۶ ، ۶۷ مخونه ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۱۳۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۴ـ بصیر مکرم :

د پښتو ژبې حماسي شاعرو او د آزادو قبایلو په سیمو کې اوسېده د (۱۹۰۹ م) کال دملي سپارزو پېښې یې په نظم کړې او پر اوله یې وزن یې شعرونه ویل' دا بیت دده دی :

صفت د سو سنانو

ساو کړه ساسعانو

مولادی مکرم بصیرتېر کی له صراطه ملا وتړی تېراته

مأخذ :

فرهنګ زبان و اد بیات پښتو -۷۷ مخ

۱۵۳۵ـ بغراجق :

بغراجق ـ یا ـ بغرجوګ د سلطان محمود غزنوي اکا و چې د هغه سلطان له خوا د هرات و پوشنګ حکومت و رسپارلی سوی و ، او په هغه جګړه کې چې دده او د خلف د زوی طاهر ترمنځ وسوه د طاهر په لاس و وژل سو ، او دده سرېې قهستان ته یووړ

مأخذونه :

۱ـ دد هخدا لغتنامه ـ ب ـ ۱۷۲ مخ

۲ ـ تاریخ سیستان

۱۵۳۶ـ بغوی (۱) :

ابو القاسم عبدالله د محمد زوی او د عبدالعزیز لمسی په عراق کی له نومیالیو محدثانو ـ

---

(۱) بغوی ـ د بغشور هغه ښار ته منسوب دی چې د هرات او سرخس ترمنځ پروت ـ او د خراسان یو و دان ښارؤ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخه و ، او لهاحمدبن حنبل او ابن المدینی او دمسلم او بخاری‌لهمشایخو شخه‌یې روایتونه کړی دی .

دالمسند کتاب،او دمعجم‌صغیر کتاب،او دمعجم کبیر کتاب ، او دالسنن کتاب دده له‌تألیفاتو شخه‌دی او په(۳۱۷ هـ) کال په‌یوسل او درې کلنی کی مړ دی

مأخذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۱۷۷ مخ

۱۵۳۷ ـ بغوی :

ابو محمد حسین فر اءدمسعو دزوی‌او دمحمد بغوی نمسی‌شافعی‌لوی‌عالم‌و ، په‌فقه،تفسیر حدیثو ، رجا لو او ادبیاتو کی‌یې لوی‌لاس‌درلو د،او دخر اسان‌د«بغ»یا«بغشو ر » په‌هغه ښار کی‌زیږ یدلی دی چی‌دهر ات‌او سرخس او مرو ترمنځ پروت دی په«فرا»او «محی الدین » او « محی‌السنته» هم‌ملقب و .

دا تألیفو نه دده دی:

۱ـ تفسیر القرآن

۲ـ التهذیب ـ په‌شافعی فقه کی

۳ـ الجمع بین‌الصحیحین

۴ـ شرح السنه

۵ـ معالم التنزیل ـ په‌تفسیر کی،او ظاهر ادا کتاب‌د «تفسیر القرآن»شخه بیل کتاب دی

۶ـ مصابیح السنته ـ په حدیثو کی ـ دا کتاب دابن ابویه‌صدوق د «من لایحضره الفقیه» کتاب ته‌ور ته‌دی،چی‌داخبار اسنادیې حذف کړی،او خبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل را وی ته منسو بوی .

نو موړی تفسیر متو سطدی اودصحابه تر هغووروستوتا بیعانوله تفسیر وڅخه یې رانقل کړی ، او تاج الدین ابو نصرعبدالو هاب بن محمدحسینی (چې په ۸۷۵ ه ق کې مړ دی) هغه تلخیص کړی دی .

دابغوی دغز الی معاصرو،او په(۵۱۰- یا-۵۱۱-یا -۵۱۶ ه ق)کال په مرو رود کې مړدی.

مأ خذ :

دده‌خدا لغتنامه -ب-۱۷۷ مخ

۱۵۳۸ ـ بقای بدخشی :

په خته سیداو دري ژ بې شاعرو ، خوښنګه چې د یر وخت په تبریز کې اوسیدلی و،نوښینو دی سره وا تبریزی بللی دی۔دا خو بیته یې د تبریز د زلزلې په باب کـې ویلی دی،

چه پیش آمد زمین و آسمان را	که بدمی بینم او ضاع جهان را
حوادث باهم از هر گو شه جستند	طلسم خاک را در هم شکستند
سواد دلنشین ملک تبریــز	شداز فرط تزلزل و حشت انگیز
زوحشت لرزه باسردم در آو یخت	که رنگ سرمه ازچشم بتان ریخت
بتان از لرزه نوعی ایستادند	که از طاق دل عاشق فتادنـد

تر پا یه ....

مأ خذ :

پښتو آر یانا دائرة المعارف م/ ۳۰۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۹ ـ بقایی :

معروف په مولانا بقایی کمانگر ددری ژبی شاعر وپه هرات کی او سیداو دا بیتونه

ده دي :

لب بدندان چه گزی از پی خاموشی من　　ناله ام را چو سبب آن لب و دندان شده است

تا بزلف تو سر درآوردم　　سر بـدیـوانـگـی بـر آوردم

مأخذونه :

۱ ـ لغتنامه ـ ب ـ ۱۸۳ بخ

۲ ـ مجالس النفائس

۳ ـ صبح گلشن ـ

۱۵۴۰ ـ بقایی هروی :

په هرات کی ددری ژبی شاعر، او دامیرعلی شیرنوایی مصاحب و ، په شعر کی یی ظرافت

هم لیده کیده لکه چی یو وخت یی دخپلی ماندینی په باب دا رباعی و یلی وه :

یاران ستم پیرزنی کشت مرا　　کاواک شده چونی از و پشت مرا

گر پشت به سوی اودم خواب کنم　　بیدار کند بضرب انگشت مرا

وایی چی ده ماندینه هم ظریفه شاعره وه او دهو رتنی رباعی په جواب

کی یی دا رباعی وویله :

همخوابکی سست رگی کشت مرا　　روزی نبود از و بجز پشت مرا

قوت نچنانکه پا تواند بر داشت　　بهتر بود از پست دوصد مشت مرا

ده اصلی نوم میرزا ابوالبقا و ، چی په شعر کی یی « بقایی » تخلص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاوه ، او په (۹۵۳ ه) کال په هرات کې شهید سوی دی چې دشهادت نیټه یې له دې جملې څخه راوزی :

«شمع مجمع العلما سرده » دا بیتونه په «ریاض الشعرا» کې دده په نامه راوړه سوی دی :

نمی آیی بیا بگذر زفکر جستجوی من

که روی من در آئینه نمی ماند برری من

مگر خاصیت اشک است سیلاب بهارم را

که می روید نهال سرخ بید از طرف جوی من

در ین معنی که دل چشمست شک نیست

سویدای دل است این مردمک نیست

کاشانه ما روشنی شمع چه داند

در خانه اگر بود چرغ دل ما بود

مأخزونه :

۱- مشاهیر لنسوان ـ ۳۱ مخ ۲ - پښتنی میرمنی ۱۸ مخ

۳- پښتوآریانادائره المعارف ـ ۴/۰ ۴۳ مخ

۱۵۴۱ ـ بکتاش بلخی :

د حارث بن کعب قزداری مریی و ، چې د کعب نومیالی لور «رابعهٔ بلخی» د دری ژبې مشهوری شاعری او عارفې ورسره مینه پیدا سوې وه ـ او حارث د رابعې ورور چې د بلخ والي و ، څخه خورد هغې مینې پرجرم ووژله ، چې بیا همدې بکتاش د رابعې په قصاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

حارث واژه، او تره غه وروسته یې په خپله هم د رابعې پر قبر خان په خنجر وواهه او سر سو دا حکایت په مجمل ډول د شیخ عطار په «الهی نامه» کې په نظم راوړه سوی ، او د «انجمن آرا» خاوند هدایت هم دا قصه مفصله په نظم کړې او نوم یې وربانندی « بکتاش نامه » او « گلستان ارم » ایښی دی .

مأخذونه

۱ـ دده خدا لغتنامه ـ ب ـ ۱۹۸ مخ ۲ـ پښتني مېرمنې ـ

۱۵۴۲ ـ بکتغدی غزنوی :

دسلطان محمود غزنوي د دربار له نوميالیو حاجبانو او سالارانو څخه و ، چې دسلطان محمود ترمړینی وروسته یې دعلی قریب او یوسف سبکتگین او نورو مشرانو په سلا دسلطان محمود زوی امیر محمد په غزنی کې د پاچهی پر تخت کښېناوه . دی دسلطان محمود په وختو کی کې دسرایي مریانو نومیالی سالار و ، او دسلطان مسعود په وختو کی یې هم دلوی حاجب او سالار په حیث ډیر اعتبار درلود ، او سلطان مسعود به په ټولو محمود دولتي چارو کې دنورو سالارانو په ګډون دده سره سلا او مشوره کوله ، خو دابوالفضل بیهقی له لیکنی څخه څرګند یږی چې لیک او لوست یې نه سو کولای او چې به دلیک ضرورت سو ، نوابو نصر مشکان به ورته لیکه په زیاتروجګړو کې دسلطان مسعود سره ملګری و ، او په (۴۲۸ هـ ق) کال سلطان مسعود د مرو ولایت ده ته وسپاره او هم یې دده لوړ خپل دیرلس کلن زوی امیر مردانشاه ته وغوښتله او په (۴۳۰ هـ ق) کال یې واده کړه (چې دواده مراسم یې د تاریخ بیهقی په ۵۲۵ او ۵۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخوکی راوړه سوی دی، او ددی کتاب د «میم» په ردیف کی به د «مردانشاه» ترنامه لاندی راوړه سی) څه وخت هم په سیستان کی امیر و، او په خپل نامه یی خطبه ویلی وه .

مأخزونه :

۱-تاریخ بیهقی-۱، ۸۲، ۲۹۳، ۵۲۶، ۸۱۳ تر ۸۵۳ پوری او ۶۱۸ تر ۶۲۱ پوری اونور مخونه ۲-تاریخ سیستان -۳۶۳ مخ ۳-لغتنامه -ب- ۱۹۸ مخ

۱۵۴۳- بکتگین چوگانی :

د سلطان محمود او سلطان مسعود غزنوی له نومیالیو سالارانو ا و حاجبانو څخه و، او دهغه وخت په زیاتو جگړو کی یی گډون کړی و، په تیره بیا په هغه جگړه کی یی د برهسړانه بڼکاره کړی وه چی دسلطان مسعود په وختو کی د آلتونتاش خوارزمشاه او علی تگین ترمنځ په ماوراالنهر کی سوی وه .

ابوالفضل بیهقی دده په باب لیکی چی: «وی مردی مبارز وشهم بودو سالار یها کرده »

اوهغه وخت چی سلطان محمود دخوارزم خو اته یی همدا بکتگین چوگانی ندا ری یی وگماره چی دآمو پرسیندیی پل جوړ کی، او څه وخت هم د ترمذ کوتوال او تر (۴۲۳ هق) کال پوری ژوندی و

مأخذ

تاریخ بیهقی- ۲۴۲، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۵۰، ۳۵۳، ۵۶۳، ۶۵۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴۴ ـ بکتگین حاجب :

دسلطان محمود غزنوی له زړه و رو اونو سیالیو حاجبانو او سالارانو څخه و ، چی سلطان محمود ته یی ستر خدمتونه کړی وو ، او تر سلطا ن محمود وروسته دسلطان مسعود په وختو کی هم سپه سالار او د ترمز کوتوال و .

د(۴۲۶ هق) کال دمحرم په میاشت په هغه جګړه کی ووژل سو چی دشبرغان په شاوخوا کی یی د ترکمنا نو سره کړی وه« دهغی جګړې تفصیل د تاریخ بیهقی په ۴۳۹ مخ کی راغلی دی »

مأخذ

تاریخ بیهقی - ۴۳۹ مخ

۱۵۴۵ ـ بکیر خر اسا نی :

بکیر دساج تمیمی زوی دمروان په وختو کی دخراسان له زړ ورو او مجربو امیرانو څخه و ، چی دامیه بن عبدالله «دخراسان دامیر »له خوا د تخارستان والی و تیا کل سو ، خو څنګه چی امیه ورڅخه وارېده نو ځکه یی د تخارستان له تګ بیرته راوګرز او ه ، او دماورا النهر جګړی ته یی ولیږه ، خو بیا هم امیه له دی بیری چی ده ته پورته نه سی بیرته راو غوښت او د مرو والی یی وټاکه ، هلته یی دخپلوا کی اعلان وکې او دامیه سره یی په جګړه لاس پوری کی ، خو بیرته یی روغه سره وکړه ، څه موده بیا ورته پورته سو . هغه ، چی په لاس کښېوتې او په خراسان کی ووژل سو .

مأخذونه

۱ ـ الاعلام دزرکلی - ۲/ ۸ ۳ مخ ۲ ـ ابن اثیر - ۳/ ۱۷۲ مخ ۳ ـ طبری - ۷/ ۲۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴۶ـ بگل :

دپښتوژبې اولسي شاعرو ، اودپکتیادمقبلود سیمې په «ستوکلي» کې اوسېد .
شعریې پراولسي وزن باندې وایه اوددهٔ شعرونه زیاتره حماسي ، مذهبي اوعشقي دي.
د(۱۳۲۳ هق) کال په شاوخوا کې په دېرش کلني عمر مړ دی . اودا بیت دده دیوې
بدلې سر دی :

نن ری آوازدی چې پادشاه کابل ته ځینه سنګ زلمي يې يرغمل نیولي دینه

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۷ مخ

۱۵۴۷ـ بګی خان بامیزی :

د اشرف الوزرا «شاه ولي خان بامیزی» د احمدشاه بابا ددربار دنوميالي اولوی وزير
اصلي نوم و ، چې وروسته بیا «شاه ولي خان » وباله سو .
(ددې کتاب د «ش» په ردیف کې د ی «دشاه ولي خان» نامه ته رجوع وسی)

۱۵۴۸ـ بلال بن ازهر سیستانی :

ابو سعاذ بلال دازهرزوی دیعقوب بن لیث له سالارانو اود عمرو بن لیث له امیرانو څخه و؛
اوپه (۲۶۳ هـ) کال چې یعقوب «جندي شاپورته» ولاړ دی يې دلښکر مخکښ یعني
مقدمته الجیش و ، او هم په (۲۷۰ هـ) کې د نیشاپور خلکو دده په واسطه
عمرو بن لیث طاعت وسانه ، او په (۲۷۵ هـ) کال د عمرو بن لیث له خوا د پارس والي و، تر کال
سو ، اوپه (۲۸۰ هـ) کال کې چې عمرولیث د خراسان خواته ولاړ بلال بن ازهر یې د محمد بن
رویدی سره دجګړې د پاره قهستان ته ولېږه ، محمد بن رویدی غره ته وتښتید ، او بلال ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

قهستان چوړ کړی. بیا بلال د عمرولیث له خوا د نیشاپور امیر وټاکل سو، او هغه وخت چې عمرولیث په خوارزم کې بندي و، بلال د عمرو لیث د نمسي طاهر له خوا په شیراز کې حکمران و، او په دې وخت کې یې د فارس نیمه مالیه دده او نیمه مالیه د صفاریانو د بل سالار «سبکری» و مخې بیا دده او سبکری ترمنځ اختلاف پیدا سو او طاهر بلال ته فرمان ولیږه چې سیستان ته ولاړ سي ،، دی هم د خپل آل او مال او سر یانو او لښکر سره د سیستان خوا ته رهي سو، خو چې د پارس اصطخر ته ورسېد طاهر خپل بل سالار یوسف بن یعقوب النقیب پسې واستاوه او هلته یې دی د محمد بن واصل په کلا کې بندي او مال یې ټول ضبط کړ او بلال همهلته و وژل سو.

ماخذ :

تاریخ سیستان له ۲۳۰ مخ څخه تر ۲۳۲ مخ پورې.

۱۵۴۹ - بلبل :

د پښتو ژبې نوی سیالي شاعر و، او د پېښور د «پکلي» په سیمه کې اوسېد، هم یې پر عروضي دول او هم یې پر اولسي وزن شعرونه ویل، دده شعرونه زیاتره په سرحدي خپرونو کې خپاره سوي دي، او د (۱۳۲۰ ش) په شاوخوا کې یې دا بیت دده دی:

جهالت به له سره دننه او س و رکېږي

په څراغ د علم ټول به روښانېږي

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۰ - بلبل کابلی :

سیدکاظم دشاه‌بقازوی ددری‌ژبی شاعرو ،چی‌په(۱۳۱۱ ق) کال په‌سنگلاخ کی زیږیدلی‌اوپه کوچنیوالی دخپل کهول سره‌کابل ته‌راغلی‌دی،دینی‌علوم یې‌دلته- ولوستل او بیا دعلمی‌زده کړو د بشپړولو دپاره‌ایران‌ته‌ولاړ،او تر تحصیل‌و ر- وسته دامیر حبیب الله په‌وختو کی بیر ته خپل هیواد‌ته‌راغی او په‌تدریس‌یې- خوله پوری کړه .

په ادبي علوموکی‌هم دښوعلوماتواو دېری‌مطالعی‌خاوندو ،په‌شعر کی‌یې- روانه‌طبع درلوده او داشعارو دیوان یې‌شلو زرو بیتونه رسیده،چی‌قلمی‌نسخه یې دبیر ته پاتو کسانو سره موجوده وه .

دی‌په(۱۳۶۳ ه ق) کال په‌کابل کی‌مړ دی او یوه‌غزله یې‌داده:

تو ای سرو سهی قامت که‌از نسرین‌بدن‌داری
زگل نازکتری‌یارب که ازگل‌پیرهن داری

نسیم‌صبح‌صادق‌را اسیرزلف‌خود کردی.
مگر درخطه‌نا فه مشک ختن داری

عجب بدرشب قدری که ازانظار پنمهانی
گهی‌در دیده میگردی‌گهی‌در دل‌و طن‌داری

بهاراست و به‌گلشن بلبل‌و گل‌انجمن‌دارد
قدم کن رنجه‌گر میل تماشای‌چمن داری

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر جشنی که بنشینی قیامت ها بپا سازی
بهر قرنی که بر خیزی دو صد و یس قرن داری

شبی با غمزه بد مست شوخ فتنهٔ گفتا
مگر ای شوخ شهر آشوب قصد جان من داری

بصد ناز و اداشوخی نمو دو گفت ای «بلبل»
مهیا تخته و تابوت و کافور و کفن داری

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳/۳۵۳ مخ

۱۵۵۱ ـ بلکاتګین غزنوی :

دغزنی خپلواک واکمن و، چې دالپتګین دزوی ابو اسحاق ابراهیم ترمړینې و روسته د(۳۵۵ هق) کال د ذی قعدې په میاشت دغزنی داسارت پر مسند کښېنوست او په(۳۵۹ هق) کال یې په غزنی کې په خپل نامه سکه ووهله.

بلکاتګین دالپتګین دساتونکو ګارډ قوماندان او ده ته و رنژدې سړی و، ځکه چې دالپتګین دزوی ترمړینې و روسته دالپتګین له کورنۍ څخه څوک پاته نه و، نو دغزنی سپین ږیرو بواو مخورو سړ انو بلکاتګین چې زړو رقوماندان و، او په عسکرو کې یې ښه نوم او شهرت درلود دغزنۍ په اسارت و ټاکه او دغه په و اکمنۍ کې یې هوساژ و ند تېراو بلکاتګین دغه ترهغه چې دالپتګین سره یو ځای سی د (۳۲۳ ق) کال په شاوخوا کې څه مو ده دسامانیانو له خوا دبلخ والي و، او دده په نامه داسې سکې هم سته چې په (۳۲۵ ق) په بلخ کې وهلې سوې دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکاتگین په‌غزنی کی‌لس‌کاله واکمنی وکړه‌او په (۴۳٦۳ ق) کال‌چی‌دګرديز- په کلابندی بوخت وه‌وو ژل سو.

بلکاد«کاف» په‌ز بر په ترکی ژبه کی دپوه او حکیم او هوښیار په‌معناد ی

منهاج سراج په طبقات ناصری کی «ملکاتگین» لیکلی دی او زیاتوی‌چی :

«اوسرد عادل ومتقی بوداز سپارزان جهان»

مأخذونه :

۱ـ طبقات ناصری ـ ۲۲۷/۱ مخ

او ۳۲۳/۲ مخ

۲ـ سلطنت غزنویان ـ ۳ مخ

۳ـ ددهخدالغتنامه ـ ب ـ ۳۰۵ مخ

۱۵۵۴ـ بلکاتگین غزنوی :

دسلطان مسعودغزنوی په‌وخت کی دمسعودی‌دربار دحاجبانومشر سالارو، چی د (۴۲۲ ق) کال دصفری دمیاشتی په یوولسمه د یکشنبی په ورځ یې د سلطان مسعودله‌خوا دلویی حاجبی‌خلعت وا غوستلو ،او ابوالفضل بیهقی دهغه‌خلعت اغوستلو تفصیل په‌خپل کتاب‌تاریخ‌بیهقی کی‌داسی‌لیکلی‌دی :

«روز یکشنبه یازدهم صفر خلعتی سخت بزرگ فاخرراست کرده بودند حاجب بزرگ را ،از کوس وعلامتهای فراخ ومنجوق وغلامان وبدره‌های درم وجامهای نابریدود یگر چیزهاهم بر آن نسخت که حاجب‌علی قریب راداده بودند بدرگرگان.

چون‌باربگسست امیرفرمود تاحاجب‌بلکا تگین رابجامه‌خانه بردندوخلعت پوشانیدند

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکوس براشتران وعلامتها بردر سرای بداشته بودند، وسنجوق وغلاسان وبدرهای سیم وتخت های جامه درمیان باغ بداشته بودند، و پیش آمد باخلعت قبای سیاه وکلاه دو شاخ وکمر زر، وبحضر ارفت ورسم خدمت بجا آورد، امیراورابنواخت، وباز گشت به دیوان خواجه آمدوخواجه وی رابسیار نیکویی گفت، وبخانه باز رفت وبزرگان واعیان سراوراسخت نیکوحق گزاردند، وحاجب بزرگی نیزقرار گرفت برین محتشم، وسردی بود که از وی را دتر وفراخ کندوری تر وجوانمرد ترکم دیدند. اما تیرگی قوی بروی مستولی بود »

مأخذ :

تاریخ بیهقی - ۱۶۰ مخ

۱۵۵۳ـ بلند خان سدوزی :

داحمدشاه باباله خواد کشمیروا کوال(صوبه دار)تا کلی سوی و،اوهم هغه وخت چی احمدشاه بابا د پنجاب د جیلم پرغاړه اوولی وه ،بلندخان سدوزی یی دشا هزاده سکندر په وکالت وټاکه ده په پنجاب کی دسیکانو سره ډیری جګړی وکړی خو په پای کی دسترګو د کمزورتیا په سبب د کفارو په لاس کښی پووت.

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی - د مسکو چاپ -

۲/۱۰۸۹، ۱۲۱۳، ۱۲۱۷ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۴ـ بلوخان :

د آدمخان او درخانۍ په کیسه کې یې ډېرنوم یادسوی دی ، اوژوند یې د لسمې هجري پېړۍ په شاوخوا کې اتکل کاوه کېږي .

دعبدالله‌زوی مسعودد آدم خان اودرخانۍ په کیسه‌دبلوخان له خولې ځینې ناري راوړي چې یوه یې دا ده :

که ملي نن زما زړګوتې ملي
چې آدم خان غلبه ګډه کړه په کلي

په عزت سره کوزېږي دغه دو ولس
اوس به‌جوړکړم ددرغلیو د سرڅلي

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

۱۵۵۵ـ بلوڅ خان اڅکزی :

دشاه‌شجاع په‌وخت کې‌دخپل ټبرلوی‌خان اومشرو،اوهغه‌وخت چې‌شاه‌شجاع دسندداسیرانو سره‌په‌ښکارپوړکې ددوستۍ تړون‌وتاړه اوبیایې‌هلته دمنظم‌لښکرپه جوړولولاس‌پورې کې، نودپښتوځینې خانان هم دخپلوسپرواوپلو سره دشاه‌شجاع دلښکر سره یوځای سو ل ،چې یوهم پکښې دابلوڅ‌خان داڅکزودټبر مشرو .

مأخذ :

نوای‌معارک - ۱۱۵ مخ
(د کراچي چاپ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۶ـ بلوخ خان خدرزی :

دسهیلی پښتونخوا دسرانیو دخدزیو دټبر یوغازی اوسبارزه شرو، چې دخپلو سلګرو سره د پرنګیانو سره جنګیدلی و ، او دهغه وخت په اولسی سندرو کی یاد سوی دی :

توربلوخ چی چاړه د وڅکوله پرکلایی توره شپه ولګوله (۱)

مأخذ :

پښتو او پښتانه - دسیال کاکړ - ۳۷۹/۱ مخ

۱۵۵۷ـ بلوخ خان کاکړ :

دندرخان حمزه زی زوی په ختیه کاکړو کاکړستان هغه نوسیالی مجاهدو، چی دژوندزیاته برخه یی پرنګیانو سره په مبارزه وکی تیر کړی دی ـ کله به فراره او کله به په جبل کی و ـ په تیره بیا دوهاری په «خیرکی» نوسی غره کی یی چی خپل ورونه هم ورسره وو، د پرنګیانو سره سخت او زبردسته جنګ کړی و .

پروفیسرسیال کاکړ په خپل کتاب «پښتو او پښتانه» کی لیکلی چی :

« په بوری کی د پرنګیانو سترسلکی منصب دار شربت خان اپریدی دبلوخ خان د کورنول ساسانو نه بوری ته راوړل، اود بلوخ خان باتوره اونوسیالی سورچی «جنته انا» نومیده تورتیکری یی پرسراوتوپنچه په غاړه دشربت خان په حکم بوری ته راغله، شربت خان له جنتی اناسره قرآن وکی، چی «ته خپلوز اسنوته ووایه چی دوی له سنګره دباندی راووزی» خوجنته انا د پرنګی په سیاست خبره وه، شربت خان ته یی وویل چی :

«داستا غوندی دیرخریلی زما زامن نسی نیولای ـ، دوی سابی ندره نه دی پیدا کړی»

---

(۱) له کلاڅخه مراد «دوسانده کلا» ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شربت‌خان بیا پرجنتی اناډېر فشار واچاوه چې په‌نتیجه کی هغې ورته وویل چې :
«د کاکړو پلاني سخوردی له‌ماسره‌بول وکی، زه‌به‌خپل زاسن دخپر کی له‌سنگر شخه
راکښته کم» بیاد کاکړو یوه سپین‌روبی له‌جنتی‌اناسره قرآن‌وکی، جنته‌اناډاډه‌سوه
-خپل توریالی زاسن‌ئې له سنگر شخه راکوزکړه -جنته‌انا بالاخره پر خپلی
پښتو پښیمانه اودهغې‌سجاهدزاسن پرنگیانود بچ زندان‌ته واستول .
بلوڅ‌خان چې‌څه‌وخت له‌زندانه راایله‌سو،نویوځل یې‌بیاد پرنگیانو په‌ضدسبارزی
پیل کړی- او بالاخره پس‌له اوږدوسبارزواو ستوسانه ژوندون‌بلوڅ خان‌په‌افغانی
خاوره کی له‌بده‌سرغه ساروخوړ، اودهمهغه ساردلاسه دخپل کلی«وهاری» شخه
لیری‌دافغانی «دساروپ»په‌سیمه کی‌د«سرخاب» درود پرغاړه‌سړ اودرشیدد کلا په
هدیره کی خاوروته وسپارل سو :

و زیر خان یا یی زما ا رما ن

له سا ره سړ دی بلوڅ خان

دبلوڅ‌خان‌سبارزې دپښتو په‌فولکلوری اشعاروکی‌خوندی‌سوی‌اودهغه‌سړانه دشعر
په‌اولسی‌ژبه‌بیان‌سوبده- داهم‌دنوسیالی پښتون‌بلوڅ خان په‌باب‌یوشمیراولسی‌غاړی:

« دجنتی » په زویان کی (۱)

زما نظرپه بلوڅ خان‌کی

تر سا ښه د سچ کید یا ن (۲)

په سیان کی ناست دی بلوڅ خان

---

(۱) دبلوڅ خان دسورنوم «جنته»و .

(۲)سچ دیو سشهور زندان نوم دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو رپټکی شنه کا ږ توسا ن

«له کړو» راتوسو بلوخ خان (۱)

سر ک یـې و ، پـه سـا ر

په گولی نه سری بلوخ خان

بې پروادی بلو خ خا ن

دخولې پرگای ولی گور کیان

رون تو پک رون کارتو سان

له غروراکوز سو بلوخ خان

په سچ کی و ه کید یا ن

په غروکی گرځی بلوخ خا ن

بې یر و ا د ی بلو خ خا ن

ولات په ر نگ کی په گو رکیا ن

په سچ کی دو ه کید یا ن

یو لال سا سد بل بلوخ خان

لا ت به نه وی په آ را م.

په غروکی گرځی بلوخ خان»

مأ خذ :

پښتو او پښتانه - ۱/ ۲۳۱ مخ

---

(۱) کړو - د بوری په سیمه کی د یو ه غره نوم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۸- بلو صوفي :

صوفي بلو په خټه اڅزی کاکړد کويټې دسيمې نوسيالي صوفي ؤ چې د کچلاغ دسيمې په قاسم نوسي کلي کې ښخ دی .

د پيريانانو نارو غانې پې سزارته وروللي . اوپوزيات شمېرخلک ورته عقيده لري .

مأخذ :

سزارات-۷ ۱ مخ دښاغلي سيال کاکړ -

۱۵۵۹- بله نسته کندهاری :

داسپرسن دکندهار دهيلمندد زمیند او ر په گردي باغرا ن کې او سيد له داغا محمدخان لوراو د پښتوژبې شاعره وه، اود(۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کې يې ژوند کاوه.

په زلمتيوب کې له د نيا تللې وه - وا يې

چې د شلو کا لو په عمرد « غيرې » کو تل ته په لر گوپسې ختلې وه او هلته له يوه پا نه لو يد لې او سره سوې وه .

ددې ديوه شعرخو بيته ساد يوه سپين ږيرې له خولې آوريدلي او ياد داشت کړي او هغه دادي :

بيا پر سا د بيلتانه را غله غمونه نن بيا
چې يې کښېښوو ل په زړه راته دا غونه نن بيا

سلا لي زړکی گرزي چې په غروکی
پخپله خو ښه ا لو زی شيلوکی
سا خوهم د ر سره واخله په چمبو کی
چې وگورم د لو يو غرو سرونه نن بيا

مأخذ :

پښتنې سپر سنې -۲۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۰ بم نیکه :

د محلی روایاتو له مخی دغه د پښتو نیکه په خته‌بابړ او روحانی سړی تېرسوی‌دی

د کوېټې په سیمه کی یې زیارت زیات‌شهرت‌لری، او دسرانانو د کښېنه تالاو سر

دلو یی غونډ ی پر سر پښخ دی .

مأخذ :

مزارات - ۲۲ مخ دشاغلی‌سیال کاکړ لیکنه -

۱۵۶۱ بنارس :

د پښتوژبی شاعرو، ژوند یې په‌دو و لسمه پېړی کی اتکل‌سوی‌دی- یو شعر یې دملا

شایسته خان په‌جو نګ کی‌راغلی او هغه‌دادی:

خو به حیات گرځی‌ای‌زماتو تې نفسه

خلاص به ځنی نشې‌ته اسیریې د قفسه

عمر خو هغه‌دی‌چی‌له‌یار سره تېر یږی

تېر شه‌عمر تېر شه‌شادی‌نشته‌له‌دی‌پسه

وارد‌گلاب تیرشه ، همګی‌په‌زمکه‌زیرشه

یو سی‌په‌سر نه کړستا دمینی له هو سه

و خت دسحر خیز دی‌تیاری کوی‌سفر ته

دفراق‌نعره‌سی‌و او ر بده‌په‌غو ږ و له‌جر سه

و خت‌دصبحدم‌دی‌خلک‌و اړه‌دم په‌دم‌دی

د پر حکایت‌سه کړه ژ به‌بند کړه «بنارسه»

مأخذ :

ادبی ستوری - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٥٦٢- بنائی کابلی :

ددری ژبی شاعر او دکابل په کوهستان کی اوسید، بیادهمایون پاچاپه وختو کی هندوستان ته تللی و، او دابیت دده دی :

بی سه رو پتو کارس بیمار بدست
وه که بیمار غم عشق ترا کار بدست

مأخذ:

سکینته الفضلا- ٥٦ مخ

١٥٦٣- بنائی هروی :

شیرعلی ملقب په «کمال الدین» اومتخلص په بنائی» دافغانستان د دری ادب له لویواد - یبانو، نومیالیو فاضلانو اومشهورو شاعرانو څخه وچی په هرات کی یی داسیرعلیشیر نوایی په وختو کی ژوند کاوه .

پلاریی «محمد» نومیدچی هم دده استاداوهم د «عجائب لطبقات» دمؤلف په قول دسلطان حسین بایقر المهد سانو څخه و ، چی په بلخ کی یې دحضرت علی دروضی په وداناو- لو کی بر خه اخیستی وه، او له همدی جهته ده خانته «بنائی » تخلص غوره کړی و.

د بنایی دزیږیدو نیټه معلومه نه ده خودوسره اټکل کیدای سی چی د نهمی هجری پیړی په دوهمه برخه کی په هرات کی زیږیدلی دی .

تر سلطان حسین بایقرادمخه یې څه شهرت نه درلود، که څه هم دده د پلار کسب بنائی وه، خو ده دعلم دزده کړی خواته ملاو تړله، دغه وخت د اوله علوم یې څه له خپله پلاره او څه له نورو استادانو څخه ولوستل او په تېره یې بیا په خوشنو یسی او هم په موسیقی کی لوی لاس ومند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحسین نوائی پخپل کتاب رجال کتاب حبیب السیر کی بنائی داسی ستایی:

«جناب زبدة الفضلائی که بانی مبانی فصاحت بود، و در فضای سخن آرائی به چوگان نظم و نثر تفوق از شعران زمان می ربود ...»

دشمع انجمن دتذکري مؤلف بیا لیکي چې: «معمار طبیعت او بنای سخن بلند ساخته، ومهندس اندیشهٔ اوطرح معنی ودلپسند انداخته، ملای شعراوشاعرملایان است»

بنائی په شعر او شاعرۍ کې تر عبدالرحمن جامی و روسته په ټولو همزولو او معاصرینو کې ممتاز ګڼلی سوی دی، او هم په خوشنویسی کې دده شهرت تردې حده و، چې قاضي صفي الدین عیسی په خپله یوه قصیده کې دده ثلث، نستعلیق، تعلیق، نسخ او ریحان لیک داسې ستایي:

شد محقق که کسی ثلث تو در نستعلیق نیست .

این اظهر من شمس بود در اذهان

طی کند نامهٔ تعلیق تو تاج از تعلیق

نسخ یاقوت نمانی چو نویسی ریحان

په موسیقی کې یې هم لوی لاس درلود، او د امیر علیشیر نوائی په تشویق یې دې فن ته ملا تړلې وه .

په لومړیو وختو کې امیر علیشیر نوائی ته ډېر نژدې ؤ، خو وروسته د ټوکو او مسخرو له کبله چې دده خوی و، دده او امیر علي شیر ترمنځ خپګان پیدا سو مثلاً یوه ورځ دیوه مشهور پالان ګنډونکي د کان ته ور غی، چې د سلطان حسین بایقرا او امیر علي شیر نوائی و زیر د پاره سامان جوړاوه او ورته و یویل: «دامیر علیشیر پالانه غواړم» داخبره و روو رو دامیر علیشیر غوږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تەو رسېدله، او بنائي مجبو رسو له هراته دعراق عجم خواته و لاړ،او دامير يعقوب ترکمان پەدربار کې ډېرمقرب سو،او هلته يې خپل دبهرام او بهروز مثنوی دهغه امير پەنامه و ليکه، امير يعقوب ډېر خپنی خو بن سو،ښې جائزې يې ورکړلې او داميرعلي شير خخه يې دده بخښنه و غوښتله،امير علي شير هم دی و باخښه او بنائي بير ته هرات‌ته راغی‌ـدی خپله پر ديسی داسی بيانوی:

وطن‌من که خير او طان بو د
صدر روی‌زمين خراسان بو د

دلم از شر حاسدان سفيه
حافر البسر فی‌طر يق‌اخيه

هر طرف از وطن گر يختمی
همچو جان از بدن گر يختمی

خو خو مو ده لا تېره‌نه‌وه چی‌بنائي بياخپلی شوخی شروع کړلې، او داوار تاچاره سو سمرقند ته‌و لاړ او دهغه ځای حکمران سلطان علي‌دسلطان بايقراء دخور لمسی چی‌هغه‌هم يو علم‌دوست او ادب‌پالونکی سړی و،بنائي‌ته‌پەدرنه سترگه و کتل‌او بەيې‌ونازاوه .

هغه‌و ،چی‌پە(۹۰۶ هـ ق) کال محمدخان شيباني پرسمرقند يرغل‌وکی ، دجگړی پەپای کی‌چی‌سلطان علي‌ماته‌وکړه، دنورو او لجو سره‌بنائي هم د محمدخان شيباني دلښکر پە لاس کښېوو ت .

که‌څه‌هم شيباني دعلم او ادب سره‌چندانی علاقه نه‌درلوده مگر دبنائي شهرت پرده اغېزه‌وکړه، هغه‌يې‌تر خپلی‌حمايې لاندی و نيو ، او دملک‌الشعرائي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لقب يې ورکې، او هم يې دخپلو عسکرو قضاو رو سپارله، ځکه نو بنائی سره لەدې چې هر وخت يې زړه غوښته چې خپل وطن هرات تەولاړ سی مجبو ر سو په سمرقند کې واوسي . خو چې د(۹۱۸ ه ق) کال په شاوخوا کې شاه اسمعیل صفوی دامیر یار احمد اصفهانی په مشری یو لوی لښکر د بخارا او سمرقند خوا ته ولیږ ه، په دې وخت کې بنائی دقرشی دحاکم شیخم میرزا سره و، نو چې صفوی لښکرو هغه سیمه وړانه کړه او په یوه خونړی جګړه کې یې پنځلس زره تنه ووژل ، بنائی هم په هغه جګړه کې ووژل سو. بنائی دژوند په پای کې له هجو کولو او تو کو ټوکو لاس واخیست او دحافظ او سعدی داشعارو په استقبال به یې شعر ونه ویل او په داسی شعرو کې به یې «حالی» تخلص کاوه .

دبنائی د اشعارو دیوان شپږ زرو بیتو ته رسیږه او دده مشهور آثار دادی :

۱-دبهرام او بهروز مثنوی: چې په«گلستان »یا «باغ ارم» باندی مشهوردی او په عراق عجم کې دامیر یعقوب ترکمان په نامه يې نظم کړی دی ،او زن یې دسنائی دحدیقې په څیر دی اودتاشکند په ښار کې چاپ سوی دی .

۲-د بنائی دوه دیوانه :وایی چې بنائی دوه دیوانه ترتیب کړی وو، یو یې دخپل ژوند په وروستیو وختو کې دحافظ پرسبک په سمرقند کې ویلی او تدوین کړی و ، او په هغه کې یې خپل تخلص «حالی» ښوولی و ،خو نسخه لاس ته نه ده راغلې .

۳- شیبانی نامه : چې دشیبانی محمدخان په نامه یې لیکلې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده کلام نمونی دادی :

-۱-

لاله‌رخ بنمود عالم را گلستان کرد باز
کوه را دامن پر از لعل بدخشان کرد باز

غنچهٔ گل برگریبان تکمهٔ یاقوت داشت
گل بناخن‌های رنگینش گریبان کرد باز

با عصای سبز آمد سبزه بر اطراف جوی
خضر پنداری هوای آب حیوان کرد باز

غنچهٔ نرگس ز تاب گل نظر بربست و گفت
در رخ خورشید رخشان دیده نتوان کرد باز

شاخ گل شد تیر بهر صید مرغان چمن
باد صبح آن تیر را از غنچهٔ پیکان کرد باز

جام زر مانده است بر سیمین طبق نرگس مگر
خویش را از ساقیان بزم سلطان کرد باز

-۲-

از خوردن می منع کنندم که بنائی حرامست
چیزیکه درین شهر حلال است کدامست

مینوش که قسمت نشود ناقص و زاید
در ذات تو نقصانی اگر نیست تمامست

آن همدم بی غش که از و بوی وفائی
آید بمشام تو می غالیه فامست

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۳-

دختراني که فکر بکر مننند　　　هريکی را بشوهری بدهم
هر که کابين ندادو عنين بود　　　زوستانم بد يگری بدهم

-۴-

یو وخت بې امير علي‌شير نوايي ته دا بيت ويلی و :

عمارت دل من کن وگرنه ازگل وخشت
هزار مدرسه آباد می‌توان کردن

دابيتونه هم دده دی :　　　-۵-

تر انه تکمهٔ لعل است بر لباس حريز　　　شده ست قطرهٔ خون منت گريبان گير
زاهد بره کعبه رود کين ره دين است　　　خوش می رود اما ره مقصود نه اين است
درچمن گريه کنان بی گل رويت بودم　　　مانده در سينه چو گل ناخن خون آلودم
بسرمه هر که سيه کرد چشم يار مرا　　　چو چشم يار سيه کرد روزگار مرا
ميکنم جامهٔ خود در ره ميخانه گرو　　　که مرا جام می کهنه به از جامهٔ نو

مأخذونه :

۱- ريحانه الادب -۱/۲۸۲ مخ.　　　۲- شمع انجمن - ۷۸ مخ .
۳- پيدايش خط و خطاطان-۱۳۸ «　　　۴- حبيب السير -۳/۳۳۳ «
۵-رجال کتاب حبيب السير-۱۹۶ «　　　۶- خط و خطاطان- ۹۶ «
۷- مجالس النفائس - ۶۰ «　　　۸-نتايج الافکار- ۹۹ «
۹- آريانادائرة المعارف (پښتو) ۳۷۵/۴ مخ
۱۰-صورتگران و خوشنويسان هرات درعصر تيموريان ۶۶ مخ .

۱۵۶۴- بندر شاه :

دپښتو یو نوم ور کی شاعرو، چې د(۱۳۰۰ هش) کال په شاو خوا کې د شیخ آزاد خان سا پی د پښتو دیو شاعر په توگه دده نوم یاد کړی دی.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۷۸ مخ .

۱۵۶۵- بنگل خان کاکړ :

دنومیالی مجاهد دوست محمد خان کاکړ زوی او د سرخی لمسی په ختیځو گیزی کاکړ په ژوب کې د کاکړو د تبرنو میالی او با توره مشرو، چې پروفیسر سیال کاکړ په خپل کتاب «پښتو او پښتانه» کی د ملی شخصیت په حیث معرفی کړی دی او لیکلی:

«بنگل خان د کاکړو هغه توریالی قهرمان دی، چې د پښتونخوا د کاکړستان په سیمه کې یې د حریت او آزادۍ ډیوه بله کړی وه. د خپلې خاورې د ساتنې په غرض دغه مجاهد پښتون له پرنگ سره راخیستی وه. ده د خپل پلار سره د ژوب او بورې په ډیرو جنگونو کی برخه اخیستی وه، خو په خپلو د کلاسیف الله، باښی، کنې، سرغی او د تانی شپې جنگونو یې ده ته منسوب دي . د خپلوا کی نومیالی پښتون بنگل خان کاکړ د انگلستان له استعمارچیانو سره په ډېره میړانه او پښتنی استقامت و جنگېد موږ د تاریخی شواهد وله رویه ویلای سو چې د کاکړو نومیالی مبارز بنگل خان له (۱۸۸۴ عیسوی کال څخه) بیا د(۱۸۹۳ عیسوی کال) ترنیمایي پورې د خپلو دښمنانو سره په میړانه جنگېدلی دی، او تر(۱۸۸۴ عیسوی) کال د مخه یې هم د پرنگ پر ضد په څینو مبارزو کی برخه اخیستی وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدغه توریالی فرزندله انگریزانو سره اوږدې مبارزې کړې، خوبالاخره زماپه عقیده دخپلوله لاسه پاته راغی. موږدتاریخ په پاڼوکې وینو، چې پرکاکړو باندې داستعمار چیانوله لاسه خپل لرغونی تاتوبی کاکړستان سوراورسو، نو بنگل خان آخر مجبوره سو، چې کاکړستان پرېږدې او په افغانی خاوره کې خپلومبارزوته دوام ورکې .

(بنګل خان د۱۸۹۳عیسوی) کال په شروع کې دافغانی خاورې په جبار نومې کلاکې دتوخوسره ژوند کاوه، خوبیاهم پرنگیانو دافغانی خاورې په «جبار کلا» کې له نوموړي مجاهد بنګل خان کاکړ څخه پهډا روو، ځکه چې هغه له خپلې مبارزې څخه لاس نه و اخیستی .

پرنگ دامیرعبدالرحمن خان سره د ډیورندلاین خبرې پیل کړې، او پرنوموړي امیرئې فشاروراچاوه، چې بنګل له خپلې خاورې څخه وباسي. امیرعبدالرحمن خان بنګل خان ته حال ورکی چې یاخو کابل ته راسه اویابیا ترتګ واوره، کابل ته د تګ په صورت کې د سهیلې پښتونخوا محلي روایات داسې وایې چې :

امیرعبدالرحمن خان دبنګل خان کاکړسره داپښتوو کړه چې دشاجوی ویاله به هغه ته د لوړې سپلمتیا په توګه ورکوي . خو بنګل خا ن په مات زړه دکابل پر ځای کاکړستان ته راغی موږ د تاریخي شواهدو له رویه و پنوچې د تور امیرله لاسه د بنګل خا ن کاکړ څخه خپله ملی مبارزه نیمګړې پاته سوه، اوپه بنګل خان کاکړهغه دپښتو په مصداق «نه جای ماندن نه پای رفتن» کانه وسوه. بالاخره دغه مبارزپښتون اودهغه توږزنو سلګرود امیرعبدالرحمن خان له لاسه پرنګ ته ځانونه په ګونوورکو. اود(۱۸۹۳عیسوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د جون په ۲۳ په هندوباغ کې لفټننټ سیکموهن ته ورغلل، او د پرنګ سره یې روغه وکړه، او پرنګیانو هم ترڅه مودې وروسته پر بنګل خان باندې باور وکې او هغه ته یې د وفادارۍ په بدل کې Allowance ور مقرر کې او له غمه خلاصی سځکی یې له ورکړی او د ۱۸۹۳ ع کال په جنورۍ پرنګیانو بنګل خان د یو شمیر نورو مخورو سره د سیل په غرض د هند لویو لویو ښارونو ته لکه لاهور، کلکته، بمبۍ او کراچۍ ته بوتلی او د خپل مغرضانه سیاست په اوبو یې د دې سپېڅلي پښتني دماغ و ر پر بمنځی .

بیا وروسته بنګل د پرنګیانو د نماینده «هنر سیکموهن» سره په (۱۸۹۴-۹۵ عیسوی) کال کې په هغه کمیسیون کې شامل کړه شو چې د افغان او بلوڅ د سرحدي خط د ټاکلو د پاره تعیین شوی و، او په دغه نارواو غیر ملی کار کې بنګل د انګریزانو په اصطلاح Did good cervice په نامه یاد شو (یعنې ښه خدمت یې وکې) او بیا په (۱۹۰۵ عیسوی) کال کې د سیستان په سیمه کې د وېش د ټاکلو په کمیسیون کې د سرهنری میکموهن سره ملګری و .

څه وخت چې بنګل خان په سیستان کې اوسېد، نو هلته یې ډېره موده و شوه، چې په کاکړۍ غاړو کې داسې یاد شو :

لیا سیښان په و ریښم جوړ کې　　　لیا نازک بېرته راکوږ کې

چه بنګل پر سیستان اوسی　　　درختی ګل وکې بیا توسی

بیا پرنګ راولاړ شو، په (۱۸۹۷ع) کال کې یې د ادغرو نوباز «سردار بهادر کې» او په (۱۹۰۶ع) کال کې یې پسې «نواب» کې - خوله بده مرغه د همدې کال د سې برشپږ سه نیټه نواب بنګل خان په کلاسیف الله کې «دباران» نوسی له خوا ووژل شو، او د ده په ړینه په یوه کاکړۍ ټاره کې داسې یاد شوه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنگل سردار يې سر کې په گولی

شا و خوا ده باندی تولہ کچاری »

(دبنگل خان دسرینی سبب او کیسه د پروفیسرسیال کاکړ د« پښتواو پښتانه »د کتاب

په ۱۹۵، ۱۹۶ مخو کی راغلی ده)دبنگل خان سری دسیف الله د کلاپه « مانکی »

کی خاوروته وسپارل سو، اودده مزار په خلکو کی د بنگل په شامی شهرت

لری او تر اوسه يې جاسې او هڅونه په شاسی کی پراته دی - پرمزار يې

کبنته ولاړه ده او خلک یې زیارت ته ورځی .

پروفیسرسیال کاکړ په پای کی لیکلی :

«لنډه دا چی بنگل خان کاکړ یوملی مبارز، ریښتینی مسلمان او پیاوړی سیاستمدار و

هغه د چاخبره : «سل دی وسره یودی سه سره » په مصداق دبنگل خان سرینه په

حقیقت کی دټولو پښتنو سرینه وه .

ماد خپل لوسری فولکلوری تالیف «غاړی» پر ۷۹ - ۸۰ مخو باندی دمجاهد پښتون

نواب بنگل خان په باره کی یو لړاولسی غاړی خوندی کړی چی تکراريې دلته

عبث دی، البته لاندی غاړی نوی لاس ته راغلی ، چی په دی ډول دی؛ :

دبنگل د سپر کی خوپ دی

ډیوان کار کولا نسی

بنگل سهر کی ودر کی ،

زه دولی و هلی نسم

یووار لاړ سه خان بنگل که

په ډیوان کی شمار سر که

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادنواب بنګل خان په باره کی دلو سړی ځل دپاره داتن دوې ښکلی ناری چې د کاکړو په فولکلوری اصطلاح د«اسی» بدلی بلل کیږی، دړوب دیوه سنځره خیل ښاغلی لونګ دخولې ځخه لیکلی ، چی دلته ستاسی حضور ته وړاندی کیږی :

کهاوو ردی دتسیل پرسرا وو ردی   بنګل سرداریې سړ کیء
اوس دی واخیزریپ خان کهزو رو ردیء

دبنګل سلنډاهی ستر ګی تورولې
چی تک د تو پنچې سوی
سو لائی یې تر کلاو غورځولې

دبنګل خان په تېر کی داو خت دهغه پر سپنه ښاغلی نواب محمدخان جوګیزی پاته دیچی دده په یاب یوه لرغونی فولکلوری غاړه وړاندی کیږی :
د بنګل سردار په کورکی
خدای دی د سپین مامدخان لوی کی»

دبنګل خان په باب داخلو رغاړی دښاغلی محمد ابراهیم عطا یی له یادا ښتو ځخه را اخیستی سوی دی :

بنګل سری ارمان یې ډیر دی   یا کاکړ له غموسپر دی
بنګل سړ تول یې دغره دی   ګړ د کاکړ بې په نامه دی
بنګل سړ کاکړ خبر سو   په ړوب تند ربرابر سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښنګل مه مینځی پردړو   ښنګل پیر دی د کاکړو

ماخذ :

۱ - پښتوا و پښتانه په سهیل پښتونخوا کی د پروفیسر کاکړ اثر- ۱۸۷/۱ مخ   ۲ - دښاغلی عطایی یاداښت

۱۵٦٦- ښنګی الینګاری :

ښنګی‌شاه مشهور په‌ښنګی‌د پښتو ژبی‌اسی شاعر دلغمان په‌الینګار کی اوسیدی او دتوری جوړولو کسب‌یې کاوه په اشعارو کی

یې کلمه‌د«ښنګی» او کلمه‌د«ښنګی‌شاه»په‌نامه خان یادکړی .

اشعار یې براولسی او زانو و یلی‌او شاګردان یې‌هم درلودل چی‌ددوه په پیروی یې‌شعرونه ویل :

یو شعر یې دغازی محمدجان خان وردګ‌په‌ستاینه کی(د۱۲۹٦ ه‌ق) کال دسلی جهاد دپیښو په‌باب و یلی‌دی چی له‌هغه څخه څرګندیږی چی«ښنګی» تر هغه وخته‌ژوندی و دغازی محمدجان خان دستاینی سر یې‌دادی :

رحمت‌دی وی یارانو په غاز محمدجان‌خان

یو دی و ، له سر د انو

ولاړلکه زمری، وپیرنګی ته په میدان

قاتل د کافرانو

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو - ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۷- بو لعجب کابلی:

شیخ بو العجب ددری ژ بی‌لەظر یفو شاعرانو څخەو، چی«بوالعجب »یې‌هم دظرافت لەمخی خانته تخلص ټاکلیو، بیاهم درویش مشر بەسړی و وایی‌چی پردنگر آس بەسپور، تیر کیږبەیې لەغشو دگک ترملاتړلی‌او ماتەلیندی بەیې پراوږه، دکابل پەبازاراو کوخو کی‌بەگرزیده، او پە همدې دوله بەیې‌خلقو او نوروکـو روته و رتیء

د(۹۷۵ هق)پەشاوخواکی په کابل کی‌مړدی دخواجه عنبرناظر په باب یې دا بیتونه ویلـی وو:

آن‌خواجۀ عنبری کـەدنبر واری
افتد بـزمین مثال زنبـر واری

هرجاکه برفت رفتم ازدنبالش
هرگەکەبراند راندم العزو اری

هرگاه که گیر داو عنان شانم
درخدمت شەستاده قنبر و اری

مأخذونه:

۱-سکینة الفضلاء-۷۵مخ

۲ - تاریخ افغانستان درعصرگورگانی هند - ۲۲۹ مخ

۳ - آریانا مجله - ۲ کال ۱۱ گڼه - ۵۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵٦۸ـ بو سعید کابلی :

خواجه میر سعید الدین دخواجه میر سعدالله زوی او ددری ژبی شاعرو په په(۱۱۹۸ ه ق) کال د کابل د«تنگی سیدان» په سیمه کی زیږ ېدلی،او خپله لومړنی علمی زده کړه یې په همغه سیمه کی پای ته ورسوله ، او بیا د کابل ښار ته راغی، او ددې ښار دعاشقان او عارفان په محله کی او سېداو دیوه جومات امام و، روسته بیاهندته ولاړ، او پس له یوڅه وخته بیرته کابل ته راغیء او په تصوف کی دطریقت یو سالک و ، او په (۱۲۸۳ هش) کال کی بو سعید پنځه اتیاو کلو په عمر په کابل کی مړ سو ، او دخواجه صفادغره په لمنه کی ښخ دی .

بو سعید په خپلو غزلو کی کله د «بو سعد» کله «دسعدالدین» او زیاتره د «بو سعید» په نامه ځان یادوی .

دده د اشعارو دیوان تقریباً پنځه زره بیتو نه لری او یوه قلمی نسخه یې د اطلاعاتو او کلتور په عامه کتابخانه کی سته ، او بله نسخه یې د کابل دمشهور شاعر او عالم مرحوم هاشم شایق په کتابتون کی وه .

دا غزله دده ده :

ساقی بیا رباده که کارم زدست رفت
در ده قدح قدم که عیش بهارم ز دست رفت

واقف شوی اگر ز دلم جای رحمت
دستم بده که دامن یارم زدست رفت

از عقل و علم و دین و دل ما خبر مپرس
بیچاره ام اکنون که چهارم زدست رفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

از اشک خون چو خط نگارم بهر زمین
برجاس زانکه پای نگارم زدست رفت
در انتظار روی تو خشک است چشم من
آن دولتی که بد بکنارم زدست رفت
بودم بعهد خویش که ناگاه تیر عشق
بنمود صولتی که شکارم زدست رفت
گر ناله بشنوی زمن ایندم عجب مدار
ای «بوسعید» که صبر و قرارم زدست رفت

او دا هم دده یوه غلو ریزه :
ای چشم تو غارتگر دین و دل من
خال تو نشسته در کمین دل من
ازگلشن روی تو برون شد خط سبز
جز مهر نروید ز زمین دل من

مأخذ :

پښتو آریانادائره المعارف ـ م/۵۲۲ مخ.

۱۵۶۹ـ بوعلی شاه :

د پښتو ژبې شاعر و، او په (۱۲۸۳ ه ق) کال یې یو کتاب د «فرعون دقصې په محفل پوری) په پښتو نظم کړی دی.

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ م/۵۲۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۰- بوعلي هروي:

د دري ژبې شاعر، او د امیر علیشیر نوائي معاصر و،
امیر علیشیر لیکي چې: «لېوني غوندې گرزي: که لیوني نه وي بوعلي
به یې تخلص نه کاوه»
داهم ښکاري دلته دچه بوعلي غوندي سړي خو لیوني سو، خپل ځان ئې د زمانې یگانه
سړی باله - دا بیت دده دی:

خلقی بره عشق تو آسو ده سیروند   عاشق منم دگر همه بیهوده میروند

مأخذ:

مجالس النفائس- ۸۰، ۲۵۵ مخ.

۱۵۷۱- بلوک نیکه:

د خپل وخت نومیالی روحاني عالم ؤ په خته نورزی او د کندهار د سپین بولدک
در باط په کلي اوسید او همهلته مړ او ښخ دی
د پرعوام یې زیارت ته ورځي، په تیره بیا د لېوني سپي دارلې نا روغان یې له زیارت ته مرسته غواړي
اصلي نوم یې معلوم نسو، او نه یې د ژوند نېټه لاس ته راغله- یوازې د کندهار د پنجوائي
د تلوکان اوسېد ونکي د پښتو اودري ژبې پخواني صوفي شاعر ملا حسن اخون په خپل
یو غزل کې «د رباط» پوتې داسې یاد کړی دی:

سپینې پیښې «د رباط» پرپوتې وسوې   خپل آشنا په تش نظرنه را ته گوري
ماوېل زه به لا دید ن کړم دیارانو   یاران تللي سپنې پاتې تشې توري

له دې بیتو څخه داسې اټکل کیدای سي چې بولک نیکه دی د ملا حسن آخون ملگری وی او
څنگه چې ملا حسن اخون په (۱۲۳۵ هق) کال کې مړ دی نو د بولک نیکه ژوند د(۱۲۰۰ ه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال په‌شا وخوا کی اتکلولای سو- خود پښتانه‌شعرا د دوهم ټوک ۷۹۳ مخ کی لیکلی سوی دی چی ملا حسن آخون د پوټی میا نور محمد ته عقیده در لود له‌نوښایی چی په‌پورته بیت کی له «پوټی» څخه هم‌هغه «پوټی» مقصدوی چی میا نور محمد پکښی اوسېد.

په‌هرحال په سپین بولدک کی د «بولک‌نیکه» په‌نامه‌زیات مشهور دی.

مأخذ:

شخصی یاد داښت

۱۵۷۲- بولی بلند:

نومیالی پښتون تېرسوی دی، چی د کویټی د کچلاغ نومی سیمی ته نژدې دغره پرسر ښخ دی، دده‌زیارت ته زیات‌خلک ورځی او ډېر عقید تمندان لری.

مأخذ

مزارات - دښاغلی میا ل کاکړ -۱۶ مخ

۱۵۷۳- بهاالدین بلخی:

مولانا بهاالدین د بلخ له‌نومیالیو پوهانو او عالمانو څخه‌وچی یو کتاب یی د «تاریخ الا- کبرفی طبقات العلماواخبارهم» په‌نامه تالیف کړی‌دی‌او یوه‌نسخه‌یی د انگلستا ن د اکسفورد په کتابتون کی سته.

پلاریی محمد نومېده‌او اونیکه‌یی برمکی ابن خلکان و.

په (۶۸۳ هق) کال کی مړدی.

ماخذ

پښتو آریانا دایرة المعارف. ۵۹۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۴ـ بهأ الدین سام غوری :

په‌دی نامه درتنودال شنسب له پاچهانواو امیرانو خخه په‌غوراوتخارستان کی حکومت کړی دی: لومړی سړی په (۵۴۴ هق) کال پراماراتِ کښېنوست، اودوهم سړی په (۵۸۸ هق) کال امیرسو، او دریم په‌دیرلس کلنی کی امارت ته ورسید.

دغوریانوپه کورنی کی دري پاچهان وو، چی دری سره د «بهاالدین سام» په‌نامه یاد یدل :

یوبهاالدین سام بن عزالدین حسین دسلطان علاالدین غزنوی ورور(۵۴۴-۵۴۵هـ ق)

اودوهم بهاالدین سام دغیاث الدین محمودزوی (۶۰۷هـ ق) اودریم بهاالدین الدین سام دشمس الدین محمد دباسیان له‌سلو کوخخه (د ۵۹۰-۶۰۲هـ ق په‌شاوخوا کی) و.

ماخذونه :

۱ـ لباب الالباب ۵۷۴ مخ ۲ـ لغتنامه‌ـ ب ۳۹۶ مخ

۱۵۷۵ـ بهاالدین عمر هروی :

شیخ بهاءالدین عمر چغاره دهرات له‌ نو میالیو عارفانو اوشیخانو خخه دی دفراهی شیخ محمدخو ریی اومریدو ، او خپنی تذکره‌لیکو نکی یې دشیخ رکن‌الدین مرید بولی او لیکی چی : « ازو تا شیخ رکن الدین علاالدوله سلسلو کسی باین سلسله برسجاده تقوی نشسته» (۱)

په‌فراه کی زیږیدلی اوپه‌هرات کی یی وده‌موندلی او زده کړه یې کړې ده ، په کوچینوالی کی جذبه پر راغلې وه او دژوند تر پایه په‌جذبه کی و ،حتی دنمانځه پروخت به یې یو خو ك دځانه سره کشینا و ه چی د ې در کعتوپه‌شمیرخبری کړي .دغه وخت پاچا اوامیران به‌یی خدمت ته ورتلل او ده به‌هم هغو ته دعدالت او احسان توصیه کړله او زیاربه یی یوست چی دظالم لاس د مظلوم له گریوانه لنډ کړي.

---

(۱) آریانا مجله ـ ۳ کال ـ ۷ گنه ـ ۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواند میردحبیب السیر مؤلف لیکی چی یو کال په هرات کی و باراغله دهرات خلک شیخ بهاؤالدین عمرته ورغلل اوخپنی وی غوښته چی دعاوکړی ، شیخ ورته وویل چی : «منتقم جبار دقهر په داسی سرتبه کی دی چی هرڅوک چی ددعاد پاره لاس پورته کړ لاس یې وباوهی او که څوله دشفاعت دپاره پرانیزی ژبه یی وچېږی » وایې چی خلک شیخ زین الدین ته ورغلل هغه دعاوکړه ، ژبه یې و با و وهله اوله هغه څخه سړ سو .

شیخ بهاؤالدین به تل روژه ود چاتحفه اوهدیه یی نه منله پرخپلې روزی قانع و . مولاناجامی دده په باره کی لیکلی چی :

« هغه وخت چی به یې فقیران د حقیقی مطلوب خواته متوجه کول او ترغیبول دا بیت به یې وایه :

دلارامیکه داری دل درو بند

دگر چشم از همه عالم فرو بند

دعمر په پای کی دنو رو دېرو مخو رواو علماولکه مو لاناسعدالدین کاشغری(چی په ۸۶۰ هق کی سړ دی) او مو لاناشمس الدین محمداسد(چی په ۸۴۲ هق کی سړ دی) او مولانا سعدالدین فرخ،او خو اجه زین الدین خو افی،او مو لاناقطب الدین ظهیری او مو لانا شر یف الدین عبدالقهار ،او مولانا تاج الدین حسن ، او خو اجه شها ب الدین اسماعیل حصاری او نو رو سره دشاهرخ میر زا په وخت کی له هر اته دحجاز خو اته ولاړ ، او دمکې تر حج ومدینی تر زیا رت و روسته بیر ته راغی او د (۸۵۷ ه ق)کال دلو مړی خو ر (ربیع الاول) په ۷ دسه شنبی په ورو رځ مړ ، او دهرات دمختار دغره په لمنه کی د هرات دعیدگاه شمال ته ښخ کړه سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي چې میرزا ابوالقاسم بابر د شیخ له کلی «چغاره» څخه دده جنازه پرخپلو اوږو اوچته کړه، او دده خلف الصدق شیخ نورالدین تهیې پاتاور کړه .

مولانا شریف‌الدین عبدالقهار دده په و پرنه کی دابیتونه وویل :

قدوة العارفین امام بحـق

قطب الاقطاب عصر شیخ عمر

در ربیع نخست و فصل ربیع

سوی فردوس کرد عزم سفر

در سموات غلغلی افتـاد

چون بکروبیان رسید خبر

پر تر از سدره بارگاه زدند

که شهی میرسد ز ملک بشر

عقل میخواست نام و تاریخش

«گفتمش قطب اهل کشف عمر»

- ۸۵۷ھ ق -

بیا نو میرزا ابوالقاسم بابر دده پر قبر باندی په خپلو ډېرو شخصی پیسو دانی و دانه کړه .

مأخذ :

آریانا مجله - ۳ کال - ۷ گڼه - ۵۵ مخ

د ښاغلی محمدابراهیم خلیل لیکنه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۶ ـ بهاءوالدین (ملا) :

ملابهاءالدین په ختهه ساگزی د پښتو ژبی پوخ لیکوال د کندهار دښار دبړ و په بازار کی او سید ـ په دری او عربی هم پوهېده، او د کندهار دادبی انجمن غړی و، د دلیکنی ډ هغه انجمن په پښتو مجله کی چاپ سوی دی. دی تر (۱۳۳۴ ه ش) کال وروسته مړ دی.

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۸۰ مخ

۱۵۷۷ ـ بهاءوالدین نوربخش :

شاه بهاء الدین نوربخش دشاه قاسم نوربخش فاضل او لاد، او دخپل وخت نو میالی عالم و، دعلم سره یې زهدهم درلود، او دسلطان حسین میرزا په وروستیو وختو کی له عراقه هرات ته راغئی، او دخواجه افضل الدین محمد کرمانی په خانقا کی یې چی دعراق تر وره دباندی وه و اړول، اوسلطان حسین میرزا و رته په درنه ستر گه کتل، او هغه وخت چی سلطان حسین مړسو، او په خراسان کی دنفاق او ـ پریشانی او ربل سو، نو شاه بهاءالدین آذربایجان ته ولاړ او هلته مړسو.

مأخذ :

حبیب السیر ـ ۳/۱۱۵ مخ

۱۵۷۸ ـ بهادر خان :

دشاه حسین هوتک دعسکری قو او نو میالی سپه سالار و، چی په (۱۱۳۸ ه ق) کال یې د «شال» او «بروب» سیمی فتح کړې دبړې یې هم ونیولې او شاه حسین ورته د «وروړ» خطاب کاوه، او عو اسو «امیر لامراء» پاله، او دپټې خزانې مئولف یې دشاه حسین هوتک بازو بولی او د «صدراکابر دوران» او «خان عالیمکان» او «صدرالزمان» په القابو یادوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهادر خان دمیر ویس نیکه پهٔ ختو کی هم دآزادیٔ بنتونکو په لومړیو له- کی و لاړو، او په هغه اولسی جرگه کی یی دخپل تبر دمشر په توگه گډون کړی و، چی د میر ویس نیکه له خوا دپر دیو متجاو زینو پر خلاف جوړه شوی وه دپټی خزانی مؤلف محمد هوتک یی داسی ستاییی :

«په دې دوران په کندهار کی مشهور دی، په بهادری او په توریالیو الی معروف، دپادشاه ظل الله یاز و دی، او دلښکرو سالار، شال او ږوب کلاوی یې فتح کا، او دبرې یې ضبط کا، دبری سمند یې هری خواته چې سخ کا، هغه ځای اخلی، او بری یې له ازله په برخه دی؛ په کندهار کې تول خلق پیژنی، او محتاجان او فقرایی په کرم او سخاوت ساره دی، دجو دلاس یې زر بخش دی، اوهر کله دغریبانو دستگیری کا، پادشاه عالم پناه شاه حسین یې په «ورور» خطاب کا، او عوام یې په «امیر الاسراء» یادکا؛ خان عالیمکان په علو مو کی عالم دی، او په اشعارو بی نظیر، شعراو علماً په لاس د کرم پالی، او هیڅکله یې مجلس له دی طایفو خالی نه وی، او په صله کی په دوران طاق دی، او په بند نه علمأ تــه حانم دی- چی له سفره راسی علمأ او شعراسپلمه کا او دوی ته بهډنی و کا خالق تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر ډیره ژوندی وساتی آمین یا رب العالمین» .

دمحمد هوتک له لیکنی څرگند یږی چی بهادر خان سر بیره پر هغه چی یو نومیالی سپه سالار و، دشعر او ادب او علماؤ سره یی هم دزړه مینه در لودله او په خپله هم د- پښتو ژبی شاعر و او اشعار به یې پر اولسی وزن ویل، او دپښتو ژبی دآثارو په راغونډولو کی یې زیار یوست ـ لکه محمد هوتک چی دعبدالقادر خان ختک حدیقه په خپله دناظم په قلم د بهادر خان سره لیدلې وه، دی دعبدالقادر په باب لیکی:

« په سنه (١١١٥ ﻫ) يې يو بل كتاب نظم كا،چې نوم يې دی«حديقه ختك»-دغه كتاب ما په سنه (١٢٣٠ ﻫ) له‌صدر الزمان بهادر خان سره وليدچې دمؤلف په دسخط وو- بهادر خان دامت شوكته (١) همسې روايت كا چې په دېره ما دغه كتاب وموندچې ديوختېك په ضبط كې وو . »

محمدهو تك د بهادر خان يوه بدله چې پر اولسی وزن يې ويلې وه هم په پته خزانه كې راوړې ده او ليكلي يې دي چې :

«همسې وايي كاتب الحروف محمد هو تك غفر الله ذنوبه‌و ستر عيوبه،چې خان عالی-مكان ددې كتاب دپاره له‌خپلو اشعارو څخه ما ته يوه بدله راكړه‌چې دلته‌يې ثبت كوم ، چې كتاب له‌ذكر خير ددې‌حاتم زمان خالي‌نه‌وي،او هر څوك‌چې يې ولولي دعا ورته‌وكا ، هغه بدله دا ده :

بيلتون په زوردی تر ليمو سی‌سهانم څاڅی
لكه‌شبنم څاڅی
داسره‌ياقوت مې‌په لمن كې ستاپه‌غم‌څاڅی
په غم الم څاڅی
گوره‌ليلی باران داو بوستا په چم څاڅی
خنسگه‌پرچم‌څاڅی

* * *

راغله ليلي‌په شينكي خال نخاپه گلو كوی
په‌سرو منگلو كوی

---

(١) دېره : مقصد دېرهٔ اسماعيل خان او يا دېرهٔ غازي‌خان ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهار چې وزی سیل کا ، بڼ غ د بلبلو کوی

گل په او بلو کوی

ملا لی ستر گی کاسیه په و یر ژلو کوی

زیب په کجلو کوی

دژو بل زړه و ینی په هر گړی هر دم څاځی

لکه شبنم څاځی

* * *

ښکلی نجلی! دباغ په لو رمه څه نڅا مکوه

عاشق رسوا مکوه

و ر یت سوی زړه سی دی سین یو ری خندا مکوه

را شه جفا مکوه

زه یم پتنگ ته یی ډیوه ما جلبلا مه کوه

نو ر ظلم بیامکوه

یم ستاله عشقه لیونی پر ما ، ماتم څی

غم او الم څاځی

ما خذ :

پټه خزانه - ۱۱۱ ، ۱۲۱ ، ۱۲۵ مخو نه

د کابل - لوسړی چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۹ـ بهادر بدخشي :

دسعید بدخشي زوی دهندداکبر پاچاپه وختوکي دتربت دسیمي واکوال و او هغه وخت چې د«بهار» دصوبې امیران اکبرپاچاته پورته سول اودده پلار سعیدهم دیاغي امیرانو سره یوځای سو، نوبهادرهم د خپلو اکي اعلان وکی او په خپل نامه یې سکه ووهله اوخطبه یې وویله چې پرسکه باندې دابیت کیندلی سوی و :

بهادرابن سلطان بن سعید ابن شه سلطان

پسر سلطان پدر سلطان زهی سلطان بن سلطان

بیا چې دده پلار دمعصوم خان کابلي په وینا خپل زوی بها د رته ورغی بهادر بندي کی ؛ هغه وچې داکبرپاچا له خوا صادق خان دیوه لوی لښکرسره دبهادرسقابلې ته ورووت اودسختې جګړې په پای کي بهادرووژل سو .

دده دوژلو کال (۹۸۸ هـ ق =۱۵۸۰م) کال و .

مأخذونه:

---

۱ - مأثرالامیرا- ۱/۳۹۰ مخ ، ۲ - اکبر نامه -۳/۳۸۳- مخ

۱۵۸۰ـ بهادر خان روهیله :

ددریاخان داودزی پښتون زوی او په هندکي د شاهجهان پاچاله نومیالیو سالارانو او امیرانوڅخه و .

هغه وخت چې شاهجهان لا شهزاده و، بهادرخان دخپل پلارپه واسطه دهغه سره آشنا سوی و، اوبیا چې شاهجهان- دپاچهي پرتخت کښېنوست ده ته یې د څلورو زرو پلیواو دوو زرو سپیروسنصب ورکی اود« کالپي »دسیمې جاګیر اودهغې سیمې دسرکښانو سرکوتل یې هم ورسپارل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی‌هم دشاهجهان دپرتخت کښېناستلوپه لوسړی کال دعبدالله‌خان فیروز جنګ په‌سلګری دکالپی څواته رهی‌سو. څوچی د« ججهار » دسیمی‌یاغیان اېل کړی، اوترسختی‌جګړی وروسته‌یې‌پردښمن بری وسونداو دهغه بری له‌اسله دشاجهان له خوا « نغاره » ور کړه سو.

ترهغه وروسته دد کن‌د ناظم اعظم خان په‌سلګری دخانجها ن لودی استیصال ته وګمارل سو.

څوخانجهان لودی په‌ډېره‌سړ انه‌ورسره جنګېد او بهادرخان دوه ځایه‌ټپی‌سو. پر مخکه ولوېد د خانجهان جګړنو غوښته‌چی‌سر یی پرېکړی خو خانجهان پری نه ښوول او بهادرخان ژوندی پا ته سو.

دشاهجهان دجلوس په‌څلرم کال دعادل‌خانی لښکروسره‌په‌جګړه کی‌هم‌ټپی‌اوبی هوښه شو چی‌بېجا پورته‌یې‌بندی‌بوت‌اودشاهجهان دجلوس په پنځم کال دعادلشاه‌له‌خوا‌یله کړه‌سو،او شاه‌جهان ډېر و نازاوه منصب یی‌ورله‌ور کړ او اوبېرته دا کاپی‌او قونوچ جاګیر ورو سپاره اود « ملکوسه» دسیمی دسر کښېناو سر کوتلو ته‌بې‌وګماره‌دیریی وو ژل او کو رونه یې ورو ران کړه، اود زړو رتوب انګازي یې هر لورته خپري سوې. تر هغه وروسته بهادرخان په راجا جهارسنګه بند یله پسی ولاړاو هغه ته یې‌هم ما ته ور کړ.

په‌دی توګه‌بهادرخان‌رو هیله‌دشاهجهان پاچاد وخت په‌زیاتوجګړ وکی خپله توره ځلولې او سړا نه ښکاره کړې وه چی تفصیل یې د « مآثرالامرا » د کتاب په لوسړی ټوکی کی راوړه سوی دی.

هغه‌وخت‌چی شهزاده مرادبخش دبلخ خواته راغی‌هم‌دابهادرخان‌ورسره‌و ،او کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې شهزاده مراد بخش له بلخه کابل ته راوګرځېد د بلخ صوبه داری او دهغه ولایت انتظام یې اصالت خان په اتفاق بهادرخان ته وسپاره، او بیا چې شاهزاده محمد اورنګ زیب د بلخ ولایت ته راغی نو بهادرخان یې د ازبکانو سره جګړې ته وګماره. که څه هم بهادرخان په جګړه کې ډېر زیار ویوست خو دده رقیبانو شاهجهان ته داسې ورسوله چې ګوا کې بهادرخان په خپل کار کې سستی کړیده ځکه یې نو ده د کالپی او فوج جاګیر ضبط کې او دده زړه هم مات سو خو چه (۱۰۵۹ هـ ق) (۱۶۴۹ م) کال د رجب د میاشتې په نولسمه او دجولای په نولسمه په داسې حال کې چه د شهزاده محمد اورنګ زیب په ملګری کې یې د قندهار قلعه محاصره کړې وه د ساه لنډې له ناروغی څخه مړ سو. اونواب غلام حسین دده د مړینې نېټه په دوو بیتو کې داسې وویله :

فخر هندوستان بهادرخان که جهان قائل شجاعت اوست

مردوداغ فراق را بگذاشت داغ جان درسین رحلت اوست

د هند په (یوپی) کې «د شاهجهانپور» ښار د شاهجهان په نامه همده ودان کړی دی.

ماخذ :

۱- مأثر الامرا - ۱۲/۱-۴۳۲ مخ تر ۲۰۴ مخ پوری - په اردو ژبه

۲- پادشاهنامه - ۱۰۶/۱ مخ

۱۵۸۱ - بهادرخان لوانی :

د محمدشاه په نوم یې له (۹۲۳ هـ ق څخه تر ۹۳۷ هـ ق پوری) د هند پر «بهادر بهار» حکومت کړی او ددریا خان لوانی زوی و.

طبقات اکبری لیکی چې دغه افغان په خپل نامه خطبه جاری کړه[۱] او سکه یې وو هله او ده هم د په وخت کې بابر پر بهار باندې یرغل وکی[۲].

مأخذونه :

۱- طبقات اکبری- ۲- د هند په تاریخ او مدنیت کې د افغانانو برخه - قلمی - ۸۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۴ـ بهادرخان لودي :

توريالی بهادرخان دخانجهان لودي وراره او د محمدخان لودي زوی و، د هند د مغلو په دربارکې يې يوزري منصب درلود ، څلور سوه يې سپاره وو .

د «راجوړې» په جګړه کې چې په (۱۰۳۹ هـ ق) کال کې پېښه سوې وه دده تور ـ ياليتوب او سپړانه غليما تولاهم منلي وو .

خافي خان ليکي : «بهادرخان توريالی» د راجوړې» په جګړه کې ښې توري ووهلې پای ته د ډېرو ټپوله کبله غوزار سو، له ډېره غيرته بيرته راوګرځېد، توره يې وکښله او په خپل زړاسپړانه يې پر غليم بريدو کړ ، آخر د غليم په ټوپک وويشته سو، او ولوېد، پای ته «پرسرام» نومی راجپوت چې د راجا بهارسنګ له ډلې و، پرراوګرځستل، غوښته يې چې دده سپړني زمري ککرۍ غوڅه کړي، خو همغه زمريالي پښتانه په دغه حال کې جمدر له سلار او کيين او همغه راجپوت يې پروراته وويشت او د «پرسرام» جمدر د بهادرخان پرغاړه برابر سو، ککرۍ يې ځيني پرېکړه، او د لامن د ګوتمي آس، توري او سپر سره يې خان اعظم ته وروړه، خان اعظم د توريالي بهادرخان ککرۍ د «بير» د کلا په وره وځړوله او د لامن ګوتمي يې چې دده نوم پر ليکلی و ، شاهجهان له « برهانپور » ته ويېږله او شاه جهان مغول ډېر په خوښ شو .

مأخذونه :

۱ـ لودي پښتانه ـ د پوهاند رشاد تاليف ـ ۳۳۸ مخ

۲ـ پادشاهنامه ـ ۲۷۶/۱ مخ

۳ـ سير المتاخرين ۲۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۳ـ بهادر سیستانی :

بهادرخان دسیستانی خانزمان وورور دری ژبی شاعرو ، ښه طبع یې درلوده او دا بیتونه دده دی :

آن شوخ چه پیشه دل‌سنگ‌گرفته گویا بمن خسته ره‌جنگ‌گرفته
بنشسته‌سمن برسر مسند خوبی شاهی‌است که‌جا برسراورنگ‌گرفته

مأخذ :

پښتو آریانا دایرة‌المعارف ۳ - ۵۴۵ مخ

۱۵۸۴ـ بهادر خراسانی :

محمدسلیم بهادرمحمداکبر خراسانی‌زوی ددری‌ژبی شاعرو، اوپه‌شعرکی‌سلیمه‌اوروانه طبع‌درلوده له‌خراسانه هندته تللی‌و ، اودسندپه‌شاوخواکی مړدی .

دابیت‌دده دی :

شد مائل بتان دل عاشق مزاج من
غیر از وصال هیچ نباشد علاج من

مأخذ :

پښتوآریانا دائرة‌المعارف - ۳/۵۴۷ مخ

۱۵۸۵ـ بهادر کوهاټی :

شیخ عبدالله معروف په حاجی بهادر دخپل وخت نومیالی عالم اولیکوال و . په (۹۸۹ هـ ق) کال‌په‌اگره‌کی زیږیدلی او په (۱۰۹۹ هـ ق) کال په کوهاټ‌کی مړ او همهلته ښخ دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده‌په تصوف کې هم لاس درلود اودمشهور آدم بنوری له‌خلیفه گانوڅخه‌و .

دکریمداد پرالفنامه باندې یې په درې ژبه لویه شرحه لیکلې ده چې « مفتاح الدقایق » نومیږي .

مأخذ :

فرهنگ زبان‌وادبیات پښتو-۸۰ مخ

۱۵۸۶- بها گل :

د وزیر فتح‌خان مشهور په اشرف الو زراسنکوحه ماندینه‌او د سربلندخان او شاه‌پسندخان مور وه .

دنوای معارک د مولف د لیکنې سره سم‌دبهاگل ، دکشمیردارباب شاه (ندیانو)څخه .و ه چې په نوای معارک کې یې داسې یادونه راغلې ده :

«خسروقلم شرین رقم، فرها دوارکندن‌بیستون این‌مدعا، چنین بیان‌می‌نماید : که‌اشرف الوزرا وزیرفتح خان از کمال تعشق‌مسمات « بها گل »از ارباب نشاط کشمیر درسلک ازدواج خود آورده بود ، با و بسیار محبت و دلبری داشت ، و از‌ودو فرزند متولد گردیده یکی مسمی به سر بلند خان‌ودیگرشاه‌پسندخان‌،ازقضأ کردگار درجین تولدشاه‌پسند خان مسماة مذکور سرحیات درنقاب تراب کشیده، اشرف‌الوزرأ ازسوزوگدازسفارقت‌اوبجنون‌وارصحرا نوردلیلی‌جمال‌حیرانی‌اوبوده‌بعد.روزچندایام‌تدارک‌همسبتری‌سوفوره داشت درسنه یکهزارو دوصدو سی‌ویک هجری در ایام زمستان باتفاق شاه‌محمود خان از کابل برآمده ، رونق افزای پشاور گردیده ، در انجا دختری جمیله که خورشید خاوری از حسن دلاویزش ، اقتباس نور نماید ، و قمر

(c) ketabton.com: The Digital Library

باین همه دلبری، مستفاداز جمال بلا انگیز اوشود از دو دمان قاضی خیلان که از قدیم با رباب دول قرب ومنزل دارند ، بدست آورده درشب اول گوهر ناسفته اش ، بسوزن الماس جفاسفته ،وآب وتاب ازغنچه بکارتش از گلبن وجودش ریخته ،باز بخانه فرستاد ، وبمنزله سرو او را از بهر جهان آزادی بخشید .

وبازدران روزها ، ارباب نشاط از کشمیردختری آورده نه دختری بل ماه آسمان خوبی ، وخورشیداوج محبوبی ، وشرین باین همه حسن که داشت چون سها پیش آفتاب متصور ، و لیلی باین شورش جمال ،چون لیل پیش نهار هماناگلدسته ایکه از بس لطافتش آب از چهره گل رفته ،وازنهایت نزاکتش شاخ گلبن ،خارخارحسرت شده .

اشرف الوزرانادیده به مقتضا :

نه تنها عشق از دیدار خیزد　　　بسا کاین دولت از گفتار خیزد

شیفته جمال با کمال اوشده وبزوراورادر مشکوی اقبال برده ،صاحب خانه ساخته ، گلهای عیش و عشرت ز بوستان محبت اوسی چید ، وهر روزه مجلس آرای ، و شمع نای ونوش ،وتماشای لولیان روشن بوده . میراسماعیل شاه وکیل ناظمان حیدر آباد و خالویم شیرمحمد خان وکیل والیان خیر پور ، بجهت مبارکبادی نزداشرف الوزرارفتند ، وهدیه سنگینی پیشکش نمودند ،اشرف الوزرانهایت خوش شده وتماشای لولیان بوکلای مذکور ،معه اکل وشرب عطانمود وهم خلا فاخره عوض مبارکبادی مرحمت فرمود »

مأخذ :

نـوای معارک ـ تالیف منشی عطا محمد شکار پوری ـ

چاپ کراچی ـ ۲۰۳ صفحه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۷ـ بهاول خان:

دپښتوژبې شاعرو، اود «بنو» په سیمه کې یې ژوند کاوه ـ په یونانې طب کې هم لوی کې لاس درلود، او پلار یې شادی خان نومېد.

ده دزیتون جنګنامه په پښتو نظم ترجمه کړې ده، او ژوند یې ددیرلسمې هجرې پېړۍ په پای اټکل سوی دی. دا بیت دده دی:

بهاوله‌تل ګو یا په دې ګفتار شه

د نبی د پس روانو خدمتګار شه

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۸۰ مخ

۱۵۸۸ـ بهادر (ملا):

په پښتوژبه ددینې او مذهبې موضوعاتو له‌ناظمانو څخه و، داوسنې پېړۍ په سرکې دپښتوستان په‌سیمو کې اوسېده. دده‌خوښناجاتونه اومنظومې خطبې سته دابیت دده‌دی: دبهادرویل به هلته‌درپه کارشي به‌لحدکې‌چې‌شي‌سوال‌رباني

مأخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو-۹۷ مخ

۱۵۸۹ـ بهاول خان:

دپښتو ژبې شاعر و، او دپښتو ر د بنو په سیمه کې یې د یونانې طب طبابت کاوه. د پلار نوم یې حکیم شادی خان و.

« دجنګنامه زیتون » په‌نامه‌یې یوه‌قصه‌په پښتو مثنوی ددهکښې ژبې‌له‌یوه کتاب څخه په ۱۲۸۵ ه ق کال کې ترجمه کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه موده په سوات کې اوسېد ، او د سوات «باباجي صاحب » ته يې عقيد درلوده « د جنګنامې » د سر بيت د داسې دی :

د کونينو خاوند ته يې ای سبحانه
هم خالق رازق د هر چا ذوالمنانه

او د کتاب د نظمولو سبب داسې بيانوی :

بهاول تل ګويا په دا ګفتار شه
د نبي د پس روانو خدمتګار شه
اوس سبب د دې کتاب واوره له ما نه
په د هکنې زبان رقم و ، زما جانه
مشتهر وه په قصه د زيتون ګوره
عجائب د محمد حنيفه روره
مخيل شوم په خپل زړه کې دا کتاب
افغانی ژبه روان کړم په شتاب
په پښتو مې کړه بدل هندی زبان
چې عجب وه حنيفه زيتون بيان

د کتاب په پای کې وايي :

له فساده شه آباد دا کل جهان
فتنې پورته شوې بې حده دا زمان
پلار او زوی بې اتفاق شول وئې ګوره
محبت شه بر طرف د رور له روره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادان او شاگردان صاحب عناد شول

دازمان کی بیخ کندو نکی دبنیا دشول

عزت نه گوری دنیاوته یی سخ دی

خوکڅ چی ترک که دا خصلت دهغه سخ دی

بهاوله ! ته گویا په استغفار شه

له فساده له عناده تو به گار شه

یی غریب عاجز مسکین او بی نصیب

په دا ملک کی یی مشهور په طبیب

قصه تم شوه ای زما یاره دلداره

لافی نه کړم خبردار شه ای هوښیاره

شین اونون وبی اوهی له ایامه (۱)

دغه حال وه ویی گوره صاحب نامه

وۇ تاریخ یو و یشتم د دویم خور

سن هجری «غرفه» (۲) کی گوره په هرطور

بی اوهی الف اولام کړه نورتمام (۳)

که هوښیار یی فکر وکړه دا ده نام

شین الف او دال او یا و خاو نون (۴)

زما پلار دی دا مصرع کی ذوفنون

---

(۱) یعنی « شنبه »   (۲) ۱۲۷۵ ه ۱

(۳) بهاول   (۴) شادی خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مشهور په حاو کاف و یا و میم (۱)

که ته هوش کړی نوربه ز رشی پری فهیم

د ل رنجه شو په اتمام د دې بیا ن

آخرکار دی تا سف ا و دی ارما ن

مأخذ :

تېرهېرشاعران -۷۰۲مخ

۱۵۹۰- بهاءو لد بلخی :

سلطان العلمابهاالدین محمد دحسین خطیبی بلخی زوی معروف په «بهاولد» دشپږمی هجری پېړی په پای اوداووسی هجری پېړی په سر کی له سترو نومیالیوصوفیانواو عارفانوڅخه تېرسوی دی، اودشرق د سلام نړی دسترصوفی او نومیالی شاعرمولانا جلال الدین بلخی پلار و .

دبهاولد پلارحسین داحمد خطیبی زوی هم دخپل وخت له زیرگانو څخه گڼل کېده او درضی الدین نیشاپوری مشهور شاعر استادو اومورېې دخوار زمشاها نوشاهی کورنی ته منسوبه و ه ، اودخطیبی د کهول نسبت بیاابوبکر صدیق ته رسېده .

بهاولد په طریقت کی د شیخ نجم الدین کبری لاس نیوی کړی نو د هغه له خلیفه گا نو څخه و .

دزیاتی پوهی له امله یی خورا اغیزه ناک اوله تاثیره ډک مجلس درلود، ځکه نوخورا ډېروگړی پرراغونډېدل اوله همدی سببه خوارزمشاه رو ځینی داربدو ، څوچی بهاو

---

(۱) یعنی « حکیم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې دبلخ اوخراسان په پرېښوولومجبور کې،اوپه‌دې مجبورې کې د امام‌فخر رازي سره‌دبهاولد دنظر اختلاف‌هم بې اغیزې‌نه‌و،‌نو ځکه‌بهاولدپه خپل کتاب «المعارف» کې‌پرمحمد خوارزمشاه اوامام‌فخر رازي باندې حملې کړې‌دي، او دواړه په مبتدعه‌ډله کې‌راوړي‌اودخپل کتاب‌په‌یو ځای کې لیکل‌چې :

« فخر رازي و زين كيشي و خوارزمشاه را و چندين مبتدع ديگر بودند ، گفتم‌تمام‌صدهزار دلهاى با راحت و شكوفها و دولتها را رها كرده ايد ، و در ين دوسه تا ريخ گريخته‌ايد ، و چندين معجزات وبراهين‌را مانده‌ايد و بنزد دوسه خيال رفته‌ايد، اين چندين روشنايى آن‌مدد نكرد كه‌اين‌دوسه‌تاريكى عالم‌رابرشماتاريك‌دارد؟واين غلبه‌بهراز آنست كه‌نفس غالب است‌وشمارابى‌كار مى دارد ، وسعى مى‌كندببدى‌وچون‌بى كارباشيدهمه بدى‌كرده شود وتاريك ووسوسه وخيال‌وسوداهاى فاسده وظلالت پديدآيد ، از آنك‌عقل غريبست ونفس‌در ملكت خودست،وآن مملكت‌ازآن شياطين‌است ، و اين دنياست كه ماحضرست و حجابست از در غيب ... (۱).

په یوبل‌ځای کې‌هم دامام فخر رازي په‌نسبت‌دخوارزمشاه ټینګ ارادت ته اشاره کوي او وایي چې :

« ده‌خپل یو مقرب‌ته ویلی دي چې‌هرځای چې‌دامام وعظ کوي«باكمر زرو كلاه مغرق بر پايهاى منبروى نشيند » او بیایې نو امام مبتدع بللی او د كلام الله شخه‌یې دده تأ ویلوته اشاره‌کړې ده او ویلي یې‌دي :

«... اسباب نزول آيات و نحوها وحكمتها واشعار وامثال مى گويد...

---

(۱) کتاب المعارف- د ۱۳۳۳ د تهران چاپ - ۱-۸۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

و محمد علی حکیم ر ا سلطان او لیا میگفت او ، جهو دا ن بنز دوی نور یته سی خو اند ند من چو ن بشنید م این نوع سخن ، و خود ر ا بهیچ نوعی سوازنه ندیدم نه تصور سوازنه یافتم گفتم من همچون یکی آحادی ام اندر جهان بیان ، تاسلامتی آن جهان طلبم، ا کنو ن چنگ از گفت و خاقان بدارم و هیچ سر تبه و جا هی نجویم بـا هیچ خلقی ، هـر کجا افتادم ، افتـادم وهر کجا بر خاستم برخاستم ، اگر چه خلقی نطا ره گرمن باشند التفات خود ر اازخلقان پا ک کنم واصغای ایشان وا پیش خودنیارم واز هیچ فضیحتی احترازنکنم، همان انگارم که کلوخی ام، الله مراازحال بحالی می گرداند تامرا کجارساند وکجا اندازد وبچند صفتم گرداند، اذاوقعت الواقعته برخواندم، خودراچودیواری دانستم که فرو افتادم تا کدام اجزام را خفض کندو کدام رارفع کند ...» په دی خبرو کی په صراحت بهاء ولداامام فخر رازی او دحکمت او کلام نو ر و پو هانو ته مبتدعه ویلی دی، خوځنگه چی هغوی دخوارزمشاه له خواحمایه کیدل نوبهاءولدخپل خان ددوی په سوازنه کی نه موندہ اووطن پر ینبوولو ته چمتو سو، اودقراینو څخه څرگند یږی چی د(۶۱۰ هق) په شا وخوا کی یی له بلخه هجرت کړی دی، ځکه چی دده دهجرت په وخت کی دده زوی مولانا جلال ا لدین بلخی شپږ کلن و ، او څنگه چی مولانا په (۶۰۳ هق) کی زیږیدلی نودده هجرت بایدد (۶۱۰ ه ق) کال په شاوخوا کی و .

دا کتر ذبیح الله صفا په « تاریخ ادبیات در ایران » کی لیکلی چی دده په نظر د بهاء و لد مهاجرت په مطلق ډو ل د مغو لو د حملی له ډاره نه و ، ځکه چی د مغو لو د حملی ډار تردي پیښی دری څلو ر کاله و روسته پیدا سو ه او شپږ کا له پس عملی سو ه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهاءولد د هجرت په لار کې نیشاپورته ورغی او دشیخ عطار سره یې و کتل اوشیخ عطار د «اسرارنامه» کتاب دده زوی جلال الدین ته (چې و روسته مولاناجلال الدین سو) د هدیې په توګه ور کی - بیا نو بهاء ولدله نیشاپوره بغدادته اوله هغه ځایه مکې ته ولاړ، او بیاله هغه ځایه دشام اوروم لورې ته رهی سو اوخو کاله یې دارزنجان اوملطیه اولارنده په ښارو کې تیر کړه او تر هغه وروسته دعلاالدین کیقباد دسلجوقی په بلنه «قونیه» ته ولاړاو همهلته پاته سو، په وعظاوارشادیې خوله پوری کړه ، ډیر شاګردان اومریدان یې وموندل، څوچې دافلا کی په روایت د(۶۲۸ هـ ق) په دو همه خور، اوددو لتشاه سمر قندی په روایت په (۶۳۱ هـ ق) کال په داسی حال کی مړسو چې دنیاته یې یو خوراستر معنوی شخصیت لکه مولاناجلال الدین بلخی روزلی پرېښود .

سربېره پر هغه یې یو کتاب «دالمعارف» په نامه خپل یوازنیی اثر پرېښې دی چې دده دشلو مجلس او مواعظو یو ه ګټوره مجموعه ده چې په خپله یې د کتاب په شکل تربیت کړی و. دا کتر صفا ددې کتاب په باب لکلی چې :

« درین کتاب حقایق عرفان ودین وتفاسیر وتأویلاتی از آیات قرآنی با بیانی شیو اودل انگیز و بافصاحتی کم نظیر مورد بحث قرار گرفته است وسخن گوینده چنان شیرین ودلپزیراست که در بسیاری از موارد در لطافت بشعرمی ماند و در عین حال شامل بسیاری از لغات وتعبیرات وترکیبات نادر پارسی است که مسلما تحت تاثیر زبان تخاطب بلخ بو جو د آمده است .

هر بحثی یا هر مجلسی با بیان هرحالتی ازاحوال که بهاولدآنها راموضوع گفتا ر یانگارش قرار داده یا عنوا ن فصل ذ کر شده و بدین تـربیت کتاب المعارف

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خود کتابی عظیم است از عدهٔ بسیار فصول ترتیب یافته است - »

مأخذونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران -۲/۱۰۱۹ مخ

۲- المعارف - ۱/۲۴۵ مخ

۱۵۹۱- بهرام :

د پېښوردسیمو د پښتوژبې اولسی شاعرو اود(۱۲۵۰ ه ق) په شاوخوا کې یې ژوند کاوه یوه بدله یې د «جم دوارسمتتر» په کتاب» د پښتنخواد «شعرها ربهار» کې راغلی او هغه داده :

معمورنه شوم زه په وصال د دلبر
شوګیرې کړم مدام پسی زه شوم اوتر

سپین مخ دې ګلزار توری زلفې سنبل
مروارید دې دندان دواه لب دی سره زر

ستا مقام دی په ښار خبر دارشه ښارو
زه مین په تا ډېر که ته وکړې باور

سپین مخ دی آیین (۱) زنخدان دی ګبین
تول صورت دی سیمین تجلی کا دنمر

---

(۱) د هنداری په معنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین مخ دی چراغ څما ره شه پرې داغ
ما نیولی دلبار ستا په وخت د سحر

چې عاشق دی «بهرام» ستا صفت یې کلام
په سلام دی مدام که ته ورکړی سلام

مأخذونه:

۱ - پښتانه شعرا - ۲/۵۵۱ مخ
۲ - د پښتنخوا هارو بهار - ۱۳۳ مخ

۱۵۹۴- بهرام تګاوی:

د پښتو ژبی شاعر اود (۱۲۴۹ ه ق) کال په شاو خوا کی د تګاو په سیمه کی زیږیدلی، وسا په ولسی اوز انویی هم شعرونه ویل چې پښتنی سندرغاړو به پخپلو سندرو کی ږغول دده په اشعارو کی دمینی دردپټ دی اودا ده دده د کلام نمونی

په هر بڼ کی چې بلبل وهی نارې
حواله کړی په غمجن زړګی اری

هغه وریځ را باندی تیره شی په غم کی
چې دی وګورم په مخ زلفی خوری

د زړه داغ می پسی لاهسی بتر شی
چې دری کړی په داسپین تندی سورې

په لیمو به یې قبول کړم کبرنه کړم
ستا د درخس وخاشاک سپیری ایرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغو په زړه کی هـوش او طاقت ورك شی
څو ك چی اوری «د بهرام» د خولی مسری

نه وینم په ستر گو د خپل یار بشر عالمه
ساله را نغی چی را تلو ته یی وم په تمه
وسوزې نصیبه دا په تا خه اپت پروت دی
وسومه په سینه کی دیارلکه داشمه

زه شورو فریاد کرم سلامت نه یم سین بم
کله آه او سوز کوی له سینی نه بیغمه
نه وینم راحت بې له زحمته په خپل عمر
نه سی شی بې یاره په دا نورو شکلیودمه

وبه سرې «بهرامه» عاقبت په دی سودا کی
تا چی ځان د سینی او رته ورانډی کړو یکدمه

ماخذ :

پښتانه شعراء ۷۰۶ مخ

۱۵۹۳ـ بهرام پیښوری :

د پښتو ژبی شاعر و، او د(۱۲۵۰ هق) کال په شاو خوا کی پیښو ر په سیمو کی او ـ سید، او هم هلته زیږ یدلی دی.

دا ر ستتره ستشر ق دده نوم او شعر ضبط کړی دی، او دا بدله یې «د پښتو نخوا ـ ها رو بهار» کی را غلې ده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

معمور نه شوم زه په وصال ددلبر
شو گیرې کړم مدام پسې زه شوم او تر

سپین مخ دی گزار تور ی زلفی سنبل
سرو ار یددی دندان دو اړه لب دی سره زر

ستا مقام دی په ښار خبر دار شه ښار و
زه سین په تا ډېر که ته و کړې باور

سپین مخ دی آیین زنخدان دی گبین
تو ل صورت دی سیمین تجلی کا دلمر

سپین مخ دی چراغ زما زړه شه پری داغ
ما نیولی د لبار ستا په وقت دسحر

چی عاشق دی «بهرام» ستا صفت یې کلام
په سلام دی مدام که ته ورکړې سلام

مأخذونه :

۱- د پښتنخوا هار و بهار- د کابل چاپ - ۱۳۴ مخ
۲- پښتانه شعرا - ۲/۵۵۱ مخ

۱۵۹۴- بهرام خان خټک :

دخوشحال خان خټک هغه نااهله زوی و ، چی دخپل ستر پلار په مقابل کی پاڅېدا و دخپلو شخصی غرض او خود خواهی د پاره یې دخپل پلار دملی مبارزو په لاره خنډونه اچول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام د(۱۰۵۳هق=۱۶۴۳م) کال پهلو سری خور زیږ یدلی و ،چی پلار یې دده دزیږ یدو نېټه پر نیکمرغه نیولې وه ،او دزیږ یدو کال یې د « بخت باباآمد » له جملې څخه را ایستلی و ، لکه چې و یلی یې دی :

دریا و الف ماه ربیع الاول

بهرام آمد بروی رخشنده چو ماه

تاریخش « بخت بابا آمد »

زین جمله شو دجیم هزارو پینجاه (۱)

خو له بده مرغه دبابا دبدبختی سبب سو ، او چې خوشحال خان سړ کېده نو خپله فرزندانو ته یې وصیت وکئې چې :« که سو بهرام و راندی و روستو په لاس کښېیو-زی سر یې کړی، نیمایی یې دماسرته ،نیمایی یې دما پښو ته وسېځی؟،هاله به دماروح تاسو خوشنو دشی»(۲) بهرام له یوی خوا په خپله دقو مدسر داری او خانی لیونی ؤ او له بلی خوا دهندمغولی حکمران سها بت خان دبهرام خان له دې خوی دخو اهی څخه استفاده وکړه او دی یې دخپل پلار «خوشحال خان» په مقابل کی و باراوه،نو ځکه بهرام هم دخپل پلار او هم دخپل ورور اشرف خان هجری چې دو اړه دهنددمغلو دتسلط پرضد مبارزه کوله مخالف سو- د اشرف خان ځکه مخالف و ، چی د خوشحال خان د بند یگرت په وخت د اولس سرداری اشرف خان ته سپارلې سوی وه او خوشحال خان هم هغه دمشر توب وړ باله .

---

(۱) تاریخ سرصع- دپیښور چاپ -۲۵۸مخ

(۲) تاریخ سرصع-دپیښو رچاپ- ۲۸۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام خان مهابت خان ته ورغئ او هغه ته یې ډاډو رکی چې دخپل پلار پر خلاف دده هر حکم ته چمتو دی او مهابت خان هم له خپلې خوا د مرستې ډاډو رکی هغه وه چې د(۱۰۸۳ هق=۱۶۷۳م) کال د ذیقعدې او مارچ په پای کې دخوشحال-خان او بهرام خان ترمنځ وړې وړې جګړې پیل سوې، او همدارازد(۱۰۸۳ه ق ۱۶۷۳م) په محرم کې بیاد پلار او زوی ترمنځ جنګونه وسول چې په دې جنګو کې خوشحال خان بری وموند او وروسته داسې ډېرې جګړې او شخړې د بهرام او دده د پلار خوشحال خان ترمنځ پېښې سوې دي چې تفصیل یې په خپله دخوشحال-خان په «کلیات» او دافضل خان ختک په «تاریخ مرصع» او د استاد دوست محمد کامل په «خوشحال خان ختک-سوانح حیات او ادبی آثار پر تبصره» کتاب کې راغلی دی.

خو دلته دنمونې په توګه د خوشحال خان له کلیات څخه د بهرام په باب کمې څو شعرونه را اخلو خوشحال وايي:

دبهرام له حاله څه وایم وچاته
حال د خپل زوو یه بکاره دی و باباته

هم فضول هم سرو رهم مذ بذب دی
هم یکرنګ ویل به نه کاندی وچاته

په یوه ذره کې پاسه په اسمان شي
په یوه ذره کې شي تحت الثراته

دخپل خوی په ګرداب نوکی غوټه خوري
دا عادت به یې رد نشي ترمړاته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا هنر دسر داری نه زده بهرامه
سر داری دی په خپل دو ر کړه بدنامه

هم تمامی خپلخاني لره بلاشوی
هم خپل خان لره بلاشوي بدفرجامه

تاطاهر د کم عقلی په جرګو سر کړ
او س فارغ شوي دطاهر له انتقامه

تاخپل خان لره دمرګ رخنه پیدا کړه
خپلخانه دی په بدخوی کړه بی آرامه

په دا هسی بدخو یی بی بخته نه یې
چی لانه یې دخو نی هاتي تر زامه

مشر و رو ر دی په زندان کړ ته خانی کړې
داخانی دی شه په خان پو ری حرامه

چی خانی ته دی هو س د زړه په زور کړ
لا لحایی و ه ستا دزړه اندیښنه خامه

نو ر دی نو مدما دزو یو په شمارمه شه
د خوشحال ختیک و ینا په داتمامه

بهرام بخه دی بد رنګـــد
رنګا رنګ زیو ر پری پو ری

که زیو رو رخنی و ا خلې
نو ر به نه پوری په تو ری

(c) ketabton.com: The Digital Library

که احمق په دولت ښه شی
که تري و لاړ شی خو د به گوری

الله ویشت لرم زویه
نخته یو د بل په رنگ

بهرام هغه خنزیر دی
چی لایق دی د تفنگ

خو ک بهرام غوندی منحوس بدبخت بخیل شی
په شامت یې خیلخانه شی تار په تار

منافق لئیم ، مردود د زمانې شی
دخپل پلار سره آغاز کاندی کارزار

ابلهی بدگمانی تر هسی حده
تر نظر یې له وسوسه ښه هم بده

بدگویی خست بد نیت تردا پهورته
سکه و رونه یې پردی کړل له حسابه

که ښه نیت که ښه خلقت که سخاوت دی
دایې واړه له زړه لاړله خولې له یده

په مجلس یې پر آمد له منځه تللی
بل منځکور یکښې خطابې خوشامده

چې په ملک د پلار غلیم هغه یې ستر گی
په دوستانو یې د پلار کینه بې عده

(c) ketabton.com: The Digital Library

که‌دباغ انگو ر يې‌ډېر وی‌و خپل پلار ته
مگر درست ژ نـکو ری و رکا له سبده

دژ و ند يو دز ړه‌ر نځ دی‌دسـړ و شر م
په ژ و ندو ن دبابا و رشه تر لحده

دخو شحال‌عقل‌خطانه‌و ،نو ر څه‌و
چی‌خانی‌يې‌په‌بهر ام کړ له نامز ده

دخو شحال‌د پو ر تنی‌شعر له‌و ر و ستی بيت‌څخه‌داسی‌خر گندېږی‌چی‌خو شحال‌خان
په لو سړی سر کی بهر ام ته هم خو شبينه و ، او خا نی يې دده په نامه
کړې‌وه‘ بلکه هيوه بله‌پغزل کی‌يې دخانی‌چل‌اوچلند هم ورښوولی‌ؤلکه‌چی‌وايي:
زمازړه‌له‌چانه روغ نه‌دی بهرامه
دهرچاسره‌سی‌زيست‌دی له‌نا کامه

نو کری څوانی‌دا دواړه لکه‌بام‌دي
په پيری کی له لاړل دواړه پا مه

اوس دادواړه‌باسه‌ستاد ی ننداره کړه
غافل‌مه‌شه‌يو زمان ترصبح وشامه

په‌دا اوښ باندي چې‌ستا کجاوه ا يښې
رسوه يې چی پری نوزی تر مقامه

څودای دا ننداره شی شکرو کاږه
په‌چانه‌وي دا خو ښی علی‌الدوامه

تو لا تبـر ا بو يه په‌اسلام کی
چی‌يې‌نه‌وی هغه‌نه‌دی‌له‌اسلامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهل شرته دشاهین سنگل پیدا کړه
اهل خیروته حلیم شه ترحمامه

خودی توان توفیق رسیږی بیرون مشه
په هردم دپښتانه ننگ و نامه

ته دچاو جام ته هیله امید مکړه
حریفان دی باده نوش وی ستاله جامه

دگنگاش د پرخاش شه ځوانان پیدا کړه
چی پری چارد ملک و مال شی انتظامه

خوره خوروه ' گټه سا ته دکارد پاره
کامرانی شی د دنیاله سرانجامه

شه سرد ا ر و ته دنوم خزانه بویه
که نور هیڅ ور شخه نه وی بی له نامه

ورکول، تو رې وهل دادواره بویه
چی پری چارد سرداری شي انصرامه

یاتکیه دیوه خدای ده یادتوری
په جرگو مرکو نشی کار تمامه

که سردار د خلقو زرلری هنره
بندوبست دعالم نشی بی صمصامه

رخنه گرد ملک په خو نه ماران دی
چی ماران دخونی شته خوبی کدامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کەدی نقش د توری کښېنی راته غوږ کړه
کامرو ا به شی هاله له هره کامه

رعایت له رعیتە سره ښه دی
داهاله‌چی بیرون نەوی له احکامه

څوجفادخپلو وری‌هو نیره به ښادشی
که د خپلو جفا سخته وی مدامه

ښه‌څوانان به‌خپل هو ډېرې نږدې له‌لاسه
کەبې سرشی دخونی مزری تر زامه

کته‌ل توری‌غشی‌خوری‌ساتی‌دجنګ‌وری
مردبه سو ر نشی په زره له انتقامه

کلیله دمنه به‌سوکړې راشه‌ګو ره
چی‌څه درمی درته‌توی کړه د کلامه

چی دی زره هغه ګوهر به پکښی مو می
که‌پرې یوه شی‌له آغازه تر انجامه(۱)

خو له هغو اشعا رو څخه چی تردی شعر دمخه را وړه سوه معلو میږي چی بهرام د خپل پلا ر دا نصحیت منلی نەو ، بلکه بالعکس یې د هغه سره مخالفت پیل کړې و، څو چی دومره په تنګه کړی و چی په پای کی یې

---

(۱) داقصیده او ږده وه دلته‌یې خوږیته را و اخستل سول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هاق هم کي لکه چي پخپله خوشحال خان وايي :

په داهونبره قباحت اشرف عاشق نشو
چي بهرام داهسي عاق شوخه حکمت دی

چي وعقل ته ددواړو نظر وکړې
پروت ددواړو په وجود کي حماقت دی

دبهرام تېري په دادي په بـدی کی
چي لړلی ددنیا په محبت دی

خدای د ی داعلت نصیب دهیچا نه کا
ددنیـا محبت سر د هـر علت د ی

لکه نیت د بهرام څه و ، هسی و شو
د سړ ی دچاری کل مدارپه نیت دی

په داهسی وخت چي دوردفسا ددی
پلار ناحقه د فرزند په تربیت دي

چي خپل پلار شړی په تور و په لښکرو
په داهسی زویو سل خلي لعنت دي

که څوک شته چي په داچار و نظروکا
خا ی د پند د نصیحت خا ی دعبرت دی

زوي له پلار نه ویزارشي پلار له زویه
قباحت د ی، قباحت د ي قباحت د ي

سره له د ی تولوبدیوچي بهرام خان درلودلې بیاهم څنګه چي دفضل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب د کورنۍ غړی و ، د ادب سره یې مینه د زړه له تل نه تېره
بیا په خو شنو یسی کې د یر ماهر وه چې حتی په خپله هغه پلاره چې دده له
لاسه یې د بري ناخوالی لیدلی وی د بهرام د اکمال داسی ستایی :

عطار ددی نور قلم له لاسه کېږیږدی
چې په داخوبی بهرام انشا املاکه

مأخذونه :

دخوشحال خان ختک کلیات ـ د کندهار چاپ ـ ۲۱۵ ـ ۵۸۶-۹۲۷-۹۷۲
۹۷۸، ۹۸۳-۱۰۳۳، او نور مخونه
۲ ـ تاریخ مرصع د پېښور چاپ ـ له ۲۷۲ مخ څخه تر ۳۸۱ مخ پورې
۳ ـ خوشحال خان ختک ـ سو انح حیات او د ادبی آثار پرتېر صره ـ
له ۱۳۷ مخ څخه تر ۲۰۸ مخ پورې د استاد دوست محمد کامل لیکنه .

۱۵۹۵ ـ بهرامشاه غزنوی :

د مسعود زوی، د ابراهیم لمسی ، د مسعود کړوسی اود سلطان محمود غزنوي
کړوسی د غزنی له نو سیالیو پاچهانو څخه و .
هغه وخت چې بهرامشاه خپل ورور ارسلانشاه چې د(۵۱۰ هـ ق) کال د کوچنی
اختر د میاشتې په شلمه د سلطان سنجر سره په جگړه کې یې ماته کړې وه و واژه ـ نو
په خپله د سلجوقیانو په مرسته په (۵۱۲ هـ ق) کال په غزنی کې د پاچهی پر تخت
کښېنوست ۱، و دا لوړې ځل و ، چې دده په وخت سلجوقیان غزنی ته راغلل .
سید حسن غزنوي د هغه وخت نامتو شاعر دده د جلوس په باب یوه قصیده وو یه ۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یو بیت یې دا دی :

سنادی بر آمد ز هفت آسمان   که بهرامشاه هست شاه جهان

خو په حقیقت کې د ده خو په د جلوس ورځ د غزني د امپراتورۍ دد سقوط د پیل او د آل ناصر د بدمرغی ورځ وه، څکه ن د غزني ستر حکیم ابوالمجد مجدود سنايي د بهرام شاه د پرديو د سلطې خطرته داشان ملتفت کاوه او ورته ويل يې :

ملک چون بوستان نخندد خوش

تا نگرید سنان چون آتش

بکن از خون دشمن آلوده

تیغ های نیام فرسوده

من نگویم که تیغ بردون زن

گردن گرد نان گردون زن

خصم خود را به تیغ بردر پوست

که دو سر در یکی کله نه نکوست

تنگ باشد یکی جهان ود و شاه

عیب باشد یکی سپهر و دو ماه

هغه دا وخت د اجونيانو راو ستل وو، چې د غور امیران یې پر بهرامشاه باندی په قهر کړه او د غزني ښکلی ښار يې وران کې ؛ .

په هر صورت بهرام شاه په غزني کې له (۵۱۲ هـ ق) کال څخه تر (۵۵۲ هـ ق) کال پورې پاچهي وکړه چې زبانه ود یې په آراسي تېره سوې ده د ده القاب په مورخينو داسې راوړي دي «السلطان الاعظم یمین الدوله و امین الملة ابو المظفر بهرامشاه» او کت...ت

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه القاب دي چې ستر سلطان محمود غزنوي ځانته ټاکلي وو .

د بهرامشاه د پاچهي په وخت کې دوې پیښې زیات اهمیت لري او دیادولو وړ دي : یوه پر هندوستان باندې یرغل او بل دغور د امیرانو سره جګړه ، چې ددې دواړو پېښو لنډ یز داډول دی :

محمد باهلیم چې دارسلانشاه غزنوي په وخت کې د هندوستان سپه سالار و ، د بهرامشاه د پاچهي په وخت کې یې دده له حکمه سرو غړاوه ، بهرامشاه په (۵۱۲ هق) کال لاهور ته لښکر ویوست او باهلیم یې ونیو ، خو تر ګناه یې وتیرسو ، او بیرته یې د هندوستان سالاري ورکړه او پخپله غزني ته راو ګرځېد .

څه موده وروسته باهلیم د « سوالک » د ولایت « دبیره » په سیمه د « ناګور » په نامه یوه ټینګه کلا ودانه کړه او بیا یې بغاوت ته ملا وتړله ، چې بهرامشاه یې مجبور کی چې بیا هندوستان ته لښکرې وباسي ؛ هغه و ، چې بهرامشاه دلسوز روسپرو سره په ملتان کې د باهلیم د دوو سوو زرو جګړنو سره مخامخ سو ، او باهلیم په جګړه کې دخپلو دوزامنو سره په هغه خندق کې ډوب سو ، چې دوی د بهرامشاه او دبهرامشاه د لښکر د ډوبېدو لو د پاره کیندلی و ، او بهرامشاه بیرته بریالی غزني ته راستون سو ، او دابراهیم علوی زوی حسین یې د هند په سالارۍ وټاکه .

څه موده وروسته ددوهمې ناوړې پیښې سره مخامخ سو ، او هغه داوه چې ملک الجبال قطب الدین محمد غوري د حسین زوی له خپلو وروڼو څخه خواشیني سو ، او له غوره څخه غزني ته ولاړ ، څنګه چې ډېر ځوانمرده ، سخي او ښکلی ځلمی و ، ډېر ژر یې د غزني په خلکو کې محبوبیت پیدا کی ، او ډېر خلک و رباندې راغونډ سول ځکه نو بهرامشاه له هغه څخه و بېرېده او په پټه یې دچا په لاس زهر ور کړه وی یې واژه . سلطان سیف الدین سوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غور پاچاچې دخپل ورور له وژلو خبر سو ، دغزني خواته یې لښکر ویوست بهرامشاه اني وکړه دهند خواته وتښتید، خوځنګه چې له یوې خوا سلطان سیف الدین خپل غوري لښکر غورته رخصت کړه او له بلې خواژ مي ژرا ورسېدا ودغور او غزني ترمنځ لارې واوروبندې کړې نو دغزني خلکو بهرامشاه احوال ولېږه چې سیف الدین په غزني کې بې لښکره پاته دی دراتګ وخت دغه دی-بهرامشاه په تلوار غزني ته ځان راورساوه، سیف الدین سوري د غورخواته وخوځېد خو بهرامشاه لښکر ورپسې واستاوه او تر یوې سختې جګړې وروسته چې د سلطان سیف الدین په تیر کېدن کې یو غشي هم پاته نسو ، نو سیف الدین سوري دبهرامشاه د لښکر په لاس کښېوت او بیرته یې غزني ته راوو ستاو په غزني کې دبهرامشاه په امر په ډېرې ناسردې او رسوایي دخپل وزیر سید مجدالدین موسوي سره د «طاق» پر پله په غړ غړه وځړول سو ، بیا یې سر ځینې پر یکړ او بغداد ته یې سنجر ته ولېږه .
قاضي منهاج سراج جوزجاني په طبقات ناصري کې دسیف الدین سوري دوژلو صحنه داسې ښيي :

«سوري باخواص خود که از غور بوده اند ، و با وزیر سید مجدالدین موسوي بیرون شده وراه غور گرفت، سواران بهرامشاهي او راتعاقب نمودند تادر حدود سنګ سوراخ او رادریافتند-سلطان سوري باتني چند معدود که بود، باسواران بهرامشاهي بجنګ پیوست، تاممکن بودسوار قتال میکرد، چون پیاده شد، پناه بکوه برد،او و وزیر و خواص او تاتیر درکیش داشتند، هیچکس را امجال آن نبود که پیرامن او ګشتی -چون در تیر کش او تیرنماند اورابعهدودست راست بګرفتند و بدست آوردند،چون بدر شهر غزنین رسیدواشتر بیاوردند،بریکې سلطان سوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

را برنشاندند، وبیر یکی وزیر او سیدمجد الدین موسوی را گردشهر غزنین تشهیر کردند واز بالای خانه هاخاکسترو خاشاک ونجاست در سرمبارک ایشان می ریختند تابسرپل طاق غزنین رسیدند سلطان سوری ووزیراوسیدمجدالدین موسوی هردو راصلب کردند وازپل بیاویختند، وچنین ظلمی و فضیحتی بران پادشاه خو بروی ستوده سیرت عادل وشجاع بکردند، حق تعالی سلطان علاءالدین حسین را که برادرسلطان سوری بود نصرت بخشید تاآن حرکت و فضیحت رانتقام کرد (۱)»

داناوپوهیږد برپیښناپه خبرد غور پهغروکی خپور شو اودتالندی پهشان یې آزانگه وکړه، او دغور پاچا سلطان بهاالدین دمخهتر هغه چیدخپلوژلیسوی ورور دپاتاپر کسیله کښېنی دغور، گرمسیراو غرجستان خخهدیخورا لوی لښکر سره راغونډ، او پرغزنی یې دیرغل تکلوکی، خوچی دگیلان سیمیته ورسید له ډیره غیظهنا روغه او مړ شو.

دده پرځای یی ورور سلطان علاء اولدین کښېنوست او هغه هم دلوي لشکر سره دغزنی پرخوا رار هی شو، لهدی خوا بهرامشاه دخپل لښکر سره زمیندا ور ته څان ورورساوه، او علاءالدین ته یی پیغام ولیږه چی: «بازگردبجانب غور، و مملکت اسلاف خود قرارگیر! کهتراطاقت مقاومت حشم من نباشد، که من پیل می آرم (۲)»

علاالدین جواب و رولیږه چی: «اگر توپیل می آری، من خرمیل می آرم، مگر ترا غلط می افتد که، برادران مراهلاک کردهیی-ومن هیچکس ترا هلاک نکردهام،

---

(۱) طبقات ناصری - ۱/۳۹۳ مخ

(۲) طبقات ناصری ۱/۳۴۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر نشنیده یی: که حق تعالی(ج) میفرماید و من قتل مظلوماً نقد جعلنا لولیه سلطاناً فلا یسرف فی القتل انه کان منصورا(۱) سلطان علاء الدین خپل دوه نامتو پهلوانان وروغوښتل چي یو حسین اوبل خرمیل سام بنجی نومېدل او د غور د لښکر زړ ورسالاران وو ، او دوی ته یی وویل چی: «بهرامشاه ساته پیغام را لېږلی و، چی (زه پیل راولم) او ما جواب ورولېږه چی: که ته پیل راولې زه خرمیل راولم ـ نون ستاسی ورځ ده چی یو یو پیل چپه کی» هغه و چی جنګ و نښت چی د هاخوا پیلان راغله او له دی خوا خرمیلان و رغله قاضی منهاج سراج د پیلانو او خرمیلانو د جګړی صحنه داسی ښیي :

«گویند هردو لښکر را مصاف شد در وقت مصاف هردو پهلوانان پیاده شدند، و دامنها زره در میان باز زدند، و بمصاف در آمدند . چون پیلان بهرامشاهی حمله آوردند هریک ازآن پهلوانان بریک پیل درآمدند و د رزیر برگستوان پیل رفتند و به دشنه شکم پیل برد ریدند ـ خرمیل سام بنجی در زیر پیل بماند و پیل بروی افتاد ، او باپیل هلاک شد و خرمیل سام حسین پیل را بینداخت و بسلامت بیرون آمد»

تردرو جنګوو روسته چی په زمینداور او تکین آباد او غزنی و سوه علاالدین د غزنی پاچهی و نیوله او د غزنی ښار ته یی اور واچاوه (چی د اور اچولو او نورو پیښو تفصیل به د دی کتاب د «ع» په ردیف کی د علاالدین جهانسوز» ترنامه لاندی راوړ ه سی) او (۵۴۵ ه ق) یا (۵۴۶ ه ق) کال و ، چی بهرامشاه د وروستی ځل د پاره د هندوستان خوا ته وتښتید او پرلاری مړ سو ، خو د طبقات ناصري مولف ایکي چی وروسته هغه وخت چی سلطان

(۱) طبقات ناصری ۱/۳۳۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنجرسلجوقی،سلطان علاالدین تهٔ ساتی و رکړه بهرامشاه،بیرته غزنی تهٔ راغی،
او دلته مړ سو، او دده د پاچهی دوره یو ځلوېښت کاله ګڼی (۱)
مگر حمدالله مستوفی لیکی چی بهرامشاه غزنی ته د عـلاءالدین تر رسیدو
او دغزنی دبیار تر ورانولو د مخه په (۵۴۴ ه ق) کال کی مړ دی.
خواند میر بیا په دی عقیده دی چی بهرامشاه غزنی د علاالدوله تر رسیدو
د مخه په (۵۴۷ ه ق کال) کی مړ دی.

ابو القاسم فرشته بیا لیکی هغه وخت چی دبهرام شاه زلمی زوی دولتشاه چی
دده دلښکرسپهسالار و ، دسلطان علاالدین سره په جګړه ووژل سو، دبهرامشاه
زړه ولویدی، معنویات یی بایلول او د هندوستان خواته ولاړ اوپرلاری دخپل
زوی له ویره په (۵۴۷ ه ق) کال کی مړ سو.

لکه چی مورخین لیکی بهرامشاه یو علم دوسته او ادب پالونکی پاچاو، دده دربارو
د پوهانو او ادیبانو تاتوبی ؤ. د هغه وخت لو یو پوهانو او شاعرانو دده په نامه کتابونه
و لیکل چی د هغو له جملی څخه د حکیم سنایی حدیقه اوبهرامشاهی کلیله ودمنه
د یادولو وړ دی، او هم حکیم سنایی او مسعود سعد سلما ن دده په دربار کی ژوند کاوه.

مأخذونه :

۱-طبقات ناصری ، ۱/ ۲۴۱، ۳۴۴، ۳۹۹ مخونه ۲-سلطنت غزنویان ، ۲۶۰ مخ
۳-تاریخ دیالمه و غزنویان ، ۳۶۱ مخ
۴-پښتوا ریانا دائرة لمعارف ۴/ ۵۵۵ // ۵-تاریخ فرشته .

(۱) طبقات ناصری ، ۱/ ۲۴۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۶- بهرام لودی :

دسلطان بهلول لودي نو ميالي نيکه و ،چې دفيروزشاه باربک په وختو کې ملتان ته تللی او هلته ميشته سوی و .

دخورشيد جهان-ولف ېي د«سلک بهرام» په نامه يادوی اوليکی :

« آورده اند که درعهد فیروزشاه با ربک سلک بهرام جدسلک بهلول بملتا ن آمده» ده پنځه زامن درلودل چې يو ملک اسلام خان چې وروسته په«سلطان شاه» مخاطب سو،اول ملک کالا د سلطان بهلول لودي پلار،اود ريیم سلک فیروز،اوڅلرم سلک محمداوپنځم ملک خواجه نوميدل .

ماخذ :

خو رشيد جهان-م۷مخ

۱۵۹۷- بهرامی سرخسی :

ابوالحسن دبهرامی دناصر الدين سبکتگین دوختو ددرېږ بی شاعرؤ ، او يوه رسا له يې د «خجسته» په نامه دعروض په علم کې ليکلې وه .

په(۵۰۰ هق) کې مړدي .داد وه بيته ددهدي :

نگا ر من آن چون قمر بر صنوبر　　نه ماني چنو کر د صورت ،نه آذر

دو خدش بساند و دو ماه منقش　　دوجعد بسان دو شمام معنبر

مأخذ .

ريحانيه الادب-۱/۲۹۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۸ـ بهره مند خوگیانی :

دپښتو ژبې اولسي او بې سواده شاعرو، دننګرهار دخوګیانو دسیمې په «بربیار» کې زیږ-
یدلی پخته خو ګیانی او د(۱۲۵۶ هش) کال په شاو خوا کې یې ژوند کاوه .
بدلۍ یې پر اولسي اوزانو ویلې او ځینې قصې یې هم په پښتو نظم کړې وې چې دعو امو
سندر غاړو په خولو کې جارۍ وې - یوه نمونه یې د«سوال او جواب» په شکل دا ده .

توری سترګی ، تور اوربل ، په مخ راشله ګل نګاره

عالمونه به کړې د ل ، سمه نه دروسی خونکاره

توری سترګی شین دې خال ، راشکاره که پدا بروکی
د سرو تیکک دې که سمبال ، دجبین به کښا روکی
په سر کړی دې دې شال ، قدم اخلی په وروور وکی
یو ګړی وکړه سعطل ، په اور وسوم رب دپاره

ځان دې سه سپځه په اور، رستا په سینه یم قابله
سا وژلی درې خلور ، ز سا نوم دی شمایله
خبرو ې سی خله سور ، رو بیاران دی دې جا هله
کړی به دی کړی غوښه لکه ، غلی تر سامه راځه هشیاره

هشیاري وه دلقمان ، عاقبت دد نیا تیرشو
سر سی ایښی په جانان ، چې یې غم را ته بر سیرشو
لکه توره دې پیرزوان ، اندرون ته ځما تیرشو
په زړ ګریې که صیقل ، رودسې دروسي له پرهاره
برهاردی ، د ملهم سری شونډې آبداری
ناقرار ار شو کل عالم په دیدن دی ګل نګاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیاری مکوه غم، په تحقیق سره می یاری

« بهرمنده » کړه توکل، خه نورد رومه له بهاره

یوه بله چار بیته یې هم په پښتانه شعرا او (۱۳۲۱ ه ش) کال د کابل په مجله کی خپره سوی ده .

مأخذ :

پښتانه شعرا ۲-۵۸۰ مخ

۱۵۹۹ـ بهری دراوزی :

مولانا نورالحق بهری د مولانا عبدالحی زوی او د مولانا عبدالقهار نمسی په (۱۲۷۷ ه ق) کال ددرواز په سنگیون کی زیږیدلی ، او په (۱۳۳۳ ه ق) کال کی مړدی . مولانا بهری ددروازله نومیالیو پوهانو اوشاعرانو څخه و، چی شهرت یې تر بخارا پوری رسیدلی و .

نند او له علوم یې په دروازکی له « مخد و اعلم » چی ډیر مشهور عالم و ، لوستی وو ، بیا د زیاتی زده کړی دپاره یه (۱۲۹۹ ه ق) کال بخاراته ولاړ، او هلته یې لس کاله دکو کلتاش په مدرسه کی زده کړه وکړه، اوعلمی شهرت یې دو نی خپور سو ، چی ډیر معا ند ان یی پیدا کړه . نوځکه په (۱۳۰۹ ه ق) کال کی بیرته دروازته راغی ' او دلته یې یوه ښکلی مدرسه و دانه کړه ، او په تدریس یې خوله پوری کړه ، ډیرشاگردان یې علمی کمال ته ورسول . په دری ژبه یې شعر هم وایه چی یوه غزله یې دا ده :

دل دیوانه با مشکین خطی تا آشنا کردم

سرا پای وجودم لاله سا ن داغ جفا کردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

محبت داردم دو راز شکوهٔ غیرت آمیزی
جبین سجده فرسا در رهش چون نقش پا کردم
جنون ایجاد بودم ۲ ز نگاه رقت انگیزیش
زشور طالع اکنون کار مجنون ابتدا کردم
دلم خون شد ز استغنای آن نامهربان یا رب
که دشنامی ندادم آ نقدر او را دعا کردم
بیاد عارض گلگشت شوخ بیوفا دیشب
چو بلبل در گلستان از فراقش ناله ها کردم
رموز عشقبازی شیوهٔ عشرت نمیدانند
زخون دل فراش بستر خود بوریا کردم
ندارد اقتدار وطاقت د گر دل «بهری»
سکن ز ینسان تظلم ور نه با حق دادها کردم

مأخذ :

یادی از رفتگان - از مولانا خسته مرحوم

۱۶۰۰- بهزاد کابلی :

مولانا بهزاد د کابل د دری ژبی له شاعرانو څخه و . هندته تللی او هلته یې خپل روزگار په سپاهی توب تیراوه. یو څل یې د خان خانان د دربار ته لاره وموندله او د هغه په ستاینه کی شعرونه وویل. وروسته یې د صفوی خواجه بیګ میرزا سره ژوند تیراوه .

دا څو بیته د ده له هغې قصیدې څخه دی چې ده د عبدالرحیم خان خانان په ستاینه ویلی وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبح است مژده ظفر از آسمان رسید
یعنی خدا یگان زمین و زمان رسید
آمد سلوک نامور ملک عدل و داد
نواب خان خانان کشورستان رسید
بر مقتضی وقت درین روزگار
خورشید بر تکاور آتش نشان رسید

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۳ - ۵۵۷ مخ

۱۶۰۱ - بهزاد هروی :

استاد کمال‌الدین بهزاد د افغانستان لهستر و اونو مياليو هنر مندانو او دنقاشی او مصورۍ له مشهورو استادانو څخه و،چې دده د هنر انګازې په شرق اوغرب کې خپرې سوي دي او پوله هغو نیکمرغو هنر مندانو څخه دی چې په خپل ژوندئې دخپل هنر قدر لیدلی او د خپل عصرد پوهانو له خوا ستایلی سوی دی .
استاد بهزاد د هرات په ښار کې زیږېدلی،خودزیږیدو په کال کې یې لږ اختلاف سته:
قاضی احمد قمی داستاد بهزاد ترسرېنی پنځوس کاله وروسته ژوندی و ، په خپل کتاب«گلستان هنر» کې دده د زیږېدنې کال (۸۵۴ ه ق - ۱۴۵۰ م) کال بولی (۱) خو محمد عبدالله چغتا یې نې د « کمال الدین بهزاد مصور » مؤلف ، اوکریم طاهر زاده د « سر آمدان هنر » لیکوال، او پرسیسا یکس « د افغانستان د تاریخ » لیکونکی ، او د اکثر من دیمند

(۱) گلستان هنر - ۱۳۴ مخ - « د هنر عهدتیموریان» د پوهاند حبیبی د تالیف په حواله - ۵۲ مخ

د «رهنمای صنایع اسلامی» مولف بیا د استاد بهزاد زیږیدنه په (۸۳۶ ه ق) کال کی ګڼی (۱) او دا کتر عیسی بهنام یی په (۸۴۴ ه ق = ۱۴۴۰ م) کال کی ښیی (۲) او ښاغلی محمد انور نیر هروی دافغانستان او سنی لیکوال د پورتنیو نیټو تر مقابلی او تطبیق وروسته (۸۴۴ ه ق = ۱۴۴۰ م) کال مرجح ګڼی (۳)

داستاد بهزاد د ژوند لومړنی حالات لاس ته رانغله، یوازی د ګلستان هنر « د مؤلف قاضی احمدقمی له لیکنی څخه څرګند یږی چی استاد بهزاد یه کوچینوالی کی بی پلا راو بی موره پاته سوی او د سلطان حسین میرزا با یقرا کتابدار استاد میرک (۴) تر څنګ لی روزنی لاندی ونیواو په لږه موده کی دومری پرمخ ولاړ چی دقاضی احمد په قول « همچو او مصوری کسی در این روزګار ندیده » (۵)

په ځینو مأخذو کی استاد بهزاد د پیرسید احمد تبریزی شاګرد هم بللی سوی

---

(۱) کمال الدین بهزاد مصور دچغتایی رساله ب -تاریخ افغانستان په انګرزی -

۱/۲۷۳ مخ ج : سرآمدان هنرد برلین چاپ - ٦ مخ

د : راهنمای صنایع اسلامی ۵۸//

(۲) مجله هنر و مردم ٦٦ ګڼه ۷//

(۳) آریانا مجله ،۲۷۹ ګڼه ،۱۴

د ۱۳۴۷ کال د قوس او جدی د میاشتو

(۴) دسید میرک نوم سید روح الله او دهغه وخت دهرات ستر نقاش وچی په مختلفو مأخذو کی دسید میرک خواجه میرک او میرک نقاش په القابو یاد سوی دی

(۵) ګلستان هنر -۱۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د هغه وخت نومیالی نقاش او مذهب و (۱)

خو د استاد بهزاد شهرت له هغه وخته پیل کیږی چې د هرات دعلم دوست او هنر پالونکی سلطان حسین بایقرادربارته یې لاروموندله او دهغه دربار دنومیالی او پوهیالی وزیرامیر علی شیر نوایی دپالنی او قدردانی په سیوری کی و روزل سو.

هغه لوړی تاریخ چې د استاد بهزاد یادونه کوی او لیکونکی یې د بهزاد دوست او معاصرهم و، حبیب السیرد خواند میر تالیف دی چې دده په باب داسی لیکلی:

«استاد کمال الدین بهزاد مظهر بدایع صور است و مظهر نوادر هنر، قلم مانی رقمش ناسخ آثار مصوران عالم وبنان معجزشیمش ماحی تصویرات هنروران بنی

آدم - بیت : موی قلمش ز اوستادی

جان داده بصورت جمادی

و جناب استادی بیمن تربیت وحسن رعایت امیر نظام الدین علیشیر به این مرتبه ترقی نموده و حضرت خاقان منصور را نیز با آن جناب التفات وعنایت بسیار بود وحالا نیز آن نادر العصر صافی اعتقاد منظور نظر مرحمت سلاطین انام است و مشمول عاطفت بی نهایت حکام اسلام - ع - بی شبه همیشه اینچنین خواهد بود «۲»

استاد بهزادتر (۹۱۶ هـ ق = ۱۵۱۰ م) کال پوری چې پر هرات باندی دشاه اسماعیل صفوی د یرغل کال و، په هرات کی اوسېد، او وروسته تر هغه چې خپل صنعت یې د کمال پوړې ته ورساوه او ډیرشاگردان یې وروزل په دی هڅه کی سو، چې په هرات کی دنقاشی یوه اکادمی جوړه کړی او هغه یې د هغه وخت داستادانو لکه

---

(۱) سر آمدان هنر - ۶ مخ حاشیه

(۲) حبیب السیرد دریم ټوک دریم جز - ۳۶۲ مخ

خواجه غیاث‌الدین هروی ، سلطان ابراهیم میرزا هروی، امیرشاهی سبزواری، مشرک هروی، بالجهد هروی، سلطان‌علی، سلطان‌محمد خندان او نور و په مرسته د هرات په ښار کی تاسیس کړه ، او په‌دی توګه یی نه یوازی په هرات کی د نقاشی هنر او ځانته هنری اسلوب څرګند کی او پرمخ یی بوت بلکه له‌دغه تاریخی ښار یی د نقاشی او مینا کاری دپاره داسی لوی مرکز جوړ کی چی د دنیا نورو ښارو هم له‌هغه څخه فیض ومومند .

د سلطان حسین میرزا تر مړینی وروسته (۹۱۲ ه ق = ۱۵۰۶ م) چی د هغه زامنو بدیع الزمان او مظفر الدین حسین د پاچهی د تاج او تخت د نیولو دپاره په‌خپل منځ کی رقابت شروع کی نو د هرات د هنری اکادمی کار لږ سست سو ،

خو بیا هم استاد بهزاد په‌هرات کی و ، څو چی محمدخان شیبانی پر هرات یرغل وکی او د نو رو او لجو سره بهزاد هم د شیبانی په‌لاس کښېوت شیبانی که‌څه هم د علم او هنر سره څه ډیره علاقه نه‌درلودله، خو د بهزاد هنر ته یی د رنه‌ستر ګه و کتل ، مګر دهغه دروزلو وخت یی و نه موند ، ځکه‌چی په (۹۱۶ ه ق) کال شاه اسماعیل صفوی پر هغه بری ومومند او هغه یې وواژه او پر اهرات یی یرغل وکی، او د هرات تر نیولو وروسته یې بهزاد د هرات د یو شمیر نورو صنعتګرانو سره تبریز ته بوت، او هلته یی د سلطنتی کتاتون د چارو اداره چی د صنایعو په‌شاه همکاریو پوری یی اړه‌د دله بهزاد ته وسپارله، او هم یې خپل زوی شاه طهماسپ دده شاګرد کی په‌دی توګه نو استاد بهزاد خپلی هنری ښکلی هنرچی د هرات په تاریخی ښار کی یی بنسټ ایښی و، تبریز ته هم یووړ او دده د هنر پلوشې له هراته تر تبریزه خپرې سولې په هرات کی د بهزاد شاګردانو د خپل ستر استاد سبک تعقیباوه او په تبریز کی پخپله استا د بهزاد د صفوی دو رې د نقاشی د مکتب مړګانه سو ، او حتی د بخارا د نقاشی په هنر هم د بهزاد د هنر سبک اغیزه و کړه ، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر داسی و،چی محمد خان شیبانی په دوره کی یو زیات شمیر نقاشان او خوشنو- یسان بخارا ته ولاړل چی هلته یی د هرات د هنری مکتب پر اسلوب او په تیره بیا د بهزاد پر سبک کارکاوه، نو په دی توگه هغه وخت د هرات، تبریز او بخارا د نقاشی مکتبونه له یوه چینی څخه او بیا له یوه منبع څخه یی الهام اخیست چی «هغه بهزاد» و؛ اود بغداد او تبریز زاړه سبکونه له منځه ولاړل.

استاد بهزاد تر سپین زیر توبه په تبریز کی په خپل هنر بوخت و، او د (۹۲۸ ه ق) کال د دریمی خور (جمادی الاول) په ۲۷ شاه اسماعیل صفوی د ا لاندی فرمان د استاد بهزاد په نامه صادر کی او دی یی د شاهی کتابتون او هنری کارو مشر وټاکه، د فرمان متن داسی و:

« چون ارادت مصور کارخانه ایجاد و تکوین مشیت محرر نگار خانه آسمان و زمین که برطبق کلمه وصورکم نقش وجود غرابت نمود، بنی نوع بشر درا حسن صوربر صفحه امکان پرداخته قلم قدرت اووتصویر صورت تفصیل (تفضل) افراد انسان بر سایر مخلوقات و بانی بمقتضای و فضلنا هم علی کثیر ممن خلقنا تحریر کرده تا مآل حکمت او منشور انا جعلناک خلیفة فی الارض را برصحیفه حل کاری خور شید بخامه عطارد بنام همایون ماسلسم ما اضافه نموده و اوراق سپهر لاجوردی را جهت کتابت روز نامچه آثار فتح و نصرت ما بافشان نقره کوب کواکب وجدول شنجرف گون شفق منقش و مزین فرموده لایق آن و مناسب چنان می نماید که لوح ضمیر الهام پذیر همایون که مظهر اشعه انوار الهی و مظهر صور آثار خیرخواهی است بدین صورت مصور باشد که هرسهم از کرایم مهمات سرکار کامرانی و هراسرار عظایم امور کارخانه جهانبانی بهره مندی دانا و کاردانی فضیلت انتما که بطراحی ذهن باریک بین و رنگ آمیزی طبع ظرافت آین

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرح ابداع انواع کفایت و نقش اختراع اصناف فراست برتخته وجود ظاهر تواند نمود و نقاب حجاب از چهرهٔ مطلوب و مقصود تواند کشود مفرض و متعلق باشد بناء علی هذا درین ولا نادر العصر قدوه المصورین و اسوة المذهبین استاد کمال الدین بهزاد را که از قلم چهره کشایش جان مانی خجل شده و از کلک صورت آرایش لوح ارتنگ منفعل گشته و پیوسته قلم و اوسربرخط فرمان واجب الاذعان نهاده و پرکار مثال های در سرکز ملازمت آستان خلافت آشیان استوار کرده مشمول الطاف خسروانه و اعطاف پادشاهانه ساخته حکم فرمودیم که منصب استیفا و کلانتری مردم کتابخانه همایون و کاتبان و نقاشان و مذهبان و جدول کشان و حل کاران و زرکوبان و لاجوردشویان و سایر جماعتیکه باموره مذکوره منسوب باشند در ممالک محروسه مفوض و متعلق بدو باشد، سبیل امرأ روشن ضمیر و وزرای بی شبه و نظیر و نواب درگاه عالم پناه و ایلچیان بارگاه سپهر اشتباه و مباشران امور سلطانی و متصدیان سهام دیوانی عموماً و اهالی کتابخانه همایونی و جماعه مذکوره خصوصاً آنکه استاد مشار الیه را مستوفی و متعهد کلانتری دانسته کارهای کتابخانه را باستیفا دبر آورد او رسانند و آنچه برآورد کند بمهر و ثبت او معتبر دانند و از سخن و صوابدید او که در باب ضبط و ربط امور کتابخانه همایون گزیده عدول و تجاوز ننمایند و آنچه از لوازم امور مذکور مست مخصوص بدو شناسند و مشار الیه نیز باید که صورت امانت و چهرهٔ دیانت برلوح خاطر و صفحه ضمیر منیر مصور و مرتسم گردانیده بطریقهٔ راستی درین امر مشروع نماید و از میل و مداهنه مجتنب و محترز بوده از جادهٔ صدق و صواب انحراف و اجتناب از جوانب برین جمله بروند و چون این حکم همایون بنقش توقع و توقیع اشرف اعلی منقش و مشرف و محلی گرنکند اعتماد نمایند.

تحریرا فی ۲۷ جمادی‌الاولی سنه ۹۲۸ » (۱)

ددې فرمان له متن څخه پرشاه‌اسماعیل باندی‌داستاد بهزادگرانښت ډیر ښه څرگند یږی، او دډاکتر کریستی و یلسن په‌قول استاد بهزاد پرشاه اسمعیل دونی گران و، چی هغه یې په خپل نیم‌مملکت‌نه الیشاوه (۲) اویاهغه‌وخت چی‌شاه‌اسماعیل په‌یوه جگړه کی‌له سلطان‌سلیم‌عثمانی پاچاڅخه ماتی‌وکړه، او تبریزد عثمانیانولاس‌ته ورغی شاه اسماعیل هرڅه‌د مخه د هنرمندانودژوندی ساتلوپه‌فکر کی‌و، په‌تېره بیاد استاد بهزاد اوشاه محمود نیشاپوری خطاط په‌باب یی‌امروکی‌چی‌په‌یوه غار کی یی پټ کړ ی (۳)

په (۹۳۰ ﻫ ق) کال‌شاه‌اسماعیل صفوی‌مړ سواودهغه‌زوی‌شاه طهماسپ‌یی پرځای کښېنوست شاه‌طهماسپ هم دشاهی‌کتابتون مشرتوب استاد بهزاد ته‌وسپاره

---

(۱) دقزوینی بیست مقاله بشپړ دوره‌لومړی او دوهم ټوک ۲۷۲، ۲۷۳ مخونه

ب : سرآمدان هنر۱۰۹ مخونه

ج : گلستان هنرد ۱۳۵ مخ حاشیه

د : آریانامجله ۲۷۹ گڼه - ۱۷ مخ د ۱۳۴۷ کال دقوس او جدی

نوټ : په‌پورتنی فرمان کی فارسی توری‌لکه‌چ، گ، په‌عربی شکل ج او ك لیکلی سوی دی .

(۲) تاریخ صنایع ایران - دعبدالله‌فریار ترجمه - ۱۹۴ مخ

(۳) راهنمای‌صنایع اسلامی ۸۰ مخ سرآمدان هنر د ۶ مخ ۴ حاشیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اواستادبهزاددشاه‌طهماسپ په‌وخت کی هم په‌خپلو هنری‌ابتکاراتوبوخت‌و، او ډیر شاگردان‌یې وروزل‌چی یوله‌هغوڅخه آقامیرک دسلطان‌له نژدي دوستانوڅخه‌و. اوهم‌شیخ زاده‌خراسانی، میرمصوروسلطانیه او مظفرعلی دده له‌نوسیالیوشاگردانو څخه، گڼل کیږي‌چی‌مظفرعلی بیاوروسته دچهل‌ستون دمانی دانځور اونقش کاری وظیفه دارسو .

پردی سربیره استادبهزاد دنهمی‌پیړی دزیاتو هنرمندانواوشاعرانو اوعارفانو لکه‌حضرت مولاناجامی ، هاتفی ، سلطان‌علی ، سلطان‌محمد او نوروسره ددوستی رابطه ساتله او همکاری یې ورسره درلو دله .

استاد فکری سلجوقی لیکي‌چی :

«بهزاد دخپل ژوندپه‌پای کی‌دخپل خوریی‌رستم‌علی »دلیدو دپاره‌له‌تبریزه‌هرات‌ته راغی،خوله بده‌مرغه‌دده خوریې‌د ده‌تر راتگ یوه میاشت‌دمخه‌مړسوی‌و،اوبهزادهم ترخه‌مودی‌وروسته‌ناروغه‌سو،اوپه‌همهغه کال(۹۴۲ هق)چی‌رستم‌علی‌مړو،بهزادهم په هرات‌کی‌وفات او دکوه مختارپه‌لمنه‌کی‌دخپل‌خو ریی « رستم‌علی » څنگ ته ښخ کړه سو (۱) » د استاد فکری سلجوقی د ا خبر ه د قاضی احمدقمی په « گلستان‌هنر » کی‌هم راغلی ده چی بهزاد په‌هرا ت کی‌مړدی اودکوه مختارپه‌شاوخوا کی « درحضیره‌پرنقش ونگار مدفون شد» (۲) څنگه‌چی

---

(۱) خیابان. دانجمن‌جامی له‌خپرونو څخه -د۱۳۴۳ کال دکابل‌چاپ-۸مخ

د مباغلی نیرهروی دلیکنی په حواله مجلی په ۲۷۹ گڼه کی خپره سوې ده

۲ گلستان هنرسم۱۳ مخ د«هنرعهدتیموریان» دحوالي له‌مخی ۲۰مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضي احمد د بهزاد تر مړيني ورسته کاله وروسته ژوند کاوه نو د استاد فکري سلجوقي خبره لا نه تائيديږي او دا اتکل ټينګيږي چې بهزاد لکه په هرات کې چې زيږيدلی په هرات کې مړ او ښخ هم دی . که څه هم « د ګلستان هنر » محشي او ناشر احمد سهيلي د هغه کتاب په حاشيه کې ليکلي دي چې بهزاد په تبريز کې مړ او د شيخ کمال په باغ کې ښخ دی او پر قبر باندې يې يوه لوحه هم سته چې د بهزاد د مړيني نېټه په نظم پر ليکلې سوې ده؛

دکتر عيسی بهنام او دوست محمد کتابدار هم د استاد بهزاد مړينه په تبريز کې بولي(۱)

په هر حال استاد بهزاد که په هرات کې مړ وي يا په تبريز کې مسقط الرأس او د ودې او روزنې ځای يې بيا هم هرات دی او په تاريخو کې بهزاد هروي په نامه ياديږي نه د بهزاد تبريزي په نامه .

بهزاد د ليکوالو او مور خينو په نظر کې :

د مخه سو د بهزاد د نړ دی د وست او نامتو مورخ خواندمير له «حبيب السير» څخه د ده په باب يو څه ستاينه را اقتباس کړه ، او س به د خواند مير له يو بل اثره او هم به د ځينو نورو ليکوالو او مو رخينو له نظرياب دلته ولاندې کړو :

خواندمير په « نامې» کې ليکلي چې :

«از جمله مصوران کامل وهنروران فاضل جامع ومرتب اين اوراق مرقع (موقع) مظهر بدايع صور و مظهر نوادر هنر نادر العصر صافي اعتقاد سالک مسالک محبت و وداد استاد کمال الدين بهزاد است ؛

---

(۱) الف: مجله هنر و مردم ـ ۹۰ ګڼه ۷ مخ ب: حالات هنروران ـ ۹ ـ ۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثنوی :

مانی قلم خجسته آثار — نیکو شیم حمیده اطوار
استاد هنروران عالم — در فن هنروری مسلم
بهزاد یگانهٔ زمانه — مانی بزمان او فسانه
موی قلمش ز اوستادی — جان داده بصورت جمادی
در وقت طبع موشکافست — وین حرف نه از سرگزافست
تکمیل مهارتش درین فن — باور اگر نیاید از من
بگشای نظر از روی انصاف — بنگر صور بدیع اوصاف
کآراست جمال این صحایف — افزود کمال این ظرایف
در صورت خط و حسن تصویر — زینسان ورقی نیافت تحریر

وبی شائبه تکلف و غایله تصلف تا صفحه خوبان گلعذار از ریحان خط مشک آثار آرایش یافته مشابه خطوط که درین مرقع مرقوم است قلم بر صفحه کاغذ ننهاده و تا مرقع سپهر بصورت نور افشان ماه و مهر مصور گشته پرتو شعور هیچ مهندس مبصر برامثال صوریکه این اوراق را مزین دارد نیفتاده هر قطره که غواص قلم گوهر بار از نجه دوات ساحل این اوراق رسانیده دریست گرانبها و هر صورت که مصور خاطر را بتأثر از لوح دل بر صحایف این کتاب نقل نموده حوریست روح افزا.

قطعه :

هر گوهر مراد که در بحر خوشدلی — پرورده اند جمله درین بحر حاصلست

(c) ketabton.com: The Digital Library

همچون جمال مشعله افروز دیده هاست   همچون وصال خرمی اند وزهره لست

وچون تعریف لطا فت آن در ز ثمین و توصیف نفا ست آن صو ر بدا یع آیین پایه هر بیمایه و پیشه هر بی توشه نیست قلم مشکین رقم باایرا د رباعیکه د ر مدح جناب استا دی گفته شده اختصار می نماید وهی هذاه :

سری قلمت تا بجهان چهره کشاد   بـر چهره مـانی ز قم نسخ نهـا د

بس طبع که صورت نکو زاد ازو   طبع توولی از همه آنهابه زاد (۱)

قاضی احمدچی دبهزاد معاصرو په خپلو رساله «خوش نویسان ونقاشان » کی دادوه شعره د بهـزاد په ستاینه کی راوړی :

استاد زمانه حضرت بهزاداست   کزداد هنروری به عالم دا داست

کم زاد بسان مانی از مادر دهر   البته که بهزاد ازو بهزاد است

نگا ر ز غا لش بچا بک روی   بهاست از قلم گیری مانوی

ا گر ما نی ا زوی خبرد اشتی   از ا و طرح اندازه بردا شتی

بود صو رت مرغ او د لپذ یر   چو مرغ مسیحاشده روحگیر (۲)

ظهیرالدین بابر پخپله (بابرنامه) کی دبهزاد په باب داسی لیکی «ازمصوران بهزاد بود کارمصوری رابسیا رنازک میکرده ، اماچهره آرای بی ریش وابد

---

(۱) الف: بیست مقاله قزو ینی -۸۹ ۲۰۲ ۲۷۲ مخونه

ب: صورتگران وخوشنویسان هرات درعصرتیموریان- ۲۰ ۱ ۲مخونه

(۲) صورتگران وخوشنویسان هرات درعصرتیموریان ۱۷ مخ

اود ۱۳۱۷ کال دکابل سالنامه -۹۴۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میکشـاد...غبغب اورابسیار کلان میکشیده آدم ریشدارراخوب چهره کشای میکرده» (۱) دعالم آرای عباسی خاوند دبهزاد داسی ستاینه کوی:

«درآن حین اوراق زمانه بوجودایشان ازتزهیب وتزیین داشت شعر :

نگارنده نقاش بهزاد دست

صریرسخن راچنین نقش بست »

بیا لیکلی:

«...استادبهزاد و استادسلطان محمد درین فن شریف (نقاشی) طاق ندودرنزاکت قلم شهره آفاق»(۲)

حاجی میرزاعبدالمحمدخان «دچهره نما» دجریدی چلوونکی په خپل کتاب «پیداایش خطوخطاطان» کی داستاد بهزاد په باب داسی لیکلی:

«استادبهزادیکی ازمفاخرقرن نهم بوده که دیده روزگارمانندش ندیده وما درد هرهمچون فرزندی حاوی کمالات وعدیده وهنرهای پسندیده تا کنون نپروریده نقاشی بودبی بدیل ومذهب کاری بی عدیل...(۳)

د «حالات هنروران» په رساله کی (۴) استادبهزاد په دی القابوستایلی سوی دی :

«افضل المتاخرین فی فن التصویر، قدوة المتقدمین فی التهذیب والتحریر، نادرالعصر استاد کمال الدین بهزاد»

---

(۱) بابرنامه ـ فارسی ترجمه ۱۱۵ مخ

(۲) عالم آرای عباسی ـ ۱۲۷ مخ (۳) پیدا یش خطوخطاطا ن ـ ۱۳۷/مخ

(۴) دارساله یوازی یوه دیباچه ده چی دبهرام میرزاصفوی کتابدار مولانادوست محمد په ۹۵۲ ه کال د نوموړی شهزاده پریوه مرقع لیکلی وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو آریانا دائرة المعارف داستاد بهزاد په باره کی داسی لیکلی :

«دی دلسمی هجری پیړی سترنقاش اوهنرمندو چی کتمت یی درنسانس په دوره یعنی په هغه پیړی کی چی په اور پا کی مستظرفه صنایع دترقی اوج ته رسیدلی وه په هرات کی دنقاشی صنعت د کمال پایي ته ورساوه اولکه «لیورنا ردونچی» او« رافائل یی» اعجاب انگیزه آثار په یادگار پریښوول اوځان ته بی جاو یدان نوم و گاټه(۱)»

غربی پوهانو هم داستادبهزاد هنراووده په هنر کی ابتکار ستایلی دی چی د شهورو یي داپوهان دی :

فرانسوی رنه گروسه، آلمانی دکتور کتل ، فرانسوی موسیو هوارت دپاریس دشرقی ژبوپه مدرسه کی دفارسی ښوونکی ، موسیوبلوشه دپاریس دملی کتابتون کتابدار او فرانسوی موسیو مارتن استاد بهزاد داسی ستایی :

«که څه هم کمال الدین بهزاد په یوبل محیط اوپه یوبل وخت کی ژوند کاوه خوبیا هم دده مقام دفرنگ دناستونقا شانو لکه « ژان فوکه» او «مملنگ» اونوروله مقام څخه کښته نه دی .

استاد بهزاد چی تقریبا په ۱۵۲۷ م کال کی مړدی په خپل هیواد کی دهغه پا چا په خوار د رنه ستر گه ورته کتل اوپرده ډیر مهربانه وه لکه رفا ئیل چی په روم کی ایتا لویا نوله خوا دا حترام مورد واونمانځل کیده بهزاد هم په خپل وطن کی دوطنوالوزړوته ورتیرواو د ده دسر یني په ورځ د صنعت پېژند ونکو ویراو تاثر دومره زیات چی ساری یی ډیرلږ لیدلی شوی دی

(۱) پښتو آریانا دائرة - المعارف اوومتوک ۸۴۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهزاد قلمي تصويرونه د«فوكه» د هغو تصويرو په ښنګ کې چې په شانتلي کې دي او د«کريمان» د هغو تصويرو په ښنګ کې چې په «وينز» کې دي او ياد «رنه دانژو» د هغې مشهوري خطي نسخې په ښنګ کې چه دوين امپراتوري په کتابتون کې ده ايښوول کېدای سي .

دا چې د فرنګي استادانو د آثارو روحي اغېزې سمکنه دي له څېنو جهتو څخه پرمو بړزيا تي او قيمتي وي خو اپه دي سبب دي چې د هغو د موضوع او مفهوم درک زموږ د دماغ و د پاره آسانه دي او د هغو نقشه او په انځورزموږ د احساساتو سره سم او زموږ ز ړو ته نژدې دي، که نه وي د صنعت کاري له نظره او په تيره بيا د تزئين او شکلاو له مخې او د رنګو د ګډون او استعمال او د مينا تورود کار د بشپړ وا لي له کبله کټ مټ زموږ استادانو آثار و په څېر او بلکه تر هغو زيات دي »(۱)

د کنرج، کريستي ويلسن هم ليکلي چې :

«بهزاد (دده شاګردان او معاصران) د زمان اعجوبه او د خپل عصر استاد بولي خو به له دي جهته چې په ميناتور جوړولو کې يې نوى سبک ايجاد کړی بلکه له دې سببه چې د صنعت د هغه د تولو جزئياتو سره بشپړ کړی دی »(۲)

د کيرس، ديماند هم بهزاد د هغه د عصر له عجائبو څخه ګڼي (۳)

---

(۱) صورتګران وخوشنويسان هرات در عصر تيموريان - مخ ۲

(۲) تاريخ صنايع ايران - ۱۷۱ مخ

(۳) د رآريانا مجله - ۲۷۹ ګڼه - ۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهزاد د سبک مهم خصوصیتونه :

لکه کنز کیسئی ویلسن چی ویلی و بهزاد یوازی له‌دی جهته‌د زمان اعجوبه‌او دخپل عصر استاد نه‌و چی په مېناتورکی یې سبک ایجاد کړي، بلکه له‌دی سببه هم و، چی ده دخپل وخت صنعت د هغه دټولو جزئیاتو سره د کمال دپا ي پوړی ته‌رسولی وبشپړ کړی و، اودده په هری آثاروکی داخو مهم خصوصیتونه څرګند شوولی سوی دی :

لومړی: د تصویرونو په لیکواوخطوکی بشپړ دقت او سمون.

دوهم: د رنګو د ډولونو د ګډون او ترکیب په وسیله په‌شګفت انګیزه‌توګه‌د اشخاصو بڼی، قیافی اوڅهرې دوضع ښوول .

دریم: د تصویرپه اشاراتو اوحرکاتو پوهېدل :

څلرم : دونو، ګلانو، منظرو اوریځو اودلمر دوړانګوپه انځورولوکی ظرافت‌او ښکلا.

پنځم: رازرازه‌بډو رنګو ترمنځ توافق راوستل لکه سرمه‌تی شین فیروزه‌یې، سور، زیتونی، ژیړ قهوه یی‌اونور چی سره زر او سپین زر هم پکښې کارېدل .

شپږم: د مغولی بڼې، لړوځراوسترګوپرځای خراسانی څهره‌اوبڼه‌ایستل، چی‌د هرات هنری مکتب یې‌دچینی دهنرله اغېزوڅخه آزاد کړ، اوخپل هیوادنی رنګ‌یې‌ور کړ یدي .

اووم : دودانیو او دیوالو، فرشواو ګلانو اودمجاسو د تز ئیناتو اودراز راز کالیو دښکلا په ترسیم کی‌خاصی‌رنګه‌ریزه کارې انځور ول‌اونور...

په‌دي‌توګه داستادبهزاد سبک‌دهغه ځانګړیوخصوصیتوسره دده‌په‌ژونداوترده‌وروسته

دومره شهرت وموندچې د هرات د هنري مکتب پرځای «د بهزاد هنري مکتب»
و باله سو (۱)

د بهزاد هنري آثار :

د استاد بهزاد هنري آثار د جهان په زیاتو موزیمو کې ستر چې مشهوره یې دا دي:

۱- د بهزاد زیات آثار د افغانستان په موزیم کې وه خو له بده مرغه د کورنیو شخړو او اغتشا-
شاتو له کبله د هغوي ډېره برخه له منځه تللې ورکه سوې او یا تر هیواد د باندې وړل
سوي دي چې یو له هغوي څخه د مولانا جامي «سلامان وابسال» وچې د سلطان علي خوشنویس
له خوا استنساخ سوی او نقاشي او انځورونه او متن میناتورونه او د څنډو او حواشیو زرنگاري
یې د استاد بهزاد په لاس کښل سوي وه، او بل ښکلی اثر «مرقعات» «یا بهارستان
بهزاد» وچې د هرات د سلطان مجلسونه یې په راز راز صورتو او میناتورو په ډېر
ښکلي توگه ترسیم کړي وه دی ښکلی اثري څلوېښت مرقعه چې پر یوه خوایې د استاد بهزاد
ښکلي او نفیس کار او پر بله خوایي د هغه وخت د نومیالیو خطاطانو د خطاطی او خو-
شنویسی صنعت و او د افغانستان د نائب السلطنه په کتابتون یې اړه درلوده د فرانسوي موسیو
فوشه په لاس ورغلی او د یادگار په توگه یې د پاریس د لوور Louvre موزیم ته ۱۸۱۵ کړې دی.

۲ - د تیمور د ظفر نامې د کتاب انځور او تذهیب ، چې د شرف الدین یزدي
په قلم لیکلی سوې او استاد بهزاد د له خوا انځور او تذهیب سوې د
ځینې مؤرخان وایي چې دا کتاب هم هغه د اکبر نامې کتاب دی

---

(۱) د هرات د هنري مکتب د تحول او په تېره بیا د استاد بهزاد د هنري مکتب د شهرت
او په نژدې هیوادو کې د هغه د اغېزو په باب د ښې نوا او تفصیل د پاره دې د ۱۳۴۷ هش
کال د آریانا مجلې ۲۸۰، ۲۸۱ گڼو کې د ښاغلي نیرهروي لیکنې ته رجوع وسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بهزاد دزوي هڅه ايون په شاهي کتابتون يې اړه درلودله . داروپا متخصصين ددې کتاب دارزښت په باب ليکلي چې ددنياله ډېرو از ښتناکو کتا بو څخه دی چې په ۱۴۵۳ م بشپړ سوی دی .

۳ـ باغ بهشت هرات : چې د استاد بهزاد ډېر وقدراوستاينې وړ اثر گڼل سوی دی.

۴ـ دامير خسرو دهلوی دخمسه کتاب : يو ټوک چې په ۱۴۹۶ م کې ليکلي سوی او د استاد بهزاد دلاس ۳۳ مينا تورونه لري.

۵ـ دضحاک د تصو ير : دبهزادله شهکاروڅخه بلل سوي ' چې په ۱۵۳۷ م کال يوتن کاظم نامي دصنعت گرانو دبد يعه آثارو په ترڅ کې صفوی شاه طهماسب ته وړاندې کړي و.

۶ـ مرقع تاريخ تيمور: چې په ۱۴۶۷ م کال بشپړسوی او تصويرونه د بهزاد له ډېرو پخوانيو او مشهورو آثاروڅخه دی . ادکتاب «د رونه گروسه » دليکنې له مخې اوس د امريکا دبوستون Boston په موزيم کې خوندي دی .

۷ـ دسعدي دبوستان يوه نسخه . چې په ۱۴۸۷ م کې ليکلي سوی او د قاهرې په موزيم کې ستـه . رونه گروسه په خپل کياب « دشرق مدنيتونه» کې ليکلي چې په دې اثر کې دخوښې بزمونه او دسپلمه تياومجلسونه او ديومسجد داخلي جوړښت ترسيم سوی دي چې هر تصوير يې درسامی شهکار دی .

۸ـ دبهزاد ۳۳ مينا تورونه : دامينا تورونه د امير خسرو دديوان په يوه نسخه کې چې ۱۴۹۶ م کال ليکلي سوې کښل سوی او د برلن په ملي کتابتون کې سته . دامينا تورونه دبهزاد په نگارخانه اړه لري چې ځينې به شايي پخپله د استاد بهزاد دلاس وی .

۹ـ دسلطان حسين ميرزا تصوير : داهم د استاد بهزاد دله شاهکاريو څخه گڼل سوی دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لویږي تصویردي چې په هغه کې د یوه سړي ټول ظاهري او باطني خصوصیات پکښې ښوول سوي دي، او د «رونه گروسه» په قول د استاد بهزاد دې تصویر او د نورو پخوانیو استادانو د تصویرونو ترمنځ هغسې توپیر سته لکه د اروپاد او سینو نقاشانو د آثار و او د «ژان فوکه» یا «فرانسوا کاوه» د لاسې تصویرو ترمنځ چې لیده کیږي د اتصویر د مار- تین د کلکسیون جزودي .

۱۰- د ښي بندي شهزاده تصویر :- دمارتن په عقیده دا مینیاتور د آق قیونلو د تبردو روستني مشرتصویردي چې په ۱۵۰۲ م کال د صفویانو په لاس وژلی سوي دی او اوس دا مینیاتور د «دوه Douet» په کلکسیون کې خوندي دي .

۱۱- دمراد آق قیونلو تصویر :-
چې د Koechlin په کلکسیون کې سته !

۱۲- خمسه نظامی :- چې په ۱۴۴۳ م کې لیکلی سوی او د لندن په برتش موزیم کې خو ندي ده .

۱۳- د بهزاد دچیني تصویرونه :دا یوه ډېره ښکلی نسخه ده چې په ۱۵۱۱ م کال د هرات په ښار کې د سلطان حسین میرزا د کتابتون د پاره استنساخ سوې ده او اوس د لندن د برتش موزیم په کتابتون کې خوندی ده .

۱۴- یوه ښکلی تابلو :- د پسرلي یوه روح خوشالوونکی ډېره ښکلی تابلو ده چې تر اوسه پې ښکاري ندی لیدلی سوی دی او استاد بهزاد د خپل هیواد د پسرلي روښانه او خوشالوونکی منظره ترسیم کړې ده .

۱۵- د لیلي او مجنون مینیاتور ونه :- د پترسبو رگ په موزیم کې یو شمیر مینیاتور ونه سته چې د استاد بهزاد له ډېرو ښو آثارو څخه گڼل کیږي، او د لیلا او مجنون قصه په ډېره ښه توگه ترسیموي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶- یوښکلی تصویر: د بهزاد په قلم په ۱۹۳۱ م کال په لندن کی د ایران دصنایعو په نندارتون کی ایښو ولی سوی و، چی دشیراز په موزیم اړه لری. ددی تصویر سره داستاد بهزاد په خپل خط داسی لیکلی سوی دی :

« این رقمی است بدیع مشعر از مضمون افلا ینظرون الی الابل کیف خلقت، که هم شکسته نها د فقیرناسرا دبهزاد بعداز وصول عمربدرجه هفتادو تجربه قوی درین اسرافتاد» په دې تصویر کی یواو بن لیده کیږی چی مهاریی دیوه بوډا سړی په لاس کی دی او غواړی هغه چوک کړی .

۱۷-تیمور نامه :- چی د استاد سلطان علی په خط لیکلی سوې او داستاد بهزاد په انځو ر او نقش ښکلی کړ ه سوې ده .د اتیمو ر نامه دمولانا هاتفی اثرو .

۱۸-خمسه نظامی:- چی په ۸۴۶ ه کی لیکلی سوې او ټول تصویرونه یې داستاد بهزاد په قلم دي چی په زلمیتوب کی یی کښلی دی۔ اودانسخه اوس دلندن په بریتش موزیم کی خوندی ده.

۱۹- دسعدی گلستان :- دلندن په هنری ننداړتون کی دمصر دملیه کتابتون له خوادگلستان یوه خطی نسخه ولیدله سوه چی ټول تصویرونه یې دبهزاد په قلم وو ، اودمصوری شهکاربا له کیدی د تصویرود کښلو کلونه ۸۹۲-۸۹۴ ه و.

۲۰- داوښا نود جنگ منظره: دا ښکلی منظره اوستاد بهزاد په اوپا کلنی کی کښلې ده او د ایران په یو ه کتابتو ن کی سته .

۲۱ دمولانا جامی تصویر : دمولانا جامی یو تصویر د استاد بهزاد په قلم دحضرت رضأ په کتابتون کی سته ، چی د هغه له مخی بیاد هند دجهانگیردد بارمصور « دولت » نومی هغه تصویر نکل کړی د ی او په پای کی یی لیکلی دی :

« عاسله کمترین خانه زادان دولت جهانگیرشاهی ازعمل استادبهزادنقل نمود »

۲۲-خمسه نظامی: یوه ښکلی نسخه وه چی ښاغلی نعیمی په کابل کی دسلطان علی په خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوداستاد بهزاددلاس د تصویروا و سیناتوروسره دهغه‌وخت دپوهنی دوزیرپه کتابتون کی لیدلی وه (۱)

۲۳- د استانبول په‌سرای یلدزکی هم داستادبهزاد دلاس بدیعه آثار سته چی « ارمنا ک‌بیگ » نومی‌فاضل په استا نبول کی‌یوه رساله دبهزاد دآثار وپه‌ناسه په فرانسوی ژبه ور باندی‌لیکلی ده .

۲۴- دیوې بوډی اوپوه‌زلمی تصویر: چی‌دغره په‌لمنه کی‌دسینه پرغاړښکاری‌اود استاد بهزادلاسلیک‌ورباندی سته داتصویردامریکا دنیویارک دکورگیان‌دنفیسو آثاروپه مجموعه کی خوندی دی .

۲۵ بهرام گور: یوسیناتوردی‌چی‌دبهرام گوردښکارپه حال کی‌ښیی اوداستادبهزاد لاسلیک‌لری اودمیتروپولتین په‌موزیم کی‌دی.

۲۶ دشاه طهماسب د زلمتیوب رسم :

چی شاه طهماسب ونی‌ته‌ختلی ناست دی دارسم دفرانسی دلوره‌په موزیم کی‌دی .

۲۷ د اوزبک محمد شیبانی تصریر : چی‌د « العبد بهزاد » لاسلیک لری .

۲۸ شپاړس مینه توره :چی‌جهانگیر هغه بهزادته‌منسوب کړی دی

ښایی‌چی‌پخپله دبهزاد اویادبهزاد دشاگردانوله کښلی سوی‌وی .

۲۹ دحافظ شیرازی دديوان‌سرلوحه .

۳۰ دیوه مسجددجوړښت تصویر :

په ۱۳۶۰ م. کی چی په‌پوستون کی سته.

---

(۱) صور تگران وخوشنویسان هرات ۳۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسی نور داستاد بهزاد آثار چې دنړۍ په مشهورو موزیموکې خوندي دي

مأخذونه :

۱ صورتگران وخوشنویسان هرات درعصر تیموریان تالیف مرحوم نعیمی ۰ ۱مخ

۲-هنرعهد تیموریان -دپوهاند حبیبی - ۵۲ مخ

۳-آریانامجله- د۱۳۳۷ هش کال ۲۷۹ گڼه-۳ ۱مخ ۲۸۰ او۲۸۱ گڼې

دښاغلي محمدانور نیر هروي لیکنه ۴- مجله هنروسردم ۶۶-گڼه- ۷/ مخ

۵-حبیب السیرجز ۳ج ۳ /۳۶۲ مخ

۶- سر آمد ان هنر -۹ مخ

۷-تاریخ صنایع ایران - ۱۹۳ مخ

۸-رهنمان صنایع اسلامی -۵۸ مخ

۹- گلستان هنر - دپوهاند حبیبی پهحواله -- ۱۳۳ مخ

حالات هنروران -- ۲۹ مخ

۱۱-بیست مقاله قزوینی-۲۶۸، ۲۷۲، ۲۷۳مخونه ۱۲-دابرنامه-پارسی ترجمه-۱۰۵ ۱مخ

۱۳ دکابل سالنامه-د۱۳۱۷ کال -۳۴۹ مخ

۱۴-عالم آرای عباسی - ۱۲۷ مخ

۱۵- پیدایس خط و خطاطان

۱۶-پښتوآریانا دائرة المعارف -۸۴۰/۷ مخ

۱۷ - تاریخ افغانستان - دپرسیسایکس تالیف -- ۲۷۳/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۲- بهشتي هروي :

مولانا بهشتي د مولانا حمید د ګل هروي ورور، او د دري ژبې شاعر و، ښه طبع او ښه خوی یې درلود، او د امیر علیشیر نوایي په وخت کې یې په هرات کې ژوند کاوه.

امیر علیشیر ورته «خلافتي بهشتي» ویل او دا بیتونه د ده دي :

در کنار تو نه هر بی سر و پا افتاد است — این بلائی است که در گردن ما افتاد است

هنګام عید و موسم ګلها شګفتن است — ساقی بیا ر باده چه حاجت بګفتن است

شمع امشب ترک دعوی با رخ آن ماه کن — تیره کردی مجلس ما را سخن کوتاه کن

مأخذ :

مجالس النفائس - ۸۰، ۸۶، ۲۵۱ مخونه

۱۶۰۳ بهکت بابا

دافغان او انګریز په دوهمه جګړه کې د انګریزانو د لښکرو سره کندهار ته راغلی او د یوې پېښې له کبله په کندهار کې ګوډ شوی و، وروسته د یوه روحي حالت د پېښېدلو په سبب مجذوب شوی و او د فقر لاس یې هرچاته اوږد اوه او خپلې پیسې چې به په لاس ور تلې په هغو به یې خوږې رانیولې او پر کوچنیانو به یې وېشلې.

د کندهار عام او ورته عقیده درلوده، هغه وخت چې مړ شو نو د کندهار د ښکارپور دروازې لوېدیځ پلو ته د ده د مزار څنګ ته یو مسجد ودان شو، او اوس هم هلته په تېره بیا جمعې په ورځو د قادري طریقې د پیروانو د غونډې ځای دی او په جهر ذکرونه پکښې کېږي.

مأخذ :

د کندهار مشاهیر - ۹۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۴ـ بهکهاری خان پرملی :

د لودی سلطان ابراهیم په وختوکی د«مسند عالی» لقب درلود، او په هندکی دلو دیانو د وخت نو میالی امیر و ، چی بیا دبابر په امیرانو کی شامل سو . په (۹۳۳ ق) کال چی بابر خپلی درنی لښکری دمحمد سلطان میرزاتر مشرتابه لاندې د «ببن شاهو خیل » مقابلی ته لیږدولی دی هم دیوه امیر په حیث ورسره و .

مأخذونه :

۱ـ لودی پښتانه ـ ۲۸۹ مخ ۲ـ بابرنامه ـ ۲۱۶ مخ

۱۶۰۵ـ بهلول لودی (۱) :

سلطان بهلول لودی دملک کالا زوی په ختبه شاهوخیل لودی ، دلودی پښتنو شاهانو دکهاله خورانومیالی او سترسلطان و ، ددهمور هم شاهوخپله لودی پښتنه او دملک کالا خپله ترله وه چی په (۸۱۴هق) کال چی بهلول یې په نس و ، اولنگواله ته نژدې وه خونه پرونږ پدله مړه سوه، خو بهلول یې له نسه ژوندی راویستلی سو . په د غه وخت کی د ملک کالا کور دملتان د ښار په « کمانگران » نومی سیمه کی و ، او سلطان بهلول هلته په دغه توگه و زیږید .

ولی چی په (۸۲۱هق) کال چی دسلطان بهلول اکا «سلطان شاه اسلام خان» د سرهند حاکم سو ، نونورتول ورورنه ورسره ولاړل ، یوازی د سلطان بهلول پلار ملک کالا چی د ملتان د « دوروالي » دسیمی حاکم و په ملتان کی پاته سو خو چی دنیاز یو پښتنو سره په یوه جگړه کی وواژه سو، او بی مور بهلول په کوچینوالی کی بې پلاره هم سو .

---

(۱) د سلطان بهلول د ژوند دا پیښی د محترم محقق استاد پوهاند عبدالشکور رشاد د « لودی پښتانه » له کتابه را اخیستی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه و، چې سلطان شاه اسلام خان د بهلول اکا سمدستي دخپل ورور کهول سرهند ته وروغوښت، بهلول او دهغه د وه نوروروڼه « محمد » او « فیروز »
او خوریی دخپل خواخوږی اکا ترسیوری لاندی په خورانازلو ئېدل.

پوهاند رشاد لیکلي چې: «شوخ ؛ ذکی او بنوکی بلو (بهلول) که څه هم پرتهولو گرانو خود مشر خان (اسلام خان) زړه ورسره ډوبېده، دستر گوتور او د زړه سر یې و، خپل زامن یې ترده پوری هیڅ نه بالل ؛ دده هره شوخی او بی ادبی اخو به یې دده دار تلونکی عروج پایلامه گنله نکل کاچې یوه ورځ شوخ نازولی « بلو » د موچنو سره داکا پرمسله (جای نماز) وخوت مسله او هغه هم بپادمشر خان مساله ؟ ! مینځوا وسا هوگانو په یوه پلا پرراتر پال ،لته پیرجوړسو چاواهه چاتراته او څوک ورته خښمېدل ! اسلام خان چې دالته پېرولید دوراره خوایې ونیوله، دوی یې وترټل او ویې ویل : «نازولی بلو کمکی دی که زما پر ککره پښه کښېږدی پروانه لری »

د کورښېرسنی او مینځی چې انتظار یې درلود پر « بلو » به خان څه ناورین ورژوی دخان دی خبری ته هیښی پاتی سوی، خان چې ددوی هیښتیا ولیدله، وې فرمایل : «تاسی مه هیښېږیء زه په دغه وراره کی هغه رشی او ښېگنی وینم چې دهغو له امله به یوه ورځ د خوراناستو سېره سی او زسوږ دکهاله سترگی به پرې لوړی وی»
داسلام خان داخره آخروختله کمکی بلو (بلوخان) سو، ملک بهلول، ملک بهلول فتح خان او ورپسې د ډهلی تهولواک « سلطان بهلول سو، چې په نیاو (عدل) تدبیر او رعیت پالنه کی یې نوم یووړ، اوله نومیالیو پاچهانو څخه وگاڼه سو» بهلول چې زلمی نوړی یې دآسو په سوداگری لاس پورکی، له پښتونخوا څخه به یې آسان هندوستا ن ته وروستل او خرخول به یې، په دی کار کی یې ښې روپی وگټلې سوداگری یې پر مخ ولاړه او ورسره ورسره تجربه هم پیدا کړه خلک پر راغونډسوه او د کاروان مشر سو.
پوهاند رشاد لیکلی چې :
«نکل کا : یووخت بلوخان (بهلول خان) له پښتونخوا څخه دراستنېدلو په لاره کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی چی د حسین خان پښتانه زوی قطب خان (چی بیا د بهلول په پاچهی کی لوی امیر سو) او د بهلول خان خپل اکا «ملک فیروز» هم ورسره ملهوو «سامانی» ته راغیء او پریوه باوله ستا نه چی «سیدانام» یا «سیدابن انام» نومید پیښ سو، باوله ستانه ورته وویل: «په تاسو کی داسی څوک سته چی د ډهلی پاچهی په دووزرو (۲۰۰۰) چلند وتنګورانیسی؟» قطب خان او فیروز-خان څه ونه ویل خو بلوخان خپله اسیانی چی یو زروشپږسوه تنګی پکښی وې دستانه سیدمخی ته کښېښووله او په خورا ادب یې ورته وویل چی: «تردې زیاتی نه-لرم» مجذوب سید اسیانی واخیستله او وې فرمایل: «د ډهلی پاچهی دې مبارک وه! دادوه ملهبه دې هغه وخت نوکران وی!»

بلوخان د ډهلی پاچهی په (۱۶۰۰) تنګی رانیوله، او د مجذوب سید له مخی راپاڅید، پرلارې ملګرو ډېرپرو خندل او نا خوالی یې ورته وکړلې بلوخان ځواب ورکا:

«دا روپی ټول عمر نه بسېدلې دلېږووږ څو خورې و، که د بزرګ ستانه وینا ترسره سوه خورا ارزانه سوداسی کړې ده، او که نه دیوه فقیرسید خدمت مې وکاوه دا هم ثواب لري»

په دغه پلاچی د بلوخان کاروان د ډهلی ته ورسید، له پښتونخوا څخه راوستلی آسان یې بېه تیار کړل او د خپل اکا «اسلام خان» په وسیله یې د ډهلی د پاچا سلطان محمد شاه (۸۳۷-۸۴۷ هق) حضورته وروستل سلطان ټول آسان خو ښ کړل او د پنجاب دیوې یاغی سیمی د یو کال په مالیه یې ځینی را نیول، د سلطان محمد شاه په کمزوری پاچهی کی ډېرې سیمی ددې نه وی چه مالیې ټو لو ته لاځه بلکه په همدغه نامه دې څو ک ه ترګی ورښکا ر کړې، خو بلو خان او ملګو ویې پاچاهی سنبېډ و اخیست او هغی سیمی ته یې د مالیا توډټو لولو د پاره دوه تنه پښتانه ولېږل مالیه ټولوونکی پښتانه هلته ډېر وځورول سول، په یو چم یې غوږونه تری راخلاص کړل او تر بلوخانه یې ځانونه راورسول، بلوخان چی په نکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرسونوخپل اکا«اسلام خان» ته یې وویل: «زه پخپله هغې سیمې ته ځم، څو هلته چې هرڅه وسوه پاچابه بیا څه نه وایي!» اسلام خان چې د بلوخان دا خبره پاچا ته ورسوله، پاچا په خوراخوښۍ ومنله او ويې فرمایل :

«که ستا وراره هغو یاغیانو ته ایدادورکړي او بیرته یې ایل کړي نوزه به هغه سیمه در ستا ده ته وروبخښم او څه چې ولجه اوبند یان په لاس ورسي هغه دې هم ټول دده وي »

زلمي بلوخان ته چې د پاچا دا پیغام ورسېد، نو ملا یې وتړه له اودیوې دلې توریالیو ښتنو سره هغې یاغي سیمې ته مخ ونیو، ټول یاغیان یې ایل کړل د کال مالیه یې راغونډه کړه او د ډېرو لجو اوبندیانو سره په جګک مغزي بریالی ډهلي ته ستون سو .

اسلام خان چې د نازولي وراره (بلو) داتوره ولیده له له خوښۍ په کمیسه کې نه ځائیده سمدستي یې خپله نازولې لور« شمسه» ورکړه او وراره «بلو» ئې زوم هم سو .

سلطان محمدشاه چې د پنځه څلوېښت کلن بلوخان داتوره او میړانه ولیدله سوداګري یې پرېښووله هغه سیمه اوځونوري ورپوري سیمې یې د جاګیرپه توګه د«ملک بهلول» دخطابه سره وروبخښلې، په دې ډول نود(۸۳۸هق) کال په پای کې بلوخان«ملک بهلول » سو،اوپه پنجاب کې یې خپل جاګیروموند .

ملک بهلول خپل سپاهیان د پرېنه روزل، کال په کال به یې نیوی سپاهیان نیول وترروزني وروسته به یې د سلطان محمدشاه ترحضور تیرول، سلطان به د ملک بهلول فوځي تنظیم اوروزنه د پرمستایله او د نویو سپاهیا نود خرڅ د پاره به یې نوري نوی سیمې د جاګیرپه توګه ورکولې، په دې ډول ورورودلاهور دشاوخوا سیمې ټولې دده په جاګیر کې راغللې .

ملک بهلول چې داسې ژردومره لوړې درجې ته ورسېد د هغه مجذوب سیدخبري یې زړه ته ولوېدلې. له یوې خوا خپل ورځ په ورځ زیاتیدونکې قوت او له بلې خوا د سلطان محمدشاه کم واکي (چې د ډهلي په شل میلي کې امیرانو وزته د خلوا کې نغارې وهلې) د هندو ستان د پاچهۍ خیال ورپیدا کړاو ځاګهودار ملک بهلول د تاج وتخت په فکر کې سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (۸۴۰ هق) کال په شا وخوا کی د سرهند وا کمن «سلطانشاه اسلام خان» وسو، که څه هم اسلام خان خپل زامن اوورونه لرل، خو ځکه چه د قام د اقبال ستوري یې د خپل وراره اوزوم «ملک بهلول» په تندی کی لیده نو ملک بهلول یې په خپل نیابت تیا کلی و، ملک بهلول هم ا کا د وصیت سرمسم د سرهند د حکومت وا ک په لاس کی واخیست، خو د پر ژر د خپل بل ا کا ملک فیروز» او خپل تر بو، (د اسلام خان زوی قطب خان) د مخالفت اورقابت سره مخامخ سو .

ملک فیروزیې ژر د ځان کړ او قطب خان چی ځان د سرهند د حکومت او جا گیر رشتینی وارث گانه او د بهلول سوټ یې هم پیچلای نسوای ، نو د ډهلی د پاچا «سلطان محمد شاه» دربارته ولاړ او نیاو (داد) یی وغوښت .

سلطان ته (چی د لود یوا تفاق او د ملک بهلول دونه ترقی او وا کمنی نه غوښتله) نوښه پلمه په گوتو ورغله سمدستی یې په (۸۴۳ ه ق) کال یو تکړه لښکر د ملک سکندر «تحفه» په مشری د ملک بهلول ځپلو لره سرهند ته ولیږه .

له دی خوا د ډهلی لښکری د ملک سکندر په مشری سر هند ته و خوځېدلې او له بلی خوا د سلطان محمدشاه په ا مر جسرت گکهر د خپل قا م سره پر سر هند را غیء ، پر پښتنو مځکه سره سو ه ، د سر هند د شاو خوا غر و ته و ختل ـ هغه ؤ چی د ملک سکندر تحفه او جسرت گکهر لښکری په سر هند کی سره یو ځای سوې او پښتنو ته یې داسی حالو نه و رو لیږ ل :

«تاسی څه دو مره گناه کړ یده چی سینی مو توری پر یښی دی او تورو غر و ته ختلی یاست؟ دا کار د کړ و نه و ، په خبر و د امشکل حلیدای شو ای ـ »

دې خبر و د پښتنو په سپېڅلو زړ و کی اثر و کا، او د لود یو پښتنو سپین ږیری مشر «ملک فیروز» د غلیمانو په غد را او قسمو تېر و و ت ، خپل زوی « شا هین خان» او و ر ار ه «ملک بهلو ل» یې له کډو او لښکر و سره پریښوو ل، پخپله د خو تنو نو ر و مېړ و سره ملک سکندر «تحفه» او جسر ت گکهر ته و رغی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تر پو ښتني او گرو پېږني د مخه‌و نیول سو، او ملگری یې و وژل سول. دډهلي او گکهر لښکری په شاهین خان او ملک بهلول پسی و و تلې، شاهین خان دیوې ډلی پښتنو سره د غلیم دمخ نیوی دپاره پاته سو، او ملک بهلول کډی دغرو خو کو ته‌و خېژ ولې، دډهلي او گکهر و لښکری پر شاهین خان پېښی سوې، جنگ و نښت ډېر تور یالی زلمی او پخپله شاهین خان و وژل سول، او پاته پښتانه بند یان سول، د پښتنو زلمیو کډی سر هندته یووړی سوې.

نکل کاچې جسرت گکهر ددغی سوبی په‌مناسبت په‌سر هند کی در بار و کړ، او دملک فیرو ز لودی ښځه یې دهری ککهری‌نوم اونښان پو ښته، په‌دې لړ کی دشاهین خان سر هم راوړه سو، ملک فیروز وو یل: «دانه‌پېژ نم!». غلیمانو هغه کډی دملک بهلول گڼله او له‌هری خوا یې د میړانې، زړور تیا، او ټینگار ستاینی شروع سوې، ملک فیروزچې داستاینی واورېدلې لیمه‌یې لانده سول او دجسرت په ځواب کی‌یې وو یل :«داکډی زما د تور یالی زوی شاهین خان‌ده!»جسرت وړته‌وو یل :دمخه دی ولی نوم نه‌ښود؟ زوی‌مړی فیروز په خورا متانت وړته‌وو یل: «ماو یل نه‌چې‌په‌مېړانه‌به‌نړ سوی‌نه‌وی، پیغور به‌راته پاته سی، او اوس چې‌بهلول‌زمری ژوندی دی داد ویم چې ددغو خیالو رو ځلمو دتودو وینو پو ربه‌نه پا تېږې» جسرت دپښتنو تر ځپلو وروسته پنجاب ته ولاړ، سرهند یې د ډهلي لښکرو او ملک سکند ر تحفه ته پر ېښود -او دپښتنو بندیان چې‌ملک فیروز هم پکښې‌و، دډهلي‌در بارته ولېږل سول.

یوازې ملک بهلول دغرو په څو کو کی‌لالهانده او ځپلی گسر زېږد، په‌زړو لښکری یې تارپه تارسوې، ننگیا لی‌او جنگیالی یارا ن یې یاد دښمنو له لاسه دگور تورې خاورې خوړ لې چې کډی یې‌په کله‌منارو کی نښتې‌وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یا پــه زندانو کی پر اتــه و و. خــو بیا هم ځېلی مګر تور یالی بهلــول خپل همت له لاسه و رنه کړ، مځکی آرام نه و رکا وه، د و ری هیسته یې پو رو دارو کړ، څه تو ر یالی سړو نه یې بیا پر ځان را غونډ کړ ل، پر پاچاهی حد و د و به یې ناتارو نه جوړو ل ا و هغه سیمی به یې تالا کو لې. په دغو و ختو کی یې ملک فیرو ز اکاهم دډهلی له زندانه و ر و تښتېد او قطب خان تر بور یې هم د خپل کهاله ا و تېر نوره دابده و رځ و نــه سهلای سوای او د ډهلی د پاچهی تر در بایې دقام دننګیالیو سره تورغرو نه او دپاچاهی تو ر، لوړی او تندی غوره کړی ځکه نو ځېلی بهلول یو ډاډه او سړوچ بهلول سو، په سر هند یې بر ید و کا، دسر هند پاچاهی حا کم یې دډهلی در بار ته په پناه وړلو مجبو ر کړ، او دسر هند او شاو خوا تللی وا ک یې بیامو ند، او ځېلی پښتانه بیا پــر خپل بورسول. دډهلی در بارچی دسر هند په نیولو خبر سو، سمد ستی یې د و زیر الممالک نائب السلطنه حاجی شرقی (چــی د سر قع افغان مؤلف حاجی شدنی لیکلی) او په حسام خان ملقب و، تر مشر تابه لاندی دډهلی در نې لښکری د لو دیو پښتنو ځپلو لره د سر هند لو رته و خوځولــې.

مدبر ملک بهلو ل چی دمخه یې لادډهلی دلښکر و مقابلی ته لیځی غښتلی وې له هغی خوا دیوه لږ مګر تو ر یالی، تکړه، منظم او دانتقام له جذبې ډ ک لښکر سره مخ پر ډهلی را ر و ان سو. دپنجاب د «ساد هورې» یا «شاهپور» او خضر آباد دسیمو تر منځ په «کړ ه» یا «لده» نو سی ځای کی لښکری سره مخامخ سو لې کلک جنګ و نښت، دبهلول لښکر و داسی توره و کړه چی غلیما نو به لاتر ډېره یادو له، ا و پښتنو ځلمیو دملک سکنــدرد جنګ د خپلو نا مراد و ځلمیو پو ریو په د وه و ا خیست، د ډهلی لښکر و ماتې و کــړه او نائب السلطنه حسام خان و زیر الممالک په تېښته ډهلی ته تر پلل؛ بر یالی ملک بهلو ل تر پانی پته پوری تو لی سیمی و نیو لې او سو به وړی له ډیر و ولجو او بند یا نو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرهند ستون سو، او س نوغښتلی بهلو ل هر چاو مانه ، او دخپل اکار ښتانی خلف سو ،اود پانی پت په سیمو کی یې تقر یبآ خپلو اک حکومت جو ړ کی ،چی بیا د دهلی پاچهی و ر ته خو له چو له نه کړ ی سوه .

خو بیا هم بهلو ل ته دده تدبیر دااجازه و ر نه کړه چی د دهلی ددربار سره مناسبات خر ابوساتی ، نو ځکه یې د سلطان محمدشاه حضو ر ته و لیکل :

«زه د پاچا هغه پخوانی نو کر یم ، خو د حسام خان و ز یر په ژ و ند زما او د دهلی د دربار تر منځ د مناسباتو د ښه کېدلو هیله نه سی کیدلای ـ که پاچا دغه خند (حسام خان) په مر گ له منځه و باسی او ځای یې «حمیدخان » ته (۱) و سپاری نو زه به د پخوا په شان د پاچا هر حکم تـه غاړه ږدم »

سلطان محمدشاه چی د غښتلی او توریالی بهلول دغه مخلصانه لیک ولوست نو بی څه تأمله یې ومانه او حسام خان وزیری (چی د ابوالفضل په قول دده د پاچهی رونق و) ووا ژه او وزارت یې حمید خان ته وسپاره (۲) اوهم یې سمدستی ملک بهلول ته «دفتح خان ملک بهلول» خطاب و رولیږه ' دده میرانه اوتوره یې ډېره وستایله څنگه چی له یوی خوا په خپله دا خطاب معمولی خطاب نه و 'اوله بلی خوایی د ملک بهلو ل د سرهند پر حکو مت او جاگیر داری پاچاهی مهرولگـا وه نو د ملک بهلو ل د را تلو نکو هیلو د پاره یې هم و ړیر ا نسیت ' ځکه چی د ی پو هیده چی د دهلی له عیاش او کمزوری پاچاڅخه د حسام خان غوندی با تجربه و زیر په ژوند د پا چهی د نیولو په لاره کی سوبه نه وه او که وه هم ډېری وینی باید بهیدلی وای او ډېری خواری گاللی سوی وای .

---

(۱) شو کت افغان دغه حمیدخان هم لودی گنی .

(۲) د تاریخ داودی مؤلف دغه پیښه د محمدشاه د زوی علاءالدین په وخت کی راوړی مگر نور تاریخونه دا پیښه د محمدشاه په زمانه کی گنی او دغه چاره د سلطان محمدشاه او ملک بهلول د روغې سبب بو لی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدبر ملک بهلول په یوه‌غشی دوې نخښې وویشتلې ، یوېې دخپلې لارې څخه حسام-خان غوندې سنګرېایسته کړه اوبل یې دخپل لاس سړی «حمیدخان» وزیر کړ، او حقیقتاً دحمیدخان وزارت دبهلول دپاچهۍ تیره سوه ، او هرلورته دلودیودو ر پېل سو ، هرسیمه چې به یې غوښته هغه به‌یې نیوله ، څوک یې سخی ته د ربدای نه‌سوه ، او «فتح خان ملک بهلول » هسې‌تش پـه نامه دډهلی ترواک لاندې و ، اود سلطان محمدشاه کمزوری‌دی حدته‌ورسېدله چې دده‌خپل امیران پـرزړورسول او د «میوات» امیرانود «مالوی» پاچاخلجی‌سلطان‌محمود (۸۷۳-۸۳۹ ﻫ) پرډهلی‌باندې دبرېددپاره راوباله ، اوسلطان محمودهم چې‌له‌خدایه‌دا غوښته ، د (۸۴۴ ﻫ) کال‌په پای کې‌یې لښکرې پرډهلی را او بهولې .

سلطان‌محمدشاه چې‌دفتح خان‌ملک‌بهلول پرتوره اوزړه‌ورتوب‌ویسادرلودله‌نوځکه‌یې سمدستې هغه له‌سرهنده‌دمالوې دلښکرومقابلې‌ته‌راوغوښت -ملک بهلول هم دخپلو شلو زروغښتلو جګړ نو سره (چې‌څورلس‌زره‌یې‌یوازې پښتانه‌وو) ډهلی‌ته‌راغی، او د خلجی سلطا ن محمو د شاه مقا بلې ته یې تیارې ونیولې ، او د ذی خلجی دسیاشتی په‌لومړیو ورځو کې‌دډهلی لښکرې دسلطان‌محمدشاه دزوی تر مشرتابه لاندې ډهلی‌څخه جنګ‌ته وروتلې ، چه‌ملک‌بهلول دخپل‌شل زرې‌توریالی پوځ سره (چې‌ډېر ساهرغښی ویشتونکی‌په‌کی‌وو) دډهلی دلښکـروپه‌مخ کی دمخکښ (مقدمته‌الجیش) په‌توګه روان‌و .

خجلی سلطان‌محمودترډهلی‌دباندې‌ورته‌اړولی و ، اوځنګه‌چې دډهلی‌پاچاسلطان - محمدشاه‌پخپله‌جنګ‌ته‌نه‌و، وروتلی‌نودمالوی پاچاسلطان‌محمود هم‌خپلی‌لښکری دخپلو زامنوسلطان‌غیاث‌الدین اوقدرخان‌ترمشر تابه‌لاندې دملک‌بهلول‌مقابلی‌ته‌راوایستلی ،

له غرمي ښخه ترما ښام کلک جنګ وسو، اودمؤرخينو په اتفاق په دغه جنګ کې ملک بهلول اودده لښکرو داسې توره وکړه چې دډهلي دلښکرو پټ يې خوندی کړ، اودمالوې دلښکر وغرور يې پرسرورسات کړئ .

په دغه شپه خلجي سلطان محمود ته خبر ورسېد چې سلطان احمدشاه ګجراتي دمالو ی پرپايتخت «ساندو» بريد کړی دی نودډېروارخطاا وترهور سو، اودستنېدو دپاره يې پلمه غوښتله۔اوپه همدې وخت کې دډهلي دبي زړه اوناپوه پاچاسلطان محمدشاه له خوا ددروغې پيغام ورته راورسېد چې خلجي سلطان محمود ته يې دستنېدلو پلمه جوړه کړه خوښنګه چې دادروغي پيغام دملک بهلول په خوښه اوسلانه و، نوغيرتمن ملک بهلول دډېرخواشيني سو ، اوچې خلجي سلطان محمود له ډهلي ښخه لښکرې وخوځولې نوملک بهلول د خپل لښکر و سره ترشا بريد وکړ د خجلي سلطا ن لښکرې يې خورا وځپلې او ډېرې ولجې يې ځنې ونيولې ، او چې له ډېرو ولجو سره ډهلي ته راوګرځېد سلطان محمدشاه ډير وناز اوه او ډېر پاچاهي خلاتونه يې وروبخښل، خپل زوی يې و باله او د«خان خانان» لقب يې (چې د هغه وخت لـه خـوراوتلو القابو ښـخه و) ور کـړ . بيا نو ملک بهلول د « خان خانان » دلقب او ډېرو ولجو سره بريالی سر هندته ستون سو . په (۸۴۵ هق) کال سلطان محمدشاه «ساماني» ته ولاړ، هلته يې «خانان خانان» ملک بهلول ته د «لاهور» او «ديپاپور» حکومت (چې دتاريخ فرشته په قول پخوا لاملک بهلول خپله غېږ پر اګرځولې وه) ور کړ، او دجسرت ګکهر ځپلو لره يې وګماره ،محمدشاه ډهلي ته ځنې ولاړ، ملک بهلول په هغه جسرت ګکهر پسې چې يو وخت ددغه پاچاپه حکم دده (ملک بهلول) ځپلو لره راغلی و، لښکرې و يستلې، جسرت کافر چې د خان خانان ملک بهلول دتورې او زړورتوب نکلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر ارو ېدلی وو، دروغی پیغام یې ورته ورو استاوه، او په دغه ترځ کې یې دډهلي دراتلو نکي پاچهی مبار کی هم ورکړه، نو ځنګه چې ملك بهلول هم نه غوښته چې دډهلی پر رقیبانو سر بیره نور هم دځان دښمنان کړی نو یې دجسرت دروغی پیغام و مانه او دغی مبارکی یې د پاچهی هیله ښه ترا پسی تینګه کړه او دلاهور او دیپالپور حکومت دده طاقت لا پسی غبرګ کړ، دشاو خوا پاچاهی سیمی یې نوری هم پسی ونیولی او له لاهوره تر پانی پته تقریبا دملك بهلول خپلواکه پاچهی وه.

په (۸۴۶ هق) سلطان محمد شاه دځینو امیرانو په لمسون (چې غوښته یې دی لا پسی کمزوری کړی خان خانان ملك بهلول ته چې دډهلی دتاج وتخت حقیقی ساتندوی و، یوسخت لیك راولیږه او وې تراته. دغه تر تلو دده اومحمد شاه پاچا مناسبات سره وران کړل او خان خانان ملك بهلول دډهلی دنیولو دپاره په تیاریو بوخت سو، نو دهمدغه کال په پای کی خان خانان ملك بهلول خپلی لښکری پر ډهلي ورو بهلولي سلطان محمد شاه کلابندسو، خو سلطان بهلول په دغه وار دډهلی دنیولو امکان ونه لید سرهند ته یې لښکری ولېږدولی، او هلته یې «ذسلطان محمد» یا «سلطان بهلول» په نامه ځانته خپلواك حکومت تاسیس کړ مګر خطبه او سکه یې دډهلی تر نیولو پوری پرخپل نامه نه کړه.

د(۸۴۷ هـ ق) کال په پای کی چی دډهلی پاچا سلطان محمد شاه وسړ، نو نالایق زوی علاءالدین یې پر تخت کښېنوست او د «عالم شاه» لقب یې غوره کړ. دده بیعت لره ټول امرأو رغلل خو یوازی سلطان محمد «بهلول» ورته ور نه غئ.

په دغه وخت کی دډهلی د پاچهی نظام که څه هم له پخوا څخه لا دسلطان محمد شاه په زمانه کی ګډوډ سوی و، خو عالم شاه چی پر تخت کښېنوست هغه پساته وا ك او انتظام یې هم تر خپل عیش ځار کړ. دملك خال ورځ په ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانېده، هرلورته ملوک الطوایفي سوه په هرښار او هرسیمه کې بیلې بیلې پاچهۍ جوړې سوې، له لاهوره ترپاني پته بیا د ملتان ترخنډو او ناګور حصار او هانسي پورې دشاهو خیلو لودیو په لاس کې وه، پر(کول) عیسی خان او پر «بیانه» داود خان غیږ راګرځولي وه، په «سهرولی» کې چې د ډهلي سهیلي لمرلوېدیز پلوته لس میله لیرې پروت دی احمد خان سیواني دخپلوا کۍ بیرغ پورته کړی وُ سنبهل د جمنا د سین دخواجه خضر ترګودره پورې چې د ډهلي ته خورا نژدې دی د دریاخان لودي ترلاس لاندې و، په «چندوار» کې قطب خان لودی خپلواک حاکم ودشاه عالم یوازې خپل جاګیر «بدایون» او د ډهلي ښار او شاه وخوا په لاس کې پاته وه ځکه نو په هغه وخت کې داستل و، چې «پاچهۍ دشاه عالم له ډهلي څخه تر پالم» (۱)

نو په داسې وخت کې سلطان بهلول بیا پر ډهلي برید وکا علاءالدین شاه عالم کلابند سو، خو سلطان بهلول بیا لښکرې ځنې راستونې کړې او په لاهور کې یې یوشاهانه جشن جوړ کې ټولو امیرانو سردارانو ته یې خلاتونه ورکړه، په دې وخت کې وهغه لس زره توریالي پښتانه چې یې له کسې غره اوروه راغوښتي وو، هم ورته را ورسېدل د یرېې و نازول خلاتونه او جاګیرونه او آسونه ورو بخښل د دوی په راتګ د لښکر و شمېر څلو پښتوزرو ته ورسېد.

کله سلطان محمد (بهلول) په لاهور کې شاهانه جشن جوړکړ ټولو پښتنو ته یې حکم وکړ چې بې توری اوسپاهي توبه په بل کار نه کوي د کرهنې او سوداګرۍ څخه به لاس اخلي یو دوو تنو چې د دې حکم له منلو څخه یې نټه وکړه سیاستا ووژل سول په دې صورت نو پښتنو له یوه مخه سپاهي توب ته مخ ونیواو سلطان محمد (بهلول) فوځي طاقت ډېر غښتلی سو.

په دې وخت کې یوه بله پېښه هم وسوه چې د بهلول د پاره یې د ډهلي د پاچهۍ نیولو لاره هوارکړه هغه داوه چې یو وخت د حمید خان

---

(۱) پالم د ډهلي له ښاره پنځه کروه لیرې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیرپلار«فتح خان» «درای پرتاب» کوټ وران کړی و، اودده‌ماندینه چې یې بندی را وستلی وه‌ځان‌ته یې کښېنولی‌وه ،دغه‌غچ درای پرتاب‌په‌زړه‌کی‌و، غوښته‌یې‌چی دده ترزوی‌یې کسات وکاږی،نو په (۸۵۰هق)یاپه (۸۵۲ﻫ) کال‌چی سلطان‌عالمشاه ډهلی‌څخه بارهری «مارهری»ته‌نژدې «برهان آباد»ته ولاړهلته‌یې دعیسی خان‌او قطب‌خان‌په سلاپاچاته وویل :که‌پاچا حمیدخان وزیرووژنی ، یایې‌ایسته کړی نوربه‌ځلوېښت یاغی سیمی‌په پاچهی دفتر کی داخلی‌کړو،دغه‌لمسون‌پاچادحمیدخان وزیروژله یابند ته چمتوکړ ، خوحمید خان ځینودرباری خپلوانو په دغه حال خبر کړ ،اویادځینوپه عقیده له‌بنده وغورځېد، ځان یې‌په پټه‌ډهلی ته ورساوه ځینی کسان‌وایی‌چی‌په دغه‌لمسون کی دسلطان‌محمد(بهلول)لاس‌هم و .

په هرصورت حمیدخان وزیرچی‌ډهلی ته‌ورسېد پاچهی کورنی‌یی‌په خوراسپکاوی له ډهلی څخه وایستله اوپه خپله‌یې پرډهلی غبرراوګرځوله ، عیاش شاه‌عالم‌په«بدا یوان » کی ورته کښېنوست .

حمیدخان وزیرکه څه‌هم‌دډهلی واک وموند خوبیاهم‌پوهېده چی‌دادروندبار په خپل‌نامه ترمزله نشی رسولای‌نویې خیال‌درلود چی دسلطان علاءالدین‌شاه‌عالم پرځای بل‌څوک دډهلی پرتخت کښېنوی ،دجونپورپاچا «سلطان‌محمود شرقی » دشاه‌عالم زوم‌و، اوخلجی سلطان‌محموددمالوې پاچاپه«ماندو» کی‌ناست‌و،چی‌له ډهلی څخه خوراډېرلیری‌و ، ځکه نومجبورادډهلی دپاچهی‌دپاره د حمید خان وزیرسترګی سلطان محمد (بهلول)اوقیام ته‌ورواوښتلی، دحمیدخان‌په‌بلنه‌دواړه امیران (بهلول اوقیام‌خان) په‌خورابیړه ډهلی‌ته راوخوځېدل،قیام خان‌چی‌خبرېدسلطان محمد(بهلول) بیادلښکرسره ډهلی‌ته‌ځان راورساوه اوقیام‌خان چی‌ځان دبهلول ساری ساری نه‌باله‌نو بیرته‌خپل جاګیرنه ستون سو .

حمیدوز یرچی‌بهلول ولیدورته‌یی‌وویل: » دډهلی پاچهی‌دی ستامبارکه سی، وزارت به‌دی زه‌په غاړه واخلم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهلول ځواب ورکړ:« زه سپاهي سړی یم په چاچهی څه پوهېږم، ته پاچا سه اوزه بهدې سپهسالار سم او که څه نورخدمت راو سپارې هغه ته هم ولاړیم »

حمیدخان ورته وویل:«سادا کار دځان دپاره نهدی کړی خاص داسلام دښېګنی دپاره سی داجرأت وکړ، ځکه چی ماباورد رلود چی پهدغه پاچهی کی بهداسلام حال لاپسی وران سی اوزه بېرېدم چی نوری بخولی (فجایع) به لا پسی پیښی سی (الملك لمن غلب) زهترتابر یالی اوغښتلی نهوینم ځکه ماته ددې کاردپاره غوره کړی» ترډېراصرار وروسته ملک بهلول قانع سو، لهحمید خان و زیر څخه یې ددهلی د ښارکلی واخیستلی او حمیدخان ته یې وویل :

«زهیوازی دښار دوره ساتندوی یم هرحکم چی ته کوې هغهورم »اوپهدې صورت یې حمیدخان له خپلی خوادادهکړ ! ځکه چی ملک بهلول په دې ښه پوهېدچی کهڅه هم دی پهنامه پاچاو، خوپه حقیقت کی دهغه حمیدخان دلاس سړی و، چی دده پهتوره اوتدبیریی وزارت موندلیو ؛ مګرځیرک، مدبراودوراندیش بهلول داوضعیت په خوراسره سینهسهه ، وخت ته یې کتل چی دادستر ګواغزی اود سرچنګک هم دتدبرلهمخی لهښځه وباسی خوچی ځان ریښتیا پاچاوګڼی، نوهغهو ،چی دڅهمودی دپارهدیهلول غاړه حمیدته کړهووه اوڅهچی بهوزیرویل پاچا بههغه کول ، اوهره ورځ بهپاچادوزیرسلام تهورتی نکل کاچی یوه و رځ حمیدخانو زیر ،بهلول پاچا اوڅوتنه نوردپښتنو ملکان مېلمستیا ته وروبلل ، دور اندیش پاچا دپښتو نملکانو ته وویل چی :

«دحمیدخان وزیر دربارته چی ورسو، دد ی دپاره چیستاسی بیرهاوپرتم ددمله زړه ووزی تاسی بههسی احمقانه وضعیتونه کوئ چی و « زیـریې طبیعی وګـڼی » پښتانه ملکانچی هم دو زیردسترخـوان تهورغلل چاموچنی پهملاکی ووهلی اوچا دحمیدخان ترڅنګ کښېښوولې، حمیدخان وزیرچی سبب ځنی وپوښتېدوی وویل: «بېرېزوچی غلانهسي» وزیرددوی پرسپېڅلی ورځ دېروخندل اودوی ته یې داد ورکړ چیدلته غلانسی کېدلای (خوداپه حقیقت کی د هغی دړامی لومړی پردهوهچی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیرك بهلول تش په نامه پاچا جوړه کړې وه)

دوړ ی چیوخوړه شوه پښتنوملکانو په خوراتعجب غالیواو کمبلوته وکتل وزیرته یې وویل : « لهدغوځخه یویوتوکز سوړتهراپرې کړیچیخولی ځنی وگنډواو

زامنوتهیې پهسوغات کېو لیږو ، هلتهبهسو کام داوسنیچې سوړدو زیر په دربارکیډېر درانه یو ، حمیدخانداهمددوی سپیځلتوبوگانهاو ورتهویویل:

« تر دغه به نو رښه ښهتو کران درته د ر کړم »

کله چې د هندوستان ددو د سره سم تر دوړی و روسته دگلو ، عطر او پان ستر خوان وغوړید ځینو عطر ونه وښبله ، چاگلونه وخوړل،چالنده چونه (چې پهپانو کی لږلږ په کاریږی) په خوله کړه،خولیېې وسوی او پر کمبلو یې تو کړل .

حمیدخان وزیر چې داوضعیتونه ولیدلنو ریې ونهسهلای سو ای دایې خپل سپکاوی وگانه او بهلول ته یې مخ واړوه چې :

«داو لی داسیبیباکی کوی؟ »

بهلول پهخورا ادب ورته وویل چې:« داناپوه کلیوال دیپه غروکی اوسی ، بېلهوژلو او خوړلو یېنورخه نهزده ، دښاری خلکو سره ډېر نهدی اوسېدلی »

دیو ینا حمیدخان ډاډه کړ ،دربارسات سو ،او هر خوك خپلو ځپلوکو روته ولاړل، دمېلمستیا پهسبابیابهلول دعادی ورځو پهشان دحمیدخان وزیر کره سلامی تهورغی، نوروخت چیبه دی دحمیدخان دربارتهدننه ورننووت ، خه پښتانه مشران بهورسره پرېښول کېدل او نورسړی به یې دباندیدرېدل پهدغهورځ دبهلول په لمسوندباندی پاتو پښتنو ځینی حاجبان ووهل،او په زوریې غوښتل دربارتهننوزی، ډوډسره پورته سو ، او حمید خان تهوویل سول چې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«دباندی پاته پښتانه ملك بهلول ته بدو ردو ایی چې مو ږ هم لکه بهلول د حمیدخان و زیر نوکران یو ، دی پخپله دربار ته ننووت او مو ږ نه پریږدی »

هغه و ، چې وزیر تول پاته پښتانه دننه دربار ته وروبلل ، پښتانه چې ور ننوتل نو بېل بېل د وزیر دنوکرانو شا ووته یو او دوه ودرېدل، په دی وخت کې دبهلول تربو رقطب خان و رو ږ اندی سو ، ځنځیر یې د حمیدخان سخی ته کیښو د،او ورته وې ویل :

«سلاداده چې تاسی دځو رځو د پاره گوښه نشینه سئ— ځکه چې مو ږ ستا مالگه څکلې ده نو ستاو ژله و ږ نه گڼو!»

وزیر چې داننداره ولیدله دسبب پوښتنه یې وکړه، قطب خان ددې ځواب سره چې:

«مو ږ تانه و ژ نو ، خو څنگه چې تا پخپله نمکحر امی کړی ده ، نو او س مو ږ هم په تاو یسانسو کو لای »

دحمید خان مغرو رو زیر پښو ته یې ېږې و روا چو لې او د ډهلی دښار تر کلاد باندی په یوه ځای کې تر مړ ینی پو ری نظر بندو ساته سو ، او بهلول د ډهلی دپاچهی بشپړ واك و مو ند— خو په دی ښه پو هېدچې په یوه ملك کې دوه پاچهان نه ځائیږی او دو هم پاچا سلطان علاءالدین عالمشاه و ،چې په بدایو ن کې ناست و ، نو ځکه مدبر بهلول ،عالمشاه ته و لیکل :

«زمستا پلار رو زلی یم،زمستا هغه پاچهی چلو م چې ستاله لاسه و تلی وه،ځکه نو ما تر او سه ستانو م لهسکې او خطبې څخه نه دی ایستلی » سلطان علاءالدین عالمشاه و ړ ته ځو اب را و لیږه چې :

«زما پلار ته خپل زوی بللی—زه هم تا خپل مشر و رو ر بو لم، ځکه نو د پاچهی کار بار تاته پر یږ دم، او زه د«بدایون» پرجا گیر سکته شو م »

هغه و ، چې تر پو رته ځو اب تر و ر رسېدو و روسته بهلول د(۸۵۰ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوړی خو ر په او و ه‌لسمه دشپږ دیر شو کالو په‌عمر دخپلې پاچهۍ اعلان وکی او د«سلطان بهلول لشاه غازی» لقب یې‌غو ره کړ ، خطبه او سکه یې پر خپل نامه کړه، دملك اصلاحاتو ته‌یې ملاو تړ له، لښکری یې غښتلی کړې، او د عدل او انصاف و ر یې درعیتو پر مخ و پر ا نیست ا و د سلطا ن علاء‌الدین هغو امیر انو ته‌چې دسلطان بهلول سر ه په‌ډ هلی کی‌و و ،وظیفې‌او تنخاوی دپخو اپه ډو ل و تاکلی او پخپله سلطان علاء‌الدین عالمشاه په«بدایو ن» کې‌پخپل عیش او عشر ت‌بو خت‌و ،څو چې‌په(۸۵۵ هق) کال همهلته په«بدایو ن»کی مړ سو.

دسلطان علاء‌الدین عالمشاه په‌مړ ینه که‌څه هم سلطان بهلول د«بدایـو ن »له خوا بېغمه سو ،خو دعالمشاه دزو م سلطان محمو د شر قی له‌خو اچې‌د«جو نپو ر» پاچاو ، تر هغه غښتلی فتنه و ر ته پاڅېدله،او سمدستی خبر و ر ته ر او ر سېد چې سلطان محمو د دډهلی دبر ید دپاره ځان چمتو کوی .

دسلطان بهلو ل دار شه و ه‌چې‌تر خپله و سه‌پو ری یې‌له‌جنگه ځان ژ غو ره ، ځکه‌یې نو په‌خو را کړه غاړه دجو نپو رله در باره‌دنه‌بر ید (عدم‌تعرض) د تړ و ن هیله و کړه،خو دجو نپو ر دمغر و ر پاچا سلطان محمو د او د هغه دملکی زړو نو کله دامنلای سو ای چې‌دملکی دپلر گنې‌پر تخت دی نو رڅو ك ناست وی، او همدغه سبب‌و ،چې دسلطان بهلو ل درو غی پیغام یې ر د کړ .

په‌۸۵۶ه ق کال سلطان بهلو ل د خپل پخوانی جا گیر سر هنداو دیپالپو ر خو اته‌و لاړ ،او دډهلی نیابت یې‌خپل مشر او نوی ز لمی‌زوی «خو اجه بایز ید» ته و سپا ره .

ځینی و ایی‌چې‌ده غو ښته دپنجاب له‌سیمو څخه نو ر فو ځی طاقت دشر قی‌پاچا مقابلی ته‌را و لی، او ځینی و ایی چی غو ښته یې دسر هند او دیپالپو ر تر انتظام و ر و سته ملتان چې‌په‌هغو و ختو کی‌دیو ه ستانه شیخ یو سف‌تر لاس لاندی و ، و نیسی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱

په (۸٦۰ هق) کال هغه وخت چې سلطان بهلول د پنجاب په سیمو کې و، د جونپور پاچا سلطان محمود تقریباً دد وه لکو تنو فوځ او یو نیم زرو هاتیانو سره پر ډهلی یرغل وکیء نوی زلمی «بایزید» او څو ورسره پاته امیران پوهېدل چې ددونی درنو لښکرو مقابله دخوتنو سړو او ښځو کار نه دی بله چاره نه وه په کلا ننوتل ، ښار کلا بند سو ، دجونپور لښکرو شا وخوا ورته واړول ، د کلا دساتندو یو مشر توب دسلطان بهلول دپښتنی خوابنې «بی بی مستو» چې د اسلام خان کونډه او دسلطان بهلول دا کاماندینه وه پر غاړه واخیست — او ددی د پاره چې غلیم په دی و نه پوهیږی چې په کلا کی فوځونه نسته دلو دی کورنی ټولو پښتنو ښځو ته یې د ناریینو کالی وروا غوستل ، کلا ته یې و خېژ ولې او پهری یې وروسپارلی — څه سړي و نه چې په کلا کې وو ، ټول یې وگمارل چې تل به دغلیم پر لښکرو غشی اوروی ، په دغو زلمیو کې دخپل وخت نامتو غشی ویشتونکی دخان جهان لودی زوم (شاه سکندر شیروانی) هم و ، چې هر غشی یې یو ولس موته (پنځه نیم فته) اوږدو و ، او تراتوسو و گامو پوری رسېده ، او دده پر ټولو غشو په زرین لیك «سکندر شاه» لیکلی وو .

دډهلی دښار کلابندی پسی اوږده سوه او بی بی مستو دسلطان بهلول د ورسېدلو په تمه تر ډېره وخته پوری کلاو ساتله ، خودلو دیو سړو نو دراتگ ډېر غ ورنغی ، نو دانگیالی سړمن او ټول کلاوال د کلابندی خوار یو ستخ کړل او په پای کی یې سلا پر دی سوه چې دښار کلی غلیم ته وروا ستوی او خپل ځانونه و باسي . نو بی بی مستو دسید شمس الدین په لاس دډهلی دښار کلی دیوه پیغام سره دسلطان محمود مشرقی خور او رتېر امیر دریاخان لودی ته (چې دشرقی د لښکرو ټول انتظام په ده پوری اړه درلودله) وروليږلې او څنگه چې هغه هم پښتون و ، نو دپیغور په توگه یې دا پیغام هم ورسره مل کې چې :

«که دلودیو دناموس دنه خوندی کولو پېټ وړې نو کلی در و اخله ! »

(c) ketabton.com: The Digital Library

و ايي هغه‌وخت‌چې‌سيدشمس‌الد ين ددر ياخا ن در بار ته‌و رغی نو دد ه په غو ښتنه در ياخان‌خپل در بار يان پاخو ل، او چې دوی دو ه پەدوه سر ه‌پاته‌سو ل سيدشمس‌الدين و رته وو يل:

«سلطان محمو د(شر قی‌پاچا) ستاسره څه خپلوی لـری؟»

در ياخان ځو اب‌و ر کی‌چی :

«خپل سی‌نه‌دی،زه يې نو کر يم او دی‌سی پاچادی»

سيدبياپو ښتنه ځينی و کړه :

«سلطان بهلو ل ستاڅه کيږی؟ »

در ياخان و و يل:

«مو ږسره عز يز ان يو ، و رو نه يو ، دی هم لو د ی دی او زه‌هم»

سيد و رته وو يل:

«نو دده سيندی او خو يندی ستاڅه کيږی؟»

در ياخان ځو اب و ر کی:

«دده مو رسی مو ر او دده خو يندی سی‌خو يندی دی»

نوپه‌دی و خت کی‌سيدشمس الدين کلیٔ له‌جيبه ر اوايستلی ،مخ ته‌يې‌ور ته کښېښو و لې او و ر ته و يو يل:

«او س نو ستاخپله خو ښه‌ده چې‌دخپلو ميندو او خو يندو پر ده ځو ندی کوی که‌يه ؟ »

پر در ياخان ددې پو ښتنی ځو اب و در ېد او په‌خو ر اتر هو ر ه و رځ بې ورته و و يل :

« که‌سلطان بهلو ل ر ارسېدلی و ای، څه‌خوبه سی هر و مر و کړی و ای،او س چې‌داگ تش تو ر پاته‌دی هيڅ تدبير نسی کېدلای».

دلته‌نو هو ښيا رسيدو ر ته و يل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«سلطا ن بهلو ل خو ر ارسپدلی دی،بناییِ زما ترستنیدلو دمخه پهٔ کلانئو تلی وی».

در یاخا ن چې داو ارو پدله نوقو می پیر ز و ینی یې پر نو کری بری و مو ند او کلی یې بیر ته سیدته و ر کړې،او سیدیی پهٔ خو ر اډاډه ز ړه او در ناوی د کلا خو اته ستو ن کیٔ، او پخپله در یاخان دستی دسلطان محمو دشر قی پاچادر بار تهٔو رغی او عرض یې و کړ چی :

« د کلا کلی ماته ر او ړسوی وې خو مایې له اخیستو څخه نته و کړ ه، دا ځکه چې ار و پدل کېږی چې بهلو ل دیو ه بې‌شمیره فو ځ سره ر ارسپدلی دی،نو کهٔمو ږ ماتې و ر کړ ه تو ل ملك ز مو ږ دی– پاچادی دلته او سی او ماته دی اجازه را کړی چې مخه یې و نیسم، او نو م نښان یې و رك کړ م»

شر قی پاچاهم سمدستی دسلطان بهلو ل دمخنیوی حکم و ر کړ .

لهٔ بلی‌خو ا سلطان بهلو ل چې‌دسر هند او دیپالپو ر پهٔسیمو کی‌دشر قی سلطان محمو د پهٔ بر یدخبر سو ، نو سمدستی یې دخپلو امیر انو پهٔسلا پښتونخو اتهٔ دهری پښتنی قبیلی پهٔنامه یو یو لیك ا و یوه جرگه و لیږ له ا و خپلی سر ستی‌لره یې را و بلل .

د سلطا ن بهلو ل‌د لیك مضمون« شو کت ا فغا ن » دا سی ضبط کړ ی دی:

«لوی خدا ی پښتنو تهٔد هندوستان (ډهلی) پاچهی و ر کړې دهٔ، دهندوستا ن دنورو پاچهانو سترگی نهٔپررو نېږ، او دانعمت یې پر پښتنو پیرزو نهٔدی ، غو اړ ی پښتانه لهٔهندوستانه و ر ك کړی۔ هندوستا ن یو ارت او آزاد ملك دی ، تو ل عز یز ان پکښی ځاېدلای سی، کهٔ تاسی دلته راسی پاچهی‌بهٔتش زما پهٔنامه وی ، او ملك بهٔتو ل چې او س‌زما پهٔ لاس کی‌دی او یا یې پس لهٔدې نیسو سره و و یشو. پهٔدی و رځو کی دجونپو ر پاچا خورا ډېری لښکری پر ډهلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابهولی دي ، د پښتنو خوېندي او مېندي کلا بند ي ګا لی ، او دا دتولو
پښتنو ننګه د ه - هلی را پاڅیء ! دجونپور د پا چا سر ته ورولی ! ! »

ددې حال پهورسېدلو دپښتنو ځلمو فوځونه یو په بل پسې لههرې‌خوا
مخ پر ډهلی راوخوځېدل چې پښتنی ننګه پرځای کړی او پښتنې خوېندی او
مېندی لهکلابندی ځخه وژغوری .

هغه و ،چی سلطان بهلول د پښتنو دډېروزیاتو او لویو لښکروسره خپل
ځان په تلوار ډهلی‌ته و رساوه او له ډهلی ځخه پنځلس کروه لیری‌یی په«بیره»
یا «نریلا» کی واړول؛ دډهلی لهخوا ددریاخان‌لودی لښکری دهغه
دیرش‌زرفوځ او دېرشو ،یاځلو پښتو پیلانو سره چی سلطان محمود شرقی‌دخپل
یوستر امیر هراتی فتح خان پهمشری ورسره کړی‌وی وروړسېدلې .

سلطان بهلول خپلی لښکری پردرو برخوو ېشلی وې اوله دروخواوېې د
دښمن پر لښکرو وروخوځولې ،خوراکلک جنګ و نښت.

وایی چی داسلام خان زوی قطب خان هسی غښی‌و یشتل چی‌په هغه وخت
کی‌یې ساری نه‌درلود، او په دغه‌جنګ کی‌یې پهیوه غشی هغه جنګی پیل‌چی
هراتی فتح خان دټول شرقی فوځ پهمخ کی پرسپورؤ ،هسی له‌کاره‌ویوست
چی بیا دجنګ سپک (قوت) پکښی پاته‌نه و، دغی پیښی د شرقی فـوځوغړی
وتښتول او په‌دغه ترځ کی د قطب خا ن ستر ګی پر دریاخان لودی ولګېد لې
نوورډغ‌یې کړه چی:

«په‌دغسی وخت‌کی چی ستا خوېندی اومېندی په‌کلاکی بندیانی دی
ستاپښتنی غیرت داڅنګه منلای‌سی چی دپردو له‌خوا وجنګېږې او دخپل پت
اوناموس فکر پرېږدې ؟»

دریاخان چی داپېغوروارو ېد وروډغ یې کړه:

« که‌څوک دشاله‌خوا پرمابریدنه‌کوی زه بـه‌ستون سم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

قطب خان ډاډ ورکیٔ او لوړه یې ورسره وکړه، دریاخان مخ وګرزاوه، دده په مخ ګرزولي دشرقي لښکرو پښې هم له مځکې وختلې، هراتي فتح خان (چې پیل یې لادمخه له کاره وتلی و) دسلطان بهلول دیوه امیر «رای کرن» په لاس کښېوووت اوشنګه چې پخواتر دې درای کرن وروړ «پتهورای» «ددغه فتح خان له لاسه وژل سوی و، نو ده هم فتح خان وواژه، او ککری یې سلطان بهلول ته وروړه، په دغه جګړه کې لودیوته اووه جنګي پیلان هم په لاس ورغلل دسلطان محمود دفوځ دماتي خبر چې ډ هلی ته ورسېدد کلا خلکو په خوراخوشالۍ دکلاساتندوی یې مشری « بی بی مستو» ته حال ور وړ، او هغې ورته وویل : « تاسي وګوریٔ داخلک چې راستنېږی په خپلو خیمونو زی که برابر دخپل پاچا دربارته ځی؟ دوی چې وکتل هغه خلک ټول، برابر خیموته تلل او خپل کالی یې ټولول داحال چې یې «بی بی مستو» ورووړ، نو هغې سمدستي حکم وکیٔ چې دښادۍ ډولونه دی وډنګول سي ؛ سلطان محمود شرقي چې له کلا څخه دښادۍ ډولونه واروېدل درباریان یې وپوښتل چې :

«په کلا کې ولې د ښادۍ نغارې ډنګولی کېږی؟ »

درباریان لاد تحقیق دپاره پاڅېدلی نه و، چې لودی دریاخان په خورابده ورځ وروړسېد، اودهراتي فتح خان دوژني او دشرقي فوځودماتي بدخبر یې ورووړ . سلطان محود بلـه چاره و نه لید له سمد ستي یې جونپورته د کوچ نغـارې وډنګولې او سلطان بهلول بریالی په ډ هلی ورننووت، کلا بندو پښتنویې خوراتود هرکلی وکئ، اوهری خواته دخوښی ډماې وډغېدلې ، جشنونه ونیول سول اوله پښتونخوا څخه ورغلیو پښتونه یې درانه انعامونه ووېشل، خوکله چې یې ملک کالو نومی پښتانه مشرته خلاتونه کښېښوول هغه وانه خیستل سلطان بهلول چې یې دنتی علت وپوښته ده ورته وویل چې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«زه‌په‌دغه جنگ کی‌تپی سوی یم،اوس که‌زه‌دغه خلاتونه اخلم‌پښتانه‌په‌پیغور را کوی چی کالونخان‌خپل تپ‌خرخ کی‌،خوماداتپ دکام په‌ننگ‌کی اخسیتی‌دی ، زه‌داپه وینوسور تپ نه‌خرخوم اوداپیغور نسم ورای دتپ بهااخستل دناسیالوکار دی ننگیالی یوازی دننگ دپاره ځانونه و ژنی‌او بس »

په‌(۸٦۱ هق) کال سلطان بهلول دخپلول‌لښکروسره‌دمیوات‌اودو آبی‌لورته‌وخوځید، میواتی احمدخان یې(چی‌دخضرخانی سلطان علاوالدین عالمشاه په وختوکی‌دټول میوات‌خپلواک‌واکمن‌و)مخی‌ته‌راووت اود‌سلطان‌بهلول حکم‌ته‌یې‌غاړه کښېښووله- سلطان‌دده دهغه طاقت (چی‌تل به‌یې یاغی توب‌ته‌پاڅاوه)د لږ ولو په‌غرض‌دهغو خواو ،او وه سیمی‌دده له‌واکه و ایستلی او پاته یې‌ده‌دجاگیرپه نامه‌و رپریښوولې

داحمد خان اکا « مبارک‌خان»یې‌ده‌هلی په‌دربارکی دیرغمل په‌توگه دځان سره بوت ، او د « برن » له‌لاری «سنبهل» ته‌پسی ورغیء او دسنبهل واکمن « دریاخان لودی» یی هم‌اطاعت و مانه او او وه پیلان یې‌و رو لاندی کړل‌سلطان‌ بهلول دده‌او وه سیمی هم‌دخپلی پاچهی په دفتر کښېیستلی اونوری یې ده ته دجاگیر په‌توگه‌ورپر ښوو لی بیانو« کول» (اوسنی‌علیگر) ته‌پسی‌و رتېرسو، دکول واکمن «عیسی‌خان »یې‌پرخپل حال‌پرېښود؛ له کوله‌څخه«برهان آباد» ته‌و لاړ او«دسکیت» واکمن‌مبارک خان‌لوانی یې هرکلی وکیء سلطان‌هم دسکیت بیرته مبارک‌خان ته‌وسپاره، بهوگاو ن ته‌ورغیء اود هغی‌سیمی واک یې «رای پرتاب» ته‌ورکی - اوله هغه‌ځایه «راپړی» ته‌و لاړ ،راپړی واکمن‌دحسین‌خان پښتانه‌زوی قطب خان ځان کلابندکی خودسلطان‌بهلول‌لښکره‌پر ژ رور باندی‌بری وموند‌اودخانجهان‌لودی په‌زیرمه قطب‌خان ویاخښه سواو جاگیر یې هم بیرته ورکړ مسو.

بیانو سلطان بهلول «اتاوی» ته‌وخوځید‌هغه سیمه یې‌هم و نیوله، او په دی توگه‌ټول«میوات»او دو«آبه» او «سنبهل» ده‌هلی‌په‌پاچهی کښېیستلی‌سوی‌اوداټولی هغه‌سیمی‌وی‌چی‌دمبارکشاه (۸۲۴-۸۳۷ هـ)په‌پاچهی کی په‌ده‌هلی‌پوری‌تړلی‌وې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجونپور پاچاچي و او ربدل چي سلطان بهلول تراتاوي پوري لاسونه اوږده کړه سمدستي يې خپلې لښکرې داتاوې لورته و روخوځولې، لښکرې په اتاوه سره مخامخ سوې، لومړي ورځ يوسپک جنګ وسوپه سبايې د راپړي حاکم «قطب خان» او د «بهوګاون» حاکم «راي پرتاپ» منځ ته راغلل او ددواړو پاچهانو ترمنځ يې په ځينو شرطو روغه وکړه اودواړې سره مخامخ لښکرې بېر ته خپلو خپلو ځايوته ستنې سوې.

خوترڅه مودې وروسته يې بيا دسلطان بهلول اوسلطان محمود شرقي ترمنځ شخړه منځ ته راغله اوشوجګړې يې سره وکړې (چي تفصيل يې «دلودي پښتانه» په ۸۳،۸۵ مخو کې راغلی دی) شوپه پای کې سلطان محمود شرقي په (۸٦۲ هـ ق/) کال مړسو اومشرزوی شهزاده بهيکن دسلطان محمدشاه په نامه دپلار پرځای کښېنوست او هغه هم دسلطان بهلول سره مخالفت شروع کی ترڅو جګړو وروسته سلطان محمدشاه هم ووژل سو، اود هغه پرځای سلطان حسين شرقي کښېنوست اوسمدستي يې دسلطان بهلول سره روغه وکړه؛ اوددسلطان بهلول اخښی اواوتربور (قطب خان لودی) يې له بنده ايله کی اوپه ډېر احترام يې ډېرو خلاتو او آسانو سره سلطان بهاول ته ورولېږه.

په (۸٦۷ هـ ق) کال سلطان بهلول دډهلي چارې قطب خان لودي اوخانجهان وزيرته وسپارلې اوپخپله دلوی لښکر سره دملتان دياغي حاکم دځپلو اود پنجاب دانتظام دپاره له ډهلي څخه وخوځېد خوپه لاره کې خبرسوچي د سلطان حسين شرقي لښکرې مخ پر ډهلي راروانې دي، نوځکه يې دپنجاب کار نيمګړی پرېښتوداوپه خو راتلوارد شرقي لښکرو مخنيوی لري ډهلي ته ستون سو، خو تراتو ورځو جنګ وروسته يې بيا دځينواميرانوپه ګوا ښ تردروکالو پوري دنه بريد تړون دسلطان حسين شرقي سره وتاړه.

تردروکالووروسته سلطان حسين شرقي بيا ديو لک سپرواويوزر پيلانو سره پاڅېد «اتاوه» يې ونيوله اوپه «بيانه» کې دده په نامه خطبه وويله سوه، له بلې خوا سلطان بهول دخپلو لښکر سره ورووت په «بهتواره» يا (کود کان) کې يې دشرقي فوځومخه ونيوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د سخه‌ترهغه‌چی جنګ وسیٍ‌د خانجهان لود ی په زیار بیار وغه وسوه نوسلطان‌ډهلی بهلول نوسلطان حسین جونپورته‌ستانه سو ل ؛

مګر لږ وخت و روسته سلطان حسین بیا دډهلی خواته لښکری راوبهولی چی سلطا ن بهلول یې په «سنګهره »کی سخه ونیوله ، څو جنګونه سره وسول چې پای یې‌بیا په روغه تملم سو .

په (۸۷٦ هق- یا-په ۸۷۷ه) کال چی دملتان پاچا سلطان قطب‌الدین‌لنګاٰرای سهره و مړ او پر ځای یې زوی «سلطان حسینْ لنګا» پاچاسو ،سلطان بهلو ل‌دملتان دپناه و روړی پخوانی پاچا« شیخ یو سف سهر و ردی» نر ستی لره دپنجاب‌وا کمن تاتار خان لو دی و ګماره چی د شهز اد ه مبار ک (با ر بک شاه) تر مشر تا به لاندی پر ملتان بر یدو کړی خوشهز اده نا کامه پنجاب ته ستو ن سو . ١

د(۸۸۳ ه ق) کال دلوی اختر په‌سباشت سلطان‌حسین شر قی د«سنبهل»تر نیو لو و روسته‌خوو رادرنې لښکری چی تاریخ‌فر شته‌یو لک‌او څلو ښت‌ز ره سپاړه بللی دی‌دیو ز راو څلورو‌سوو پیلانو سره دډهلی لورو ر ولېږدولې سلطان بهلو ل که‌څه‌هم په‌دغه وخت‌کی د کشمیر یانو‌دسر کو‌بلو په‌نیت سر هندته تللی‌و ، خو‌دفاع تر تیبات‌او انتظامات یې‌ډیر ښه‌پړ و و ، نو دخانجهان لو دی زوی «حسین خان » له «میر تهه» څخه دهغه مقابلې ته وګو ماره ، او پخپله سلطان بهلو ل له‌سر هنده ډهلی ته‌ولاړ .

هغه‌و ، چی سلطان حسین شر قی د خپل درانه لښکر‌سره د «جمنا» پر غاړه د«جوسا»ګو‌درته نژدې واړول ، اوسلطان بهلول هم داتلسو ز رو ښتنو سپرو سره وروو‌ت ا ود سیندپر‌دابله ژې یې‌و ر ته‌و اړو‌ل‌او‌سلطان‌حسین ته یې‌خال و ړو لېږه چې: « ډهلی تر‌اتلسو‌کر و ه پوری ماته را پر ېږده‌نوری هغه سیمی‌چی تانیو‌لی دی هغه یې ستا- دمسلمانانو و ینی به‌نه‌سره تو یو‌و ، او ته‌ماپه‌ډهلي کی‌له خپلی خوا‌دتا‌کلي حا کم په‌تو ګه وګڼه »

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو سلطان حسین چې په خپل قوت مغرور و ، دسلطان بهلول دا کړه غاړه ونه منله .

وایي سلطان بهلول چې له روغې ناامینده سو ، نو یوه شپه دبختیار قطب الدین کاکي زیارت ته ولاړ او هلته درسته شپه لڅ سر خدای ته په عجز او نیاز ولاړ و ، او دخپلې سوبې دپاره یې لاسونه پورته کړي وو ، څو چې سپېدو تـه نژدې پریشانی یو وړ ـکه گوري یو ناآشناسړی ورته راغیء، کوتک یې په لاس ورکي او ورته یې وویل :

«څه ! هغه لیوان چې دلته راغلي دی له دغه ځایه وشړه ! »سلطان بـهلول چې داخوب ولید پر خپل بری یې ټینگ باور پیدا کیء خدای پاک ته یې دشکر سجده وکړه خپلو لښکرو ته یې مخه کړه او دخدایي مرستې په توکل دهغو لیوانو دشړلو په تکل کې سو.

دجمنا تر طغیا نی سیندو رپورې یووت او د سلطان حسین پر لښکر یې ناڅاپي یرغل وروړ، او دسلطان حسین دلښکرو امیران یې تېښتې ته مجبور کړه او سلطان حسین بیا روغې ته غاړه کښېښوله، او له ډهلي څخه یې لښکری ستنې کړلې ، خو سلطان بهلول د خپلو لښکرو سره ترشا برید پرو کړ ، څه خزانه او جنگي سامان یې په ولجه په لاس وړغلل او څلویښت تنه درانه امیران یې بندیان، ونیول؛ بیانو دپټیالي ، کهپنل، جالیسر ، شمشاباتسکیت، کول، مارهره اوجلالي خواته پرمخ ورتېر سو ،او هغه سیمې یې هم ونیولې، خپل خپل حاکمان یې پکښې کښېنول، سلطان حسین مجبور سو چې په«رام پنجهره » یا « راپړی» یا«پنجهوارن »کی تر یوې جگړې وروسته دسلطان بهلول سره روغه وکړی او د«دهنو پامو» سیمه خپل وبش وتاکي . خو نژدې یو کال وروسته بیاسلطان دډهلي خواته لـښکری وایستلې مگر بیا یې هم ماته وکړه او د«گوالیار» لورته وتښتېد، سلطان بهلول د«اټاوې» سیمه ونیوله ، او دهغه ځای اواکمني یې ابراهیم خان لواني ته وسپارله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیایې د«کالپې» او«قنوج» سیمې هم و نیولې، سلطان‌حسین «بهار» ته‌وتښتېد - تر هغه و روسته د«جونپور» سیمه‌هم دسلطان بهلول په‌لاس کښېوتله او په (۸۸۴هق)کال یې خپل زوی سبارک خان دجونپور پر تخت کښېناوه‌او «باربکشاه» خطاب یې‌ور کیء ، او ډهلی ته‌بر یالی ستون سو، او دخپلو بریو جشن یې جوړ کیء ، په عام دربار کې یې طلاوی او سرغدری و پاشلې، ډېر بخششونه یې و کړه، سپاهیان یې‌و نازول او دمحتا جورعیتو پر مخ یې‌دخزانو دروازې خلاصې کړې .

په (۸۸۹هق) کال سلطان بهلول دمالوې دپاچاهی بر یو ه شمالی سیمه « پالن پور » بر یدو کیء او تر هغه و روسته یې دګو الیارلورته لښکری وخوځولې دګو الیار ر اجادوه لکه سرې‌تنګې‌و روړ اندی کړې» سلطان‌هغه ځینی وسلې ا و نور یې څه‌و رته و نه‌و یل، اټاوې ته ولاړ، او د«ګوړ کهیور» دسیمې حکومت یې«معظم خان‌علیزی» ته وسپاره او ډهلی ته ستون سو. په په‌دې وخت کې سلطان بهلول اتیاکلن‌و ،په‌ځان کې‌یې‌دضعف‌نخښې لیدلې اوملک یې دادارې په غرض پرڅو برخوو وېشه:

جونپور اولمرختیزی سیمی یې خپل زوی باربکشاه ته‌و ر کړې ؛

بهړ ایچ یې‌خپل‌خو ر یی «کالاپهار»ته‌کړه سانکپور یې خپل زوی«عالم‌خان ته؛ کالپی یې خپل لمسی «اعظم همایون »ته؛ بداون یې دخان جها ن‌لودی زوی «خان‌جهان »ته ؛

ا و ډهلی او دوابه یې شهزاده نظام ته ورکړه ، او د و لیعهدی دپاره‌یې هم‌شهزاده نظام‌وټاکه ، ځکه چې‌دسلطان ترټولو مشرزوی«خواجه بایزید» د یوه مرېی له‌لاسه وژل سوی و.

دملک دادارې تر وېشلو و روسته سلطان بهلول دګوالیا رخواته لښکری ولېږلې، دګوالیارراجا و ته ا یل‌سو، او‌اتیالکه تنګی یې دنذر په‌توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلطان‌حضور ته‌ورانده کړلې ،سلطان هم دگواليار حکومت بيرته‌ده نه ورپرېښود، او پخپله دډهلي خوا ته وخوځېد ، پرلاري ناروغه‌ سو، او څنګه‌چي‌يې‌ناروغي د مرګ‌وه نو خپل وليعهد «شهزاده نظام» ته‌دا دوه وصيتونه ولېږل :

۱-د«سور» له‌قامه‌به هيڅوک امير- يا-خان نه مقررکوې څکه چي دد وی په سرو کي دپاچهي خيال سته .

۲-د«نيازي» قام هيڅوک نه‌نوکر کوې ځکه‌چي داخلك‌وفانه‌لري هغه و، چي سلطان بهلول د (۸۹۴ هـ ق) کال د برات پرمياشت‌کي داتيا-کلو په‌عمر ددتاريخ داؤدی په‌قول ترخلور څلوېښتو کالو، او دطبقات اکبري په‌قول ترا ته دېرشو کالو او اتو مياشتو او اتو ورځو پا چهي وروسته په«تلاولی» يا«بهداولی» يا «جلالی» نومي ځای کي (چي‌د سګيت په‌شاو خوا کي دی)وفاتسو،جنازه‌يې ډهلي ته‌راوړه سوه‌او د« سيری » په‌کلاکي د نصيرالدين چراغ ډهلي دهديرې ترڅنګه ښخ کړسو، او دده دوختو يوه‌شاعر دده دمړيني نېټه داسي ويلي ده :

بهشتصد ونو دوچهاررفت ازعالم خديو ملك ستان وجهانکشابهلول

به تيغ‌ملك‌ستان‌بود ليك‌دفع اجل بو دمحال‌بشمشير و خنجر مصقول

سلطان بهلول يوديندار، زړه ور، توريالي ، زغمونکي، په لاس کي‌خلاص او کريم النفسه پښتون و :

سربېره‌پردې صفتو يې‌دعلم‌او ادب سره هم مينه درلوده،خپل‌ذرمارته به يې‌شاعرانو ربلل او ددوی‌شعرونه به‌يې اوريدل ،دی پخپله هم‌دپښتو ژبې ښه شاعرو، له‌هغه يوې فی البديهه څلوريزی څخه‌چي‌پټې‌خزانې‌ظبط کړې ده موږته دده د پښتوشاعری مقام ښه څرګند يږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد رسول کلاتوال هوتک په خپل بیاض کې لیکلي دي چې : «په هندوستان د برسات په موسم خلیل خان نیازي هسې رباعي انشا کړه او دسلطان بهلول پاچا په مخ کې یې و ویله.

خړې او ریځې ژاړي له پاسه کو یله ږغ کا، بېلتون له لاسه
په هغه لوني گوهر په خول ستا د ا مرحبا کاستا زموږ مواسه !

سلطان بهلول چې دا رباعي واروېدله په ځواب کې یې سمد ستي دا رباعي وویله.

ملک به زرغون کړم په وړ کړه راسه گوره او ریځې د دا دله پاسه
خول سې دعدل په دروروڼ دي جهان به زیب مومي زما له لاسه

په هغه کتاب کې چې « نیلسن وایت »د ډهلي د پاچهانو دسکو په باب کې لیکلی او په (۱۹۳۷م) کال خپور سوی دی دسلطان بهلول د دو سکو عکسو نه راوړ سوي چې دلو سړي سکې پر یوه خوا « سلطان بهلول شاه بحضرت ډهلي او پر بله خوا یې «الخلیفته المؤمنین امیر خلدت خلافة» لیکلي دي :

او ددو همی سکې پر یوه خوا المتوکل علي الرحمان شاه سلطان بهلول بحضرت ډهلي» او پر بل خوا یې «في زمن امیر المومنین خلدت خلافة » لیکلي دي .

(دسلطان بهلول دخویونو، اولادونو، امیرانو، حاکمانو، او دده د وخت دمصنفینو په باب د«لودي پښتانه »۷۰ ا مخ نه تر ۱۲۵ مخه پورې دي وکتل سی.)

مأخذونه :

۱ـ لودي پښتانه ـ دپوهاند عبدالشکور رشاد تألیف چې په ۱۳۳٦ هش کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپور سوی دی له ۵۰ مخ څخه تر ۱۲۵ مخ پورې .

۲ـ تاریخ فرشته ـ ۱/۱۷۳ مخ ۲/۳۲۳٦مخ ۳ـ حیات افغاني ۸۰ ۲۸ مخ.

۴ـ تاریخ خورشید جهان (۷۵ ـ ۲۲۲ مخ.) ۵ـ مرقع افغان ـ ۱۷ ، ۳۳ مخ.

٦ـ طبقات اکبری ـ ۱/۲۹۷ مخ ۷ شوکت افغان ـ ۳/۱٦۳ مخ.

۸ـ مأثر رحیمي ـ ۱/۳۳٦ مخ. ۹ـ سیر المتأخرین ـ ۱۳٦ مخ.

۱۰ـ خزینة الاصفیا ـ ۲/۷۵« ۱۱ـ پټه خزانه ـ ۷۵«

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۶- بهلول نیکهٔ :

دږوب دسیمي یو روحاني نیکه و، چې ډیر خلک يې مزارته ورځي. دی په ختهمیرزی سنځرخېل کاکړ و، او د کلاسیف الله په سیمه کې پر دښت مرغه باندی ښخ دی.

مأخذ :

مزارات - دسیال کاکړ لیکنه -۰۴ مخ

۱۶۰۷- بهېکن لودی :

دهند د کالپي د حاکم محمودخان لودی زوی او دسلطان سکندر لودی لهخور اتوسیاالواميير انوښځه و.

و ايې چې خورا سپېڅلی اویوه ستوی سړی و.

طبقات اکبری يې د عالم خان لودی زوی ګڼي او پلار يې «داتاوی» حاکم بولي.

مأخذونه:

۱- لودی پښتانه -۲۲۷مخ ۲-سرقع افغان-

۱۶۰۸- بهېم : Bhim

تر «کملوپاچا ورسته په کابل کې «بهیم» نومی برهمني پاچاو‘چې دالبروني پهقول يې زياني سکې په کابلستان کې پيد اسوی دی-دده پرسکه «شری بهیم دیوه SRi Bhim Dea » ليکلی سوي دی او دغوايي او يو پرآس سپورشکلونهسته.

ساخذ:

افغانستان بعداز اسلام-۹۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۹- بهيم پال :

د کابل د ختيزې سيمې د برهمني شاهانو وروستی پاچا وچې دغزنويانوفتوحاتوله مخه يوور- خودده په نامه کومه سکه لاس‌ته نه ده راغلې. وايي چې په (۱۷۰ هق) کال دپلار ترمړينې پنځه کاله ور وسته مړدی.

مأخزونه :

۱- افغانستان بعد از اسلام -۱۰۲ مخ

۲- زبدة التواريخ (خطی)

۱۶۱۰- بياض دسوابۍ :

دپښتوژبې صوفي مشربه شاعرو، او ددو ولسمې هجرې پيړۍ په پای کې يې دپيښو ر دمردان‌دسيمې په سوابۍ‌نومې ځای کې ژوند کاوه .

دده پوره نوم محمدبياض‌او په خته جدون پښتون‌و، دی پخپله وايي :

که پوښتنه څوک‌زما دنسب کاندي زه‌په‌اصل يم‌جدو ن له پلار له‌جده

او خپل‌نوم‌داسې يادوی :

مسافرمحمدبيا ض سره څه‌نشته په نخاس که يې‌خرڅوي سريې‌در زار شه

اوبياض يې‌تخلص‌و، لکه‌چې وايي :

دخپل يارپه سينه سرښنده بياضه ابا خپل د ناسړدانو وطن نه دی

څه‌موده په پيښور کې‌اوسېدخوپه پای کې‌د کن ته‌تللی‌او هلته‌پيښورداسې‌يادوی :

د بياض قدربه هله تاله را شي که‌استوگنه کاندی بيا په پيښور کی

اوبيا وايي :

توره ږيره کړه بياض په‌وطن سپينه د خپل يارد جوره ځی‌ځای‌د کن شه

اوبيا دپرديسی‌په حال کې دوطن يارانوته داسې سلام ليږي :

که‌څوک پيښې شودوطن په‌ښويارانو دبياض دعاسلام دی ور ته وا يي

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسی ښکاری چی د ډیرعمرخاوند و، ځکه چی وایې :

غا ښن وتلی تیته ملا سترګی تا ر یګنی

بیاض ښکلی پسی ګرځی سوال دخولې کا

سپینه ږیره بیاض خو له غواړی له یاره

ملاست پرې باندی وایې عالم ځکه

معلومیږی چی په تېر و شاعرانو کی زیاتره دحمیدماشو خېل د اشعارو تسر اغیزی لاندی تللی دی او هغه پرطرز یسې د ېری غـز لـی

ویلی، په تېره بیا دحمید دهغه ترکیب بند جواب یې خوندور دی چی حمید د خپل یارپه بیلتون کی ویلی او لوسړی بندیې دادي :

نن بهشپه زمادیارپه کوم مکان وی جلوه ګر به په کوم هټ په کوم دکان وی

شرمولی به یې حسن کوم ترکا ن وی کوم دکان به یې دخو لې ددر وکان وی

په ډېوه به یې دمخ څوک پتنګان وی همخوابه به یې پاکا ن که ناپاکان وی

ولی نه چوې له دې غمه زمادله چی دی وا ور په ده دیار دتلو بد له

په همدې وزن دبیاض د ترکیب بند لو مړی بنددادی :

نن په شپه زمادیار په کوم مقام وی لکه میاشت به را ښکا ره په کوم یوبام وی

تماشګیر به یې ومخ ته خاص و عام وی هرسړی به یې د سرو سترګو غلا م وی

دو اړه لاس یې ایښی چاته په سلام وی خوب خندا له ستو مانی به پرې حر ام وی

ولی نه چوی زمازړه له ډیره غمه چی لا بیل ګرځی جدا له خپل همدمه

بیاض دځو کنو دمیاعمر صاحب مر ید و، او په زیا تو بیتو کی یې د هغه نوم یاد کړی دی لکه چی وا یی:

زه بیاض خاصه غلام دمیاصاحب یم دا من ګیر یې په دنیا هم په قیامت

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا دا چی :

خو چی نو م دمیاعمر خان صاحب څوک واخلی هغه لور ته ز ه بیاض لاس په سلام یم بل ځای و ایی :

غم به نه وینی بیاض تر سرگه پوری چی سرید دمیا صاحب دځو کنی شه

څنگه چی میاعمر صاحب په (۱۱۹۰ ه ق) کال کی مړ دی نو د بیاض ژوند هم ددو و لسمی هجری پیړی په پای کی یقینی دی ، ځکه چی په (۱۲۰۰ ه ق) کال یې دمیاعمر صاحب دو ر اړه میا محمد سعید باز گل و یر نه و یلې ده:

په سنه د ز راو دوه سوه د اغمو و رځ اتبار او دشبقدر شپا ړ سم و

د بیاض د کلام نمونې :

— ۱ —

سحر د ارا ته آواز وکړ و بلبلو چی به لوټه کړه و و ، ستاد باغ په گلو
لوی شپ و لی رانه پاڅیدې بیا کښینه دخو ږ ز ړه د مه می کیږی په کتلو
بیا به هیچر ی زه و نه و ایم تا ته چی ته بد کښې د خولې په را کو لو
له هوسه په مجلس کی می مخ رو ن که چی می څنگ له چرې ر اشې بې و یلو
په خپل یار پسی به ځی قلندر کیږی چی «بیاض» غواړی ر خصت د پر دو خپلو
پس له دې به د «بیا ض» دز ړه رضا کړ م چی دمخ صفت می کاندی په غزلو

— ۲ —

چی په سپین ر خسار ه تور و زلفو دام پړ دی عاشقان به و رته سر ښکښی مدام ږ دی
خو له په خو له چی مخا مخ و د ر پری یار ته
بختو ر به لب په لب سره په جام پړ دی
دبنو غشی چی تو ل را با ندی خلاص کا
یار ها له لیند ه د و ر و ځو په ا ر ا م پړ د ی
چی د یدن د بنا یسته و ، په کور مو می
ستر گی ونخوره چی په بله ځوا به گام پړ دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سي خاوري کړ خپل ځان ستا په کوڅه کې
په تندي سي قدامونه خاص و عام بردي

راشه درشه دهر چا په تشه خوله شي
«بیاض» لاس په سر د پاسه د سلام بردي

- ۳ -

چې ظلم ډېر شي د لاسه کمه شي
که ورځ کړه وي هغه به سمه شي

چې د بر خانان شي ډېر ملکان شي
سمه غرګوره دوا ړه له غمه شي

دده نور اشعار د «تېر هېر شاعران» په کتاب کې را غلي دي .

مأخذ :

تېر هېر شاعران – دبناغلي اثر تألیف – د پېښور چاپ – له ۷۷ مخ څخه تر ۸۵ مخ پوری

۱۶۱۱ – بیاض ګل (قاضي) :

خواجه سید قاضي بیاض ګل مشهور په « قاضي بیاض » د پښتو ژبې شاعر و ، د دوولسمې هجري پېړۍ په پای کې ژوندی او دعلي خان شاعر (۱۱۸۰ هق) معاصرو ، او دهغه سره یې علمي او ادبي رابطه درلودله ، او په «بنګله» کې او سېد، او قبر یې د پښتونستان په چارسده کې دی او اولاده یې په نو یو قاضي خیلوکې ژوندکوي .

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو – ۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۱۲ ـ بیانی خراسانی :

دخراسان دجوین یوخوږ ژبی شاعرو، چی خپل وختېې په تجارت تېر اوه عمر یې پنځوسو کلو ته رسېدلی و، او دوسپې (آبله) په ناروغی مړسوی او دابیت دده دی :

یک شبی گفتی سرو درخواب بیدارم هنوز
سالها شد کین سخن را پاس بیدارم هنوز

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳ ـ ۵۶۳ مخ

۱۶۱۳ ـ بیاضی بلخی :

یو قلند رمشر به شاعرو، څکه نو د «بیاضی دیوانه» په نامه مشهورسوی و. دیولسمې هجری پېړی په نیمایی کې یې ژوندکاوه ـ دامطلع ده ته منسوب دی:

أی زشانه زلفت زا سهل عنبر افشانی
زلف عنبر افشانت مایه؛ پریشانی

مأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ د «مآثر بلخ» په حواله ۳ ـ ۵۶۳ ـ مخ

۱۶۱۴ ـ بیبک خراسانی :

دایوه ډېره عارفه ښځه وه، په خراسان کی اوسېدله .

شیخ ابوسعید ابوالخیر وایی :

«بیبک ماته راغله او ویل چیعرض لرم .

ما ویل : وایه !

دې ویل: خلکدعا کوی چی خدایه موږ یو کړی پر بېړه چی تا و پېژ نو ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا دري کاله کېږي چې زه وايم :خدايه !مايو نفس ځان ته پر پږدمـچې ځان و پېژنم، چې زه څوک او دځه دپاره يم؟؟»

مأخذونه:

۱ ـ پښتني مېرمنې ـ ۳ مخ
۲ـخيرات حسان ـلومړی توک .

۱۶۱۵ ـ بيبو بکوانۍ :

مېرمن بيبو دعلي‌محمد لور دفراه دسيمې دبکواد تلخک دکلي نوميالۍ مېرمن وه، چې د(۹۰۰ هق) کال په شاوخوا کې يې ژوند کاوه او ديوه مشهوراو لسي نکل پهلوانه تېره سوې ده،چې دانکل دکندهار په عوامو کې خورا زيات شهرت لري، او دشپې يې په‌باندو، کوتوا و حجرو کې زلميان او زاړه په ډېرې دلچسپۍ اوري.

په‌دې نکل کې د بيبو له‌خولې ځينې شعرونه هم سته چې دسندرو په‌توګه يې په نکل کې پرځپل‌ځپل ځای‌نکلچي په خواږه اولوړ اواز پر اولسي وزن وايي او دکندهارپه‌اصطلاح يې«ناري»بولي.

داناري ددېوانو د اشعارو غوندې عروض نه‌لري‌بلکه پرځپلو اولسي او پښتني‌ځانته اوزانو ويلې کېږي.

د نکل لنډيز داسې دی چې:بيبو يوه‌ښکلې‌پېغله‌وه، او دځپل اکادزوی «ښادي» سره يې له‌کوچينوالي څخه مينه‌وه، او هغه‌هم پر دې مين و،ـتل به دبکواو دلارام پر دښتو او شپلو اوغرو کې يوځای څره کرځېدل ،مېږې به يې پوولې، او بو تې به‌يې‌تو لول، يوه ورځ ددلارام دغره په‌يوه‌کوچني ځنګله کې پر «ښادي» دزلميتوب لپونتوب او د «بيبو» مينې دونۍ غلبه‌وکړه‌چې بيبو ته يې دځپلې مينې اعلان وکړ او په ښکاره يې خوله‌ځينې وغوښتله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبیبو پرمخ دحیاخولې ماتی سوې، په زړه کی راضی وه؟ خو دپښتنوالی پت‌مانع سو، ورته و یویل چی: «په پښتنو کی دا دستور دی چی اکاخپله لور وراره ته ور کوی نوښه داده‌چی‌ته زما پلار ته‌سرکه‌راولیږې هغه‌به‌ماتاته درکړی نو زه به بیا ستاسم او ته زما » ښادی خوا بدی کیږی، وطن پرېږدی اصفهان ته ځی بیا یې پلار له اصفهانه راولی بیا هند ته ځی، خو هلته هم دبیبوله مینی نارامه وی څه‌موده وورسته بېرته راځی‌او دبیبو کلی‌ته نژدی‌یې مارچیچی سری پیبوچی په‌خبرېږی نو دلیونی مینی په څپر اخی دښادی پرسړی ځان اچوی اودا هم سړی او دواړه په دلارام‌کی‌ځنک پر ځنګ یوځای ښخېږی اوتر اوسه ددوی قبرونه دلوی سړک پرغاړه ددلارام هوټل ته‌نژدی سته.

پخواچی به دپردیسانو قافلې ددوی دهدیرپرحدرا رسېدلې نوداد عنعنی‌په توګه یوسنت و،چی‌دقافلی‌یوه سړی‌به ضرور په‌لوړآواز دبیبواو ښادی دنکل یوه‌ناره‌کوله اودایې‌ښه‌شګون‌باله. اوس‌به‌دبیبواوښادی‌دنکل‌دوې ناری چی‌دبیبوله خولې‌ویلی سوی دی‌دنمونې‌په‌توګه راوړو:

- ۱ -

هغه وخت چی‌ښادی ددلارام‌دپوتیوپه منځ کی له‌بیبوڅخه خوله‌وغوښتله‌او‌هغې دپښتنی‌حجب له‌امله خوله ورنه کړی او‌ښادی‌ورځینی بېل‌سو، او‌وطن‌یې پر ښوده نوبیبو خپله پښېمانی په یوه ناره‌کی‌دا ښکاره‌کړه:

«خدایه‌ددې‌پوتی‌په هاخوا، د ها بل پوتی‌په‌دا خوا
زماو دښادی‌وه سره ناسته سپینه‌خوله یې‌له‌ما غوښته، ورسی‌نه کړه
زما ارمان شوی دښادې، و ر و سته خو ا سته!»

(c) ketabton.com: The Digital Library

-٢-

د بيبو د خپل سين په بيلتانه كې سوځېدله بكوا پر دښت كاروانونه تېرېدله، د انتظار وه چې گوندې ودې به راسې خوچې كاروانونه تېرسوه او ښادي پكښې نه و، نو د خپل سوي زړه څخه داسې آوازرا باسي : كاروانونه د بكوا پر دښت تېرېږي كاروانونه د بكوا پر دښت ترېږي ښادي جان سې پكښې نسته، په دانور كاروان سې مينه، نه ماتېږي»

- ٣ -

ښادي خان له اصفهانه راگرځېدلي و، اودده اكاخپله لور ور په نكاح كړې وه ښادي خان د بيبو كره ورځي اوله بيبو څخه چلم غواړي نو پر بيبو داسې ناره كوي :

«كه ورورو ځي بيبو جانه په څه ناز او په نخرو ځي
ديـوه ښادي د پاره، پر چـلم او ر ودي.»

بخملي گوتي سېځي

بيبو چې د ښادي آوازاوري نوله خوشاليه په ناره كې داسې جواب وركوي :

«چلم به ډك كړم دلونگو، داژير پيزوان به پاس پر چلم كېږدم، نو به يوسم دا چلم او سپينه خوله به د ښادي وسخ ته كښېږدم »

ددې نكل بشپړ تفصيل اونوري ناري د مرحوم محمد گل نوري په «ملي هينداره» كتاب كې راوړه سوي دي .

مأخزونه :

١-پښتني سېرمنې-٧٢ مخ ٢-پښتانه شعرأ-١ /١١٨ مخ ٣-ملي هينداره

١٦١٦- بيبو بلوڅه :

د بلوڅستان د كلات دلوېږي خان اعظم مير احمد خان نوميالۍ او جنگيالۍ خوخوروه.

هغه وخت چې مير احمد خان «دسبې» په سيمه كې د باروزيو قبيلې سره تر پنځلسمې جگړې وروسته ماته وكړه نو دده خور «بيبو» ده ته پيغور وركې او پخپله يې د باروزيود قبيلې سره جگړې ته ملاوتړله لښكريې ورويوست او د « سبې » په بيرې نومې ځاى

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ئې دبارو نږ یو دلښکر دسالار سر دار میرزاخان معروف په بخت بلندخان سره سختې جګړې وکړې خوچې سره سوه .

دآس دسپرلی سره یې زیاته سینه درلودله اودورځې به ترا وو سیلو زیاته پر آس سپره تله او هم ښه سدبره ښځه وه چې دهغه وخت یوشاعر «شیخ فاضل» یې پخپله منظومه جنګ نامه کې داسې ستایي :

یکی خواهرش بود «بیبو» بنام	چو مردان بدیوان نشستن مدام
همه مردمان کرده او را سلام	بگردش همه مردمان خاص وعام
زنی بود دانا بسی هوشیار	بمردانګی در جهان اشتهار

مأخذ :

همارې جدوجهد - په اردو، دعبدالرحمن غورلیکنه -۱۴۰ مخ

۱۶۱۷ - بی بی ایمنه :

دسلطان بهلول لودی هوښیاره او مدبره ساندینه او دسلطان سکندرلودی مور وه هغه وخت چې سلطان بهلول لودی په (۸۹۴ هق) کال کې مړسو ، نو د هغه پرځای دسلطان سکندر لودی په پاچا کېدلو کې بی بی ایمنی لوی لاس درلود، ځکه چې دسلطان بهلول مشرزوی باربک شاه وه چې سوریې هم پښتنه وه، خو دبی بی ایمنې په تدبیر ددې مېرمنې زوی نظام خان چې وروسته یې دسلطان سکندر خطاب وموند دپلار پر ځای پر تخت کښېنوست.

مأخذ :

تاریخ مرصع - دوهم فصل - ۷۰ مخ - د۱۹۷۴م کال دپېښور چاپ

۱۶۱۸ - بی بی تاج :

نوم یې «کرم نسا» دحاجی حیات ګل لور په خته مومند دپښتو ژبې شاعره وه، دپېښور په شبقدر کې اوسېدله او په شعر کې یې «تاج» تخلص کاوه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌قادریه طریقه کی دبغداد دسجاده نشین حضرت مصطفی‌شاه‌مریده‌او د سلوک او علم اوعرفان سپرمن وه .

ددی نظمونه په مدح الابرارنومی کتاب کی راغلی دی‌چی نمونه‌یې د«تېرهېرشاعران »په کتاب کی هم راوړه سوی ده .

مأخذ :

تېرهېرشاعران - ۲۷۹ مخ

۱۶۱۹ - بی‌بی زینب :

دبلوچستان دکلات د مشرلومړی میرمحمودخان نومیالی خوروه خو دمیرمحمودخان ددربار نوازی دپالسی‌سره‌یې سخت‌مخالفت‌درلود او دهمهغه‌اختلاف په‌سبب‌دمیرمحمودخان څخه بېله‌سوه‌او دخپل بل وروراميرمصطفی‌خان سره‌اوسېدله هغه‌وخت چی‌میر محمدرحیم‌خان دمیرمحمودخان بل‌ورور د«کچهی» او «داجل» دسیمو دحکومت په‌نسبت خپل‌وروړ میرمصطفی‌خان‌و واژه‌نودی تنګیالی‌مېرمنی د«پنج منه»دسیمی په یوه څنګله کی‌دمیرمحمدرحیم خان‌لاره ونیوله او هغه‌یې دخپل ورورمېرمصطفی په کسات وواژه اوداپه خپله‌د«کچهی» دسیمی مشره سوله‌خو میرمحمود خان ورغی او هغه سیمه یې ددی له‌لاسه‌ویستله بی‌بی‌زینب ته خبنم ورغی‌او د خپل ورورمیر محمود خان پرخلاف یې‌بیرغ پورته کی‌او د میرمحمود ټول‌نائبان یې له«کچهی»څخه وایستل ځکه‌چی دکچهی سیمه دمیرمصطفی‌خان داولاد جائزحق و .

هغه وچی په(۱۸۱۳م) کال کی‌میرمحمود خان‌پرکچهی برغل وکی‌بی‌بی‌زینب یې‌دمقابلی توان نه‌درلود د«سبی» تنخاخواته ولاړه‌او د«خجک» دسیمی‌سردار میرخان ته‌یې پناوروړه میرمحمودخان خجک‌ته‌پسی ولاړ خو دخجک دسردار په ټینګارښتنه‌یې بی‌بی‌زینب ته‌و نفقه وټاکله سګربې بی زینبه بیاهم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پته‌د میرمحمود خان له مخالفته لاس‌وانه خیست‌له کـلاتـه‌کابل تـه راغلـه چې‌د کابل‌له پاچاځخه مرسته‌وو غواړی خو دلته‌یې هم‌څه لاس‌ته‌ورنغلل‌بیرته کلات‌ته ولاړه او دژوندترپایه همهلته‌دمحمودخان‌سره‌او سېدله .

مأخذ :

هماری جدو جهد پهار دو دعبدالرحمن غورلیکنه-۱۷ مخ

۲۶۱• بی بی زینب هوتکی :

بی‌بی‌زینبه دنوسیالی او سترقائد اوسلی‌زعیم‌میرویس‌نیکه‌پوهه‘عالمه اوسدبره‌لوړه دفقه‌علم اواسلامی احکام اودپښتواودری متداول کتابونه یې‌د کندهارله‌مشهور اونومیالی عالم اودمیرویس نیکه د کورنی دخصوصی ښوونکی ښوونکی او استاد ملانورمحمدغځخه زده کړی‌اووروسته یې‌بیا پخپله‌دخپلی کورنی‌ښځمنوته‌ښوونه پرغاړاخیستی وه‌دپلارترمړینی وروسته یې‌دمملکت په‌مهمو چارو کې هم لویه‌مشورتی برخه‌درلودله، او رو نوبه‌تل‌له‌دی‌ځخه مشوری‌اخیستی په‌تېره بیا هغه‌وخت‌چی‌شاه‌محمود هوتک اصفهان ته‌وولاړ اودهغه ورورشاه‌حسین دپاچهی‌دچارو اگی په‌لاس کی‌و نیولې.

دپټې خزانې مؤلف محمد هوتک لیکی: «هسی روایت کا: چی بی‌بی زینب ډیره هوښیاره او په مهماتو دامو رو عالمه ښځه ده، او د پادشاه جمجاه‌شاه حسین په اورو کی تدبیر کا، او هر کله په‌رای صایب مشکلات دامورو حل کا، او پادشاه دزمان یی‌په خبرو عمل کا، او نصایح یې او ری» دنادرشاه خراسانی دیرغل په وخت، کی‌چی دکندهار ښاریې محاصره کیء بی‌بی‌زینب دخپل ورورسره او ډه پر او ډه له‌ښاره‌دفاع کوله او څه وخت چی‌محاصره ختمه سوه هم ترتولو دمخه بی‌بی‌زینب دیوې ډلی افغانی مشرانو سره نادرشاه‌ته ورغله او دهغه سره یې د متارکی دشرطو په باب کی‌خبری‌و کړی(۱)

---

(۱) تاریخ افاغنه -دسید ظهورالحسن تألیف -۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر بېره پر دې بي بي زينب دادنياتو سره هم مينه درلوده، د پښتو او دري پخوانی دیوانونه یې کتل او په خپله یې هم په پښتو شعرونه ویل ـ محمد هوتک ليکي: «دادرشهوار دصدف عصمت ښه ښه شعرونه هم وايي، او دسوزونانو او شاعرانو قدر کا، دواوين دشعرا هر کله لولي، او له مضامين شيرين يې کام شيرين کا، عمر په عبادت دخدای او تلاوت دقرآن شريف تېروي او مخدراتو دحرم دپادشاه ته درس او کښل او لوستل ورښيي ـ نقل کا: چې د شاه محمود جنت مکان دمرگ حال، قندهار ته راورسېد، نو دپادشاه خاندان عاليشان ټول غمجن سول او مخدراتو دحرم ساندی او غلبلې کا، بي بي زينب چې و الله دو رور دوفات و اورېدله، ډېره غمجنه سوه، او په تلاوت دقرآن او لمانځه يې تسکين و کا، دنتلی زړه ـ او هسې ويرنه يې په وير دخپل ورور مرحوم وويله، چې زه يې دلته را نقل کوم، خدای تعالی دی ټول خاندان عاليشان دپادشاه ظل الله ژوندی ولری او خوښ» هغه مرثيه چې بي بي زينب دخپل ورور شاه محمود پر مړينه ويلې وه داده:

ډېر غم سو چې ورور تېر له دنيا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا
زړه مې په وير کې مبتلا سو، نا
چې شا محمود له ما جلا سو، نا

دا رون جهان راته تور تم دی، نا
زړه د بېلتون په تيغ کړم دی، نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی، نا
دپاچهي تاج سو برهم دی، نا
چې شاه محمود تېر له دنيا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

* * *

ځوان و، مېړه دتورې جنگ و، نا
ولاړ دکام په نام ونگ و، نا
دښمن له ده په وينو رنگ و، نا
پر ميدان شير و، يا پلنگ و، نا
افسوس چې مرگ دده په خوا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

محموده ! نه یوازی خورژاړی پر مرګ دی توله کلی کوژاړی
خپلو انلاخه، پاچادی و رور ژاړی لښکر سپاه دی پلی سپور ژاړی
پښتو دی تول په واویلاسو، نا کند ها رواړه په ژړاسو، نا

* * *

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه چی شاه محمود سو نن په ګور عالمه
دپښتون لمر سو، تیاره تور عالمه راته دښمن به کا پیغور عالمه
چی پاچا ولاړ پښتون ګداسو، نا کند هار رواړه په ژړاسو، نا

* * *

لښکرسو خپور پښتون ولاړ دی اریان په خاورو ځای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت وتاج دتول اصفهان زړه یې راسو رسو، کاخوښی دښمنان
و ایی پښتون اوس بې پاچاسو، نا کند هار واړه په ژړاسو، نا

* * *

آسمانه ! بیادی څه ستم کا څرګند وشلاوه تاچی دپښتون و، پیوند
دښمن دی بیا زمو ږ په وېر کاخو رسند چی شاه محمود دی کا په قبر کی بند
پر کور موویر شو ! او غو غاسو، نا کندهار واړه په ژړاسو، نا

مأ خذونه:

۱- پټه خزانه- دکابل لومړی چاپ -۱۸۰ مخ تر ۱۸۸ مخ پوری

۲- هوتکیان - دکابل چاپ -

دبینوا تألیف -۱۵۲ مخ

۳- پښتنې مېرمنی - دکابل چاپ دبینوا اثر -۷۰ مخ

۴- تاریخ افاغنه- دسیدظهورا لحسن موسوي اثر -۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۱- بي بي ستي :

يوه پر هيزگاره عابده مېرمن وه، چي دابو مسلم مروزي سره يې ژوند کاوه، او ابو مسلم د بي بي ستي په مرسته په نيشاپور او هرات کې خپل ډېر کارونه بشپړ کړل .

په ۱۵۸ ه کال کې مړه سوې او په هرات کې ښخه ده .

شاهرخ ميرزا ددې قبرجوړ اوددې قبر ته يې نژدې يوسترجومات هم ودان کي

مأخذ:

پښتو آريانا دائرة المعارف -۴/۵۶۵مخ

۱۶۲۲ بي بي ستي هروي :

يوه متقي او پر هيزگاره مېرمن وه، ابو مسلم خراساني ته يې ډېر ښه نظر درلود، او ددې په همت ابو مسلم په هرات او نيشاپور کې مهم کارونه سرته ورسول.

دامېرمن په لومړي سر کې ښه ښځه نه وه، ځکه چي مېړه يې ابو نصر ډېر بې باکه و، خو په پای کې يې ښې لارې ته مخه شوه، او ډېر معتقدين يې وموندل

په (۱۵۸ هق) يا په (۱۵۰ هق) کال په هرات کې مړه سوې ده او دشاهرخ ميرزا په وختو کې ددې عابدې پر قبر باندې ښه ودانۍ ودانه سوه او قبر ته يې نژدې يو ښه مسجد جوړ کړه سو.

دمجمل فصيحي مؤلف ليکي چي:

دابو مسلم له عيارانو څخه يوه هم «بي بي ستي» وه چي توبه يې وکښله او دخپل وخت نوميالۍ زاهده سوه.

دې په هرات کې ژوند کاوه، او په (۱۵۰ ه ق-۸۶۷ م) کال مړه سوه او په «بازارخوش» کې ښخه ده.

مأخذونه:

۱-پښتني مېرمنې- ۳۲مخ ۲-مجمل فصيحي -۱/۲۲۱مخ

۳-د هرات دمزاراتو رساله -۱۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۳- بی بی ستی کاسی:

یوه عارفه ښځه وه‌چې د کویټې د کاسیانو په‌لو یه ه دیره کې ښخه ده، او او ډیر خلک یې مزارته ورځي او زیارت یې ښه شهرت لري.

مآخذ

مزارات -رساله -۳۱مخ دښاغلی سیال کاکړ تألیف

۱۶۲۴ - بی بی شمسو روشانی:

دبایزید پیرروښان ماندینه وه اوهغه وخت‌چې پیرروښان د هندگورگاني د ولت سره‌دخپلې خاروی اوخپل دخپلوا کی‌دساتلودپاره مبارزه پیل کړه دا ننگیالی مېرمن په‌ټولو مبارزوکی د پیر روښان سره‌ملگري اوزیاته استوگنه یې داشنغراوتوتي په غره کې‌وه.

پلاریې‌شیخ حسین‌نومېده‌اود لودي‌ټبر څخه و.

دپیرروښان ترمړینې وروسته دابا سیندپرغاړه‌چې دد ې مېرمنې دزامنوا کورودگانی‌دو-لت‌دطرفدارانو ترمنځ‌سختې جگړې‌وسوې اوپه دغوجگړوکې ددې ننگیالې مېرمنې دری زامن (شیخ عمر، خیرالدین، نورالدین) ووژل‌سول نودشمنانودهغوسرونه اولاسونه پری کړل‌اوبی‌بی شمسوته یې راوړل‌بی‌بی شمسوهغه دری سرمچ اوښکل کړل اوویې‌ویل:

«په‌تاسودی‌رحمت‌وی چی‌ثابت قدم‌پاته‌شوی‌اود حق په لاره کی‌موسرونه‌ورکړل»

دزامنومړینې دبی‌بی شمسود مبارزی‌غزم کمزوری‌نه کړبلکه څه‌وخت‌چی‌جلال‌الدین روښانی تیراته‌راغی نوبی بی‌شمسو یې هم دځانه سره راوستله اودلته به تل‌دروه په‌غرونو کی‌لالهانده‌گرځېده اود هند کورگانی‌دولت‌پرضد‌به یې خلک‌مبارزی‌ته‌لمسول اوپارول، څو چی‌د (... ۱ ه) کال به‌شاوخوا کی دامبارزه اوننگیالی‌میرمن په‌تیرا کی سړ مسوه‌اوښایی‌چی همدلته‌په‌تیرا کی ښخه د ی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينو مؤر خينو ددی نوم « شمسيه » او ځينو هم « شمسی » ليکلی دی .

مأخذونه :

۱- روښا نيا ن د مغلو تاريکيان دعبدالاکبر اکبر ليکنه - د پښور چاپ

۲- بابريدروښان- دښاغلی خادم تا ليف

۳- دزيری جديده- د ۱۳۵۰ ه ش کال دوری دوهمه نېټه

۴- کابل مجله- د۴ ۱۳۵ کال ووری مياشت-۶ گنه- ۵۹ مخ

۱۶۲۵- بی بی صاحبه :

د کامران لور او د اصفهان دفاتح هوتکی شاه محمود ماندينه او ملکه و د (۱۰۱۷ ه ق) کال د رجب دمياشتی په نهمه دسه شنبی په ورځ مره ده او قبر يې د کابل دشهدا ی صالحين دجانباز دزيارت په څنگ کی دی چی يوه گنبده هم ورباندی سته او دقرآن کريم په آيتوښايسته سوی لو حه هم لری .

مأ خذ :

پښتو آريانادائره المعارف- ۴/۵۶۶ مخ

۱۶۲۶ - بی بی صاحبه پريڅه :

دنوميالی پښتون حافظ رحمت خان روهيله ننگيالی اونوميالی خوروه، وروريي لاژوندی و، چی گوندمسوه پنځه زامن يي د رلود ل چی پنځه سره د حافظ رحمت خان سره د انگريزانو اوشجاع لدوله په جگړه کی ملگری وو . په دغه جگړه کی حافظ رحمت خان شهيدسو نوديررو هليه پښتانه هم شهيد ان سول خودا پنځه ورو نه ژوندی کو ر ته راغلل اوهغه وخت چی خپلی کو ندی سور «بی بی صاحبی» د وی وليدل ، وي پوښتل : «څنگه راغلاست ؟ ستاسی ماماد خپلونا زولو زامنو سره په جگړه کی شهيد سو اوتاسی چی د هغه سره په جگړه کی ملگری واست څنگه ژوندی راوگرځيد لاست ؟ اوروغ رمټ زمامخی ته ولاړ ياست ؟ لير ی سی له مخی لړ ی سی که تاسی نه شرمېږ ی زه شرمېږم اوغوزه ژوند ی يم نور نه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چی ستاسی مخونه ووینم» هغه وچی دغی ننګیالی پښتنی میرمنی بیاد ژوندترپایه دخپلو زامنومخونه ونه لیدل، خپل ټول جاګیري خرڅ کی اود هندپه «بریلی» نومی سیمی کی یې یوښکلی اوعا لیشانه مسجد جوړ کی چی هغه مسجد اوس هم «دبهاړیپو» په مجله کی سته او «دبی بی صاحبی» مسجد یې بولی.

مأخذونه:

۱-افغان-په اردوژبه دخان غازی لیکنه ۲-کابل مجله -د ۳۵ ۱ کال دوړی-۶ ګڼه

۶۲۷- بی بی ګله:

دپښتوژبی شاعره وه اوددولسمی هجری پیړی په شاوخوا کی دپیښورپه سیمو کی اوسېدله په دینی علوموکې یې مطالعه درلودله اوښه پوهه مېرمن وه.

ددې له اوړ دمناجات څخه دابیتونه دی:

بی بی ګله خبرداره

له کل نهی تو به کاره

په ایمان شکرګذاره

پاڅه وخت دی دسبا

ماخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو-۳۸ مخ

۶۲۸- بی بی ګله شنغری ه:

دپښتوژبی شاعره وه اویومنا جات یې قاضی عبدالحلیم اثرد فویه شریعت کتاب د یوی زړی نسخی په پای کی لیدلی دی .

ماخذ:

تپرهیرشاعرن -۶۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۹- بی بی گنجانی :

بی بی گنجانی د بلوچستان د خان میر محراب خان ما ینه ډیره زړه وره ښځه او میر محراب سره په څوجنګونو کی مله وه . جنرل ولشائرچې له کابل څخه د ستنیدلو په لار کی بلوچستان ته ورسیدی پر کلات یې حمله وکړله میر محراب خان کلابندسو ښځې او کوچنیان د پټې دروازې له لاری یوه خوندې ځای ته ولیږل مګر بی بی ګنجانې له ښځو او کوچنیانو سره نه ولاړه او له میر محراب خان سره په کلا کی پاته سوله میر محراب خان چې د انګریزانو جنګ ته واووت دا یرج ته وختله او له هغه ځایه څخه یې میر محراب خان څاره میر محراب خان چې دانګریزانو له لاسه شهید سو :

نو دا په خپله ددو وجګړ نو سره یې له داره له حصاره و وتله، خو انګریزانو چی محراب خان سړو لیدجګړی بس کړه، او بی بی ګنجانی خپل شهیدمیړه حصار ته راووړ، او په خپلو لاسو یې ښخ کی .

مأخذ :

هماری جدوجهد - په اردو، دغور لیکنه - ۹۱ مخ

۱۶۳۰- بی بی مبارکه :

دملک سلیمانشاه یوسفزی لور، او د ملک شاه منصور خور، او دظهیر الدین بابر ماند ینه وه .

ظهیر الدین بابر دالغ بیګ کورګانی وراره په (۹۱۸ هق) کال کی کابل ونیو او ددې خپښی په نسبت یې ځان دیوسفزو دوست باله. خو بی بی مبارکی ته دګورګانی حکمرانِ دکورښځو د شنډېدو دارو ورکړه او له اولاد څخه یې واچوله .

دامېرمن داکبر تر زمانې ژوندۍ وه او دهمایون میرزا موریې حال کښلی دی او وایی چی دایوه باتدبیره او مهربانه ښځه وه. دبی بی مبارکی کورنې دبابر سره زیاتې مرستې وکړې او دبابر ددوی په مرسته پر لودیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بری و مو ند، خو د همایون مو ر وایي چي دغه پیښه پر بي‌بي‌مبار کي د یره ، درنه لگیدلي وه (۱)
مأخذو نه :

۱ـدښاغلی محمدابراهیم عطایي یاددا‌ښت
۲ـدپښتنو تاریخ ـدمرحوم قاضي عطاالله‌خان تالیف ـ ۱/۳۰۲مخ .

۱۶۳۱- بي بي مستو لودی :

دسلطان بهلو ل لودی مړ نی خو اښې او اسلام خان چي دسلطان بهلول اکاو ، کو نډه وه .

په(۸۶۰هق) کال چي سلطان بهلو ل په‌پنجاب کی‌و ، او په‌ډهلي کې يې یو ازی یو ظلمي زوی « بایز ید» پاته‌و ، او دده نیابت‌یې کاوه ،او په‌هغه و خت کی‌دجو نپو ر پاچا سلطان محمو د تقر یباًددو نکو جگړ‌ه یو ټیم ـ ز رجنگي پیلانو سره پر ډهلي یر غل و کیء ، ظلمي «بایز ید» او څوو رسر ه پاتو امیر انو بله‌چاره و نه‌لیدله دډهلي دښار په‌کلاننو تل،ښار کلابندسو او د جو نپو ر لښکری شاو خوا پر کلا ر او گر ځېدلي .

په‌دغسې و خت کی‌د کلا دساتندو یو مشر توب همدې ننگیالی پښتنې «بي‌بي‌مستو » دسلطان بهلو ل پښتنی خو اښی پر غاړه واخیست، او دد ې دپاره چي‌غلیم په‌ددې و نه پو هېږی چي‌په کلا کی‌فو ځونه‌نسته‌دلودی کو رنی ټولو پښتنو ښځوته یې دنارینه و ،کالی و رواغو ستل، کلاته‌یې‌و ر و خېژ ولی‌اوپهرې یې‌و ر و سپارلې- څه مو ده‌چي په کلا کی و و ، ټول یې‌وگمارل‌چي تل به‌دغلیم پر لښکر و غشي او روی ؛ په‌دغو ظلمیو

(۱) مرحو م قاضي عطأالله‌خان لیکي‌چي :بي‌بي‌مبار که‌دخان ملکشاه‌منصور لو ر وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې دخپل وخت نامتو غشي ویشتونکي دخانجهان لودي زوم «شاسکندر شیراني» هم و، چې دده غشي یوولس موټه (۰نیم فټه) اوږده وو، تراتوسوو گامو پورې رسېدل او دده پر ټولو غشوپه زرین خط «سکندرشاه» لیکلي و،

کلابندۍ پسې اوږده بي بي مستود میړني سلطان بهلول دوررسېدلو په تمه تر ډیره وخته پورې کلاخوندي کړه خود بهلول دراتګ ږغ رانـغی دااو ټول کلاوال دکلابندۍ خواریو ستخ کړي، پای ته یې سلا پردې سوه چې ښار غلیم ته وسپاري او ځانونه وباسي، نوتوریالی مشرې «بي بي مستو» چې دلو دیوفوځو او ملاتړ دورسېدلو څخه ناهیلۍ سوه نو یې دسیدشمس الدین په لاس ده‌لي دښارکلي له دې پیغام سره چې: «که دلودیو ناموس د نه‌خوندي کولو پېټې وړئ، نو کلي واخله!» او دسلطان محمود شرقي خوراو رتیر امیر دریاخان لودي ته (چې دشرقي لښکر وټول انتظام په ده پورې اړه لرله) وروليږلي وایي چې سیدشمس الدین تر کلا ورووت، ددریاخان لـودي دربارته ورو ستل سو، دریاخان ده‌لي داستازي په‌غو ښتنه خپل دربار ان و پا خول چې دوی دوه سره پاته سول، سید شمس الدین ورته وویل: «سلطان محمود شرقي پاچا ستاسره څه‌خپلوي لري؟» دریاخـان ځواب ور که:

«خپل سي نه‌دي زه یې نوکر یم او دی سي پاچادی»

سیدو رتـه‌وو یل :

ـ سلطان بهلول ستاڅه کېږي؟ دریاخان وویل :

ـ «موږسره عزیزان یو، وروڼه یو، دی هم لـودي دی او زه هم»

سیدو رته‌ـو یـل:

ـ «نو دده میندې او خوندې ستا څه کېږي ؟»

دریاخان ځواب ور کیء :

ـ «ددهمو رسي‌مو ر، او دده‌خوندې سي‌خوندې دي »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا نو سیدشمس‌الدین کلی‌له جیبه‌را او ایستلې ،مخ ته یې ور ته کښېښو و لې
اوورته‌ویل :

—« او س نو ستاخپله خوښه‌د ه چې‌دخپلو میندو او خو یندو پر ده خو ندی
کوې که یه؟ »

پر در یاخان ددې پوښتنې ځواب و در ید او په خورا تر هوره و رځ یې
و رته و و یل :

—« که سلطان بهلول ر ا رسېدلی و ای څه خو به‌می هرو مرو کړی‌و ای ،او س
چې ډاګ تش‌تور پاته‌دی هیڅ تدبیر نه‌سی کېدلای »

خو کلی یې‌وانه‌خیستلې او سلطان محمو د شر قی‌ته‌یې و و یل چې:«بهلو ل
دیوه‌یی‌شمېر ه فوځ سره ر ارسیدلی، پاچا دی دلته او سی‌او ساته دی اجازه
را کړی چې مخی‌ته‌یې‌و رو و زم »

هغه‌و ، چې سلطان‌محمو د شر قی هم‌اجازه و ر کړه، او رښتیا هم‌له‌هغی‌خو ا
سلطان بهلو ل د ښېښتنو دډېر و جنګیالیو ز لمیانو سر ه دډهلی‌خو اته‌و رغیء
د سلطان محمو د شر قې لښکر یې مات کیء، دسلطان محمو د دلښکر دماتې
خبر چې‌ډهلی ته‌و رسېد د کلاخلکو په‌ډېری خوشالی‌د کلانګیالی‌ساتندو یی
«بی‌بی‌مستو » ته‌حال و ر و و ړ، او «بی‌بی‌مستو » و رته و و یل:

«تاسی و ګوریء چې‌دسلطان محمو دشر قی‌دلښکر خلک‌په‌خپلو خیمو ننوزی
او که‌دخپل پاچادر بار ته و رځی؟ »

دوی چې‌و کتل‌و یې‌لیدل چې‌دستانه سوی‌لښکر خلک‌برابر خپلو خیمو ته -
ننو زی او خپل کالی‌را غو ندوی ، نو«بی‌بی‌مستو »دستی حکم و کیء چې‌د ی
ښادی ډو لو نه‌دی و ډنګوی .

سلطان محمو د شر قی و ا ر خطاسو بله‌چاره یې ونه‌لیدله سمدستی دجو‌نپور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواته وکوچېداوسلطان بهلول بریالي په ډهلي ورننووت ، او «بي بي مستو» په‌خپل پښتني عزم کي بریالۍ سوه.

مأخذونه :

۱-لودي پښتانه-دپوهاند عبدالشکور رشاد لیکنه له۷۶مخ څخه تر ۸۰ مخ پوري

۲-مرقع افغان-۸۳مخ ۳- تاریخ داودي -۱۶مخ.

۱۶۴۳-بي بي مېر گوهره :

دلوی احمدشاه بابا بلوڅه ماندینه‌او دقلات دخان میر محبت خان بلوڅ خوروه.

په(۱۱۶۳هق) کال چي لوی احمدشاه باباد بلوڅستان دکلات خوا ته ولاړ، مستنګ یې ونیو او دکلات سیمې ته پرمخ وړغیء ،نو دکلات خان حاجي رحیم خان بابي دکلام‌الله سره احمدشاه باباته شفیع راواستاوه ، احمدشاه بابا هم دهغه شفاعت ومانه او دکلات خاني یې مېر محبت خان ته پرېښووله، او بیرته کندهار ته راغیء. نوموړی خان هم خپله یوه‌خورچي «بي بي میرگوهر» نومېدله دآخون‌محمدحیات په‌وسیله غزني ته داحمدشاه باباحضور ته‌ولېږله چي‌احمدشاه باباهغه په نکاح کړه او په دې توګه د احمد شاه بابا و دکلات دبلوڅانو د وستی لا پسې ټینګه سوه.

مأخذ :

دنوای‌معارک تعلیقات -۷۷۳مخ

۱۶۴۴-بي بي نوره هروي :

مېرمن بـي‌بـي‌نوره‌دهرات یـوه‌عـابـده او صالحه ښځه وه، چي ژوند یي په‌تقوی او زهدکـی تېر کړی و، او ددې مېرمنی لـه ښو کارو څخه یوداو،چي وایي دهرات دمالان پل‌دې‌مېرمنې‌تیار کړی‌دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې قبر دهرات دشمعان پهمحله کې دعراقو ره ته‌نژدې پروت‌دی،
عوام يې زيارت ته ورځي
مأخذونه :

۱-پښتني مېرمنې-۱۳مخ ۲- دهرات دمزاراتو رساله-۷۶»

۱۶۳۴ - بيټ نيکه :

چې شيخ بيټنی اوشيخ بټن هم بللی سوی‌دی د پښتنو د ډېروطايفو يوستر او نوميالی نيکه تېر سوی دی چې د پښتنا نه شعراء د لوړي توک په ۰۰ مخ کې ددې‌لوی‌نيکه په‌باب داسې ليکلي سوي دي چې:

«د پښتنو دعلم‌الانساب پوهانو او هغو مورخينو چې اسمأالرجال يې‌ليکلي‌دی، شيخ بيټني د پښتنو دډېرو طائفو لوی‌نيکه‌بللی‌دی،او و ايي‌چې‌دابيټني‌دغرغښت اوسړبن وروروپخپله د پښتنو ملي عنعنات هم ددې تصديق‌کوی (۱) اماپه مورخينو کې لوړې ددې ملي‌عنعنې‌تصد يق ابوالفصل‌د گو ر گا نی پاچا اکبردعصرمورخ کړی،چې‌د پښتنودغه درې پلاره‌مشهوردی(۲) مگر دد ی نيکه‌نوم مورخينو مختلف راوړی ، ځنې يې «بيټ»او ځنې‌يې«بيټني»او ځنې يې «بټن» ليکی .

نعمت‌الله هروی او خانجهان خان لودی هم‌په مخزن‌افغانی کې‌دشيخ بټيني اولاد او ددې قوم‌مشاهير او اولياءمفصلاً راوړي .

ځنگه چې آئين اکبری په(۱۰۰۶ ه)او مخزن‌په (۱۰۱۸ ه) کې‌ليکلي‌شوی دی نوداويلای‌سو ،چې‌د پښتنو دملي‌عنعناتو او درجالو دتاريخ لومړی‌ليکونکی

---

(۱)داخبره چې‌بيټ‌نيکه او غرغښت او سړبن‌سره ورونه دی زياته خبره نه غواړی .

۲- آيئن اکبری -۲ ر ۱۹۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دوی دی .نعمت الله په دې سلسلو کی مجمع الانساب او اخباری احمد ی کتابو ته هم حواله ور کوی ،چی تر ده دمخه لیکل شوی ، او د پښتنو د انسابو ذکر یې کړی دی ، په دغه کی اخوند درویزه ننگرهاری هم چی تر(۱۰۴۸ ه) پوری ژوندی و (۱) ده هم د پښتنو انساب راوړی دی (۲) د غو ټولو سور خینو دشیخ بیټنی ذکر مفصلاً یاضمناً کړی دی .

مگر ترد غو ټولو . پخوانی او زوړ اثر چی دشیخ بیټني ذکر او اشعار پکښې راغلی دی دسلیمان ماکو دبارك خان دزوی «تذکرة الاولیاء» ده،چی پسله (۶۱۲ ه) لیکلی شوې ده. ددې کتاب هغه یوخو پاڼی چی سته دشیخ بیټنی ذکر داسی کوی :

«نقل هسی کاندی یارانو چی په روزگار دشیخ بیټنی کی د ده وروړچی سړبن نوسېد، او پرشیخ بیټنی هم خوراگران و ؛سړبن نه درلود زامن،او هرکله به یې ویل خپل وروړته؛ بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه اولوی سو دسړبن په کاله، خدای مهربان داسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه، دوسره زامن چی اوس تروس تېرسو گڼون دهغو ؛ داسماعیل سرقد واقع دی دکسې پرغره چی زه هلته تللی وم(۳)»

له دې روایته ښه ښکاریږی چی په پخوانو پښتنو کی د شیخ بیټنی کرامات مشهوروه، او ددې کتاب لیکونکی لکه چی پخپله وایی دکسې غرمره ته(۴) تللی او ددغه اسماعیل زیارت یې کړی دی .

۱ـ تذکره علمای هند ـ ۹ ۵»

(۲)تذکرة الابرار و الاشرار ،او پښتو مخزن.

(۳)دسلیمان ماکو پښتو تذکرة الاولیاء

(۴)پښتانه دسلیمان مره ته دکسې غر هم وایی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلیمان ماکودغه روایت نعمت‌الله کټ مټ په مخزن کې تائید کوی او داسی لیکی: «نقل است سړبنی برادر کلان بتنی مفلس‌بود ، و از هیچ چیز دستگاهی نداشت، باوجود آن ازسعادت فرزندهم محروم بود ، روزی سړ بنی بخانه برادرخود که شیخ بتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعای تودرباب جمیع خلائق مستجاب الدعوات است، درباب‌من توجه نمی‌فرمائی، که‌درطلب فرزند وفراخی معاش کوشش بسیاردارم ، حضرت شیخ بیټ فرمود که یک پسر مرا ببرو پرورش نما، که بقدم او هم‌دهم اسباط، و مال‌و منال‌و مواشی که‌لوازم‌دولت‌است میسرآید،آخرالامر شیخ پسرخود اسماعیل‌را ابیرا در خود سربنی داد، و سر بنی برادر زادهٔ‌خود را بخانه آورده پرورش می‌نمود،از برکت قدم او دولت و اولادچندان بظهور آمد که تاقیام قیامت کم نخواهدشد. چون اسماعیل بسن رشدرسید از ریاضات شاقه بمراتب‌ولایت‌رسید،و این شیخ اسماعیل که‌مقبره وگنبدایشان برکوه سلیمان واقع است همان شیخ اسماعیل سړ بنی پسر حضرت بیټ‌است.....(۱)»

په‌دې ډول دسلیمان ماکوقول که‌څه هم‌تر نعمت‌الله‌خلورسوه کاله دمخه دی ، مگر یودبله سره پوره ربط اونشردیوالی لری ، او دابنکاره کوی چې تر ازم هجری کاله هم‌دشیخ بیټنی لوی‌نیکه په‌باب کی پښتنومعنعن کلک‌او مستندروایات درلوده چې له‌هغو څخه په دغو دوو کتابوکی لړ پاته دی. متأسفانه دشیخ بیټ نیکه نوراحوال موږ ته نه دی پانه ، او نه دده‌دژوند ونوخت مؤرخینو تصریح کړی‌دی، فقط ځنی له‌دغو مورخینو څخه داهم‌لیکی، چې‌دی دغورد پاچهانو معاصرو ، او دغور له‌مشهوری کورنی څخه شاه‌حسین نومی دده‌په کورکی و (۲)...

---

(۱)مخزن افغانی ـ قلمی‌ـ دنعمت‌الله هروی .

(۲)مجمع الانساب، تاریخ سلطانی حیات‌افغانی، خورشیدجهان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پەدی حساب‌نو که بیتۍ نیکه لەیو ه سر ه د لو مړ یو غوری مشر انو معاصر - وی نو دده دژ و ند و خت مو ړ له(۳۰۰ خخه تر ۳۸۰ ه) پوری تخمین کولای سو سلیمان ماکو په خپله تذکرةالاولیأ کی دبیتۍنیکه لەخولې یو شعرهم را نقل کړی‌دی چی دپښتو ژ بی دادب پەتاریخ خو را مهم گڼل سوی‌دی.

سلیمان‌ماکو‌دده‌دشعر داسی یادوونه‌کوی:

«نقل‌کاندی چی‌شیخ بیټنی‌سپین ږیری‌سو٬نوده به‌هر کله‌ځښتن‌ستایه٬اوربته به‌یې یې‌در خاست‌کاوه چی زماپه‌کهول او دسړ بن اوغرغښت په‌کهول کی برکت‌کښېږده ٬. بادارقبول کړدده‌درخواست‌او ډ‌کەسوه‌ځمکه‌دپښتونخوادد وی په‌کهلول٬نقل‌کاوسی‌چی حضرت شیخ بیټنی به‌ډیرډېره‌داسندری‌لولولې‌اود کسی غره‌کی به‌ګرزېدپه شپی»» ـ

اوبیانودبیتۍ نیکه‌هغه‌شعر داسی ر او ړی :

لـویه خدا یه لویه خدا یه
ستا پـه مینه پـه هر ځا یه

غرو لا ړ دی د ر ناوی کی
تو له ږ و و په ځا ری کی

د لـته د ی د غـر و لمـنی
زمو ږ کېږ دی دپکښې پلنی

داو ګړی ډېر کړی خدا یه !
لو یه‌خدایه ! لویه خدایه !

دلته لېږ زمو ږ او رېل د ی
و وړ کورګی‌دی‌وو ږ بور جل‌دی

مینه ستا کی مو ږ میشته یو
بل دچـا په مله تله نه یو

هسکه ا و مځکه نغښته ستاد ه
د مـړ و و د ه لـه تـبا د ه

د ا پا لنه ستا د ه خدایه !
لویه خدایه ! لویه خدایه !

که‌دبیتۍنیکه دغه‌لوړشعر دآر یایانود ز اړه‌کتاب‌ریکویدا Rigvida سره‌مقایله‌کړه‌ی کړه‌سی‌نودا به‌ښکاره سی چی داشعرد فکراو مضمون له مخی لرغونیو آریائی افکارو‌ته‌خو‌سره‌ور ته‌دی.دریکوید ایـو‌مناجات داسې‌دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لوی خدای دژوندون واکمن دی مالک الملک دی ، دی بناغلی کورنی وگروته ور کوی خدایه موږستامرءیی یو بی او لاده‌بی بیگنی مومه و ژنی (۱) »

ماخذ :

پښتانه شعرا ـ لومړی ټوک له‌ ۵۹ مخ څخه تر ۶۰ مخ پوری

۱۶۳۵ ـ بیخود هروی :

خواجه عبدالحمید . بیخود ددری ژبی شاعرو، اود دشاهزاده کامران سدوزی او وزیر یار محمد خان الکوزی په‌خوتوکی په‌هرات کی اوسید، «دسیف الملوک » کیسه یی په‌نظم کړی‌ده . دده‌دیوان چی‌زرو بیتوته رسیږی ښاغلی فکری سلجوقی راغونډ کړی خولاچاپ سوی نه‌دی.

دهرات دبیچقی په کلی کی‌مړاو د بیچقی‌خنگ ته‌ښخ دی .

داغزل‌دده دی:

طبیب دردمن‌جانانه‌خواهد شد ؟ نخواهد شد
بزلفش پنجه من‌شانه‌خواهدشد؟ نخواهد شد

بدام‌زلف مشکینش یکی‌خال سیه د یدم
نصیبم چیدن‌این‌دانه خواهدشد؟ نخواهدشد

نگشتم آشنایش سالها درخاک کوی ا و
رقیبش همچوسن بیگانه خواهدشد؟نخواهد شد

دل من‌سخت پرخونست ازجور رقیب آیا
خلاصم زین سگ دیوانه‌خواهدشد؟ نخواهدشد

نیندیشم زمرگ امادرین‌فکرم که‌بعدازمن
گل من کوزهٔمیخانه‌خواهد شد نخوهد بیخود

---

(۱) ریگوید ـ باب ـ ۶ فصل ـ ۶، ۷، فقری

(c) ketabton.com: The Digital Library

نموده توبه بیخودازسیی مینای هشیاری
ز پیمان برسر پیمانه‌خواهد شد ؟ نخواهدشد

مــأخـذ

یادی‌از رفتگان ـ تألیف مولاناخسته ـ ۱۰۶ مخ

۱۶۳۶ـ بیخودی بلخی :

دبلخ له‌دری‌ژبو شاعرانوڅخه و او د(۰۰۹ ه ق) په‌شاوخوا کی یې په بلخ کی ژوند کاوه ،دابیت دده دی :

گر آبر وی‌ترا نشدی ماه‌نو غلام ایام‌هرگزش‌ننهادی هلال نام

مأخذونه :

۱ـ مذکراحباب‌ـ خطي‌ـ ۰ ۱ ۳ مخ ۲ـ تاریخ افغانستان‌درعصرگورگانی هندـ ۹ ۲ ۲ مخ

۱۶۳۷ ـ بیخودی فراهی :

فراهي ملامحمدیوسف یوناقص الخلقه‌سړی و ، چې‌یوه سترگه‌یوغوږ‌راویوه سږ مه یي نه‌درلود ،دده له‌بدی قواری‌او دکریهی منظرې څخه به خلکو کرله‌کوله، خوډېرخواږه‌اشعار یې‌و یل‌او دجذب خالت‌یې‌درلود .دابیت‌دده دی:

نخورند درگلستان گل و لاله آب‌بیتو بگلوی‌شیشهٔ می نرود‌شراب بیتو

مأخذ:

پښتو آریانادائرة‌المعارف ـ ۴/۵۶۹ مخ

۱۶۳۸ـ بیدارزیکه:

دخپل‌وخت‌روحانی سړی‌و ، دکویټې‌دلوړلائی دسیمی‌په‌شاوخوا کی ښخ دی عوام خاکک‌یې‌زیارت‌ته و رځي‌او عقیدت و رسره څرگند وی.

مأخذ :

مزار ات‌ـ ۵ ۰ مخ دښاغلی سیال کاکړ لیکنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦۳۹ - بیدل اشنغری :

د پښتو ژبې نو سیالی شا عر او د پیښو ر د اشـنغر دسیمې داوتمانز و د کلي اوسېدونکی و. دی‌پخپله دخپل کلي دشاعرانو شمېرداسې ښیي :

څه‌حاجت‌د ی‌چې بیان و کړم دو اړو دوه خلوېښت ز ســاد کلي‌چې اوتمان دی‌اود اشنغردسیمې مشهور سیند«جیندی » داسې یادوي :

تمام رخت‌دخوشدلۍ‌را شخه ډوب‌شو چې گډشوی و م دسینی پەجیندی‌بیا

په‌بل‌بیت کی و ایی :

اوس‌به‌څه‌له‌مانه‌صبرو آر ام‌غواړې؟ چې‌مې‌یوو ړ مال‌متاع دعشق‌جیندی‌بیا

او دخپل عصردشاعرانو نومونه داسې راوړي :

هرچې‌دی زما دعصرهغه دادی چې هریوپکښې‌خوشخویه‌سخندان‌دی
صاحبزاده،محمدی، علیخان‌گوره همسعید،له‌بیان اکبرسره عیان دی
مقبول‌شوی‌په‌داباب‌کښې‌دی هرچاته چې هریو پخپل قوت کښې پهلوان دی
محمدی‌ترحمیدزیات‌و یینم‌کم‌نه دی هرچې‌زړو نه‌پرې غوڅېږی علیخان‌دی
چې ممتاز زمادعصرد همدا دی نور بیشماره دی دو اړو ښه بیان دی

څنگه چې‌په(۱۱۱۸ ه ق)کال‌دحمیدبابادشعر بازار تودو ،او همد غه زمانه دځمکنو دمیان عمرصاحب‌دزوی‌و ه‌نوځکه دبیدل ژو ندد(۱۱۱۸ هق) کال‌په شاوخوا کی یقیني دی .اوهم دبیدل‌دیوه بل بیت څخه‌ څرگندېږی چې‌ده‌دشعر عروج‌د«تیمور شاه»په‌زمانه یعنې‌دوولسمې‌هجری پېړۍ کې‌و ،لکه‌چې و ایي :

په‌دو ران‌دتیمورشاه‌کی‌کج‌دوران شه بې‌گناهه‌بې‌تقصیره‌کړم‌جانان‌ډوب

اوده‌دیوبل‌شعر څخه معلومېږي چې‌ده‌عمرسپین ږیرتوب‌ته رسېدلی‌و،دی‌و ایي :

سپینې‌ږیری‌خوار خسته‌ترخار و خس کړم خپلې‌مینې‌خا کسترلکه‌قفس کړم

بل ځای و ایي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستم رستم دغم په ملک سلک کړم   مهرو سینی سپینه ډیره کم هلک کړم

اوله یوه بیته یې داسی اټکل کېږی چی دبیدل عمرترسلو کالو پوری رسېدلی و ، لکه چی وایـــــی :

صدساله طالع دحسن طمعدار و   مرو رله دره هراولار حام لاړ

د بیدل دشاعری په باب کی ښاغلی همیش خلیل دبیدل دديوان په سریزه کی چی د (۱۹۵۷ م) کال په اکتوبرپه پیښور کی چاپ سوی دی داسی لیکلی :

«دديوان بیدل په انکشاف ، دپښتو ادب په تاریخ کی یقیناً دیونوی نازک خیال شاعر اضافه وشوه ، د چا کلام چی دپښتوادب دلمنی دوسعت او پلنوالی موجب سو .

بیدل دپښتوشاعری په دنیا کی دیواو چت او جګ مقام خاوند دی، چی دپښتو په رنګینه شاعری کی نمایان حیثیت لری اودخپل شاعرانه قابلیت په زور یې دشعر په هار کی لعلونه او ملغلری و پېیلې، او دتخیل پرو ازته یې عقل ګوته په خوله دی .

بیدل دخپلی رنګینی او سوز و ګدازنه د کی شاعری له کبله دپښتو ادب مخصوص مقام حاصل کړو ،او دپښتوشاعری یې دداسی محاسنو له کړه چی دادب د ښکلا مقبولیت او حسن معیارګڼلی شی- دوی په پښتوادب کی دشاعرانه فن هغه نزاکتونه لطافتونه اوبار یکی و اچولې، چی که پښتوادب کی دلطیفی، باریکی او رنګینی شاعری خه لږډېر کمی محسوسېدو بیدل هغه تقریباً پوره کړو .

ځینو پښتنو لیکوالوا و شاعرانو حمید بابااو کله کله کاظم خان شیدا د پښتود «بیدل» په نامه یاد کړی دی او داځکه چی ددغه دواړو پښتنو شاعرانه انداز، تخیل او نازک خیالی دفارسی د «بیدل» سره برابری خوری، و لی داتراوسه هیڅ چاته معلومه نه وه، چی پښتوادب خپله لمن کی خپل «بیدل» هم لری چی ، د زمانی دانقلاباتو او ناسازګارحالاتو په وجه زمونږ له نظره پټ و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیدل په خپل سبک کی دلوړ مقام خاوند دی ، خیال پروری سره داستعاراتو او تخیل یوبی پایابه اوبی ساحله سمندر دی چی کلام کی دفصاحت او بلاغت ساری نه لری .

د افکار او له مخه دبیدل شاعری عشقیه او بزمی ده ، ولی کله کله مذهبی ، اخلاقی او اجتماعی رنگ اخلی .

داسی معلومیږی چی بیدل ، حمیدبابا ، کاظم خان شیدا ، علی خان او کامگار خان دیوه مکتبه هم فکره شاعران دی او شاید هم دغه وجه ده چی ددغه دوارو شعراؤ په طرز تحریر او سبک کی دخیال پروری سره سره مبالغه او اغراق هم موجود دی او دادبی تلازماتو داستعمال سره دتشبیهاتو، استعاراتو، او مکاحاتو لړو یې هم دشاعری حسن او ښایست یو په دوه کړی دی .

بیدل په خپل یو شعر کی حمیدبابا او علی خان خپل هم عصر یاد کړی دی او ددغه دریو اړو شعر او ددیوانو دمطالعی نه پس معلومیږی چی اکثرو ځایونو کی نه صرف دوی دشعر په یوه ميځکه طبع آزمائی کړېده بلکه ددوی دتوار دنه دا اندازه په مشکله لگی چی گنی دا ددریو دماغونو اختراع ، لکه حمید چی وایی :

خط په مخ دصنم راغی که سپوږمی شوه په هاله کی
دایې غاښ په خوله کی زیب کاکه ژاله شوه په هاله کی - ترپایه ....

بیدل وایی :

خط یې مخ په خوش نمط که که ماه زیب کا په هاله کی
غاښ ژلۍ و اوری که در دی چی زینت که په لاله کی ترپایه ....

علی خان وایی :

خط په مخ دصنم راغی ، که میاشت گیره شوه هاله کی
که سنبل دی او س تو کېږي په اطرافو دلاله کی ترپایه......

یا په دې غزلو کی چی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدوایی:

وآسمان ته‌به دشعر زینې کېږدی
که‌حمیددغم‌له‌سره زنګون‌وکیښ

بیدل وایی:

چې‌خور ور بې‌خورپه‌زو ر په‌غبرکی‌پرېووت
بیدل ځکه سر دغم له زنګون‌وکیښ

او نور داسی تو او ږ دنه

دبیدل د اشعارو دیوان په دوه سوه او دری شپېته مخوکی د (۱۹۵۷م) کال‌داکتوبر په‌سیاشت د«شاهین برقی پریس پشاور» په مطبعه کی‌دښاغلی همیش خلیل په تدوین او ترتیب چاپ او خپو رسوی دی ، چی دوه‌زره ، څلورسوه او پنځه‌ویشت بیتونه لری، او دکلام نمونې‌یې‌دادی :

چې‌ می ولیده د ترکی خو له لاله
څه نا څاپه وا وښتم په‌کشاله
داله‌مخه‌یې چاپیر لیکه دخطشوه
که چاپیره له سپوږ مې‌وینم‌هاله
چی نظریې‌د آهوسترګوپرې وشو
تر ختن په تېښته لاړشه‌غزاله
چی بې‌درو رته‌دغابښونمودارشو
غمزده په هیبت‌و یلی شوږ اله
چې‌یې واورېدوجادوستادغمزو
په لړزه په‌زلزله شوه بنګاله
دعصمت‌رستم‌چی‌لاف‌وکه‌تاوو یشت
ځکه تل درپسی کړه آه‌و ناله

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دی خط دی خوش نمط راته نیولی
پکښې شکلی دتاغم په قباله
چری نه وی چی له مانه دی دل تور که
جانه ! و شره رقیب سپی رزاله
په سلګو دزنکدن شومه دلبره
څخوه راته دشونډو پیاله
چی دی مینی راته درست جهان دریاب کړو
کښېناستی نشم دصبر په جا له
که بیدل له لپونتوبه و ، خلاص شوی
بیا دی که ، مجنون په غم شیدا واله

۲

داپه مخ یې دخطلیکه دو تا راغله
که کعبې لره مشکینه قبار اغله
زه دیار خط دبلاله کبره خلاص کړم
بلاو خوره هرچی و ایی بلار اغله
دخنداپوښته چی تا کړه له غمازه
بازه مالره له سوخته ژړا راغله
ګل خزان که تارپه تارځکه بلبله !
دځیګرپه و ینو سره په غوغار اغله
سرو مال به په هغه زمان قربان کړم
که سی یو ځله په ناز محبو یار اغله
دو صال ګلای دړی و ړی لاړه
چی دی توپه دهجران په صدا راغله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دم په‌دم چی سنده‌ی توره د لپچو
دازما په مرگ له‌کومه فتوا راغله
تللی‌صبرمی دزړه‌په‌بیرته راغیء
چی‌می‌ترکه په‌خندا کی زیبار اغله
تاچی‌لاس ددلاسي و رته په‌سرکه
مسا فر له دسفرښه هوا را غله
دابې لیاو ه‌بادشاهی دښکلیو وا وړه
مبتلا فرقه ترې‌بیابې‌نوارا غله
که څیگرمی دستم په‌تو ره‌غوځ و
دکرم له‌ښه طبیبه‌دوا را غله
بیایې‌ماتې‌په‌لښکر کړه دغم گډه
لاس په‌غاړه‌له‌بیدله‌چی‌بیارا غله

۳

چی‌کوې‌راته خبری په تندی بیا
غوڅوې‌سی دزړه‌ولی پیوندی بیا
خیا ل دخال‌دبازدناز یې‌پیدانه کا
دتوسن دخیال‌می‌مات شو پښیوندی بیا
دوصال پیاله می‌لاس دهجرتوی کړه
قبلوم‌دیارد غم مستمند ی بیا
عقل‌نقل له‌ماوه که آرام رم‌لاړ
له‌اغیار سره چی یا رشه سوگندی بیا
دهوس طوطی می‌گشت کاوه په‌گلو
ناگهان‌جانان‌په‌زلفو که‌بندی بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوک به بیا سوی نجات له دې سماته
چې قاتل شه د جهان په لاس و ندی بیا

کوم تقصیر دی له ماشوی نه پوهېږم
چې غمازستایی په مینه ما غندی بیا

دوصال صوبه یاغی وه چې فوجونه
د هجران و رپسې لاړه ګرندی بیا

دا یې خط دی په سپین مخ باندی حیران یم
که حبش دی ځی کعبې له دهندی بیا

دا په زلفو مخ د جان بندشه که پښې دی
له مصحفه جا ریستلی تور هندی بیا

چې ویلی یې وینا لویه دزوروه
خلقه ما ته دبیدل شوه په تندی بیا

-۴-

چې خودرایه راته وایې بسکه چپ
جانه! ته هم یو خودرایې بسکه چپ

څه له کړې را ته تروې تندی خبری
پرې پوهېږم خان نمایې بسکه چپ

د اویل دی هیڅ اثر راباندی نکه
چې دښمنه! دوست نمایې بسکه چپ

په حکمت به مې له جان و نه جار باسې
که ابو علی سینا یې بسکه چپ

به قصوسی تسلی نشی د خوږ زړه
که یې ځان سره پارسیالې بسکه چپ

دا ثر و ینا دی به زده پرې پو هیږم
بې هوده سر په وینا یې بسکه چپ

په افسون مې ستا د هجر بهی نشی
چې له ما نه مبتلا یې بسکه چپ

څه تقریر راته د صبر کړې نا دانه!
که ملایې خوجولا یې بسکه چپ

نصیحت دې ځانله و ساته ناصحه
جو فروش ګندم نمایې بسکه جپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما که اوریدې خویوویې دی بس وه

څه په هره ګړۍ وایې بسکه چپ

سخ په سخ راته جان وویل بیدله .

خوشیه وړ کړ شه څه څه وایې بسکه چپ

- ٥ -

چې سې ترکه زیبا ښکلی وطنی ده

غوره چونړ ورته زسافروتنی ده

چې آهو یې شه آهو د آهوسترګو

غزاله یې شرمولې ختنی ده

چې مسکن یې به باګر ام له خرام وینو

پا بوسی له یې راغلې یمنی ده

شرمنده ترې هزاره ، صدبرګ ، ګلاب شی

چې تخته یې د سخ صافه سمنی ده

چې یې ځان حلقه بګوش شمیرم له سینې

ځکه زیاته سی له هرچا تمنی ده

په کوم زور وخوزم زه د غم له ګټې

چې دلبر راباندی ایښی صد منی ده

لولپه سی شه صورت اورسی په زړه دی

راته پیښه د غماز وتربګنی ده

په واله به د وصال نشی خړو به

چې تکره مې د زړه ځکه توسنی ده

مهرویان د جهان واړه سرنګون شوه

چې جامه زما د ترکی سوسنی ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژه بیدل به ځنګه مست و ر با ندي نه یم

چې مې ي تـر کـه ز یبا پڅلي ر نـې ده

ماخذ :

د «دیو ان بیدل» سر یزه ، او د دیوان نو ر مخو نه .

۱۶۴۰- بیدل بلخي :

دد ری ژ بې شاعر و ، په شمع انجمن کې یې دا یو بیت ر ا و ړ سوی دی :

مي برد هر کس به پیش یار از جان تحفه ای ما تهیدستان بیدل شرمساري مي بریم

نور حالات یې لاس ته ر انغله .

مـأ خذ

شمع انجمن - ۸۶ مخ

۱۶۴۱- بیدله هر وي :

میرمن بیدله د خواجه عبدالله د یوانه ماندینه و ه ، په هرات کې او سیدله

او په دري ژ به یې شعر وایه . دا بیت دد ي د ی (۱)

روم به باغ و ز نرگس دو دیده وام کنم که تا نظاره آن سرو خوش خرام کنم

دد ي میړه خواجه عبدالله د هرات د مشهور خواجه حکیم زوی و ، چې په (۱۲۶۸ ه ق)

کال مړ دی ، نو دد ي میرمنې ژوند هم دد ي نیټې په شاو خوا کې اټکل کیدای سي .

مـا خذ و نه :

---

۱ - پښتني میرمنې - ۳۱ مخ ۲- مشاهیرالنسوان - ۳۰۷ مخ

۳- تذکرة الخواتین - ار دو

---

(۱) څو ک د ا شعر میرمن بی بی «بیدلی ته چې د شیخ عبدالله خو روه منسبوی

شمع انجمن ۸۶ مخ (خیرات جسان - ج ۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۲ - بیدلي لنګ هروي :

مولانا بیدلي لنګ دهرات دخیابان په کوڅه کې اوسید ، په دري ژبه یې شعر

وایه او تل به دمیخانې په ګوټ کې ناست و ـ دا مطلع دده دی :

چشم پر خون وخیال خال آن دلبر دراو   مجمری پر آتش است و پاره عنبر درا

مأخذ :

مجالس النفائس - ۱۵۷ مخ

۱۶۴۳ - بیدلي هروي :

بي بي بیدلي حزین په هرت کې اوسیدله او دشیخ عبدالله دیوانه خور او ددري ژبې

شاعره وه ، دا بیت ددې دی :

روم به باغ و ز نرګس دو دیده وام کنم   که تا نظاره آن سرو خوش خرام کنم (۱)

ماخذونه :

۱- شمع انجمن ۸۶ مخ ۲- مجالس النفائس ۱۰۲ ، مخ

۷۰۳ مخ

۱۶۴۴ - بیدم افغان :

مولوي غلام جیلاني بیدم په ختنه افغان دهند په « پیلي بیت » کې او سید او ددري

ژبې شاعر و دطبقات الشعرا مولف دی « مجموعه خوبي هاى انسانى » بللي دی او لیکي چې :

اګرچه نو مشق است فاما سزاق ګفتګویش پهلو برتبه سخن استادان مي زند باین عاصی

اتحاد دلي و روابط کلي دارد

ماخذونه :

۱- تین تزکری - دطبقات الشعرا په حواله - ۱۸۷ مخ ۲- هند په تاریخ او مدنیت کې

د افغانانو برخه - قلمي - ۱۱۸ مخ

---

(۱) دمشاهیر النسوان دا بیت « بیدله هیروي » دخواجه عبدالله دیوانه ساندیني ته منسوبوي

۱۶۴۵ - بیرام خان خانخانان بدخشي:

دسیف علي بیگ زوی په دري و اسطې د ترکمانانو نومیالی مشر شکربیگ بهارلو ته رسېږي دده نیکه یار بیگ د شاه اسماعیل صفوی په وخت کي له عراقه بدخشان ته راغلی و، او له هغه ځایه د کندوز امیر خسرو شاه ته ورغیء، او پخپله بیرام خان په بدخشان - یا - په بلخ کی زیږېدلی، او د پلار تر مړینی وروسته یې په بلخ کې د علم زده کړه وکړه او په شپاړس کلنی کی د هند د تیموری پاچا «همایون» په خدمت شامل او ورو ورو زلسو، او دخپل اهلیت او لیاقت په سبب د پاچا د مصاحبت او امارت منصب ته ورسېد.

د (۹۵۰ ه. ق) کال د بجرم په اوومه نېټه بیرام خان هغه وخت د همایون خدمت ته ورسېد چی همایون د مالدیو له وېرې له لایته راګرځېدلی او دسنده د اوبو پر غاړه یې په سمسوره قصبه کی اړولی و، او هغه وخت چی همایون د پښتنو له لاسه هند پرېښود او د ایران دربار ته یې پناه یووړه بیرام خان هم ورسره و، او بیرته همایون ته یې د پاچهۍ په ورستنو لو کی ډېر زیار ویوست او د همایون په طرفداری یې ډېری جګړې وکړې چی د هغو په عوض کی یې د «خان» لقب وموند، او همایون د کندهار تر نیولو وروسته هغه ښار بیرام خان ته وسپاره او په (۹۶۱ هق) کال دی په کندهار کی و، او د همایون له خوا ایې نوازش ولید، او په هند کی هم تل د همایون د سردارانو په سر کی و لاړ و، او په سرهند او نورو ځایو کی یې جاګیرونه وموندل، او د «یار وفادار». او «برادر نیکوسیر» او «فرزند سعاد تمند» په خطابو یادسو.

د همایون تر مړینی وروسته ی اکبر پاچا پر تخت کښېناوه، او بیرام خان دو کیل سلطنت حیثیت درلوداو د اکبر د مخالفانو په سر وهلو او سر کوټلو کې یې ډېر زیار وویست، خوچی د «خان خانان» لقب ورکړ سو.

په (۹۶۵ هق) کال یې د همایون پاچا خورزه د میرزا نورالدین محمدلور

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همایون په‌خپل ژوندکي دده په‌نامه کړې وه او «سایمه سلطان بیگم» نوسېدله په‌نکاح کړه .

څه‌موده وروسته دحاسدانو په نغوته او چغولۍ داکبرپا چا نیت ځینې وګرځېد او ده هم‌دامارت سامان‌لکه بیرغ او نغاره‌او نور پاچاته ورولېږل خوڅه موده وروسته بیرته اکبرپاچا وروغوښت‌اود (۹۶۸ ه ق) کال دمحرم په‌میاشت داکبر پاچا دربارته ورغی‌ او په‌ډېر عزت یې هر کلی وشو بیانو بیرام خان اجازه وغوښتله چې دشریفو اماکنو زیارت وکړي، اکبر پاچاهم اجازه ورکړه، خو هغه وخت‌چې دګجرات دپټن ښار ته ورسېد دهغه ځای یو پښتون مشر «مبارک‌خان‌لوانی» دخپل دپلار دوژلو او خون په قصاص د همغه کال ددربمې خورپه څورلسمه دجمعې په‌ورځ پر بیرام خان یرغل وکړ او په‌خنجر یې وواژه، لومړی‌دی‌دشیخ حسام په‌هدیره کې (چې‌دهغه‌ځای له‌نومیالیو مشایخوڅخه‌و) ښخ کړه‌شو، او بیا دحسین قلي خان خانجهان په‌زیارددده مړی په (۹۸۵ ه‌ق) کال مشهدته یووړه‌شو، او هلته یې ښخ کړ، او قاسم ارسلان‌مشهدي دده‌دوژلو نېټه‌داسې‌په نظم کړې ده :

بیرم بطواف کعبه چون بست‌احرام
در راه شد ازشهاد تش کار تمام

در واقعه هاتفی پی‌تار یخش
گفتا که «شهیدشد محمد بیرام»

بیرام خان ددری ژبې دشعر سره‌هم زیاته مینه‌درلودله او‌پخپله‌یې هم شعر وایه ،او هم‌یې داستادانو په‌اشعاروکې پرځای ګوتې وهلې او دخل‌یې کاوه‌چې‌هغه یې د «دخلیه» په نامه‌را راغونډول .

وایې هغه‌وخت چې بیرم‌خان په کندهار کې‌و، نو همایون دا څلوریزه ورته ولېږله :

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای آنکه انیس خاطر محزونی
چون طبع لطیف خویشتن موزونی

بی یاد تو من نیم زمانی هرگز
اما تو بیاد من محزون چونی

بیرام خان په جواب کی ورته ولیکل :

ای آنکه بذات سایهٔ بیچونی
از هر چه تراوصف کنم افزونی

چون میدانی که بی تو چون میگذرد
چون می پرسی که در فراقم چونی

وایی چی یوه شپه همایون پاچا د بیرام خان سره خبری کولې، د بیرام خان سترگی ابو پتی سوې ، همایون ورته وویل : «تاته وایم» .

بیرام خان متنبهه سو ، و بویل : «زما پاچا ! حاضر یم - خوار و بدلی می دی چی د پاچهانو په ملازمت کی باید سترگی وساتلی سی ، او د درویشانو په خدمت کی زړه ، او د بوهانو په حضور کی ژبه - نو ځکه چی ستاسی سره دادرې سره صفتونه سته نو په دې کی می فکر کاوه چی کوم یو وساتم » د پاچا دالطیفه خوښه سوه او دی یې وستایه .

دده داشعار و یو بشپړ دیوان پاته دی ، او سربیره پر هغه د فضل او کمال او صلاح او تقوی او همت او کرم خاوندو ، قوی زړه یې درلود او تیموری کورنی ته یې دیادولوو ړ خدمتونه کړی وو

ماخذونه :

---

۱ ـ ماثر الامراء ـ ۱ / ۳۷۱ مخ تر ۳۸۴ مخ پوری .

۲ ـ د دهخدا لغتنامه ـ ب ـ ۹۳ مخ ۳ ـ تزکره نتایج الافکار ـ ۲ ـ ۱۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۶ـ بېربل:

دکندهار پهښار کی نوسیالی یونانی‌طبیب او حکیم و.

په پښتو ژبه یې لیکنی‌هم کولې چې دکندهار په پښتو مجله او نورو خپرونو کی‌چاپ سوی دی.

د(۱۳۵۰هش) کال په‌شاوخوا کی‌مړ دی.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۸۵مخ

۱۶۴۷ـ بېرنگ پشاوری:

مرزا محمدامین بیگ‌بیرنگ ددری ژبی‌شاعر اصلاً دپېښور و، خو په‌لاهور کی اوسېد. فاضل سړی او دښه‌خیال او فکر خاوندو. په طریقت کی‌یې‌دخواجه باقی بالله لاس نیوی کړی، او په شعر کی‌یې«بیرنگ» تخلص کاوه.

په (۱۱۲۳هق) کال په لاهور کی دسالنلمی په‌ناروغی مړ سو، او خیر الله فداد ده شاگرد او سلگری یې د مړینی نېټه داسی ویلی وه: «باقی‌بالله شد بیرنگ دربزم بقا»دسفینهٔ خوشگو دمؤلف په‌نظر په‌شعر کی‌یې ښه‌سلیقه درلوده،او تر «میان آفرین »چی دلاهوریانو استاد بالله‌کېده او ښتیو.

د«مردم دیده » دتذکري مؤلف لیکی چی:«مردفاضل و حکیم و شاعر بود »

او د«صبح گلشن» مؤلف بیا لیکی‌چی :«بخوش طبعی و بذله سنجی و مضمون آفرینی از معاصران گوی سبقت می ربود. در ابتداء بمنصبداران شاهی انسلاک داشت، آخرالامر لوای ملازمت نواب عبدالصمدخان صوبه دار کابل بر افراشت ،وقصاید غرا در مدحش کاشت وازجوایز وافره تمتع وافی بر داشت » د اشعارو یودیوان یې هم درلود چې خلور وزرو بیتونه رسېده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیتونه دده دی :

دساغ دلـد هـی نیست آستین مـرا

دیگر به گریه میاور دل حزین مرا

* * *

بر خویش رفته رفته بسر آرزو فتاد

آخر کمند رتبه او درگلو فتاد

* * *

رفتم از خویش سوی یار سلامی گفتم

قاصد گریه روان بود پیامی گفتم

* * *

بـادام بچشم او سزن دم

ای خسته چـه درد ساغ داری

* * *

قطره قطره می بارد ابر تاچه میخواهد

ساقی اندکی دریاب کین هوا چه میخواهد

* * *

نشه حسن بعشاق چه بیرنگی کرد

خال تریاکی ولب سیکش وخط بنگی کرد

مأخذونه:

۱- سفینه خوشگو ۵۵ مخ ۲- تذکره شعرای پنجاب ۹۱ مخ

۳- تذکره مردم دیده ۱۰۴ مخ ۴- صبح گلشن ۷۳ مخ

۱۶۴۸- بیقیدی بدخشی :

یو بې‌قیدءا وآزادمشر بەشاعرو، پەدری‌ژبه یې شعروایەاو په (۹۵۰ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې سړی دی‌دا بیت ده ویلی :

شو خیکه دلم شیفته یک نگه‌او ست   صدناز و کرشمه بدوچشم سیه او ست

ما خذ :

پښتوآریا نا دائره المعارف -۳/۹۳ ۵ مخ

۱۶۴۹- بی قیدی بلخی :

ددری ژبی‌غزل‌ویونکی شاعرو، او په (۹۵۰ ه) کال کی مړدی .

مأخذ :

تاریخ نظم و نثردرایران - ۱/ ۶۷۲مخ

۱۶۵۰- بیکر نیکه :

په ختهٔ کاکړپښتون‌اوداحمدشاه‌بابادوختویونوسیالی‌مشراوپه کاکړستان کی‌د«جوگی» دکهاله لوړی سړی‌و‘او داولسی‌مشرپه توگه ئی‌حکمرانی کوله‘چی ترسړینی وروسته‌یی‌په اولس، کی،ښه،نوم پرییښی دی

وائي‌چی‌احمدشاه بابا دکاکړودملی همکاری‌په‌جایزه کی‌د کاکړستان‌دو اکوالی بیگرنیکه‌سپارلی وی‘داخبره دروب گزیتمرپه‌لوړی توک که‌هم تائید سوی‌ده

مأخذ :

پښتواوپښتانه په‌سهیلی‌پښتونخواسی‌دپروفیسرسیال کاکړتالیف-۱/ ۱۷۶مخ شوی‌ده .

۱۶۵۱- بیکس (د سوابی) :

عبدالغفران دگل زمان زوی دپښتوژبی له معاصروشاعرانو څخه و په (۱۹۲۲ م) کال‌دمردان‌دسوابی سیمی‌په ډاگی کی‌زیږیدلی‌او تر (۱۹۷۰ م) کال وروسته‌مړدی.

په‌عصری مدرسو کی یې زده کړه کړی‌و ه‘په‌پښتوژبه یې‌هم‌شعر وایه‌او هم‌یې نثر لیکه‘ یوه‌بدله لری چی سریې‌دادی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« چې یې شرق دتوری خورو' دادقوم هغه سالاردی »

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۶ ۸ مخ

۱۶۵۲ - بیکسی سجاوندی غزنوی :

مولانابیکس دلوگرد سجاوندو، او څنگه چې یې پهغزنی کی ژوند کاوه په«غزنوی» هممعروف دی.لوړی په کابل کی دمحمدحکیم مرزاسره اوسېداو بیاحج ته وولاړ اوله حجه هندوستان ته ولاړ څه موده هلته اوسېد،او دحدیثوځینی کتابونه یې لکه مشکوة المصابیح ، او شمایل النبی پرمیرمرتضی شریفی و لوستل او چی سپین ږیری سو نودخپل وطن خواته راهی سوخوله بدهمرغه په(۹۷۳ ه ق) کال پرلاری په پیښور رکی مړسود،خپل وخت نومیالی شاعرواوپه اشعار وکی یې«بیکسی» تخلص کاو ه اودشعر رازراز دو لولونو کی لاس درلود.دابیتونه ددهدی :

در دیرو کعبه جزبتومائل نبوده‌ام   هرجا که بوده‌ام زتوغافل نبوده‌ام

فلک را رسم بمهری نه دردوران ما بوده   که دوران فلک تا بوده بی مهروفا بوده

دبیکسی غزنوی دابدله دفخری اسیری له«ردیف الاشعار» څخه رااقتباس سوی ده :

تاچوگل خیمه بدشت آن گل رعنا زده است   جانم از کشورتن خیمه به صحرا زده است

عجبی نیست که دیوانه وسوداز ده است   گر بز لف تودلم دست تمنا زده است

دامن شاهد گل بهر چه شدخون آلود   مگرش خار تمنای تودر پاز ده است

هرنسیمی که گد رکر دازان حلقه زلف   دم زمشکین ختن وعنبرسار ازده است

نیست در انجمن چرخ برین مشعل مهر   آه من شعله برین طارم خ‌ ‌را زده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهکن ازسژده هردانه اشکی که فشاندا　　　　خار حسرت شده سراز دل خاراز ده است
« بیکسی » داده فلک ساغرعشرت همه را　　　　سنگ بیداد همین برقدح مازده است

مأخذونه:

۱-شمع انجمن-۸۲-مخ ۲- تذکره علمای هند-۳۴ مخ
۳-پښتوآریانا دائرة المعارف ۴/۵۹۴ مخ
۴-تاریخ نظم ونثر درایران -۱/۴۵۷ مخ

۱۶۵۳- بیکسی هروی :

دآزادی طبعی خاوند شاعرو، دتستر له ښاره د هرات ښارته راغلی و، او د لته مشته سو دا بیت دده دی :

نگاهداراز هوای گرم گلبرگ ترخودرا　　　　سریزای گل عرق بشناس قدرجوهرخودرا

مأخذ :

پښتوآریانا دائرة المعارف-۴/۵۹۴ مخ

۱۶۵۴- بیگ محمد :

دیوولسمی هجری پېړی په وروستیو کلونو کی دپښتو ژبی شاده یوشعرپه یوه جونگ کی چی په (۱۱۴۲ هق) کال کی لیکل سوی راغلی دی او هغه دادی :

څه عجبی زما دیار د خولې خبری　　　　چی خبری یی ترهر څه وی ناد ری
له عاشق سره یی نیازو ی په خلوت کی　　　　و غافل وته قهر یېری لری لری
دجمال خوبی یی زیاتی د ی بې حده　　　　خلقی په د یدن کړی قلندری
د واړه لبی شکر ینی تر نباتو　　　　عجب غاښی یې لکه سپینی مرغلری
سره باړ خویی لکه گل وی دگلا بو　　　　چی بې شماره خوشبویی یې څسی له لری
توری زلفی یې په مخ باندی خوری کړی　　　　دپریشان زړه په آرام وایی سندری
دو اړو وروځو یی لیندی بانیویې غشی　　　　تل پرزړ نوګوزار زو نه کا جابری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌دزړونوازارسه اخله محبوبی!
خلقي‌دي‌يوځه و رځي مسافري

پوري‌وو ري‌يې په‌خوله کي کړمحبوبی
د رموز خبري کله و ی ظاهری

دګومان کړی دی ساته‌په‌نظرکړه
څه عجب پټ‌سپاهي‌يې بهادری

د ديدن اجربه درکه «بيګ محمد»!
ته چې هسی د هجران غمونه نغری

ماخذ :

ادبی‌ستوری -۱۸مخ

۱٦۵۵- بيګ‌محمدلغمانی:

ددوست‌محمدزوی دپښتوژبی اولسی‌شاعرو،او دلغمان په‌سرګزشمتی کی اوسېد. دينی کيسی اوخيالی حکايتونه يې پراو لسی او زانوپه پښتو نظم کول‌او هم يې دحضرت محمد(ص) وفات نامه په‌پښتونظم کړی‌وه چې او س‌هم‌په‌مذهبی حلقو شهرت لری.

دی‌د(۱۲٦۴ هش) کال په‌شاعوخواکی په‌پاخه عمرمړدی -دابيتونه دده‌دی:

راشی‌مټ په‌نيکی کانی — دا ژوندون‌به‌وی‌ترکله
بيګ محمدويښی خدايه! — ته په روی د پيغمبر!
غوړپی کښېږدی موسنانو — حکايت وا يم له سر ه

مأخذ:

فرهنګ‌زبان وادبيات پښتو-۸٦مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۶- بیگی هروی :

دا میرزا درویش علی د بلخ دحاکم ماندینه وه، په هرات کی یی ډیر عزت او حشمت درلود، دخپل وخت دشاعرانو سره یې ښی سرستی کولې او په خپله یې هم په دری ژبه شعرو ایه دا غلور یزه ددې ده :

آبی که فلک بلب چکاندمارا   سرگشته ببحرو بر دواندمارا
ای کاش بمنزلی رساند مارا   کز هستی خود باز رهاندمارا

وایي چې کله کله به یې شراب څښل ، خو بیا یې توبه وکړه یوه ورځ دبدیع الزمان په یوه مجلس کی ناسته وه، ساقي نورو ته دشرابو جامونه وو یشل خو ځنګه چې د ې مېرمنی توبه کړې وه نو ساقي دې ته جام ورنه کړ، هغه وو ، چې دفی البد یهه دابیت وو ایه :

من اگر توبه ز می کرده‌ام ای سروسهی   تو خود این توبه نکردی که مرا می‌ندهی

مأخذونه :

تذکرة الخواتین

۲- پښتنې مېرمنې - ۳۲مخ

۱۶۵۷- بی نشان پیښوری :

ددری ژبی شاعرو ، او دده اشعار د پیښوری میر عزت الله له خولې څخه اوریدلی سوی او دابیتونه دده دی :

دلبریا که کفش کفت خانهٔ دل است   منز لگه خیال تو ویرانهٔ دل است
این زلف تابناک که صد حلقه میزند   برهم مده به باد که کاشانهٔ دل است
از حال بی نشان غریب ای صبا بگو   با یار دلنوا ز که جانانهٔ دل است

مأخذونه :

۱- پښتو آریانا دائرة المعارف -۴/۶۰۵مخ

تذکره آفتاب عالمتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۸- بینوای بدخشی:

شاه خلیل الله دخلیفه ابراهیم بدخشانی زوی ددریژ بی نومیالی شاعراو د سیراوسلوک خاوند و.

په طریقت کی یې دخپل روحانی او عالم پلار چې هغه هم شاعراو عالم سړی و سیراو لاس نیوی کړی و، او په اشعارو کی یې «بینوا» تخلص کاو مـدا بیتونه دده دی:

من آب شدم سراب دیدم خودرا دریا گشتم حباب دیدم خودرا
آ گاه شدم تمام د یدم غفلت بیدارشدم بخواب دیدم خودرا

عارف بودآنکه خویش راکرد فنا اثبات نمود ذات حق را ببقا
صوفی است کسیکه خویش راکردثبوت دریافت بخودجمله صفات و اسما

در صورت قطره سر بسر دریائیم تو ذره مبین مهر جان آرا ئیم
گویند که کنه ذات او نتوان یافت ما یافته ایم اینکه کنهش مائیم

زاهد که در این سر اچه مأوا دارد اندیشه ز گفتگوی فردا دارد
گوشادبزی که زاهدو فاسق ازوست هر جاآ بیست روبدر یا دارد

وایی چې دهجری قمری ددوولسمی پېړی له شاعرانو څخه و، او دده داشعارو زیاته برخه څلوریزی دی چې په هغو کی یې هم زیاتره تصوفی مطالب بیان کړی دی.
مأخذونه:

۱-ریاض العارفین -۷۰ مخ ۲-پښتوآریانادائرة المعارف -۴/۶۰۵ مخ

پایخوړ

د«ب» دردیف په دې پایخوړ- کی د«الف» دردیف هغه نومیالی راوړو چې ددی کتاب په لوړی، دوهم او دریم ټوک کی د«الف» له ردیفه پاته سوی دی- داددې دپاره که چیری داکتاب دوهمه پلارچاپېده دا نومونه به په هغه ردیف کی پرخپل خپل واورل سی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

آ

۱۶۵۹ـ آدم :

دپښتوژ بی شاعر و ، چی څو شعرونه يې د میاحسیب ګـل کاکـاخيل (چی په ۱۳۰۵ هق کی مړدی)
په بیاض کی راغلی دیـ څنګه چی ددی جونګ زیاترشاعرانوددو ولسمی هجری پیړی په اوایلوکی ژوندکاوه نوداسی اټکل کاوسی چی آدم دی هم په دغو وختوکی دپښتونستان په سیموکی ژوندی و ، اوشهرت يې درلود .

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبيات پښتوـ ۱ مخ دښاغلی زلمی هیوادمل تألیفـ

۱۶۶۰ - آدم :

دپښتوژ بی صوفی شاعرو ، اودیوولسمی هجری پیړی په شاوخواکی يې ژوند کاوه ـ دده د شعرنمونه دکاسی عبدالغنی په جونګ کی (چی په ۱۱۴۲ هـ ق) کال کی لیکلی سوی راغلی دیـ او یوبیت يې دادی:

د ا بيا ن فقير آ د م و يلـی پر خلاصه‌سلوک کی له نظیر

مـــأخذ:

فرهنګ وزبان و ادبيات پښتوـ ۱ مخ دښاغلی زلمی هیوادمل لیکنه

۱۰۶۱ـ آدم :

دپښتو اولسی شاعرو ، چی دکندهار په ریګستان کی اوسېد ، مذهبی ، عشقی اوحماسی اشعاريې پرملی آهنګونو ويل ، اوشعرونه يې په عواموکی شهرت درلوددی په (۱۳۰۲ هق) کال کی مړدی اودابیتونه دده دی :

الف وایی بل نسته‌ب لویه‌الله ت وایی توبه کاږه خواره بنده

ث وایی ثابت که خپل زړه له ګناه

ماخذ :

فرهنګ وزبان وادبيات پښتوـ ۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۲- آدین :

د پښتنو ژبې شاعر تېر سوی دی او د دو ولسمې هجري پېړۍ په او ایلو کې یې ژوند کاوه او د (۱۱۴۰ هق) کال په شاخوا کې یې شهرت درلود .

د ده دایو شعر د عبد الغني کاسي په پښتو جونګ کې سته ، چې وایي :

له روغه خلقه کناره زه سرو رګر ځم

پر زړه سي سینه ده دیار زه پرې او تر ګر ځم

چې یې د زړه یقین و رځی طبیب له ساسره دی

او نور به څه لره دبل طبیب پر د رګر ځم

هغه طبیب ته په زاری کړم چې دار و سی و کا

که نه وی ګانده به تر دا حالو بتر ګر ځم

د عشق له حاله چې خبر نه وی خبر یې مه کړه

دا د ګنده هېر ګوبه لی زه خو رم چې خبر ګر ځم ،

زه چې په تا پسې مین شو م ننګ و نام می یر یښو ده

شپه او و رځ ستا رپه طلب لیل و نهار ګر ځم

بر عاشقانو تل وایه شی تهمت

او زه « آدین » د تهمتو نو پند په سر ګر ځم

مأخذ :

ادبي ستوري ۱/۱۴ مخ

۱۶۶۳- آزاد :

د پښتو ژبې شاعر دی چې د عبد الغني کاسي په پښتو جونګ کې یې یو شعر راغلی دی او د ښاغلي رفیع په اټکل بې شی چه تر (۱۱۴۲) هجري قمري کال دمخه ژوند کاوه شنه ریې دا دی :

چې و دوست وته رښتینی عشق ریبار نه وی

هغه رسمینه مینه ځکه ځي په کار نه وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه خندا به یې مقصود ته رسوی چیری ؟
چی په ژړا یې دوا ره سرې سترګی خمارنه وی

هغه ژوندی په معنی مړ بالهشی
چی په ګوګل کی یې دذکر دندو کارنه وی

چی دحق سینه یې په زړه روزی نه شوه
دی په مثال دچهار پادچا په کارنه وی

او چی ستا په دربارو نمانځه، هغه و نمانځه شو
داګناهونه یې هرګز دچا په شمارنه وی

« آزاده » منه په شریعت کړه یاره
دسولاسینه چی روزی شی هغه خوارنه وی

ماخذ

ادبی ستوری -۱/۱۶ مخ

۱۶۶۴- آزاد خان ختک:

د خوشحال ختک زوی او دده وی دکورنی د نورو غړو په څیر د پښتو ژبی شاعرو دده شعر متفرقی توتی لیدلی سوی دی چی یو ه دالاندی توته یې دخپل ورور اشرف خان هجری په وېرنه کی (چی په ۱۱۰۶ هق کال مړدی او یلې ده:

د هجرت یې زرسل شپږو
اشرف خان چی فوت شو یاره

«غم اندوه» دده تاریخ دی
که حساب کړی و یې شماره

ماخذ :

تاریخ مرصع -دپیښور چاپ ر-۳۸۷ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۵- آزاد خان ساپی :

مولوی آزاد خان دمحب الدین زوی په ختیه ساپی په (۱۲۹۵ هش) کال د کاپیسا د تګاب په لنډه اخیل کلی کی زیږیدلی او د پښتو ژبی شاعر و. متداو له علوم یې د هغی سیمی له پوهانو څخه سولوستي و ، او پراولسی او ژانو یې شعرونه ویل ، او کله کله پر کلاسیک طرز غزلي او څلوریزی و یلي :

دده داشعارو یوه کوچنۍ مجموعه راغونډه سوې ده ، او نور اشعار یې د خلکو په خولوکی دی .

مولوی آزاد په (۱۳۲۵ هش) کال کی مړ دی - دا بیت دده دی :

آزادی دآزاد خان ده په کلام کې
دي په سوال شرمیږي ډیر له خپل شرفه

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو - ۱/۴ مخ .

۱۶۶۶- آزاد کوهاټي :

د پښتو ژبی شاعر و ، او دلري پښتونخوا په « کوهاټ » کی اوسید ، دی په خپله خپل څا داسې ښیی : ببلتون په ما باندی څه سخندی څه نخرې کړی یاره چې د « کوهاټ » درودیو اوس له ما کبیری جدا ، دبیلتانه ظالم له لاسه ولی نه ژاړم به دخپل وطن گل او گلزار اوس له ما کبیری جدا

دده اشعار په « جشن نوروزی » کی راغلی او څنګه چې د دې کتاب زیاتره شاعران د « نوروز » شاعر دعصر دی نو له دې » کبله آزاد » هم د نوروز د عصر او دده دادبی مکتب شاگرد گڼل کیدای سی .

آزاد دخپل شعرونه په هندی راګونو سم ویلی ، خو بیا یې هم د پښتو ښکلي ورسره ساتلی او په خپلو اشعاروکی یې د نورو ژبو لغات او ترکیبونه ډیر کم راوړی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

داده دده د کلام نمونه :

په پرې پو هېږم چې هريار او س لهما کېږی جدا

های ارمان هغه دلدار او س لهما کېږی جدا

او س درنګ ساعت لهعزيزانو نهجدابه شمه

ولی نهژاړم مو راو پلار او س لهما کېږی جدا

بېلتون پهمابانډی څهشنډی څهنخرې کړی ياره

چې دکو هانه دراو ديو اراو س لهما کېږی جدا

دبېلتانه ظالم له لاسه ولی نه ژاړم به

دخپل وطن ګل او ګلزار او س لهما کېږی جدا

نن څکه ناست يمه په څنګ فراق ژړا کومه

چې رشک ګل پری رخسار او س لهما کېږی جدا

لهتاجدا بهشی« آزاده» دا«حيدر»او «سرور »

های ارمان ګل نګار او س لهما کېږی جدا

دوی نوری بدلی يې د«ادبی ستوری» په کتاب کی راغلی دی.

مأخذ :

ادبی ستوری - ۱۵۵/۱ مخ

۱۶۶۷- آزاد ګل (ميا) :

په خټه کاکاخيل د خپل وخت په عالـم او هم د پښتو ژبی شاعر و .

پلاريې مطهرګل نوميد ، اودی په (۱،۹۵ م)کال د کاکاصاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژیارت په کاجی خیل کې زیږېدلی او په (۱۹۵۰م کال کې مړدئ.

دینی علوم یې دهند په دیوبندمدرسه کې او دطب علم یې په دهلی

کی زده کړی وو، اوچی بیرته خپل ټاټوبی ته راغی نو دمردان په

سیمه کې یې دیوه روغتون بنسټ کښېښود، اودهغه ترخنګه یې

یوه مجله د«افغان» په نامه خپروله.

په پښتو اواردو کې ښه لیکوونکی و، په شعروکې یې اولسی او

اجتماعی مضامین ډېر وو، دا بیت دده دی:

داکاروونه دقدرت دی آزاد ګله

رازدخدای دمعرفت دی هویدا

مأخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ۱/۴ مخ.

۱۶۶۸- آصف خان جندولی:

د پښتو ژبې اولسي شاعرو، اود پښتونستان په جندول کې اوسېد، او په

اشعاروکې یې مذهبی او عشقی مضامین راوړل او پر اولسی او زانو یې ویل.

د(۱۳۲۰ه ش) کال په شاوخوا کې ،او داسرو کی دده دی:

چې څمکه شی لینده آسمان یې ژی و یشتونکی خدای شی -

پیغمبر به نیسی ډال و رته

مأخذ:

فرهنګ زبان وادبیات دپښتو ۱/۵ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۹- آفتاب پری پیشوری :

یوه هنرمنده شاعره وه چی د(۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کی یې د پېښور په سیمو کی ژوند کاوه، او دهندی دموسیقی پر مقامو یې غزلی ویلې، او خو غزلی یې په « بهارگلشن » نومی کتاب کی چاپ سوی او هم یې دشعر نمونه د«ادبی ستوری » په دوهم ټوک کی راغلې ده. دابیت د دې دی :

په بهشې آخر «افتاب پری » له دغه غمه نه

ستاپه مثال خوک په عشق کی سر گردانی د ی

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۱/۵مخ.

۱۶۷۰- آ نخون خټک

د پښتو ژبی اولسی شاعر و ، او پر اولسی وزن یې شعرونه ویل، دده یو څه اشعار د«گلزار پښتو» په کتاب کی چاپ سوی د دده ژوند د دیرلسمی هجری پېړی په پای او د څورلسمی هجری پېړی په سر کی ا ټکل کېدای سی- دا بیت دده دی :

خال دی ایښی په جبین نوم دی خورپه روی زمین

زبا پیر میحی الدین د«آنخون » دخولې گفتار دی

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۱/۶مخ.

۱۶۷۱- آیتی هروی

دخپل وخت ددری ژبی نومیالی شاعر و ، په هرات کې او سیده ،لومړی یې په اشعار و کی « نرگسی » تخلص کاوه او بیا خپل تخلص په «آیتی» واړاوه ، او د ده معاصرینو پوری تړلې دهچې هر وخت به یې د یوچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌شعر کې یو باریک مضمون و سوندهغه یې دستی په نظم کاوه، خو په‌هر ډول دی دخپل وخت له زبردستو غزل ویونکو څخه گڼنی سوی دی او دده داشعارو دیوان سته. او په ترکی‌ژبه یې هم شعر وایه.
مأخذ:

تاریخ نظم و نثر در ایران ۱/۳۳۰مخ دسعید نفیسی تألیف

۱۶۷۲ـ ابا:

الف

دا باخیلو پښتنو مشرنیکه و، چی پخه زامن یې درلودل:
شاه بیگ، شخالی، شرغا، خاسی او اسماعیل.
او بیاددې پنځو زامنو په‌نامه په پښتنو کی‌څانګه څانګه خیلونه‌سته.
مأخذونه:

حواشی ـ تواریخ حافظ رحمت خانی ـ په‌اردو، ۳۰۶مخ.

۱۶۷۳ـ ابابکر کندهاری:

د بایزید روښان د تحریک له مشرانو څخه و، په کندهار کی زیږېدلی او د یوولسمی هجری پېړی په شا وخوا کی یې ژوند کاوه: په‌دینی او شرقی علوموکی‌یې‌پخه مطالعا درلودله. دروښانیانو دسلی، روحانی او تصوفی تحریک ملگری سو، او یو کتاب یې «مرآة العارفین» په‌نامه نظم کړ. تصوفی اشعار یې ویل، او په‌تصوف کی‌دوحدة الوجود یانو له‌ډلی څخه گڼل کیږی. دابیت دده دی:

خیرلبیان یې کړورواندی   احداددخدای و ته سجده کړه

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۴ـ ابراهم:

د پښتو ژبې شاعرو ، پادري هیوز د ده یوه بدله د خپل کتاب «کلید افغاني» د «چمن بې نظیر» په (۳۸۹) مخ کې د «براهیم» په نامه ته اخیستې ده. نو ځکه دې ددې کتاب د «ب» په ردیف کې د «براهیم» نامه تر رجوع وسی او هلته د ی هغه غزل و لوستل شي .

مأخذ

کلید افغاني ـ چمن بې نظیر ـ د کابل چاپ ـ ۳۸۹ مخ .

۱۶۷۵ ابراهیم خلیل :

د پښتو ژبې او لسی شاعر په خته خلیل مومند د پښتونستان په «سترانی» سیمه کې یې ژوند کاوه ـ دا ولسی آهنګونو سره سم یې شعرونه ویل، او د حافظ عظیم ګندا پوری (چې په ۱۳۲۱ هق) کال سر دی له پیر انو څخه ګڼلی سوی دی

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/ ۸ مخ .

۱۶۷۶ـ ابراهیم شاه کالو خاني :

د پښتو ژبې حماسه و یونکی او داستان جوړونکی شاعر و ، د پښتونستان د کالوخان په سیمه کې اوسېد .

د ده حماسي شعرونه زیاتره د افغان او انګریز د جګړو د قصو په باب کې دي . د «یوترابان» قصه هم دده ده. تر (۱۲۸۰ هق) کال پورې ژوندی و .

دا بیت دده دی:

دا براهیم شاه د کالوخان قوت معلوم شو کوی شعر په دې قصه بې ښکاره ذوم شو

مـــأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/ ۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۷- ابراهیم متی زی :

د پښتو ژبی غزل و یو نکی شا عرو، او د یوو لسمی هجری پېړی په شاو خوا کی د پېښور په لتو کی او سېد. په طریقت کی د چشتیه طریقې پیرو و دابیت دده دی :

ابراهیم ځکه د آشنا په کوی داخل شه چی یې عشق شه په دالار ر هنمون و ر وو رو

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۸/۱ مخ

۱۶۷۸- ابن یمین شنوازی

دا میر حبیب الله خا ن(۱۳۱۹-۱۳۳۷ هق)دو ختود پښتو ژ بی شا عرو، دشینوار و په لوی اپا یین کی او سېد، او پر کلاسیک طرز یې شعرو نه ویل ، او په شاعری کی د رحمان بابا پیرو و .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۹/۱ مخ

۱۶۷۹- ابو احمد بستی :

دخپل و خت نوسیالی محدث او اصلی نوم یې محمد د ابرا هیم زوی او دجناح نسبی او کنیت یې ابواحمد بستی و .

په (۳۴۶ ه ق) کال دبغداد له لاری حج اوته تللی- حدیثو نه یې له اسحق بن ابراهیم القاضی البستی او صاحب احمد بن آدم څخه زده کړی وو .

مأ خذ :

دسیستان ځینی پخوانی مشاهیر - ۱۱ مخ دبناغلی ز هری لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۰ـ ابو بکر جامی :

دمولاناعبدالرحمن جامی هروی له نژاده دښومعنوی او صوری کمالاتوڅښتن
په تېره یې بیا په ښه خطلیکلو کی لوی لاس درلود ـ هغه وخت چی یې له خراسانه
کردستان ته مهاجرت وکیء هلته یې په «سیلمیه» مدرسه کی ځای ونیو، ډېر
شاگردان پرراتول سول او خصوصاً د نستعلیق په خط کی یې ډېری استفادې ځینې
وکړې، او هلته یې د خطښې ښکلی توتې او رقعې پرېښوولې دی په (۱۰۷۷ هق) کی مړسو.
مـــأخذ :

خطو خطاطان ـ ۱۲۳ مخ دابوالقاسم رفیعی مهرآبادی تألیف .

۱۶۸۱ـ ابو بکر محمد بلخی :

دعلی زوی ، دطرخان نمسی ، دعبدالله کړوسی
و دجیاش کوسی دخپل وخت له محد ثانوڅخه و ، او په ابوعبدالله بلخی بیکندی
هم لیکلی سوی دی څه موده په شام او مصر کی او سېد، او زیاتره لیکنی یې په
کوفه او بصره او بغداد کی کړی دی .
د(۲۷۸ هق) کال د رجب په میاشت کی مړدی .
مأخذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۳۸۲ مخ دمعجم البلد ان په حوالهٔ

۱۶۸۲ـ ابو بکر (میا)

میاابوبکرد دیرلسمی هجری پېړی له پو هانو او روحانیونو څخه و ، د
پښتو نستان په «گوجر و گړهی» ا وسېد ، او په (۱۳۰۹ ه ق) کال کی مړدی ـ
دی په پښتو ژبه لیکنی هم لری .
مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱۹ / مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۳ـ ابوالحسن هراتی :

دپښتوژ بی لیکلوال قاضی خیر الله پیښوری لیکی چی ملا ابوالحسن هراتی «کلیله و دمنه» په پښتو راا ړولی وه .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۰ مخ

۱۶۸۴ ـ ابوعبدالله محمد بلخی:

دفضل زوی او دعباس بلخی نمسی دخپل و خت له نوميالیو صوفيانو او مشايخو څخه و . په (۳-۴) هجری پیړیو کی اوسېد .

له بلخه څخه وايستل سو ،سمرقندته ولاړ ،اوپه (۳۱۹ھ ق) کال مړ دی .

مأخذونه:

۱-الاعلام زرکلی-۷/۲۲۱ مخ

۲-لغتنامه -ب- ۲۳۸ «

۱۶۸۵ـ ابوعلی حسن بلخی :

دشجاع زوی اودرجا بلخی نمسی د خپل وخت نوميالی و ،اوپه (۴۴۲ھ ق کال په نهه څلویښت کلنی کی مړدی.

مأ خذونه :

۱-ددهخدالغتنامه-ب- ۲۳۸ مخ

۲-معجم البلدان-

۱۶۸۶ ـ ابوعلیشاه (سید) :

سیدابوعلیشاه دسید امیرالدین زوی دپښتو له خوږ ژبوشاعرانو څخه و ، دی په (۱۸۳۳م) کال دپیښور دشبقدر په اسلام آباد کی زیږېدلی دی. دینی علوم یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په «کتوزی» کی لوستی اوخه دوده هم په «پنډیالی» په تدریس اوتألیف بوخت و او

دیر تألیفات لری چی مشهوره یې دا دی :

۱ - جنگنامهٔ حسنین

۲ - مناقب غوث الاعظم. (رح)

۳ - وفات نامه

۴ - قصهٔ جابر انصاری .

۵ - کلیله و دمنه .

۶ - لیلی و مجنون .

۷ - نصیر بربری .

۸ - قصهٔ قهقه .

۹ - قصهٔ شمشاد.

۱۰ - قصهٔ مرغابی.

۱۱ - بختیار .

۱۲ - سیر حاتم .

۱۳ - آدم و درخانی .

۱۴ - قصهٔ دل افروز .

۱۵ - جنگنامهٔ محمد حنیفه.

۱۶ - جنگنامهٔ شیرعلی .

۱۷ - جنگنامهٔ کلان .

۱۸ - دیوان سید .

۱۹ - درمحفل

۲۰ - مناجاتونه .

دده په دیوان کې بدلې او اشعار د پښتو پراو لسې او ژانو هغم سته .

دی په (۱۹۳۰م) کال کې سړسو، او دابیت دده دی :

که ښکا ژه دي په چمن شي د ښخ گل په نار . وسو روراځي و ژلد بلبل

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۰ ۱مخ

۱۶۸۷-ابوعلي شقيق بلخي :

دابراهیم زوی او دعلی از دی بلخی نمسی په دو همه هجری پېړۍ کې دخراسان له لویو نو سیالیو صوفیانو او عارفانو څخه و .

دمړینې کال يې ذهبی (۱۹۴هق) او دوفیات خاوند (۱۵۳هق) لیکلی دی .

مأخذونه:

۱-الاعلام-دزرکلی-۳/۲۴۹ مخ

۲-لغتنامه-ب- ۲۳۸ « ۳- طبقات الصوفیه

۱۶۸۸-ابوعلي عبدالله بلخي :

دمحمد بلخي زوی مشهور په «بلخی» په دریمه هجري پېړۍ کې دبلخ له نو سیالیو محدثانو څخه و .

ماخذونه

۱-الاعلام-دزرکلی -۴/۲۶۱مخ

۲-تذكرة الحفاظ - ۲/۲۳۳« ۳-لغتنامه-ب- ۲۳۸ «

۱۶۸۹-ابوالفتح البستي غزنوي :

دسلطان محمود غزنوي د و ختونو سیالی شاعرو، په دري ژبه يې خواږه شعرونه ویل، دده زیات اشعار دعرفان او توحید په باب کې و و-د (۴۳۰ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوچنی اخترپه میاشت مړدی. لکه چې یو شاعر دده د مړینې نېټه داسې په نظم کړې ده :

شیخ عالیقدر مجدالدین ابوالفتح آنکه بود مقتدای اهل فضل وسراهل کلام

چارصدباسې چواز تاریخ احمددرگذشت درمه شوال رحلت کردتادا رالسلام

مأخذ

مفتاح التواریخ -۳۸-مخ

۱۶۹۰-ابو القاسم عبدالله بلخی :

داحمد زوی او دمحمود د کعبي بلخي نمسی د دریمې هجري پېړۍ په پای او دڅلرمې هجري پېړۍ په سر کې له معتزله امامانو څخه و.

مأخذونه :

۱-الاعلام-د زرکلي -۴/۱۸۹مخ

۲-تاریخ بغداد-۹/۳۸۴ «

۳-ددهخدالغتنامه-ب-۲۳۸ «

۱۶۹۱-اتکړ مولانا-یا-ارکړ مولانا :

د تیراداو رکزو او سپدو نکی د خپل وخت له نومیالیو غازیانو او مجاهدینو څخه و، چې په شیخ المشایخ مولانا اتکړ-یا-مولانا ارکړ يې شهرت درلود، او دسواد د باباجي صاحب مشرخلیفه او مأذون و، مزاريې دشلمالې و زیرستان ددوړ د قبیلې په سیمه کې دی .

مولانا اتکړ په ۱۸۷۸م کال د بنو او دتل په منځ لاره کې د پرنګیانو پر لښکر یرغل و کړ او انګریزی پوځ ته يې زیات تاوان ورساوه، او څو تنګیالي غازیان هم شهیدان سول . بیا په ۱۸۸۹ م کال يې ددو وسوو وزیرو، مسیدو او دوړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاز یانوسره‌دتل په‌اته‌سیلی و. اتن په‌سپری نوسی کلی کی پرانگریزانوحمله وکړه ، په کیمپ. رننوتل لاس په‌لاس جګړه وسوه او دانګریزانو اوه شپیته تنه جګړن یې ووژل .

په‌دې‌توګه نوسالاناتکړ. یا-ار کړله هغونوسیالیو مجاهدینو څخه‌و ،چې دژوند زیا ته‌برخه یې په غزاګانوکی تېرسوې و'زاو په پای کی هم شهید سو.

مأخذ :

پښتانه- دوتهوکت -۲۱۳ مخ دکابل چاپ .

۱۶۹۲-احسن :

دپښتوژبې عالم شاعر مېناغلی همیش‌خلیل لیکی‌چی :

«دحالاتوېې هیڅ پته نه لګی صرف هم دغه ده‌غزل‌یې په‌لاس‌را غلی-داسی معلومېږی چی«احسن» یوعالم سړی‌اود یومقلدشاعرپه‌حیثیت‌پښتوادب کی‌دښکاره مقام خاوندو، وداشعارو اسلوب یې‌دخپل و خت دپښتني روایا توپه‌بنیاددی » دادوی بدلی دده‌دی :

- ۱ -

. . . . .کړم

خپل قسمت دیار دمینی انفعال کړم

دتصویرپه‌شان‌یې‌ساه‌در ته‌و لاړ یم

دبوسې‌زکوه‌و باسه‌در ته‌سوال کړم

چه‌سی یار له‌غمازناست‌و لید‌په‌سترګو

دساهی‌په‌طوری‌یې په‌تیغه‌حلال کړم

ښار دزړه سی کړه‌تالا سپادترکو

بی تقصیره‌بیګناه‌یې زه‌تالا کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دەد کبر کاسه تل مدام نسکوره
څکه غم دیار دحسن دی زوال کړم
چی معدو مه شوه و عده دو صال څکه
تسله دی خو پر خاطر ځخو په فال کړم
اته وا پی چی در از پرده پوشی کړه
زه «احسن» یی څکه بند له قیل و قال کړم

- ۲ -

چی پنهان ر انه داستا ښکلی رخسار د ی
له ژ وندونه سی نور مرگ و ته تلوار د ی
په امید ستا در اتلو گلستان گل شه
د ست بسته پر ته و لاړ سرو چنا ر دی
چی شهرت سی ستاد مینی خدای نصیب کړ
او س په بیار ته جار و تل ر اته د پر عار دی
چه په خوله د ی ر قیبانو ئی تل زور و ي
عاشق څکه د منصور غوندی سنگسار دی
یو څل تا دسرو لبانو سی ر ا کړی
لا ترا و سه سی په سر کی داخمار دی
چی دستاله وصله زه یم محرو م شوی
تول صورت سی دی تبجن زړه می بیمار دی
که رسن دز لفوور کړی خوار «احسن» ته
په محیط در یاب دعشق کی گرفتا ر دی
مأخذ :

ور که خزانه - ۲/۵ . ۲ مخ دښاغلی همیش خلیل تالیف د پیښور چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۴ - احمد تراهی :

دپښتو ژبې شاعر او په (۱۲۹۳ ه) کال دلري پښتونخوا په «تراهي» نومي ځای کې اوسېدا او په همدې ځای کې يې په يوه جومات کې امامت کاوه ـ دی تکيوته دې په خپله داسې اشاره کوي:

تراهي و، کې مې مقام دی — خبردار پرې خاص وعام دی
په مسجد کې کې امامت کړم — خپل مولی له عبادت کړم
سنه د ری نسوی يسوزر — دوه سوه نور کړه برابر
خسلورمه د شعبان وه — په قدرت دپاک سبحان وه
توقف کړه ای احمده ! — وراندی تالره دمه ده

ده په همدې کال او همدې ځای کې دوی پښتو رسالې چې يوه «خوابنامه» او بله «فالنامه» نومېږي د پښتو په لنډه مثنوی په نظم کړې او په يوه وقايه کې خپرې سوي دي چې نمونې يې دا دي :

له خوابنامې څخه :

پس له حمده له صلوته — را شه غوږ و نيسه ماته
چې باعث په بنده راشي — نور يې خدای ته التجاشي
هر انسان لره خطاشته — لـه مولی څخه عطا شته
القصه نکوم خوابنامه زه — و رسره ضم فالنامه زه
چې پښتو ته شي اسانه — په فارسي ده قدر گرانه

له فالنامې څخه :

پس لـه دار نگه کلامه — وايم تا وته نيکنامه
اوس مې دارنگه فکرت دی — فالنامې وته حاجت دی
نقل دی له نصر الدينـه — اې زما ورورا مينه
د هو يلې دی دا شان — په ترتيب سره اسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاتحه دي له يوه وا ر ه ولولی ا ي بر خو ر د اره
بیاسائل ته دی ای جانه ا سر و کا د د ی شا نه
چی‌دښی لاس گو ته کېږده په‌یوحرف باندې یې پرېږده
پس لسه هغـه مقـر ر ه گو تی لاندی کړ ه نظره
چی کوم حرف‌دی‌لاندی‌ښکلی نظرو کړه‌لا ندی غـلی

له پای څخه :

پس‌له‌دې‌سی اختتام دی بیا هر چاته سی سلام دی
د اسلام علی الد وا م په هر چا په خاص و عا م
مختصر سی کړ ه ابیا ت چی کتاب ترې نه شی ز یات
مسمی‌یم په « احمد » په‌نامه‌د‌محمد

مأخذ :

ادبی ستوری -۱/۱۱۱مخ

۱۶۹۴-احمد تیر اهی :

گـل احمد مشهو ر په احـمـد تـیر اهـی دعـبدالکر یم زوی پـه ختـه خلیل دپښتو ژ بی ښه شـاعر و ، پـه (۱۲۴۲ ه ق) کـا ل د پیښو ر د سیمو په « سپینه ډهیری » کی ز یږ یدلی د ی - دینی علوم یې لوستی وو ، او تر هغه و روسته یې تد ریس کاوه او په تألیفو بو خت و و . بیاپه «تیراهی» سیمه کی میشته سو ، او همـلته یې اساست در لو د. دده‌ژ و ند تر (۱۳۰۱ ه ق) پو ری یقینی دی .

احمدپه خفیف بحر مثنوی کی ډېر اثار لری چی مشهوره یې دا دی :

۱-قصص الانبیاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-قصه شهزاده رت و پدمن.

۳-قصه طوطی مینا.

۴-ذخیرة القراء .

۵-هدایت المؤمنین.

۶-فالنامه و خوابنامه.

۷-قصهٔ جمجمه

دابیتونه دده دی :

تیراهی کی سکونت کړم
هم پیشه دامامت کړم
یم په اصل کی خلیل
وایم تاته اوس دلیل
سفیدډهیری کی می ښه جددی
خاص بنده دپاک احددی
فرزند یم د عبد لکریم
که ایمان می شی سلیم

مــــأخــــذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۴۱۲ مخ

۱۶۹۵-احمدجان ځاځی:

دپښتوژبی اولسی شاعر، په ختیه الیسنگی ځاځی و ، اودځاځیوپه «پټله» کی اوسیدـشوونه یی پرملی آهنگوړ غول .

په(۱۲۷۰ هش) کال کی زیږیدلی اوپه(۱۳۴۰ هق) کال کی مړدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیت دده دی:

د هلک توری سترگی توری یې و روڅې دی   نور و ښوییږ رانه ایستی ډېر زی دی

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۱۷ مخ

۱۶۹۶- احمد (ملا) الینگاری:

ددینی علومو طالب او دپښتو ژبی او لسی شاعرو، پلار یې محمد حسین نومېداو دلغمان دالینگار په شاهی کی اوسېد.

په (۱۳۰۱ هق) کال زیږېدلی اویه) ۱۳۴۵ ه ق) کال کی مړدی. شعرو نه یې براولسی و زنوو یل- دابیت دده دی:

ما نـن و لید ه هـغه د لـبر   شین خال یې ایښی دزنی پرسر

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۱۶ مخ

۱۶۹۷- احمد جان (ملك):

ملك احمـدجان د ملامحمد زوی او درا ز الدین لمسی په ختهٔ ساپی دخپل وخت او خپلی سیمی مخو رسړی و، او د لـغمان دمرکز په احمد زیـو کی اوسېد- په پښتو ژ به یې شعرو نه واْیل، غزلی او قصیدې لري- اشعاریې د هیواد په مطبوعاتو په متفرق ډول خپا رمسوی- او دی په (۱۳۲۷ هش) کال کی مړدی دابیت دده دی:

احمدجانه دیوانه دی خلق بولی   که په عقل افلاطون شې یا بهلول

مأخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو- ۱/۱۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۸ـ احمدجي :

دمحمدشاه گل زوی دپښتونثرليکونکی و ، يوی کتاب يې د«مفيد المبتدين» په نامه په(۱۳۲۵ هق) کال دصرفي قواعد و په باب کي ليکلی و .

مــــأخذ

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو-۱/۱۸ مخ

۱۶۹۹ـ احمدخان :

داحمدشاه بابا دو ختود پښتوژبې شاعر تېرسوی دی(۱۱۶۰-۱۱۸۶ هق)
دده خطي اشعار ليدلی سوی دی او دابيت دده دی :

احمدخانه هرسړ به هله پوښي چي دعمرتار يې پرې شي په مقراض

مأخذ

فرهنگ زبا و ادبيات پښتو-۱/۱۹ مخ

۱۷۰۰ـ احمدداودزی :

ديوو لسمی هجري پيړۍ له نوميالیو صو فيانو او مشايخوڅخه و، اود«شيخ احمدداؤ- دزی» په نامه يادېده-د پېښورپه سيمو کي او سېداوپه تصوف کي دنقشبنديه طريقې پيرو و ،سربېره پرتصوف يې په پښتوژ به شعرو نه همو يل ،او يو کتاب يې د«الشرايع و الاحکام» په نامه په پښتونظم کړی و .

په(۱۱۱۸ هق) کال مړسو، اودداؤ دزی په محله کي ښخ دی .

مــــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو-۱/۱۵ مخ

۱۷۰۱ـ احمد (شيخ) لودی :

شيخ احمدلودی دشيخ سعيدلودی زوی داوومي هجري پيړۍ له نوميالیو پوهانو او سورخانو څخه و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده په (۶۸۶ هق) کال کی یوګټور کتاب د «اعلام اللوذعی فی اخبار اللودی» د ملتان دلودیانو پښتنو پاچهانو د کهاله په باب لیکلی و، چی کامران خان دسدو خان زوی چی په ښار صفا کی اوسید، پخپل کتاب «کلید کامرانی» کی هغه ته حواله ور کړې ده، او د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک بیا د هغو دواړو کتابو یادونه کړې ده، اود شیخ حمید اوشیخ رضی لودی دژوند حالات یې له همهغو کتابو څخه را اخیستی دی.

مـــأخذ:

پټه خزانه ـ د کابل لومړی چاپ ۶۷ مخ

۱۷۰۲ ـ احمد غوری :

د پښتو ژبی د ستر نامتو لرغونی شاعر «ښکارندوی» د پلار نوم و، چی دغور په «فیروز کوه» کی یې د هغه ځای د کوتوال حیثیت درلود، اوپه پټه خزانه کی یې یادونه راغلې ده .

مأخذ :

پټه خزانه ـ د کابل لومړی چاپ ۳۷ مخ

۱۷۰۳ ـ احمد کندهاری :

دخپل وخت عالم او دپښتو ژبی فاضل شاعر، او په شعر کی د پیر محمد کاکړ دادبی مکتب پیرو و. تر (۱۲۰۱ هق) کال پوری یې ژوند یقینی دی ـ ده د اشعارو یوه دیوان درلود، اودوه نور اثره یې د «حقیقت الاسلام او «علم و عمل» په نامه هم لیدلی سوی دی .

مـــأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۲ مخ

۱۷۰۴ ـ احمد ګل ټکړی :

په پښتو نستان کی اوسېد ـ د نولسمی عیسوی پېړۍ په شاوخوا کی یې ژوند کاوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانانو او انگریزانو ترمنځ د (۱۸۵۷ ع) کال دجگړې قصه یې په نظم کړې وه چې دار مستر ختیځ پوهاند هغه په خپل کتاب «د پښتنخوا دشعرهارو بهار کې راوړې ده چې دا یې دپای بیتونه دي:

بهاولپور کې فرنگي یوی ورځ دتوره وکه لاف
داسلک دپیښاور دي ربو رکړې دي انصاف
چراته دي په ایروکسی که څوک پیښشی پرې صراف
ویل داحمدگل خلق په بیعه لکه درکه

علاوه پردې یې په یوه چاربیته کې دامیر دوست محمدخان او دسیکانو جگړه هم نظم کړې ده چې هغه هم دار مستر په خپل کتاب کې راوړه چې لومړی بیت یې دادی:

چاوې چې دوست محمد غازي سنبال شه په کابل کې
خیژی دلښکرو بادشاه په قندهار زوگایی

مـــــأخـــــذ:

د پښتنخوا دشعر هارو بهار - دکابل چاپ ۱۲، ۱۳، ۱۴ مخونه

۱۷۰۵ - احمدگل سلیمانخیل:

دغازي امان الله خان په وختو کې چې د پښتو ژبې دپاره په (۱۳۰۱ هـ ش) کال دکابل دارگ په «شمالي برج» کې یوه علمي او تحقیقي ټولنه جوړه سوه او «مرکه دپښتو» و بلله سوه دابناغلی دهغې مرکې غړی و، چې د پښتو ژبې دکتابو د لیکلو دموادو او لغاتو دراغونډولو په لاره کې یې زیار ایستلی دی، او په هغه مرکه کې یې دسلیمانخیلو دلهجې نمایندگي کوله.

مأخذ:

پوازني پښتو - دکابل چاپ

۱۷۰۶ - احمدنور آهنگر:

د (۱۳۰۰ هـ) کال په شاو خوا کې یې پر اولسي اوزانو پښتو شعرونه ویل، او دلغمان په مرکز کې اوسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتودده دی :

زه‌احمدنورآهنگرپه ژړاژاړمه   له‌لویه خدایه غنی خپل ایمان غواړمه
له‌بی وفاو نی دنیا نه لاړمه   هغه‌سلک چی مالیدلی سواری دی‌پکی

مـــأخـذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲۳ مخ

۱۷۰۷ـ احمدی عبیدالله :

د لوی عالم او عارف میا محمد عمر خمکنی زوی و ، چی پښتو ژبه یی شعرونه ویل ، په غزل کی یې « غریب او په قصصوکی یې «احمدی» تخلص کاوه ـ په(۱۱۵۵هق) کال زیږیدلی او دمتداو لو علوموترلوستلوو روسته یی در وحانیت خواته مخه واړوله ، او دادب او بلاغت پر فنونوسربیره یې په تصوف کی هم لوړمقام وموند، دده‌دآثار مشهور دی :

۱ـهشت بهشت .   ۲ـشمایل نبوی   ۳ـقصهٔ‌جهاندار .   ۴ـدیوان

دده‌ژوندتر(۱۲۳۳هق)پوری‌یقینی دی‌ـاو دابیت دده دی :

ترقیامته‌به په‌خود پس‌له‌دې نشی   چی غریب‌دی‌په‌دید دخپل نگارمست

مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو‌ـ/۲۳ مخ

۱۷۰۸ـ اختر محمد شینواری

د پښتو ژبی شاعر و ، او په موسیقی کی یې لاس درلود د پلار نوم یې شیر زاده او په ختمه میا خیل شینواری و. په (۱۹۰۸م) کال په «لواړگی» کی‌زیږیدلی‌او په(۱۹۴۷م) کال‌په لواړگی کی سړاو همهلته ښخ دی اخترمحمد تهوکی‌او بدیهه و یونکی سړی‌هم و ،او دده‌زیات شعرونه دپښتو پر اولسی‌او زانوسم‌وو .په‌شعرو کی‌یې‌هم‌تصوفی هم‌عشقی‌او فکاهی‌موضوعات‌بیانول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتونه‌دده دی :

په‌بازارکی دوصال‌سی دهستی‌پنگه تالاشوه

په‌اوره‌کلی ساشومه په‌پسرکی په‌خندا شوه

دهجران داورپوښتنه دی‌له خپلو شونډو وکړه

په سوال چې‌دوصال دی‌سره‌لمبه سخ کی پیداشوه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲۶ مخ

۱۷۰۹ـ اختر (ملا) :

ملااختر ددولسمې هجری پېړۍ په شاو خوا کی په کندهارکی اوسېد، اودخپل وخت د پښتو لیکوال و، اود پښتو په تاریخ کی یې مطالعه درلوده‌او دپښتنو دتاریخ په‌نامه یې‌یوکتاب تألیف کړی‌و، چې‌انګریز‌بستر بیلویې‌د « تاریخ ملااختر » په نامه‌یادوی. د«یوسفزی‌افغان»دکتاب‌مولف‌هم‌د «تاریخ‌ملا اختر» نوم‌دپښتو په تاریخی کتابوکې یادکړی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۲۷ مخ

۱۷۱۰ـ اختو سنځرخیل

اخترمحمد مشهورپه « اختو » دکاکړو په سنځر خېل تبرکسی نوسیالی مبارزو، چې د یر غلګرو پرنګیا نو سره یې مبارزی کړی وې ، چې دهغه ځای‌خلکو په کاکړی غاړو کی ښه‌ستایلی دی‌چې و ایی :

جنګ کوی اختو په کښې	پرو خلن ګرځی سلیشې
پر کلات اختو بند ی	پرړو بلاری‌بې‌پرو ائحی
ستا یو سردی ګا ربې‌کې	اختوته‌لوی‌اپسرا نو رې

(۱۱۶۶ هـ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو اختو بل شپږا لی　　　　لەږو بە غبرگ بابوگانوړی
یو اختو بل شپږا لی　　　　دوارەمز غن سره گیا ن دی
پر کابل اختو بندی　　　　پرږوب لاری پ نخر وځی

مأخذ :

پښتواو پښتانە ـ دسیال کاکړ، دکوټی چاپ ـ ۱/۹۰۳ مخ

۱۷۱۱ ـ اخلاص خان:

دآدم خا ن او در خا نی دنکل لە څهر و ځخه د ی ، چی مسعو د بن عبدالله پە هغە نکل کی داخلاص خان دخولـې ناري را وړی دی دەدلسمی هجری پیړی پە شاوخوا کی ژ و ند کاوه ـ دا بیتو نە ددەدی :

دغه نورستوری سی کو ږی
دقطب ستوری سی نە کو ږی
لەځایە درخو هسی ر نگ ښایستەده
دجنت حوره بەځر نگە ښایستە وی

مأخذ :

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو ـ ۱/۲۷مخ

۱۷۱۲ ـ اخو ند کبیر :

حافظ عبد ا لکبیر مشهور پە اخو ند کبیر دپښتو ژ بی شاعر او دقرآن حافظ و ، چی دلوی احمدشاه بابا (۱۱۶۰ -۱۱۸۶ هق) پەو ختو کی یې ژ و ند کاو ه ، او خپل یو کتاب یې چی«معجز ات » نو سیده د احمد شاه باباد پاچهی پر او و م کال شرو ع کړی و ، او پخپله و ایی:

پەشروع ددې کتاب شو م　　　　پە و کښو د رنایا ب شو م
سن دهجر چی سی شمار کړه　　　　«سو غق» سی ترې اظهار کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ز ړسل او شپږ شپېتهوو
د اوو تللي نو ر پهتلهوو

احمدشاه بادشاه پښتون و
اوو م کال يې پهرفتون و

داخوند کبير دژوند نورحالت لاسته رانغله، خوددې آثارونو سو نه
بې پاتهدی

۱-معجزات : داکتاب پهلنډبحر کې مثنوی دی او دکوم عربي اثر ترجمه
ده - تقريباً يوزراو پنځه سوه بيتونه لري او داسي شروع کېږي . :

اې چې خدای و احد احدیې
لم يلد و لم يو لـد یې

هر چه کړې هغه به و شي
بې دستاله کړ وځه نهشي

چې څه نهوی تې پيدا کړې
بيايې هسي رنګک پناکړی

ګو يا هيڅ نه و، پيدادی
پـيدا شـوی پـه ديـنـا

لکه وړا ندی چې عدم و
نې صورت او نه يې دمو

که بنده کوم کا رکوينه
که سا کن يا چيرته ځينه

کهاو قو ال وی کهافعال وی
قوت ستا د ذو الجلال وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوت ته و رکوي خدا یه
ته هادي يي رهنما نه

دا قوت واړه له تا دي
چې اوس زه وایم زما دي

۲ ـ دفع الفقر: دا یوه منظومه ترجمه ده چې شروع یې په دې بیتو کېږي:

کل ثنا خدای لره ښایي
چا ویلي یایي وایي

هسې خدای چې دی خالق دی
د همه مخلوق رازق دی

هم قابض دی هم باسط دی
هم رحمان رحیم، مقسط دی

هم غني سړی دی خوار کا
خوار فقیر دی دنیا دار کا

بیا درود چې تل حیات دی
په سرورد کائنات دی

۳ ـ دار المجالس:

۴ ـ سیف ادار المنظر لمجالس:

داخوند کبیر یو شمېر مناجاتونه د فوائد الشریعت دهغې چاپي نسخې پر حاشیو باندې چاپ شوي دي چې په (۱۳۰۴ هق) کال په ډهلي کې لیتوگراف شوي ده.

ماخذ:

پښتانه شعرا ـ ۳/۸۲۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۱۱۳ - اخوندمصري

دپښتنو ژبې شاعر و ، خو دژوند نور معلومات يې په لاس رانغله ، يو ازې يې يوه بدله دعبدالغنی کاسی په پښتو جونگ کې زاوه سوې ده .
ښاغلی رفیع دده ژوندتر ۱۱۴۲ هق کال دمخه اټکل کړی دی . دده بدله داده .

کهٔ مخامخ شوم له خپله یاره سره
دادنیابه او اره کړم له روزگاره سره
هغه پر تاسین و تاته گوری
دا یهوده خبری نه کړې له وزگاره سره
که عالمان په جهان نه وای نبدا ...
و ، داعاسیان به وزگه شوی له کفاره سره
پتنگان و سوه دخراغ په لنبو
او دبورا او سلخ خه دی له انگاره سره
چې اهار را شئ پسرلی به نه وی
او ښایسته بلبله زیب کاله گلزارسره
هغه تو تیان چې په بانو نو اوسی
او س یې له بانه الو اته کاله چغاره سره
او هغه زړونه چې دحق په لاره خوږشو
په هر زمان به یې جنگر یزوی له کفاره سره
او هغه زړونه چې دحق په لاره وسره
ښایسته جنت ... ورته ورکړه له دیدارهسره
غازیان غزا کوی دحق په لاره ...
او داد مښکو بار به یوسی له داواره سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیا هندوه دهندوانو رېز که
وی دهندوانو دېره مینه لهزناره سره
«اخوند مصری» پهتادرمن نور بهپهڅه ږ غپږی
ستا لېونی‌مینه‌غواړی لهدیداره سره
مأخذ :

ادبی‌ستوری -۱/۱۲سخ.

۱۷۱۴ - اخوندمیاداد

دپښتنو ژبی پخونی شاعردی چی د میرزا حنان کندهاری شاعرله یوه بیته موپېژاندهاود «د افغانستان نومیالی» دلوړی توك په ۲۰ مخ ونوم راوړی و، خوڅنگه چی د کلام نمونه یې لاس‌ته راغلی نه وه، او اوس د ښاغلی حبیب الله رفیع په زیاردهغه څوبدلی دعبد الغنی کاسی او ملاښایسته خان کاسی په پښتنو جونگونوکی موندلی‌سوی‌نوځکه‌مود اخوند میاداد کلام د نمونې پهتوگه یوه بدله راواخستله - نوری بدلی یې« دادبی ستوری» دکتابه‌لسم او یوولسم مخ کی‌سته، خود د بشپړدیوان څرك یې لامعلوم نهدی. هغه بدله یې داده :

کهدی دحق مینه روزی شی لهدوامه سره
لکهالف چیٰ‌و صلت‌بیامونده لهلامه‌سره
کهدی او دس دمحبت پهمیووشی چیری
دحقیقت نمونځ بهاداکړې لهاسامه‌سره
کهدی دارشتینی‌مینه‌پهزړه پربوزی چیری
دابې وفانڼگه بهپاتی شی‌لهنامه سره
پهڅهحکمت دی ددنیاسرایونه روغ کړه ځهشو
اوس دگورخونهیې‌پهپربوته له بامه‌سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌خو راغلی مسافر یې دمقصو د په طلب
دغفلت خوب دی اختیار کړی‌له‌آرامه‌سره
دسکند ر دآئینی دو ر(خو) هم تېر شه
هسی دجم خبری پاتی شوې له‌جا مه‌سره
په‌نالیدلی لار به‌ځې ز ېر مه یې و لی‌نه کړې
په‌آخرت به‌پښېمانی کړې له‌هر گامه سره
تر چندن‌تیره‌سفیدی‌سی‌ستادمخ لیده شی
او س دی دگو ر چینجی هو س کاهر اندامه سره
«اخو ند میاداده»آخر تنگ دی له‌نیمگړی د نیا
دمسافر څه دلبستگی ده‌له‌مقامه سره (۱)
مأخذو نه :

۱-ادبی ستوری -۱/۹مخ
دښاغلی رفیع تألیف .
۲-دپښتو ادب تاریخ - ۵۶مخ

۱۷۱۵-ارسلاخان اتمانخیل :

پرو فیسرسیا کاکړ لیکي چی : «دننگ تو ته، دغیرت نخښه اودپښتنو-الی‌سمبو ل غازی ارسلاخان هغه نومیالی کاکړ مبار زدی چی پخپل ژو ند انه

(۱) دا خوند میا داد د دې ږدلی ځینی بیتونه په‌دیرسرو تغییرد پښتا نه‌شعرا په لو مړی تو ک کی دمیاعبدالکریم په‌نامه‌راو ړ مسوی‌دی-خوځنگه‌چی‌میاعبدالکریم ددیارلسمی هجری پېړی شاعر دی ، او دابدله دملاښایسته خان په‌جو نگ کی‌په ۱۱۴۲ ه کال‌خطاطی شوې ده، نو ځکه داخو ند میاداد گڼله کیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یې پر نګ ته و چه نده کړې دسهیلی پښتو نخو د بو ري د تاریخي ناوی دغه ملي شخصیت تل له پر نګ سره په مار زه اخته، او د انګلستان و استعمار چیانو ته یې همیشه په سپکه سترګه کتلي دي.

ددغه انقلابي پښتون له کار ناموخخه یوه تاریخي کیسه داوه، چې څه وخت د «کیسفورډ» بدلي له کوټې څخه د کاکړ ستان و تل چوټیا لی ته وسوه نو ده د پښین دیوه ترین و رور فیض محمدخان غازي کسات د پر نګیانو د همدغه ستر ملکي منصبدار څخه، چې په تل چوټیا لی کې یې په ځپر د پولټیکل وظیفه اجر اکوله، د مینې اوو یني د تړون په اساس و اخیست، ار سلاخان د بوري په سنځاوی وی کې تر ځان پناه او چاغ پر نګي هغه وخت په پښتني ایمان پخپله تو ره وواهه چې دی پخپل کور کې له غسله فارغه او په سینګار اخته و ـ خو ارسلاخان ګیسفورډ راچپه کې بالاخره د کاکړ و دغه ملي فر زند پخپله سبار زه چاره داسي سوري سوسبري کې چې په نتیجه کې هغه سر دار او دی غازي و ګر ځید، بیا نو غازي ار سلان په پای کې د پر نګیانو له خوا په سنځاوی په دار سو، خو تر مرګه پوري پر خپلو کړو پښېمانه نسو. ددغه ملي شخصیت په باب یوه فولکلوري غاړه د خلکو پر ژبه، چې دلته وړاندې کېږي:

ار سلا ګیسپو رټ مر دار کیء نوم یې لوړ تر سر داران کیء

او س په بوري کې د یوه سپتر چمن نوم «ار سلاخان» پارک «ګر ځېدلي دی»

مأخذ:

پښتو او پښتانه ـ د کوټې چاپ - ۱/۲۲۶ مخ

۱۷۱۶ - ازمیرخان مندوخیل:

د اختر محمد زوی د ږوب له نوسیا لیو مجا هد ینو څخه و، چې د غازي امان الله خان په وختو کې یې د افغانستان د خپلو اکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌مبارزو کې دپرنګیانو پرضد سرني برخه اخیستې وه.دی د«وله‌اکرم» په‌کلې کې اوسېد ، او په روب لپوی کورکي جمادارو ، خو په (۱۹۱۹م) کال دنورو پښتنو زلمیانو په‌ملګری دپرنګیانو سره په سرانه‌وجنګېد ، او په‌پای کې د«کوندر»په‌سیمه کې میشتمه سو، څو چې بالاخر دپرنګیانوله لاسه شهید کړه وسو.

وایي چې پرنګیانو د ازمیرخان غازي سرپرې کیءاو انګلستان‌ته‌یې‌ولېږه، خو بل‌روایت دادی چې‌دده سریې دمشومرانې دسره‌سره‌ښخ کیء .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـدسیال کاکړ لیکنه ـ۱/۵۰۲مخ .

۱۷۱۷ـ اسحاق :

پښتو ژبې قصه ویونکې شاعرو ، د همدې پېړی په سرکې یې دپښتو نستان په‌سیمو کې‌ژوند کاوه . یوه قصه یې‌د«شهزاده جهانګیر او شهزادی ګلرو » په‌نامه په پښتو نظم کړې ده ، او متفرقې غزلې هم‌لري دابیت دده دی :ـ

لاتر اوسه زه اسحاق روغ شوی نه یم
خدای دی نه سپځی په‌اور دمحبت څوک

مأخذ :

فرهنګ‌زبان و ادبیات پښتو-۱/۳۱مخ .

۱۷۱۸ـ اسلم شاه :

دپښتوژبې شاعرو ، او د پېښور په‌شاوخوا کې اوسېد .
دملک نوروز شاعر همعصره او د هغه دادیې مکتب شاګردو .
دده‌څلورشعره په « جشن نوروزی » کتاب کې‌راغلي او په اشعارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی یې دنو روژ بو اغیزه لیدله کېږی ،او همیې دابیاتو په او زانو کی لږو ډېره بې‌و زنی‌لیده کېږه ی ـدایې د کلام یوه‌نمونه ده‌اونو رشعرونه یې په «ادبی ستوری» نومی کتاب کی راوړه‌سوی دی :

قسم دی صنم بر تو ا م مبتلا — رقم‌دی په‌زړه‌ستا دمینی سودا
قسم‌دی بر هم‌دی‌ستاپه‌مخ‌نورخوبان — بر تر دی له‌هر چاحسن‌ستادی‌لیلا
پری رو ، سمن بو ، سنبل موی جانان — مکن بر یدن سعطر بدن خوش لقا
مجنون‌په‌زړه خون،نازنین‌ستاله‌عشقه — مفتون‌په‌دارنگ‌یم‌گلگون محبوبا
په غفلت تما می گذ شت آ ه عمر می — نکردم عمل خود شدم روسیاه
له شرمه د خپلو گنا هونو خاو نده — په‌مخ سی‌روان‌او ښکی څی‌په‌ژړا
بروی نبی عفو گردان گنا هم — ندارم بجز او دگردا د خواه
ایمان په‌امان‌پاک سبحان‌غواړی تاته — په‌مخ دسر و ر هر سحر «اسلم‌شاه»

مأخذ :

ادبی ستوری - ۱ /۱۳۷ مخ

۱۷۱۹ـ اسماعیل :

دخپل وخت له عالمانو او د پښتو ژبی له مؤلفانو څخه و ، د قرائت او تجوید په علم کی یې پوره معلومات د رلودل او یو کتاب یې د «معرفةالقرآن» په‌نثراو نظم تألیف کړی و ، او د محمد بن جزری شافعي مقدمه هم ترجمه کړې و ـ دابیت دده دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امخارج وعربی ووراوړی جزری
په پښتو سی کړه بیان چی طالب ته شی اسان

مأخـذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۳۳ مخ

۱۷۲۰ - اسوتیا باباجی :

نوم یې حمیدالله مشهور په « اسوتیاباباجی » دشرف شاه زوی او قطب شاه نمسی ، په ختیه ماسوزی پښتون دخپل وخت له نوسیالیو زبرگا نو او شیخا نو څخه و ، چی د ژوند زیاته برخه یې په وعظاوتبلیغاو اصطلاح کښی تېره سوې وه ، او په (۱۳۰۳) کال د « اسو تیا » په سیمه کښی مړاو ښخ دی ځکه نو هغه ځای « اسوتیا شریف بولی او دی په « اسوتیا بابا جی » مشهور سوی دی ، او د ده اولاده «پاچاگانو» په نامه یادیږی اسوتیاباباجی دسوات دشیخ محمد شعیب مرید و .

مأخذ :

حواشی - تواریخ حافظ رحمت خانی - په اردو ، ۶۲۳ مخ .

۱۷۲۱ - اسیم گل :

د پښتو ژبی امی شاعرو ، پلا ریې محبت نومېد او د پکتیا د منگل دسیمی په « لژه » کی اوسېد - شعر و نه یې پراو لسی او زانوسموېل او زیاتره شعرونه یې شفاهی و - په (۱۳۲۴ هش) کال کی مړ او دابیت دده دی
شین سترگی سری نر و دی کیتو به کی
چورپوی غوندی و ښه یی خوره غره کی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۳۵ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۲ـ اصغر (ملا) :

ملااصغر د گدای زوی او داخوند درویزه ننگرهاری و رور، داخوند درویزه پرسبک یې نیم عروضي پښتو شعر وایه چې د مخزن په ځینو خطي نسخو کې یې نمونې ښته - یو بیت یې دادی :

و اوری یارانو نبی ناست په جماعت و

جبرا ئیل و، پرې راغلی له بنه خدایه پرې رحمت و

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۳۷مخ.

۱۷۲۳ـ اعظم خان پنیزون :

پروفیسر سیال کاکړ لیکي چې : «د کاکړو په سنځر خیلو میالي پښتون دي چې په (۱۸۴۲) عیسوی کال کې یې د نورو پښتنو شاه زلمیا نو په ملتیا دپښین دایکلزیو په تاریخي جنګ کې بروخه درلده ده پې جنګ کی چې تفصیل یې د کوټي او پښین په گز یتیو کې خوندی سوی پښتنو د جنرل انګلینډ پوجونو ته ماته ورکه، اعظم خان او دهغه ملګرو بریو موند . او س مبارز اعظم خان پنیزون حق لري، چې دملي شخصیاتو په کتار کی و دریږي .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دکوټي چاپ -۱/۳۲۱ مخ .

۱۷۲۴ـ اعظم لغماني :

دشاه محمود سدوزی دو ختو دپښتو ژبی کوچي شاعرو .

نهه سیاشتی دلغمان دالینگار په بنور او ه کی او سیداو درې سیاشتی سرو سیمو ته تی - په ختیه اکا خیل و.

پر اولسی او زانو! یې به شعر و نه جوړ ول، دده شعر و نه تر اوسه دعو اسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پەخولو کیجاری دی ، پەشعرو کیيې عشقی، مذهبی او تاریخیمضامین بیانول- داییتونه دده دی :

درتەتیرسیمشکلات کړه غوږ پرې و نیسیء عالمه

دشاعر کورسی میرات کړمانیولیدی محکمه

غوټ و رمېږسیدده سات کړ خلاص بەنشی لەاعظمه

تەتیک دبنگالې یې چیریتبنتې اې لعینه .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۳۷ مخ .

۱۷۲۵-۱ افضل :

دپښتوژبی نوموړکی شاعرو چی دښاغلی خېږونکـی همیش خلیل پە زیار یې دکلامنمونه موند لې سویده او ښاغلیهمیشخلیلداسی لیکی:

«دپښتوادب دافنکار دحمید باباواوعبدالقادرخان ختیک دزمانيو، پەمجوعیحیثیت دافضلشاعری دنوادرو خالی نەده اوخصوصاً پەفنی لحاظافضل ډېر زیار اومحنت نه کاراخیستی دی، پخپله هم دغهدعوه لری اووایی:

نزاکت و،که صنعت کەتلازم و« دفقیر»افضل »پە شعرچندان راغی دافضل کلام دهغه د دردمند ،ناقراره اوسوی زړهآئینه ده،چیدهغەدزړه داغونەاومینی سریلمبیپکښیپەحقیقیشکل ښکاری -تاسوئیهموکوری:

هسیداغ پە خاطرنه لرم دیارزه

چیهردمځینیتوینەکړملاله زارزه

فراغت زماله ملکەنه بیرون دی

دسیماب پەدودهمیشیم ناقرارزه

دشفابهی بەخه راوړی طبیبـه !

چی ددرددپاسه دردوړم پرپرهارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاله گل د نو بها ر شگفته نه و
بې موسمه توپه څه دخزان راغی
دیارخیال دی لکه‌نوح سلامت‌اوسی
که‌دسترگوپه کشتی می‌طوفان‌راغی »

دکلام‌نوری‌نمونې :

-۱-

مینې‌تار اباندی وکړو اثر و رو ورو
چی‌یې‌و ویستم‌له‌خوابه‌له‌خوروړو ر و
دم‌په‌دم‌یې‌ستادعشق‌جنون ز یاتیږی
لیونی د یوانه‌و ش شوم‌ابترو رووړو
ننگ ناموس و ماته‌څه‌بنایې ناصحه!
له ماپاتې شه‌دعقل دفترو رو ورو
وارمستادمینې او ردی چی رالگی
مدام‌سول‌شی‌په‌سکرو تیواخگرو رو ورو
د غمزی په‌تیغ دی وو ژلم دلبره
او س‌سی وکاږه‌دزړه‌نه‌خنجرو رو و رو
سل منترمسل افسونه‌یې خجل کړه
چی‌کوی راته‌خبری دلبرو رو و رو
د نارو فریا دافضله ! حاجت نشته
و رد کړه‌نوم‌دیار په‌شام‌وسحرو ر و ورو

-۲-

هسی داغ په خاطرنه لرم دیارزه
چی‌هردم‌څینی‌توی‌نه‌کړم‌لاله‌زارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه‌سی زړه گنه‌زړه نه دی په‌گوگل کی
داساتلی لرم اور دگل رخسار زه
په‌هرشان دیار په مرسته‌پسی و رکښه
که هرڅه دخوږ خاطروم په هروار زه
چی فلک‌ځینی تعلیم‌دخونریزی کا
له‌هغو خونخوار وسترگویم‌بیمار زه
په‌شرف د یارد جور هرگزنه‌شوم
د گردون په آپتونوپرو ادارزه
هریوخارچی‌یې‌دغم‌زړه کی نهال کړم
شگفته ځنی دگلو کړم‌خر وارزه
فراغت زماله ملکه نه‌بیرون‌دی
دسیماب‌په‌دو دهمیش‌یم ناقرار زه
دشفابهی به څه راوړی‌طبیبه!
چی‌ددرد پاسه‌در دوړم په‌پرهار زه
دشدت کنجی‌می‌ماته‌درقیب کړه
محکم‌قفل په آستان یم‌دنگار زه
هسی‌گرددیار په کوی کی‌شوم«افضله»
چی هیڅ شان‌یې‌دامن نه‌پرېزدم غبار زه
دافضل‌دوې‌نوری‌بدلی‌هم«دور کی‌خزانی »
په‌دو یم‌تو ک کی‌راوارسوی‌دی.
مأخذ:

ورکه خزانه -دپېښورچاپ-۲/۰۰۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۶ـ افضل خان (افضل الدوله):

افضل الدوله افضل خان دهندله پښتنو نوميالیو نوابانوڅخه و، پلاریې فاضل خان او نیکه یې احمد خان نومېده په ختمه مندړ و .
ددولسمې هجری پیړی په شاو خوا کې یې په هندوستان کې ژوند کاوه .
پوخ ادیب ، شاعراو مفسرو، په پښتوژبې یې شعر وایه، اودقرآن کریم تفسیریې له دری څخه په پښتو رآاړو لی و - دا بیت دده دی:

افضل خان بنده د رب رحمان   رحیم دی امتی د محمد یم دامی شان

مأخذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/ ۳۹مخ

۱۷۲۷ـ اکبر :

دپښتوژبې شاعراودزمینداوری اکبر پرته بل اکبر او دملك نو روز معاصرو، او دده له اشعارو داسې ښکاری چې دملك نور وز دادبی سبك او مکتب پیرو او شاگرد دی دده دوې بدلې په «جشن نور وزی» نومې کتاب کې راغلې دی چې دلته دده دشعرد نمونې په توگه و ړاندې کېږی :

-۱-

دپرجمال- مخ دی څراغ   زلفې دی جال -سینه دی باغ
بدن دی گل-سیب دی ذقن   سیاه دی خال - لکه دزاغ
دهن کوثر دندان دی در   په سر دی شال-لب دی قیماغ
ابرو کمان بانه خدنگ   شومه پایمال - په زړه مې داغ
قدیې شمشاد - گردن بلور   بدمې دی حال مه کړه دماغ
«اکبر» غلام د دستگیر   در ته کړی سوال- غواړی فراغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۲-

پروت په فراق ای دلدارستا که ته واخلې خبر سی

پروت په فراق همیشه ژاړم غم دی په ماشه انبا رستا
که ته واخلی خبر سی
جدائی‌دی بی‌یاره‌هیڅوک‌نکړی لکه چی زی یم نا قرارستا
که ته واخلی خبر سی
ښکل دی‌د زلفو زه پکی بندشوم یم نا علا جه گر (؟) ستا
که ته واخلی خبر سی
مات سی‌په زړه‌کی تیغ دسږگانو هم راته‌وایې نه یم یارستا
که ته وا خلی خبر سی
« اکبره » قدر په‌چاکی نشته تول بیو فا شه گلزار ستا
که ته وا خلی خبر سی

ماخذ

ادبی‌ستوری-۱/۱۶۲ مخ

۱۷۲۸-اکبرددین خان :

دپښتونستان دسروت«دلکی» دکلی دپښتوژ بی شاعرو،چی‌د(۱۳۰۰ه)په‌شاو خوا کی‌یې‌ژوند کاوه،په ختته سروت‌و. شعرونه یې پراولسی‌اوزانوسمو یل ، دده‌ځنی اشعار «دگلزار پښتو» په‌کتاب کی‌چاپ سوی‌دی-دابیته دده دی :

را را مجبوبې تا دلبو جام گل درقیبانوله‌ساو یری‌په‌ارسان

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبیات‌پښتو-۱-۳۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۹ـ اکبر شاه :

ملا اکبرشاه د دیرلسمی هجری پیړۍ د پای په شاو خوا کی د یوسفزو د سیمی په «کوندی» محله کی او سېد ٬ او د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعر و٬ شعرو نه یې پراولسی او زانو سمو یل او تر (۱۲۸۰ هق) کال پوری ژوندی و.
ده د آدم او درخانی قصه هم په نظم کړی ده٬ او هم دده یوه حماسی بدله د «قتل کړ» تر عنوان لاندی مشهور ختیځ پوهاند دارمستتر په خپل کتاب «د پښتون خواه او شعر «هار و بهار» کی راوړی ده چی هغه داده:

را غلی غازیان د پیرنگی په دغه گړ باندی
او ړی قتل گړ باندی
را غلی غازیان غزاله و اړه لور په لور عالمه
گډ یې کړ په شور عالمه
دا شادو مخی خدای ور کړی دی په کور عالمه
آخلی به تری خور عالمه
توره نه وی ودزی و کړ په لو ړ باندی
اوړی قتل گړ باندی
توره نه وه داو لیاو کراست ورسره
ډیریې قوت و رسره
مو لا به حوری وله و کړی هرجنت ورسره
مرگ شهادت و رسره
سولیان سره شوغگ یې خور شو په کنړ باندی
اوړی قتل کړ باندی
سولیانړه شور امدت شی آی دسوات صاحبه
او نبی سی خاځی برسات صاحبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عاجزانو باندې شوی دی پسات، صاحبه
شه بنیرسیرات صاحبه

لکه بلبلې چې یریګی په لګـړ بـانـدې
اوړی قتل ګړ باندې

لکه لګړ هسې په دوی باندې شوړې کولې
دوی به تری سوړې کولې

له و یری تنګ شوچې غاز یانوپرې داړې کولې
بیل بیل به کاړې کولې

خلق پرا ته دبرندا و په دغه خوړ باندې
او ړی قتل ګړ باندې

ډیر به صفت کوم به خپله په لسان دولې
پور ته شه نشان دو لې

حورې صفت کوی په زسکه په آسمان دو لې
مل یې شه سجان دو لې

نه حصار یړی مومنان په دی شوپړ باندې
اوړ ی قتل ګړ باند ې

نه حصار یړی مومنان ترینه خطر نه کوی
تو یې پرې اثر نه کوی

ځان پرې غازی کړی چې خو ک دین د پیغمبر نکوی
بددې چې باور نکوی

زه اکبر شاه ملا و رځمه په ملاتړ باندې
اوړې قتل ګړ باندې

ماخذ :

د پښتنخوا ه دشعرها روبهار –۸ ۱ مخ د کابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۰ـ اکرم :

دښاغلي همیش خلیل په قول د اشرف خان هجری له (۱۰۴۳ هق) څخه تر (۱۱۰٦ هق) ددو ر شاعردی. دی لیکي چې: «داسې معلومیږی لکه چی هجری او اکرم دواړو به کله کله په یوه سر که غزلي لیکلي، او هم دغه وجه ده چې د اکرم درو ستو دوه غزلو نه په ردیف او قافیه د هجری په دیوان کې غزلي موندی شي ـ مثلاً :

د هجری دیو غزل مطلع ده :

رازمی هله هویدا دعشق مذکور که

چې می خو بڼ دلرگی سرلکه منصور که

د یوبل غزل په مقطع کې وایی :

هجری ډېر دی شاعران په زمانه کې

ماخو ستا شعر په واړو کې منظور که

د اکرم غزلي د شاعرۍ یو خاص صنف لري چې هغه بی نقطه شاعری بللې شي ولی باوجود د دغه صنفه د اکرم غزلي د عام فهمه او چتې دی... ددې په مقابله کې اگرچه د هجری غزلي بی نقطه نه دی ولی عام فهمه او روانې ضرور دی. »

د اکرم د کلام نمونې :

(۱)

مکړه مکړه کامه درومه دلداره

کامکړه ډار کوه له کر د گاره

ما سر مدله او ره مه لره واله م

ماهه! ورو کوم کلام همه له ډاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرو مال و دل ماو اړه و ماو ر کړه
لاهم کله له ماصلح کړه طراره
ماه دماه له مهره و ر که لکه مهره
مسک دهم طرو که سهل له مداره
هرآدم که دله مهره مهر سوړ که
اسم و ر ک وه دعا لموله کطاره
دوه گوهر دهم و اصل کړه له احمره
هم دو صل کړه له مهره حوره ماره
دم له دمه صدو لک کاره ملا کا
«اکرم» کم آگاه ددهرله اسراره

—۲—

مکړه مکړه دار داله مهره دو ر کړه
داو اله دل دماهم کله مسرو ر کړه
کله کله دا محسود مهروا کړه
دعا گوماهه واله دهرسحور کړه
دگل ملک لره هاره درومه له کوره
صدو لک واله عدم هاله صدو ر کړه
له ودو ده دو ر هر گوره هم الم وه
دل ئی او س دماه له و صله همه سور کړه
د مادل د ا و ر ذ مهر و اړ ه و سه
اوس له مهره هم و اله کله معمور کړه
صدو لک کسه مد اح کسرد ماه مو رده
کله سور ملاله ماه سمه لور کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماه که رو ملاله مهره کا اکرمه ! گوره گوره له هوسه ماه حور کړه
دا کرم دوی نوری بدلی هم په «و ر که خزانه» کی سته.

مـأخـذ:

و ر که خزانه دپیښور چاپ ۲/۲۱۴ مخ

۱۷۳۱-اکرم :

دپښتوژ بی او لسی شاعرو ،چی شعرو نه یی دموسیقی پرمقامونوسم و یل. دده ځینی غزلی په «بهار گلشن» کی چاپ سوی دی دابیت دده دی:

سرو دو همه شراب خښمه نور له بدو توبه دو اړه لاسونه په تندمحمدا کرم اېښی دی

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۳۶ مخ

۱۷۳۲-اکرم اخونزاده:

ملامحمدا کرم مشهور په «اکرم اخونزاده» دپښتو ژ بی عروض او د (۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه.

دحضرت محمد(ص) نور نامه یی دغزل او قیصیدی په قالبو کی په نظم کړی ده.
معلومیږی چی په دینی علومو کی یی ښه مطالعه درلوده.
دده نور نامه دمذهبی تدریس په حلقو کی په «نور نامهٔ ملا اکرم» شهرت لری دابیت دده دی:

بیچاره اکرم ښښه له تاغواړی
دعفونامه په تاښایی هم ستاده

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۳- اکرم نیازی:

ملامحمداکرم نیازی دپښتوژبې شاعرو، او دلغمان دالینگار په «وت» کلي کې اوسېد، دده ژوند د(۱۳۰۰ هـ ق) کال په شاوخوا کې اټکل کېدای سي .

دی عوامي شاعرو، او په دیني علوموکې یې مطالعه درلوده .

دالینگار دسیمې جغرافي اوضاع یې په پښتو نظم کړې وه ـ دابیت دده دی :

حساب درته کوم شیم دخوکلونوسونه

چې دروغ پکې رانشي رښتیا وایمه حالونه

مـــأخـذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو-۱/۳۷ مخ

۱۷۳۴-التفات خان :

داحمد شاه بابااو دهغه زوی تیمورشاه دوختوله نومیالیوڅخه و، چې داحمدشاه بابا په زمانه کې یې د«خواجه سرایې» رتبه درلودله، او د تیمورشاه په ختوکې ددولتي خزیني خزانه داروتیا کل سو، او داتپا کل یې په(۱۱۸۶ هـ ق) کال کې و .

مـأخـذ :

سراج التواریخ-۱/۳۷مخ

۱۷۳۵-الکو نیکه:

دپښتنو دیوه مشهورټبرا لکوزو لوړي نیکه و، چې داټبرترا وسه دده په نامه یادیږي دالکودپلار نوم سلیمان(زیرک) اودنیکه نوم یې عیسی اوورنیکه یې رجړو، چې رجړبیاداودل یاابدال زوی و، اودابدال ژوند د(۸۸۰ هـ) په شاوخوا کې اټکول سوی دی.

ابدال بیادترین زوی او ترین بیا دشرخبون زوی او شرخبون بیادسړبن زوی و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دالکویوو رو ر پوپل اوبل و رو ربارکڅو، چې دپوپلزو تبرپوپل او دبارکزو تبر بارکڅه منسوب دی .

مأخذونه :

۱ـحیات افغانی-۹ ۳۲ مخ

۲ ـ پر نوا ی معارکڅ باندی د پوهاند حبیبی تعلیقات- ۷۹۳ مخ

۱۷۳٦-الله داد (شیخ)

شیخ الله داد په ختهه سموزی داشنغر اوسیدونکی دخپل وخت نو میالی عارف و ، پلار او نیکه یې هم د سموزیو مرشدان تیرسوی و .

دپټې خزانې مؤلف محمد هوتك د«او لیای افغان» دکتاب په حواله لیکی چې:

«شیخ الله داد لوی ولی واولوریې بی بی نیکبخته چې په حقیقت کی هم نیکبخته غارفه ښځه وه»

مأخذ :

پټه خزانه ـ د کابل لومړی چاپ -۱۸۱ مخ

۱۷۳۷ـ الله یار الیسه خېل :

د مبین زوی دکوټی دهند و باغ دکمپو غی دسیمی دکڅ نومی کلی اوسېدونکی په ختهه الیسه خېل کاکړ دېوب په ملیشه کی مبارز پښتون و ، چې دپرنګ په وسله به یې پخپله پرنګیان وژل ،لکه هغه وخت چې ملی مبارزینو کلاخان او قایم خان داپوزی پر ښار بریدوکی عنو الله یار چې دپرنګ په سنګر کی ناست و ، دپرنګیانو دوه ډګر والان یې دهغوی په ورکړ سوو وسله وو ژل، دی په طبیعی مرګ مړ سو ، او دکمپو غی په شیری ګڅ کی خاورو ته وسپارل سو .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دسیال کاکړ دکوټی چاپ - ۲۹٦/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۸ـ الله ویردی :

دغازی امان‌الله‌خان په‌و ختو کی‌دغنی پښتو ټولنی غړی و ، چی امان الله خان دارګ په‌شمالی برج کی‌دپښتو دخدمت دپاره‌د«سر که دپښتو»په نامه‌په (۱۳۰۱هش) کال کی‌جوړه کړې وه،اوالله و یر دی دو ر دګ دتبر دنماینده په توګه پکښی کار کاوه .

مأخذ :

یو ازینی پښتو ـدکابل چاپو روستی پاڼه .

۱۷۳۹ـ الولا :

د پښتو ژبی حماسه و یونکی شاعر و ، د بلوخستان‌په پښین کی‌اوسېد، او پر اولسی و زنو یې شعر و نه و یل ـ دافغان او انګر یز د جګړو دپیښی یې هم په نظم کړی دی، او پخپله یې‌هم دپښتنو په‌ملی مبارزو کی برخه اخیستې‌وه. تر (۱۸۹۳ع) کال پوری‌دده ژوند یقینی دی ـ دابیت‌دده‌دی:

غازیان‌تمام سوه ، کفار راغلیء په‌سلکو باندی

پـه خه پندو پا نـدی ، وهـی وطن

مأخذ :

فر هنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۸م‌مخ .

۱۷۴۰ ـ الهداد (میا) :

دپښتو ژ بی له پخوا نیو صوفیانو شاعرانو څخه‌و ، دده ژوند دیو ولسمی هجری پېړی په شاوخوا کی اټکل کېدای سی ـ دده غزلی په متفرق ډول داخو ند میاداد په دیوان کی راغلی دی ـ دابیت دده دی :

بیلتون غضب و ، حکم د رب و   په نایی کښېښوو ه میاالهداد

مأخذ :

فر هنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۹م مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱

۱۷۴۱ـ الله یار خان نواب :

دنو میالی حافظ رحمت خان بړیڅ زوی دهند لهجنگیالیو او فرهنگیالیو او پوهانو پښتنو څخه و .

په(۱۱۵۷ هق) کال کی زیږېدلی او په(۱۲۴۸ هق) کال مړ دی .

نواب الله یارخان په پښتو، دری او هندی ژبو ښه لیکوال و ، او په پښتو به یې شعرهم وایه .

ده دهندی ، دری او پښتو لغاتو یو فرهنګ د«عجایب اللغات » په نامه تألیف کړی و ،دابیت ردده دکتاب په پای کیدده لهخوا لیکلی سوی دی :

ماچی خیال دتاریخ و کهلههجرتهچی حساب شو

همیی دامصرع تاریخ ده ، چی اتمام داکتاب شو

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۱/۱ ٥مخ.

۱۷۴۲ـ الیاس (مولانا) :

مولانامحمدالیاس دخورلسمی هجری پیړیپه سرکی دپیښور له مفسرینو څخه و، چی د «مخزن التفاسیر» پهنامه یې پرقرآن کریم یو تفسیر لیکلیو، او همیې پهژبه شعر وایهـ دابیتونه دده دی :

ای زما خپله ځیګره

ای زما دزړګی سره

نصیحت درته کاوه شی

ستاد پاره ده بهتره

مأ خذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۱/۱ ٥مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۳ـ امام الدین (شیخ) :

شیخ امام‌الدین خلیل غوریاخیل دخپل وقت نومیالی عارف او عالم او د نومیالی ستر عارف شیخ متی‌له اولادې څخه و .

پلاریې شیخ کبیر نومیده او مشهور په «بالا پیر» و، موریې «تاج بی‌بی» دملک درویزلوروه چې‌په خلیلوکی ستانه کورنی بلله کیده .

شیخ امام الدین د(۱۰۲۰ھ) کال دمحرمی‌دمیاشتی‌په‌سرکی‌د دوشنبی په‌ماښام په‌بدنی کی‌و زیږید، او د (۱۰٦۰ ھ) کال دمحرمی په ۲۲دچهار- شنبې په شپه په پیښور کی مړاوښخ کړه سو.

ده‌یو کتاب د«تاریخ افغانی» په‌نامه‌دافغانانو دتاریخی پېښوپه‌باب کی لیکلی‌و بل کتاب‌یې‌د اولیای افغان په‌نامه« کښلی‌و، چې‌د پټې‌خزانې مؤلف‌محمدهوتک‌په خپل کتاب کی‌دخپل پلارله خولې‌له هغه کتابه‌روایت کړی دی ،او لیکی‌چی: «هسی وایی کاتب الحروف محمد: چی زما پلارروایت کا ، چی شیخ امام‌الدین خلیل‌غوریاخیل ،پخپل کتاب«او لیای‌افغان» هسی کښلی‌دی ....»(۱)

مأخذ :

پټه خزانه ـ دکابل لومړی چاپ -۱۸۱، ۲۱۴ مخونه

---

(۱) دانومیالی که‌څه هم« دافغانستان نومیالی » ددریم ټوک په (۴۷۲) مخ کی راوړه سوی دی خو څنگه دیوه کتاب نوم«اولیای افغان» هلته یادسوی نه‌و، او هم دپټې خزانې‌حواله‌یې‌نه‌درلودله،نو دلته‌بیا راوړه سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۴ـ امان ترين :

ملا محمد امان دگل محمد زوی او د ملا يعقوب لمسی په ختمه ترين دکندهارد پنجوايي دا ولسوالی دپاشمول دکلي او سيد و نکی دپښتو ژبي شاعر او خطاط و، په(۱۲۱۶ ه ق) کال کی يی د«شرح الياس» يوه نسخه خطاطی کړي وه . په ديني علومو کی به مطالعه درلوده ، او متفرقي غزلي يی ليدلي سوی دي ـ دابيت دده دی :

چی په دردو په غمو سره الوددی
ته پروکه يو نظر خوار دی امان

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو ـ ۱/۳ ۵ مخ .

۱۷۴۵ـ امان گجراتی :

دپښتو ژبی قصه و يونکی ناظم و ، چی د«افغانستان نوميالی» ددريم ټوك په (۳۸۱)مخ کی راوړه سوی دی ،خو هلته دده دشعر نمونه نسته، او هم يي يوازی د«افسانه غم آلود»قصه چی له اردو څخه يي ترجمه کړی ياده سوې ده ، حال دا چی دی نورې منظومی قصې هم لری چی نـومونه يي دا دی ؟

۱ـ گل و صنوبر ـ
۲ـ شهزاده بهرام گور
۳ـ گل اندام .

او دابيت يي دنظم نمونه ده :

لوی يي ته لوی دی قدرت دی غني خدايه بسنده څه پکی و يلی شي بي ځايه

مأخـذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو ۱/۳ ۵ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۶-امامی هروی :

قاضی جلال الدین محمود امامی دخراسان قاضی القضاة او د خپل وخت نومیالی زاهد او متقی و، او ملوك کرت ورته په درنو سترگو کتل - دمثال په توگه کله چی په ملك معز الدین حسین کرت ده ته خط لیکه نو دخط په پای کی به یې لیکل :

«بنده مخلص دولتخواه حسین کرت»

دی په (۷۸۲ هق) کال کی مړ او په گازرگاه کی ښخ دی .

مأخذونه :

۱-حبیب السیر - ۳/۸۷ مخ .

۲-رجال حبیب السیر-۵۷ »

۱۷۴۷-امیر اصلاخان جوانشیر :

دتیمورشاه درانی دوختو له نومیالیو مامورینو څخه و، په(۱۱۸۶ ه ق) کال چی تیمورشاه په پښور کی و، او دهغه ځای دزمیندارانو مشر فیض الله خان خلیل د اسدالله خان مومند په همکاری دتیمورشاه دوژلو توطئه جوړه کړه او د شپې پر بالاحصار یرغل وکیء، نو دا امیر اصلاخان جوانشیر که څه هم ددیوانی مال داتلاف په جرم دتیمورشاه له خوا بندی و، بیا هم پر خپل سر له بندیخانې راووت او دفیض الله خان او د هغه د ملگرو سره په سخته مړانه وجنگېد او چی تیمورشاه دده مړانه ولیدله نو وروسته تر هغه چی هغه شخړه پای ته ورسېدله! امیر اصلاخان یې له بنده خلاص کیء، په غبرکی یې ونیو، او هغه ددیوانی مال تاوان یې هم وروباخښه، او لانور خلعت یې هم ورکیء .

مأخذ :

سراج التواریخ -۱/۳۸ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۸- امیر خان ننگرهاری :

د پښتو ژبې نومیالی شاعر و، د ده پلار او نیکه ګان په جلال آباد او لالپوره کې اوسېدل چې اوس یې هم عزیزان د لته ستهـ خو پلار یې د احمدشاه بابا په وختو کې د پېښور د اشنغر سیمې ته ولاړ او «په شیر پاو» نومې کلي کې میشته سو، او تر (۱۲۶۱ ه ق) پورې ژوندی و، دشعر دیوان یې درلود، او په ختهـ علي زی او په علیزو کې حسن خېل مومندو، او دا غزل یې د کلام نمونه ده:

ستادزلفو خیال مې تلو نې لهسرنه دی
خو مې ساه پسې له غمه بدرنه دی
لکه وې لذت د استاد لعلو لبو
دالذت لادشربت د کوثر نهدی
لکه ستا بشر دی ښکلي پیدا شوي
لاښایست هسې دشمس و قمر نه دی
ښایسته کهپهجهان کې ډېر یادېږي
پهښایست کې یو له تابرابر نه دی
ناصح ځکه که تروې تر خې خبرې
چې یې خښلي ستادشو نډو شکر نه دی
لاپخواز ماخبر له هغه واخله
چې یې توري خاو ري خو لابشر نه دی
خو ګر یوان پهدو اړه لاسه پاره نه کا
لاهجری دیار لهغمه بتر نه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین یارچې پکښې نه‌و ینی‌په سترگو
په«امیر»باندی و دان هشتنگر نه دی
مأخذ :

تیر هیر شاعران -۹۷ مخ دعبدالحلیم اثر افغانی اثر دپښتو رچاپ .

۱۷۴۹-امیر خان هجری :

دپښتو ژبې‌پخوانی شاعر دی‌او د (۱۰۸۰ ه ق) او (۱۱۵۰ ه ق) کلو ترمنځ دده ژوند اتکل سوی دی خود ژوند حالاتو تفصیل یې لاس‌ته نه‌دی راغلی، یوازی دده له ځینو اشعارو څخه څرگندیږی چی دی یوې خانی کورنی ته‌منسوب‌دی لکه چی‌وایی :

که‌ځیلی کایارد زلفوو رپه غاړه
کابه تر که‌پرې «امیر»خپله خانی

هجری داشعارو دوه دیوانه لری چی په هغو کی‌ځای په‌ځای د«شهباز»دمړینی په‌باب یادونی کړی، لکه‌چی وایی :

چی‌دناز په‌خوب اوده پرې «شهباز» پروت دی
دلحده یې‌بو نین ځکه دلونگ‌ولاړ - یادا چی:
ددنیالذت یې‌واړه په‌ما تریخ کړ
چی«شهباز» شیرین‌دهان شیرین گفتار لاړ

خوښاغلی‌همیش خلیل لیکی‌چی :« په‌یقین سره نشی ویلی کیدی‌چی دا شهباز څوک دی، ولی د قیاس نه معلومیږی چی‌شهباز په ضرور څوک دشاعر دوینی په‌رشته کی‌او یاڅوک نږدې دوست وی»

د امیرخان‌هجری د دیوانو په باب هم ښاغلی همیش زیاتوی چی :
« امیرخان هجری په حیثیت ذیو پرگوشاعر مونږ ته د خپل کلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ضخیم قلمی دیوانه پریښی دی (۱) چی دشاعرد قادر الکاسی نه علاوه دهغه په علمی قابلیت هم دلالت کوی - دهجری طرزلکه دځینو نوموړو لرغونو پښتنو شعراء عشقی او روان دی ، شیرینی او تأثر هم لری ، دپوخ عقل فکرخاوندی په ژبه ښه عبور لری وینایی هم صفا او شسته ده... دځینی ساده ساده وینا په تنه بوده کی دبلاغت او صنائعو دملغلرو په پیلو هم پوهیږی ... »

اوس دهجری د کلام نمونه ولولیء :

-- ۱ --

گل په لړه ژړ او خاندی شبنم ته
یاری وپه ښوده داو ښکو په باران مخ
چی زما دزړه آهونه ور تـه رسـی
ځکه هسی رنگ کبودشه دآسمان مخ

- ۲ -

که تولی دخوبرو یانو پرې تولیږی
زه دځان په سوه رضایم لکه شمع
چی می ولوه مخ دغم په ډیرو او ښکو
دمجلس د عشق رنایم لکه شمع
چی میشته شو پکښی خیال دسرو چشمانو
زما زړه شو ځکه گنج د درسرجانو
د عقیق لړمون به ډک نه وی، د وینو
که یی نه وی په زړه خیال دسرو لبانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

— ۴ —

لکه دی چی ارغوانی زمادیار رنگ
هسی کله‌دی دگلو دگلزار رنگ
لکه خال چی شین زمادیار دمخ دی
هسی نه‌لری سبزه دمرغزار رنگ
لکه‌دی زمادیارچی توری زلفې
هسی‌نه دی دسنبل دشبتار رنگ
یارزماچی تورکاکل په‌مخ خواره کا
شي‌خجل ورته دمښکو دبازار رنگ
چی‌په بونین زمادیاردزلفو راشی
له هیبته تغییرو خوری دعطار رنگ
ماهغا له پوښته زماد تغییر رنگه
که‌په‌ځای لیدلی چاوی دبیمار رنگ
تسله بلبل په‌گل دیارد مخ کا
چی‌ونه وینی هیچر ته درخسار رنگ
چی‌یې تیغ پرې دسروسترگو نیم کښیوکه
په‌سرو وینو یې‌لرمون که‌دانار رنگ

— ۵ —

په‌شنو آهو کی مدام تازه نرگرځم
ماموندلی‌دی سپرلی په‌د اخزان کی
په‌ژړ اژړا زماداهسی خاندی
لکه‌گل‌چی‌سحر خورشي‌په باران کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یې خیال ما په گوشه دستر گو را و وست
که آهو وحشي رادرو مې په داماں کې
د هر بوټې د گل ز رو اری ځا ریږم
چې یې عکس د مخ و ینم په بوستان کې
چې یې خیال د کړو روځو و رپه زړه شي
زوړند سر لکه غنچه کړم په گر یو ان کې
مأخذ :

ورکه خزانه ـ دبناغلی همیش خلیل تألیف ـ ۲/۳۶مخ .

۱۷۵۰ـ امیر خلیل هراتی :

د هرات نومیالی خطاط و ، لومړی د ستر خوشنو یس محمود بن اسحاق سره ا و سېد ا و له هغه څخه یې د خط زده کړه وکړه او په لږ وخت کې لوی استادسو ، او شهرت یې وموند، او هغه وخت چې اول شاه طهماسپ صفوی خراسان ته راغلی امیر خلیل یې ډیرو نازاوه او ډیر خلعتونه یې ورکړه ـ تر هغه و روسته هند وستان ته ولاړ اد گو گانیانو شاهانو دربارته یې لار و موندله ـ دشاه عباس په وخت (۹۹۶-۱۰۳۸) کې له هنده اصفهان ته ولاړ ، او دهغه پاچا دربارته یې لار پیدا کړه، هغه پاچاهم لوړه مرتبه ورکړه، اوفرمان یې ورکی چې دسلطنتي کتابتون دپاره ځینی توټې ا و مرقعات ولیکی په دې توگه یې ژوند تېراوه ،خوچې دده او مشهور خطاط «میر عماد » تر منځ د ښه خط په باب کې مناقشه پیښه سوه او هر یوه به دخپل خط دښه والی دعوه کوله ، ددې مناقشې خبره شاه عباس ته ورسېدله اوشاه عباس تردوی ترمنځ دهغه وخت ډېر نومیالی خطاطان ملامحمد حسین او علی رضای عباسی میانځگړی او قاضیان و ټاکل هغه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغو دوا ړو ددوی خطو ته ترژوری کتنې و روسته د امیر خلیل خط ته ترجیح ورکړه. څه موو روسته امیر خلیل دهند دپاچهانو په غوښتنه له شاه ـ عباس څخه اجازه واخیستله او هندوستان ته ولاړ، او چې حیدرآباد دکن ته ورسېد ناروغي وړپېښه سوه او په (۱۰۳۵ هـ ق) کال مړ، او په حیدرآباد د دکن کې ښخ کړه سو.

مأخذ :

خط و خطان ـ ۵۲ مخ.

دابو لقاسم رفیعي آبادي تالیف د تهران چاپ

۱۷۵۱ـ امیر شاه کوېټي :

امیر شاه معروف په محمدعلي دخپل وخت عالم او دپښتو ژبې شاعر و. دپښتو نستان په کوېټه کې اوسېد، او د«سنه خیلو» په جماعت کې یې امامت کاوه، بیا هندوستان ته ولاړ، لومړی په لکهنو کې اوسېد او په (۱۲۷۸ هـ ق) کال دګو الیار ریاست ته وکوچېد، او په یوناني طب بوخت و.

ده په عربي ژبه هم شعروایه، او یوه میمیه قصیده یې پنځه شپېته بیته دخپل پیرسیدا میر په ستاینه کې په عربي ویلې ده چې څو بیتونه یې د «تیر هیر شاعران» په (۱۶۴، ۱۶۵) مخو کې راوړه سوي دي اوځنګه چې دا قصیده یې په(۱۲۷۸ هـ) کې ویلې ده نو دده ژوندهم په دغه کال کې یقیني دی.

نبوي شمایل یې هم په پښتو ژبه نظم کړی دی او دادوه بیته دده دي :

امیر شاه زهیر دی ژاړي صبح و شام و تاته ژاړي

۱۷۵۲ـ امیر (ملا) :

دشاه شجاع الملک دوخت د پښتو ژبې شاعر و، دپښتو نخوادسردان دضلع دسوابي دتحصیل دکلابټ په کلي کې اوسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده په‌خپلو اشعاروکی په‌کابل کی دشاه‌شجاع دپرتخت کښېنا ستلو او بیاله تخته درلودیدلو پیښې یادوی ،څکه‌نوتر (۱۲۳۰ هق) کال پوری دده ژو ندیقینی دی .ده په‌پښتو ژبه کی«دتمیم انصاری »قصه‌په‌نظم کړې ده اوپه‌قصه نظم‌کولو کی د«فیاض مندړ«پیر و ښکاری‌رد »قوم»قصه‌یې هم‌په‌نظم کړې‌ده‌او دافغان‌او انگریز دلو سړی جگړې پیښې یې هم‌به نظم‌لیکلی دی‌دا بیتونه‌دده‌دی

آشناستاپه‌سپینه‌خو له‌ښنگه‌جوړ بړی چی‌ته‌اخلې‌له‌ا میره‌ر خصتو نه

ستا د لطف خـوانچـه غواړی راکړه‌لاس دخدای دپاره

ماخذ:

نیر هیر شاعر ان ۳۰-۱۶۳ مخ

ستایا ری شوه له‌امیره هسی پاتې لکه‌پاتې‌شه‌کابل‌له‌شجاع و له

ای امیره د رنجیت پلیت دلاسه رنگینه‌وطن‌خراب‌دپیښور شه

زه امیر خو میر افغان دکلابت‌یم نه‌په‌اصل‌ترك، تاجك‌یادلازاك

دده‌نو ر اشعار په«تیر هیرشاعر ان »کی‌سته .

مأخذ :

تیر هیر شاعر ان - ۱۷۷ مخ

۱۷۵۳- امیری هروی :

امیرجلال الدین یوسف‌دبایسنغر میر زاددربارله‌خوشنو یسانواوشاعرانو څخه‌و چی‌په‌اشعاروکی‌یې «امیر» تخلص کاوه .

مأخذ

تاریخ نظم و نثر درایر ان - ۱۰/۳۴۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۵۴ـ امین :

عبدالجلیل امین د مذهبی موضوعاتو شاعر و ، نوځکه یې په شریعي او مذهبي موضوعاتو کې ښه معلومات درلودل ، ده یو اخلاقي او مذهبي اثر په (۱۳۳۰ هـ ق) کال کې په نظم کړی دی ـ دا بیت دده دی :

لس ورځې اته سیاشتی دوه کلونه　　په حساب دعبدالجلیل امین شوی ای اخونه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۵ـ امین الله راجایی :

د پښتوژبې اولسي شاعرو ، او په شعرو نو کې یې زیاتر دیني موضوعات بیا نول دنما نځه ځینې برخې یې په پښتو ترجمه کړې او دده معماوي شهرت لري . امین الله آهنګری کوله او په (۱۲۷۳ هـ ق) کال دلغمان په راجایي کې زیږیدلی او په (۱۳۴۵ هـ ش » کال کې مړدی ـ دا سروکی دده دی

هردم کوم بیان ، وایمه سر د قرآن

و اوری یارانو راته جوړه ترجمه شوه

رب ته هیله شوه زما

مـأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۶ـ انار :

د پښتوژبې شاعر تېرسوی او دده یو شعر د ملا ښایسته خان په پښتو جونګ کې راوړه سوی دی .

د ښاغلي رفیع په اټکل یې دودولسمې هجري پیړۍ په سر کې ژوند کاوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده هغه یوازینی شعر چی دملا شایسته خان په پښتوجونګ کی راغلی دادی:

سرمی سل ځله تر تا دلبره زارشه
ولی هو مره درته وایم چی می یارشه

په درست عمر کی په قار راغخه ګرځې
باری یو ځله په مهر راکنار شه

پرهغه چی ستا خاطر پری آزار یږی
پر بدل زما، دلدار خاطر آزارشه

چی په سیان ددو و سینو جدایی که
دغه فعل د غماز د ی غمازخوارشه

د وصال شپه شب قدر ده ، «اناره»
پردغه شپه چی اوده نشې بیدارشه

ماخذ :

ادبی ستو ری -۱/۵۵ مخ

۱۷۵۷-انار ګل لغمانی:

دپښتوژ بی اولسی شاعرودلغمان په سیمو کی اوسېداو پراولسی آهنګویې سم پښتوشعرونه جوړول۔دده شعرونه په عوامو کی شهرت لری، اود(۱۳۷۸ هش) کال په شاوخوا ګی مړدی.

ماخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۵۸ مخ

۱۷۵۸-انځر ګل:

دپښتویوخوږژ بی شاعرتېرسو ی دی او د(۱۲۲۶ هش) کال په شاوخوا کی دپیښور په سیمه کی او سېد په(۱۸۴۷ ام) کال یې د «ترانه محفل» په نامه یوه خوږه کیسه له اردواو فارسی څخه په پښتونظم را رولی ده، نظم یې اورد مثنوی دی او زیاتره لغات یې سوچه پښتو دی او ځای ځای یی هم پښتوبه لی پکښی را ړی دی .

په دی کیسه کی دسلطان محمود غزنوی عدالت او دښځوعفت او پاک نفسی بیان سوی او ددو و پاکوسینانو د کامیابی سینی کیسه ده، او ترحمداو ثناو روسته خپل ځانته د کیسی دلیکلو داسی اسر کوی :

لاس کړه پوری په کیسه باندی تلوار کړه
ساعان پری دمحفل تول خبردار کړه

شپه تېریږی لږ ساعت دی پکی پاتی
درنګ ساعت له به مارغان باغ کړی ساتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یخ نسیم بەد سبا اوس جاری کیږی
مرور گل پە گلشن کی پخولا کیږی
سروه کـج گردن دباغ منځ کی ولاړه
د بلبل د نه را تلو پە زړه لتاړه
صنو بر خواره کړه لاس دپردی خوشاله
همسری لە دې چنار راغلی خو اله
شمشاد چوب پەلاس ولاړ مینځ کی دباغ
د بلبلو تەول تە کله پر پر دی زاغ
سبزه رنگك توتاپه غاړه کړ خپل طوق
ځی خدمت‌لەبه گلش تە پە دپرشوق
تە هم و اخله قلم وکـړه تحـریـر
حاضران کړه د مجلس پوی پە تقریر

ښاغلی حبیب‌الله رفیع پەخپل کتاب «ادبی ستوری» کی لیکی چی:«دەپەدې کیسه کی خپلەبرخه پەدېربریالیتوب‌او استادی‌سره‌ترسره کړې‌او دا کیسه‌یې‌پەداسی مهارت‌سره لیکلی‌دەچی دپښتودستروستروکیسه‌لیکونکواستادانو لەکیسوسره‌اندول کېدای‌شی،پەدې کیسه کی د«روشن بانو»او«نیک‌اختر» دپاکی مینی‌پیښی لیکلی شوی دی .

انځرگل یوځای د«نیک اختر »پە بیلتون کی د «روشن‌بانو» ژړاپه ډېر زړه وړونکی ډول‌تصویر وی او داهغه هغه وخت دی چی دسلطان محمو د غزنوی لەخوا نیک اختردغلاپەتورنیول شوی او دمرگ حکم پرې شوی‌دی »

دلته یې‌همدابرخه دانځرگل د کلام دغونی‌پە توگه‌راوړو :

بانوغبرکړ وې زماخالقەخدایه پەتیزتیغ می‌د هجران شوزړه دوه‌ځایه
دجانانی دجدایی طاقت می نشته څه خو بیاورو مبې‌لەدە عقباته بیاپه

(c) ketabton.com: The Digital Library

روح منلی صدقه می ددلبر دی
عزرائیل راولیږه زما ترسرایه

الله‌سامسی ددلبر په حضور واخلی
چی تسکین د لگیرضمیرشی دینکرایه

دفلک چی زړه‌ښل هغه یې وکړل
زمانې روی کړه‌در ب ته هیڅ مه وایه

ما غریبی تا سره څه بد وکړی
اې فلکه ! څه‌تقصیر زما وښایه

نرناحق دی‌او ردهجران راچاپیر کړ
ما کوم کار کړی له‌تانه و ، بې‌ځایه

بې گناه دی‌ظلم وکړ په‌ما باندی
څله غوارم دا درسی له‌رهنمایه

«انځرگله » له چشمانوته‌نم وچ کړه
دبانو دخولې‌اشعار په‌ښه‌شان ستایه

مأخذ :

ادبی ستوری ۱/۹۸ مخ

۱۷۵۹_ ۱ انعام خطاط :

ددو ولسمی‌هجری پېړی دپای له خطاطانواو دپښتو ژبی‌له‌ناظمانو څخه و ، ده دپښتود کتابوڅونسخې په‌خپل‌ښه‌خطلیکلی‌دی‌چی‌دده دنظمونو نوتې‌هم‌پکښی‌سته.

په(۱۱۷۶ هق) کال یې‌در حمان بابادیوان یوه نسخه خطاطی کړې وه چی‌په‌پای کی‌یې دابیت لیکلی و :

شکرشکرچی‌تمام شو دادیوان
په دستخط د«انعام »خوار و حیران

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۵۹ مخ

۱۷۶۰_ ۱ انگو خان بامیزی :

دتیمورشاه‌درانی دوختوله‌نومیالیوڅخه و ، چی‌په (۱۱۸۶ ه ق) کال یې د تیمورشاه په‌امرداحمد شاه‌بابادوختو زیرشاه‌و لی خان‌چی‌دتیمور شاه ورور شهزاده سلیمان اوخپل زوم یې داحمد شاه‌باباترمړینی و روسته پرتخت کښېنولی و ، داسلام خان‌په‌ملگرتیا و واژه ـ دسراج التواریخ مؤلف‌لیکی : «شهزاده (تیمور)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چون از تخت‌نشینی برادر کوچک خود سلیمان که بواسطهٔ وزیر شاه ولی خان شده ازو آزرده خاطربود درمنزل سیاه آب و اقع غربی بکوا « اذانگو خان بامیزئی» رامأمور بقتل شاه ولیخان کرده و او باتفاق و همدستی اسلامخان و یرابادو فرزند و دو تن خواهرزاده گان ارجمندش بقتل رسانید... »

مأخذ :

سراج التواریخ - ۱/۳۵ مخ

۱۷۶۱- انمر خول خیل :

پروفیسورسیال کاکړ لیکي چې: «انمر دمرانیودخول خیلودبابوزیو په‌تبرکې مبارزشخصیت‌تېرسوی دی -ده دخول خیلو په د هنه کې‌یې پرنگیان وژلی دی او بالاخره پخپله داستعمارچیانوله‌خوا په دارسو »

مأخذ :

پښتواو پښتانه - ۳۸۹/۱ مخ

۱۷۶۲- انور شاه (سید) :

سیدانور شاه دپښتو ژبې شاعراو په ختهٔ سید ؤ ده دده‌نیکه‌گان‌لکه فخرعالم بابا، میرعقیل، او نورپه روحانیت او پیری مشهوروو، او په تېرا کې اوسېدل .

سیدانورشاه د(۱۱۳۷ هق) کال په‌شاو خوا کې په« کلایه » کې زیږېدلی و، چې‌و روسته‌عالم ، پرهیز گاراو دسلوک واقف سړی‌سو - دبرخلک یې مریدان سول او په«میاصاحب» یې‌شهرت وموند، مریدان یې«میامریدا ن »او نمسی‌لې «میانمسي» بلل کېدل ،دده ژوند تر(۱۲۰۷ هق) کال پوری یقیني دی -سباغلی همیش خلیل لیکي :

«قنبرعلي خان چې دپښتو په‌مقدمینوشعراء کې‌ځرگند حیثیت‌لري، دسیدانور شاه عقید تمند او مریدو، بلکه‌دسیدانورشاه‌دتعلیماتو پرې‌دومره‌زیات‌اثرشوی‌و -

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې خپل آخری ژوندیې تول دهغه سره یو ځای تېر کړی و» تر مړیینی وروسته «کلایه» مخامخ د «مستوری توی» هاخواته «لیړی» نومی ځای کی ښخ کړه سو، او ښه گنبده پرو لاړه ده .

د دشعردیوان هم درلود ،او دښاغلی همیش په روایت یو مکمل دیوان یې دسید قاسم «ابراهیم زی» سره په هنگو تحصیل کی سته.

د کلام نمونه :

باده راشه دشیرین یار له وطنه
عرض و کړه خه احوال یار له دیدنه
نورانی محبوب دمخ رنگ گلابی دی
ارغوان له شقائق زیات له سوسنه
چی صفت تعریف دگل او دبلبل کل
نسترین، سنبل ، نسرین و ه له سوسنه
فرهاد خه چاری په ځان باندی وې کړی
خبرنه و ، له دی هسی دود شیونه
امتیاز یی و ، هر چا و ته معلوم شی
گل پسرشی چی جداشی له چمنه
عاشقانو په باب داکار عنایت دی
زه به ولی ملامت کړم له کوه کنه
انورستا په تیغ شهیددی که باور کړی
خوش خرم دی که ښخ شوی بې کفنه

نوراشعار یې په« ورکه خزانه» کی سته.

ماخذ :

ورکه خزانه- ۲۰۷/۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۳-اورکزی روښانی :

د روښانیانو د ډلی له ورستیو پیروانو څخه و، چی په پښتو ژبه عرفانی منظومې لری
دده ژوندتر(۱۱۷۵ هـ ق) کال پوری یقینی دی. «دورکی خزانې» مؤلف ښاغلی همیش-
خلیل د خپل کتاب په لومړی ټوک کی دده د نظم نمونه راوړې ده. دابیت دده دی:

رامدد بایزید مسکین کړه په تقوی کی می مکین کړه
د عقبی د معاش فکر هم دده په رهبری کړم

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۶۰ مخ

۱۷۶۴-اول خان رغږی :

د پښتوژبی غزل و یونکی شاعر او تر(۱۲۰۰ هـ ق) کال وروسته د چارسدې په
«رغړ» کی اوسېد-په شعرونوکی یې پرغزل سربېره قصې هم په نظم کولې ، چی یوه له
هغو څخه «دنیمبو» لاقصه وه، چی دده له ادبی یادګارو څخه ګڼله کېږی، دابیت دده دی

ډهوښیارو کمینی د تن جامه ده اول خان د کمینه وو، خدمتګاریم

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۶۱ مخ

۱۷۶۵-اول ګل ننګرهاری :

د ثناګل زوی، د پښتوژبی اولسی شاعر، د ننګرهار په شیرشاهی کی اوسېد، پرولسی
او زانویې شعروایه ، او دده شعرونه زیاتره د خلکو په خولوکی وه ، په
ځلوېښت کلنی مړدی-او دابیت دده دی :

اول ګل نیالګی دګلو دی کرلی له خزانه دی الله کړی په امان

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۶۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۶ـ اومی کټوازی :

د پښتو ژبی شاعره وه ، په خټه احمد زی او د کټو ازدکو چنیا نو په سیمه کی اوسیدله، پراولسی اوزانو او آهنګو کی شعر و نه و یل. دا بیت ددی دی:

خهل لورلی چی وار به اخلی که و ار یې وا خیستاو ر به یې مړسی

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۶۱ مخ

۱۷۶۷ـ ایاز لنډی :

ایاز د پښتو ژبی اولسی شاعرو ، په شعرو کی یې «لنډی» تخلص کاوه . په (۱۳۰۶ ه ش) کال د پکتیا په پیر کی باک کی زیږیدلی ، او په (۱۳۴۹ هش) کال همهلته مړدی. پراو لسی اوزانو یې شعرو نه ویل او اجتماعی انتقادی مضامین یی پکښی راوړل دا بیت دده دی :

چیرته نشته په دنیا کی وفادارنن و به نه کسې په رښتیاد مینی یارنن

مأ خذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۶۱ مخ

۱۷۶۸ـ ایوب خان :

د دیرلسمی هجری پیړی په سر کی ژوند ، او د پښتو ژبی مبارز لیکوال و. یو کتاب یې د پښتنو او انګریزا نو د جګړو د شواهدو په نامه لیکلی و .

دی د پښتونستان په «پکلی» په سیمه «زیږیدلی او له زلمیتوبه یې د ملی مسئلو سره علاقه درلوده ، او د ملی مبارزو په سلسله کی له پکلی څخه باجوړ یه او له باجوړه کابل ته راغی ، او همدلته په کابل کی مړسو ، او د پو ستین دوزانو په محله کی ښخ دی .

مأخذ :

فرهنګک زبان و اد بیات پښتو - ۶۲ مخ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library